

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DÜNYA SAVAŞ TARİHİ
I. DÜNYA SAVAŞI'NDA
OSMANLI

1914 - 1918

CİLT IV

EDWARD J. ERICKSON

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI

1914-1918

ÖZGÜN ADI

Gallipoli and The Middle East
1914-1918

TİMAŞ YAYINLARI | 2630

Görsel Tarih Dizisi | 6

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Emine Eroğlu

PROJE EDITÖRÜ

Adem Koçal

HAZIRLAYAN

Muzaffer Albayrak

KAPAK TASARIMI

Ravza Kızıltuğ

1. BASKI

Ekim 2011, İstanbul

ISBN

978-605-114-692-8

TİMAŞ YAYINLARI

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,

Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul

Telefon: (0212) 511 24 24 Faks: (0212) 512 40 00

P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr

timas@timas.com.tr

facebook.com/timasyayingrubu

twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 12364

BASKI VE ÇİLT

Seçil Ofset

100. Yıl Matbaacılar

Sitesi 4. Cad. No: 77

Bağcılar / İSTANBUL

Tel: (0212) 629 06 15

YAYIN HAKLARI

© 2008, Amber Books, "Gallipoli & The Middle East / 1914-1918"
özgün adıyla Amber Books tarafından yayınlanan bu kitabın Türkiye'deki
tüm yayın hakları Timaş Yayınları'na aittir. Hiçbir şekilde yazılır ve
görsel olarak kullanılamaz.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi <https://ranney.org>

DÜNYA SAVAŞ TARİHİ
I. DÜNYA SAVAŞI'NDA
OSMANLI
1914 - 1918
CİLT IV

EDWARD J. ERICKSON

ÇEVİRİ: SARE LEVİN ATALAY

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	
Savaşa Giderken	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
Süveyş ve Kafkaslar	33
İKİNCİ BÖLÜM	
Çanakkale	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Suvla Körfezi ve Kafkaslar	97
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
Mezopotamya	127
BEŞİNCİ BÖLÜM	
Arap İsyanı	161
ALTINCI BÖLÜM	
Armagedon	183
YEDİNCİ BÖLÜM	
Türkiye Teslim Oluyor	211
HAZIRLAYANIN NOTLARI	220
SEÇME BİBLİYOGRAFYA	223

HARİTA ANAHTARI

Piyade

Süvari

XXXXX

Ordular
Grubu

XXXX

Ordu

XXX

Kolordu

XX

Tümen

X

Tugay

III

Alay

II

Tabur

I

Bölük

İTİLAH DEVLETLERİ İTTİPAK DEVLETLERİ

BL Belçika

FR Fransa

YN Yunanistan

IT İtalya

RO Romanya

RU Rusya

SR Sırbistan

BD Birleşik Devletler

AH Avusturya - Macaristan

BU Bulgaristan

AL Almanya

Oİ Osmanlı İmparatorluğu

DİĞER DEVLETLER

PO Polonya

BRİTANYA İMPARATORLUĞU

AN ANZAK

AU Avustralya

BR İngiliz

KN Kanada

HN Hindistan

Örnek

GİRİŞ

SAVAŞA GİDERKEN

Artık klasikleşmiş kanaate göre, Akdeniz ve Ortadoğu'da, Birinci Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı kuvvetleri muvazenesizdi; orduları tabiatları icabı bozulmaya yüz tutmuştu, dağılmaya mahkûmdu. Gerçekten de Osmanlı ordusunun Batılı tarih kitaplarının resmedilen durumu içler acısıdır. Bu kitapta ise size daha makul bir tasvir sunmak niyetindeyiz.

G eçen 90 yıl boyunca, Birinci Dünya Savaşı'nın Ortadoğu sahnesini İngilizce anlatan tarih kitapları çeşitlilik gösterir; fakat belli başlı savaşlara, liderlere veya ordulara odaklanmaktan kurtulamazlar. Ortadoğu sahnesinin daha bütüncül bir resmini çizen birkaç kitap varsa da; bu kitaplar da askeri, siyasi veya kültürel meselelere odaklanırlar. Bu bölgenin tarihi hâlâ İngiliz ve Alman kaynaklara dayanmaktadır. Bu durum, hiç kuşkusuz Osmanlı ve Türk kaynaklarının yetersizliği ile alakalıdır. Mesela, Fransız komutan Maurice Larcher'ın 1926 yılında, Türk cephelelerini anlattığı en saygın çalışmasında, adı geçen kaynakların sadece çeyreği Osmanlı'ya aittir.

1909'da, Jön Türkler'in destekçileri Kudüs'te Jön Türk hareketinin liderleri ise çoğunlukla, gizlice ve emniyet içinde toplanabildikleri Selanik ve Şam gibi vilayetlerde ortaya çıkmıştı. 1909'a gelindiğinde bu vilayetler, söz

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

Sonuçta ortaya çıkan tarih kitapları, tarihi neredeyse tamamen Avrupa perspektifinden anlatır oldu. Elbette bu durum, sadece Avrupalının nelere şahit olduğunu veya neler hissettiğini yansıtıyordu, hakikatte neler yaşandığını değil. Bugün ise tarihçiler 1914-18 olaylarına artık Osmanlı arşivleri ve Türklerin tanıklığı merceğinden, yani yepyeni bir açıdan bakmaya başladıkça, söz konusu anlatı da değişmeye yüz tutuyor.

Birinci Dünya Savaşı'nda Ortadoğu cephesinin ele alınıp iletileme katettiği oranda, bu alanla ilgili pek çok popüler görüşün büyük ölçüde doğru olmadığı ortaya çıkıyor. Mesela bunlardan biri şöyledir: Türk askerleri genelde sayıca oldukça üstündü (oysa aslında pek çok savaşta sayıca azınlıklardı). Bir diğeri ise şöyle:

Jön Türk hareketi mensuplarının çoğu subaylardan oluşsa da aralarında bazı sivil ve memurlar da bulunuyordu. Hepsinin paylaştığı ortak emel hem Osmanlı Devleti'ni hem de toplumu Batılaştırmak ve modernleştirmekti.

Türklerin işinin erbabı liderlerinin ve uzman kurmay subaylarının çoğu Alman generallerdi.

Ayrıca bir başka görüş daha vardı ki buna göre de Osmanlı ordusu, yozlaşması ve verimsizliği yüzünden modern askeri operasyonları yürütmeye muktedir değildi. Son olarak şunu da eklemek gerekir: Pek çok tarihçi, Türklerin müttefiklerle yaptıkları savaşlar sonucunda çok büyük sayılarda kayıplar verdiğini savunur. Mesela Gelibolu Cephesi'nde Osmanlı'nın kaybı yaklaşık 220.000 iken,¹ İngiliz yazarların sıklıkla bahsettikleri sayı yarım milyon Türk askerinin öldüğü şeklindedir. Yaygın bir diğer efsaneye göre, Osmanlı ordusunda görev alan Arap askerleri güvenilmezdir ve dağılmaya meyyalıdır. Gerçekte ise bu görüşlerin hiçbirisi doğru değildi. Batı kaynaklı tarih kitapları genellikle savaşan Osmanlı ordusunun öyle içler acısı bir tablosunu çizer ki; bu tabloda Türkler aslında kazandıkları zaferleri, müttefiklerin hatalarına, Alman generallerin müdahalelerine veya çetin doğa şartlarına borçlu olurlar. Bu görüşler şimdilik aklımızın bir köşesinde dursun. Gene de tekrarlamak gerekirse, bu kitap Birinci Dünya Savaşı'nda, Ortadoğu'daki Türk cephelerini daha adaletli bir bakış açısıyla ele almaya çalışıyor.

TARİHİ ALT YAPI

Osmanlı İmparatorluğu gücünün doruğuna 17. yüzyılda ulaştıktan sonra, sahneye yeni çıkan Avrupa ulus devletleriyle rekabet edemeyip tedrici bir gerileme yaşadı. 18. yüzyılda Osmanlı, Avusturya karşısında Macaristan'da ve Balkanlar'da toprak kaybetti. Petro ve Katerina yönetimindeki Ruslar da Karadeniz kıyılarını ve Kırım'ı geri aldılar. Memluklar Mısır'da yönetimi ele geçirdi² ve Kuzey Afrika kıyıları boyunca özerklik kazandılar. 19. yüzyılının ilk yarısı, bir yandan Rusya'nın Kafkaslar'ın büyük bir bölümünü ele geçirmesine, bir yandan da Yunanistan ve Sırbistan'ın bağımsızlık kazanmasına şahit oldu. Osmanlı sultanı da Tanzimat adı verilen bir reform hareketi başlattı. Bu hareket devlet ve orduyu güçlendirmeyi hedefliyordu. Avrupalı uzmanlar getirildi, model kurumlar oluşturmak için çalışmalar yapıldı. Fakat Kırım Savaşı (1853-56) bu çabalara darbe vurdu ve Türkler bir hayli gerilediler.

1870'lerde İngiliz basını Osmanlı Devleti'ne "Avrupa'nın hasta adamı" diyordu ve anlaşılan bu hasta adam, Avrupa güçleri topraklarını ele geçirdikçe ve azınlıklar bağımsızlık kazandıkça parça parça dağılmaya mahkûm olmuştu. Bu inanç, "Osmanlı İmparatorluğu yıkıldığı vakit Ortadoğu siyasi açıdan nasıl bir yer olur?" sorusunu ifade eden bir "Doğu Sorunu"nu ortaya çıkardı. Büyük güçlerin üçü: Büyük Britanya, Fransa ve Rusya, Doğu Sorunu'yla çok yakından ilgiliydi. İngiltere'nin Süveyş Kanalı'nın güvenliğini sağlamada ve Hindistan'ı garanti altına almadaki çıkarları vardı. Fransa, Doğu Akdeniz'de ve Doğu Akdeniz ülkelerinde (Levant) nüfuz sahibi olmak istiyordu. Rusya ise hem Kafkaslar ve Hazar çevresinde toprak sahibi olmak hem de İstanbul ve Çanakkale boğazlarının kontrolünü ele geçirerek Akdeniz'e inmek istiyordu. Kısacası, Büyük Britanya, Osmanlı Devleti'nin devamından yanayken, Rusya yıkılmasını arzuluyordu.

1870'ler boyunca, Osmanlı İmparatorluğu çatısı altında yaşayan Bulgarlar, Arnavutlar, Makedonlar ve Ermeniler gibi pek çok azınlığın milliyetçi emelleri

(1877-78) Osmanlı-Rus Savaşı'ndan bir sahne. Osmanlı ordusu, bu savaşta en sonunda mağlup edilse bile, Plevne şehrini, meydan siperlerinin ardından üstün Rus kuvvetlerine karşı başarıyla savunmuştu. Plevne Kuşatması, Birinci Dünya Savaşı'nın nasıl bir savaş olacağını haber verir gibiydi.

güç kazandı. Bu toplulukların liderleri, silahlı güç kullanarak verilen bağımsızlık mücadelesine kendini adanmış ihtilalci gruplar oluşturdular. Bulgaristan'da 1876'da çıkan bir milliyetçi ayaklanma, Osmanlı'nın düzenlediği bir hareketle şiddetli şekilde bastırıldı ve ayaklanmalar öldürüldü. 'Bulgar dehşeti' olarak adlandırdıkları bu olay, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın kıvılcımı oldu. Aslında Rusya ve pek çok Avrupa devleti Bulgarları, Türklere karşı ayaklanmaya kışkırttı ve onları destekledi. Çar zaten ordularını öyle ya da böyle Osmanlı'nın Balkanlar ve Kafkaslar'daki vilayetlerine salacaktı. Ruslar hemen Türklerin birkaç kalesini kuşattılar. Bir yandan doğuda Batum ve Kars'ı alırlarken, diğer yandan Türkleri İstanbul yakınlarına kadar geri sürdüler. Böylece onları Yeşilköy Antlaşması'nı imzalamaya

Enver Paşa (1881-1922)

1899 yılında teğmen olduktan kısa bir süre sonra Osmanlı Harp Akademisi'ne devam ederek 1903 yılında mezun oldu. Selanik'te çalıştı. Ardından 1909 yılında Berlin ataşesi olarak görev yaptı. Balkan Savaşları'nda 10. Kolordu Kurmay Başkanı olarak Şarköy'ün hem karadan hem de denizden kuşatmasında bulunmuş, 1913'te Edirne'nin kurtarıcısı olarak alkışlanmıştı. Ocak 1914'te Harbiye Nazırı oldu. Aşırı milliyetçiydi ve yetersiz malumata dayanarak ani kararlar alırdı. Savaşın sonra Rusya'ya kaçtı ve Hazar bölgesinde³ bir süvari birliğinin başında hücum ederken öldürüldü.

Enver Paşa (ortada bıyıklı olan) karizmatik ve gözü kara biriydi. Yaşadığı gibi ölecekti, boş bir ümidin peşinde.)

zorladılar. Bu antlaşmayla Rusya'nın kanatları altında Büyük Bulgaristan Devleti doğmuştu. Yeni doğan Büyük Bulgaristan Devleti'nin Ege Denizi'ne sahili de vardı ve bu yüzden ona Rusya'nın Truva anı gözüyle bakılıyordu.

Anlaşma Avrupa'daki güçler dengesini öyle altüst etti ki Bismarck 1878'de Berlin Kongresi'ni düzenledi. İngiliz ve Avusturyalılar tarafından desteklenen Bismarck, Yeşilköy Antlaşması'nı yürürlükten kaldırmayı başardı ve Türklerin kaybettiği toprakları iade etti. Sonunda Bulgaristan hayatta kaldı fakat ilk haline göre ciddi oranda küçülmüş bir haldeydi. 1878 Berlin Antlaşması, Türklere, modernizasyon ve Batılılaşma hareketlerini kaldırdı, yeniden devam

ettirebileceği bir nefes alma süresi tanıdı. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta var: Başta İngilizler ve Fransızlar olmak üzere, Avrupalıların 1700'lerden beri dayattıkları kapitülasyonlar yüzünden Osmanlı ekonomisi adeta zincire vurulmuştu. Avrupalılara genelde vergiden muaf olmak gibi tatmin edici ticari imtiyazlar tanıyan kapitülasyonlar Osmanlı-Avrupa ilişkilerinde kanayan bir yaraydı.

20. yüzyıl yaklaşırken, modernleşme hızından hoşnut olmayan subay veya sivil Türklerin sayısı hızla arttı ve bu hoşnutsuzlar İttihat ve Terakki (İTC) adıyla gizli bir cemiyet kurdular. Batı'da daha çok Genç Türkler olarak biliniyorlardı. İTC kendini saltanatı devirmeye ve Batı tarzı parlamenter demokrasi kurmaya adanmıştı. İTC'nin ilk topluluklarından biri, Osmanlı'nın 3. Ordusu'nun subaylarından oluşan Selanik Grubu'ydu. 23 Temmuz 1908 yılında Genç Türkler, kısmen barışçıl bir yoldan iktidarı devraldılar. Fakat Nisan 1909'da çıkan bir ayaklanma kısa bir süreliğine de olsa Jön Türkler'i iktidar dışı bıraktı. Bu durum, Hareket Ordusu 27 Nisan 1909'da İstanbul'a girip padişahı tahtan indirene dek sürecekti. Osmanlı Devleti'nin ve daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin gelecekteki pek çok lideri de, İTC'nin, o dönemde Enver, Talat, Cemal ve Mustafa Kemal gibi önde gelen üyeleri arasından çıkacaktı.

Yeni hükümet, ilk önce demokratik bir açılım hamlesi başlattı. Bu bağlamda azınlıkların katılımlına sıcak bakıyordu. Fakat sonraki yedi yıl boyunca İTC ideolojisi katılaştı ve azınlık hakları kısıtlandı. Tabii olarak bu, daha fazla huzursuzluğa ve devrimci komitelerin canlanmasına sebep oldu. Sonunda Ermenilerin, Makedonya ve Yemen'in yanı sıra; Kürt ve Ermenilerin yaşadığı Doğu vilayetlerinin bazı bölümlerinde de yeni isyanlar baş gösterdi. 1911'de İtalya, Kuzey Afrika'daki son Osmanlı vilayeti Libya'yı işgal etti. Savaş 1912 yılında Libya toprakları, Rodos ve Oniki Ada'nın kaybedilmesiyle son buldu. Bu meseleler imparatorluğun bekasını tehdit etmese de, hükümetin prestijini sarsmıştı.

Osmanlı'nın zayıfladığını sezen Hristiyan Balkan devletleri 1912 sonbaharında bir ittifak kurarak Osmanlı'nın Balkanlar'daki vilayetlerine yürüdüler.

Yunanistan; Selanik dâhil, Epir ve Teselya'yı kolayca aldı. Sırbistan, Novi Pazar vilayetini ele geçirdi ve Makedonya'yı Bulgarlarla paylaştı. Bulgar ordusu, Edirne'yi alarak İstanbul'un banliyösü Çatalca sirtlarına dayandı. Aralık 1912'de ateşkes kararı alındı ve müzakereler Londra'da başladı. Londra Konferansı'nda Osmanlı Devleti Edirne ve Ege adalarıyla beraber, kendi sınırları içinde bulunan Balkan eyaletlerini de vermeyi kabul etmek zorunda kalacaktı.

Askıda olan anlaşmanın hükümleri bildirildiğinde, devlet zayıf ve kararsız görünüyordu. Ordudan ve İTC'nin fikir babalarından çok sert bir tepki yükseldi. Onlar harekete geçmeye kararlıydı. 23 Ocak 1913 tarihinde, İTC'nin üyelerinden Enver, Cemal ve Talat'tan oluşan üç kişilik bir grup meşhur Babiali Baskını'yla idareyi ele geçirdi. Darbeyle sonlanan baskında, Harbiye Nazırı'nı öldürüp Sadrazam Kamil Paşa'yı silah zoruyla istif ettirdiler. Hemen kendi adamları olan Mahmut Şevket Paşa'yı sadrazam olarak göreve getirdiler ve savaşa devam etmeye ant içtiler. Ardından Şubat 1913'te ateşkes bozuldu. Hâlbuki

yeni hükümetin önceliklerden daha etkili bir şekilde savaşmaya mecali yoktu ve Osmanlılar toprak ve insan kaybetmeye devam etti. Birinci Balkan Savaşı, Haziran 1913'te, Londra Anlaşması'yla nihayet buldu. Kısa bir süre sonra Romanya, Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan'ın Bulgaristan'a saldırması esnasında eski Hristiyan müttefiklerin arasında İkinci Balkan Savaşı patlak verecekti. Edirne'nin geri kazanılması haricinde Türkler, bu savaşta tarafsız kaldı.

Osmanlı'nın verdiği asker kaybı 1912-13 Balkan Savaşları'nda çeyrek milyon insana ulaşmıştı. Devlet, en zengin ve en verimli eyaletlerini kaybetmişti ve bu eyaletlerde yaşayan Müslümanlar imparatorluğun içine doğru akın ediyordu. Bu durum, mülteci kitlesini yerleştirmeye uğraşan devlete büyük zorluk çıkarıyordu. Askeri açıdan, Osmanlı ordusu, 12

1878 Berlin Kongresi. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Rus icadı Büyük Bulgaristan'dan rahatsız olan Alman Başbakan (Şansölye) Otto von Bismarck, Çar'ın savaşta kazandıklarını iade etmesini sağlamak için bir toplantı düzenledi. Bismarck böyle yaparak Osmanlı Devleti'nin yaşam süresini 20. yüzyıla kadar uzatmış oldu.

Cemal Paşa (1872-1922)

İTC (Jön Türkler) ile olan bağı sayesinde terfi eden bir subaydı. Balkan Savaşları'nda görev aldı ve Ocak 1913 yılında Bahriye Nazırlığı'na atandı. Savaş çıktığında Cemal Paşa, Suriye'de bulunan 4. Ordu'nun başına geçti ve Filistin'deki operasyonları yönetti. Yetersiz performansı yüzünden 1918'de tecrit edildi ve cephe hattı muharebe komutanlığına geçirildi. Ermenilerin sürgünü ve katledilmesinde etkin olduğu gerekçesiyle 1922 yılında Tiflis'te onun izini süren Ermenilerce öldürüldü.

Ölüdeniz kıyısında resmi çekilen Cemal Paşa, 3 Mayıs 1915. Askeri kararları başkalarına bırakma eğilimindeyken, siyasi entrikalarda ustalaşmıştı.

tümenden oluşan sahra ordusunu; teçhizatı, topları ve cephanesiyle birlikte tamamen kaybetmişti. Politik açıdan bakılırsa, Balkan Savaşları; Enver, Cemal ve Talat üçlüsüne nüfuz kazandırmış ve bu üçlünün devlet üzerindeki kontrolünü sıkılaştırmıştı. Bu adamlar halk tarafından, Londra Anlaşması'nı ihlal ederek Edirne'yi geri kazanan kahramanlar olarak görülmeye başlandı. Bu subaylar (ve arkadaş grupları) esasında Batı eğilimli laik insanlardı, Osmanlı Harp Akademisi veya üniversitelerinden mezun olmuşlardı. Bu üç kişinin de ortak amacı, Batı modelini temel alarak Osmanlı toplumunu tanımlanan Türk ulusal kimliğine göre yeniden inşa etmekte ve bu konuda son derece hırslıydı. Elde ettikleri başarılar, onlarda bir özgüven patlamasına sebep olmuştu ve sanki kaderlerinin bu millî amaca hizmet ettiğine dair inançlarını doğrular gibiydi. Özellikle yeni Harbiye Nazırı Enver Paşa, öyle pervasız bir özgüven duygusuyla dolmuştu ki, bu duygu gelecek yıllarda Ortadoğu'yu ölümcül bir piyesin sahnesi yapacaktı.

1912-13 Balkan Savaşları'nda Bulgar kuvvetleri tarafından yok edilen Türk topları görülmektedir. 1912'de Osmanlı Doğu Ordusu'nun Bulgarlar tarafından hezimete uğratılması ve mağlup edilmesi, Türk askerleri hakkında acemi ve gafil intibahın uyanmasına sebep oldu. Bu hatalı değerlendirme, müttefiklerin 1914'te Osmanlı ordusunun potansiyelini hafife almalarına yol açacaktı.

Yukarıda, 1911-12 Osmanlı-İtalya Savaşı sırasında İtalya kruvazörü Morosini, 24 Nisan 1912'de, Çanakkale'de, 305 mm'lik silahlarını ateşlerken görülüyor. İtalya donanması Çanakkale Boğazı'nı tesirli bir şekilde kuşatmadı ama Rodos ve Oniki Ada'nın Türklerden alınmasında etkili oldu.

Aşağıdaki haritada, 1914'te, Anadolu ve Ortadoğu görülmektedir. Osmanlı-Rus ve Balkan savaşlarından sonra topraklarının bir hayli küçülmesine rağmen Osmanlı İmparatorluğu hâlâ 2.4 milyon metrekarelik bir alana yayılmaktaydı ve bu alanda tahminen 22 milyon insan yaşamaktaydı.

OSMANLI İMPARATORLUĞU VE DÜŞMANLARI

1914 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti, dışarıda düşmanlarının çıkarlarının kuşatması altındaydı. İçeride ise milliyetçiliğin ve modernleşmeye direnmesinin yol açtığı çürümeyle karşı karşıyaydı. 1912-13 Balkan Savaşı yıllarında, neredeyse Avrupa eyaletlerinin tamamını kaybetmişti. "Avrupa'nın hasta adamı" vadesini doldurmak üzereydi. Osmanlı Devleti coğrafi olarak çok geniş bir alana yayılmış, çok uluslu ve çok ırklı bir imparatorluktu. Çoğunluğu Müslüman olan halk, kırsal kesimde yaşayan, eğitim görmemiş köylülerden meydana gelmekteydi. İmparatorlukta, yaklaşık

"Türk Ordusu gerçek anlamda modern bir ordu değildir...

Kötü bir sevk ve idare altında ve acınası durumda."

Askerî Harekât Başkanı, Albay Henry Wilson, Ekim 1913

11 milyonu Türklerden, geri kalanı Arap, Ermeni, Rum, Kürt, diğer bir ifadeyle topraklarına çeşitlilik veren sayısız milletten meydana gelen 22 milyon insan yaşıyordu. Bünyesinde barındırdığı azınlıkların çoğunun, imparatorluğun devamıyla açıkça çatışan çıkarları mevcuttu. İmparatorluk ve tebaasını ifade etmek için kullanılacak en doğru terim 'Osmanlı' olsa da Avrupalılar onlara topluca Türk (bu terimler dönüşümlü olarak bu kitapta da kullanılacaktır) demeyi tercih ediyordu. Sanayileşme neredeyse hiç yoktu, imparatorluğun temel ürünleri tarımsaldı. Çelik üretimi yoktu, kömür üretimiyse İtalya'dan daha azdı; diğer bir ifadeyle Büyük Britanya'nın 1/300'ü kadardı. İmparatorluk içinde haberleşme çok zayıftı; ticaret ise kapitülasyonlar adıyla bilinen ticarî imtiyazların himayesi altında faaliyet gösteren harici güçlerin egemenliğindeydi. Özellikle demiryolu ağı, imparatorluğun askeri çıkarlarına hizmet etmekten ziyade, yabancıların ticarî çıkarlarını temin edebilmesi için birbirine entegre olmayan bir şekilde inşa edilmişti.

Buna karşın imparatorluğun yakında savaşa tutuşacağı İngiltere, Fransa ve Rusya, ileri derecede sanayileşmişti. İngiltere ve Fransa, geniş

imparatorluklarındaki insan ve doğal kaynaklarının (yalnız İngiliz adalarında 45 milyon insan yaşıyordu) emirlerine amade olduğu, küresel çapta kolonyal güçlerdi. Ruslar daha küçük ölçekte sanayileşmişti fakat o dönem için neredeyse sınırsız denecek büyüklükte bir nüfusa sahipti. Osmanlılar ve Ruslar arasında tarihten gelen bir anlaşmazlık bulunuyordu ve 19. yüzyılda aralarında üç büyük savaş çıkmıştı. 1914'te bile Çar'ın gözü hâlâ İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndaydı. Diğer taraftan İngiltere ve

Fransa'nın, özellikle büyüyen Rus gücüne karşı bir denge kurabilmek için, Osmanlı'yla eskiden beri dostluk bağları vardı. Savaş çıktığında, bu sebeplerden Türkler ne zihnen ne de fiziken Britanya ve Fransa'yla savaşılmaya hazır değildi.

DÜŞMAN ORDULARI

Balkan Birliği'nin elleriyle bozguna uğrayan Osmanlı ordusu parçalanmıştı. Bu durum, ordunun verimsiz, bozulmuş ve erkili muharebelere kabiliyetsiz olduğuna dair Avrupa görüşlerini haklı çıkarmış görünüyordu. Fakat Jön Türkler, bir reform ihtiyacının bilincindeydi ve bir dizi değişikliği ardı ardına başlatarak Osmanlı ordusunun imkânlarını büyük ölçüde yeniledi ve geliştirdi.

Ordunun 1914 yılında 36 muharip piyade tümeni vardı. Bu tümenler kısmi olarak bir kurmay heyeti tarafından idare ediliyordu. Ordunun barış zamanı mevcut sayısı 200.000 asker ve 8.000 subaydan oluşuyordu. Örgütlenmiş süvari tümenleri yoktu, fakat Türkler savaş çıktığı anda dağlardaki aşiret üyelerini düzensiz bir süvari birliği haline getirebiliyordu. Faal ordu çoğunlukla üç yıl boyunca silah altına alınan, okuma yazması olmayan köylülerden meydana geliyordu. Ayrıca bir Redif sistemi (sürekli ihtiyat birlikleri) de mevcuttu. 1913 yılında ihtiyat birliklerinin kötü performansı yüzünden genelkurmay düzenli ihtiyat muharip tümenlerini ve kolordularını tamamen ortadan

kaldırdı. Onların yerine, düzenli ordu birliklerinin gücünü arttırmak üzere tasarlanmış alay komutanlığı teşkilatı getirildi. Bundan dolayı, savaşa girildiğinde -rekor sayıda ihtiyat tümeni ve kolordu seferber eden Avrupa güçlerinin aksine- Osmanlı ordusu, muharip tümenlerinin sayısını seri bir şekilde arttıramadı. Durumu daha da vahim hale getiren bir diğer şey ise silahların ve teçhizatın -özellikle makineli tüfekler, toplar, cephane, tıbbi malzeme ve haberleşme donanımının- kısırlı oluşuydu.

Tüm bunlara rağmen ordunun çok cepheli bir savaşta dört yıl boyunca mücadele edebilmesine imkân veren üç önemli avantajı vardı. Bunlardan birincisi, fevkalade başarılı Prusya örneğine göre seçilen ve eğitilen bir kurmay subay kadrosunun ordu bünyesinde bulunmasıydı. Bu subaylar genç, fakat savaşmak için yetiştirilmiş profesyonellerdi. İkinci avantajı, 1910 yılında kurulan, savaşlarda denenmiş, eşi olmayan üçlü kolordu ve tümen

Kudüs komutanı Zeki Bey ve askerleri, Türkler savaşı ilan etmeden önce Kudüs güneyinde yürütülen bir tatbikatta görülmekte. Osmanlı ordusu askerleri, eğitim için alay karargâhlarında yerel olarak silah altına alınıyordu. Şam ve Kudüs'teki Osmanlı birliklerindeki askerlerin çoğu Türkçeyi ne konuşabilen ne de yazabilen Araplardı.

teşkilatıydı. Her bir tümen, üç taburdan oluşan üç piyade alayından meydana geliyordu, daha sonra da Avrupa güçleri tarafından benimsenecek olan bu tasarım, siper savaşına en yakın olanıydı. Bu teşkilat yapısı esnekti ve Osmanlı ordusuna, savaş ilerledikçe, 60 etkin tümendenden oluşan genişletilebilir bir ordu meydana getirme imkânı veriyordu.

Sonuç olarak, sıradan bir Osmanlı askeri okuma yazma bilmese de; inanılmaz derecede dirençli, iyi yetişmiş ve çoğunlukla cesurdu (Türkler, askerlerine *Mehmetçik* ya da Mehmet derlerdi). Aslında, Osmanlı ordusu gücünü teşkilatının en uç noktalarından

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

alıyordu: Dirençli askerlerin oluşturduğu temel üzerinde yükselen uzman komuta kademesinden.

Birinci Dünya Savaşı'ndan bir önceki yıl ordu, parçalanmış kuvvetlerini tekrar inşa edebilmek için, yeniden geniş çaplı bir eğitim ve yapılanma faaliyeti içine girdi. Garnizonlarını büyük şehirlere yerleştirdi ve barış zamanı için ordu müfettişlik sistemine göre organize oldu. Harbiye Nazırı Enver Paşa, son savaşlardan çıkarılan derslere dayanan güncel eğitim kılavuzlarını müfredata koydurdu. Bu kılavuzlar, hareket kabiliyetinin, birleşik sınıf hareketlerinin ve ateş üstünlüğünün önemine vurgu yapıyordu. Ayrıca siper kazma ve ani karşı hücum talimatları da içermektedir. Bu taktikler, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunun vazgeçilmez nitelikleri olacak ve onu ne için çarpıştırsa çarpışsın eşit koşullarda ölümcül bir düşman haline getirecekti.

Alman Maxim Maschinengewehr'08, Osmanlı ordusu, Birinci Dünya Savaşı'nda çoğunlukla Alman yapımı makineli tüfekler kullandı. 1914 yılında, bu tür silahlar kısıtlıydı. 1916'dan sonra Almanya'dan yapılan silah takviyesiyle bu durum düzeltildi.

Aralık 1913'te Sultan'ın isteği üzerine, Alman General Otto Liman von Sanders, Alman Danışma Kurulu Başkanlığı'na geçti. Ardından, ilk olarak 40 iyi eğitim almış kurmay subayı, Türklerin ordularını yeniden inşa etmelerinde onlara yardımcı olmaları için görevlendirildi. Alman kurmay subayları, üst düzey kurmay subaylara yardımcı olacaklardı ama bazıları Osmanlı muharip birliklerinin sevk ve idaresini de üstleneceklerdi. Maalesef bu subaylar ne Türkçe biliyorlardı ne de yeni organizasyon yapısına aşinaydı ve hepsi de Türkleri mesleki açıdan küçük görüyorlardı. Söz konusu subaylar 1914 yılı baharında ülkeye gelmeye başladı, ama pek çoğu görev yerlerine yaz mevsiminden önce ulaşamadı. Bu tür bir yardım yeni değildi: Almanlar, Osmanlı ordusuna Kırım Savaşı'ndan önceye dayanan bir tarihten bu yana yardım ediyordu ve bu adamlar, Graf von Moltke ve Colmar von der Goltz gibi saygın kurmay subayların adımlarını takip ediyordu.

1913 ve 1914 yıllarında, İstanbul'da ikamet eden Britanya Ordu Ataşesi Yarbay Cunliffe-Owen'in raporları yüzünden, müttefikler Osmanlı ordusunu

daha da küçümsemeye başladılar. Osmanlı'nın çürük ve beceriksiz bir orduyu yeniden inşa etmeye çalıştığını düşünüyorlardı. Görünüşe bakılırsa diğer İngiliz uzmanlarının fikirlerinin de bundan aşağı kalır yanı yoktu: Askeri harekât başkanı Osmanlı ordusunu 'kötü bir sevk ve idare altında ve acınası durumda' diye nitelendiriyordu. 1914 sonbaharında savaş bölgesinden Londra'ya giden raporlar artık 'düşmanın süngüsünden çok korkan' ve 'çelimsiz, tedirgin ve telaşlı' gibi ifadeler içerir olmuştı. Fransız ve Ruslar da benzer görüşlere sahiptiler.

Britanya ordusu küçüktü ve uzun süreli gönüllü profesyonel askerlik hizmeti gibi yaygın olmayan bir modele dayanıyordu. Britanya dünyanın en kaliteli astsubay ve erbaş (NCO) kadrosuna sahipti fakat subaylarının çoğunu hâlâ imtiyazlı sınıflardan seçiyordu. Altı piyade tümeninden oluşan düzenli bir ordu vardı, bununla birlikte yabancı mevkilerdeki çeşitli taburların bir araya toplanmasıyla da yarım düzine tümen elde edilebilirdi. Bu ordu, Gönüllüler (*Territorials*) adı verilen ihtiyat kuvvetlerince desteklenirdi ki bu kuvvetler sayesinde 14 tümen daha seferber edilebilirdi. Britanya'nın bir tek askerinin dünyada dengi yoktu, fakat ordusu sıkı kurallarla bölümlere ayrılmıştı ve -piyade, süvari ve topçu gibi- farklı sınıfların kendi başına hareket etmesi savaş sırasında bu sınıfların birleşip tek vücut olma kabiliyetini engelliyordu. Ordudaki bir diğer zafiyet ise genelkurmayın yenilenmesine rağmen hâlâ modern komuta ve kontrol ilkelerine sahip olmamasıydı. Britanya, 1914'te muvazzaf askerlerini, ihtiyat birlikleri ve yeni kurulan 'Kitchener Orduları' arasında bölüştürmek yerine, uzman subaylarının birçoğunun katledildiği Fransa'da bulunan Britanya Sefer Kuvveti'ne yerleştirdi. Doğal olarak bu durum yeni kurulan orduları, eğitimli komutanlardan mahrum bırakarak onların zarar görmesine sebep oldu. Bu ordular 1917'de 62 tümeninden oluşuyordu.

Yelpazenin diğer ucunda bulunan Rusların, zorunlu askerlik hizmetine alınmış devasa sayılardaki erlerden oluşan geniş bir anayurt ordusu vardı. Ordu verimsizliği ve uzman astsubay sınıfının olmamasıyla tanınıyordu. Teçhizat kısıtlılığına rağmen, ordu 1914 yılında topçu kuvvetini modernleştirdi. Daha üst kademelerde Ruslar, Japon-Rus Savaşı'nda (1904-05) görev almış uzman bir muharip kurmay sınıfa sahipti. Osmanlı ordusu gibi, Rus Ordusu da imparatorluğa dağılmış köylerden gelen tahsilsiz askerlerden meydana geliyordu. Gene benzer şekilde Rus İmparatorluğu da birçok etnik grubu bünyesinde barındıran bir devlettir. Bu yüzden çoğu asker Rusça bilmezdi ve Çar hükümetiyle açıkça çatışan millî çıkarları vardı. Yine de ordu sayısal büyüklüğü ve çetin şartlar altında sergilediği tahammül gücüyle meşhurdur.

İngiliz Maxim, 45 Mk 1. (Makinelî Tüfêği). Düşman Osmanlı ordularını gibi Britanya ordusunda da makinelî tüfêk yetersizliği vardı. Özellikle de Hindistan Ordu Birlikleri 1918'den sonra kronik silah sıkıntısı çekti.

Alman Askerî Nüfuzu

Alman subaylar bireysel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda görev yapar da bu durum 1882 yılına kadar General von Kaehler başkanlığında Alman Askerî Heyeti kurulana kadar pek de resmi değildi. General von Kaehler ertesi yıl öldü, fakat görevi eğitimli kurmay subay *Millet-i Müsellaha'nın* (*The Nation in Arms-Das Volk in Waffen*) yazarı olarak tanınan Yarbey Colman von der Goltz tarafından yürütüldü. Goltz Paşa 1896 yılına kadar imparatorlukta kalacak ve Osmanlı Harp Akademisi'nde Alman müfredatını uygulamaya koyacaktı. Bu müfredat, anayurt orduları, askere alma ve seferberlik, kuşatma ve imha muharebeleri hakkında ilkeler ve kavramları kapsıyordu. 1909 yılında Türklere, orduları modern kolordu teşkilatı haline getirmelerinde yardımcı olmak için ülkeye geri döndü. Limon von Sanders 1913 yılında can çekişmekte olan orduyu ıslah etmek için ülkeye geldiğinde Alman fikirleri Osmanlı ordusunda zaten sağlam bir yer edinmişti. Goltz, Mezopotamya'da tekrar Osmanlı ordusunun başına geçti ve 1916 yılında orada öldü.

Ebu Uceyle'de (Filistin'de) bir Alman garnizonu

Fransız Ordusu ise muntazaman toplu eğitim gören, faal ve ihtiyat tümenleri ile kolordulardan müteşekkil hayli profesyonel bir kuvvetti. Her sağlıklı Fransız erkeği üç yıl zorunlu askerlik hizmeti yapar ve

ardından ihtiyat birliklerinde kalırdı. Fransız askeri iyi talim görürdü ve ordusu iyi donanımlıydı. Fransızlar Filistin Harbi'nin sonlarına doğru az sayıda askerle bu cepheye dâhil olmuştu. Türklere karşı çok kalabalık bir orduyla sadece Gelibolu'da savaşacaklardı.

GENÇ TÜRKLER: GÖNÜLSÜZ KATILIMCILAR

Saraybosna'da meydana gelen Arşidük Franz Ferdinand suikastı 1914 yılında Avusturya-Macaristan ve Sırbistan'ı savaşa sürükleyen Temmuz Krizi'ne yol açtı. Diploması aksadı ve ultimatomlar verildi; onun ardından Üçlü İttifak ve Üçlü İtilaf devletleri seferberlik ilan ettiler. Savaş yorgunu Türkler bu gelişmeleri uzaktan takip ediyorlardı. Başlangıçta her iki ittifaka da katılmayarak tarafsızlıklarını korudular.

İttifak devletleri, Türkleri savaş olduğu zaman kendi taraflarında olacaklarına dair söz vermeleri için ikna etmeye çalışıyor ya da zorluyorlardı. Alman Askerî Heyeti'nin yanı sıra, ülke toprakları içerisinde Britanya Deniz Kuvvetleri Heyeti ve Osmanlı Jandarma Teşkilatı'nın en önemli güçlerini eğiten Fransız Heyeti de mevcuttu. Ruslar ise Osmanlıları gizlice takip ediyor ve özerklik ya da bağımsızlık kazanmak isteyen Ermeni İhtilal Komitesi'nin faaliyetlerini destekliyorlardı. İstanbul'daki elçiliklerin diplomatik faaliyetleri kadar bu çekişmeler de Osmanlı hükümetini baskı altında tutuyordu. Bu durum en sonunda Jön Türkler'in arasında fikri çatışma ve gruplaşmaların ortaya çıkmasına yol açtı.

Bugün anlaşıyor ki, Avrupa güçlerinin her birinin belli bir savaş hedefi vardı ve bu hedef savaşı ilan etme kararlılığını kuvvetlendiriyordu. Mesela Avusturya-Macaristanlılar Balkanlar'da yükselen Sırbistan hegemonyasına engel olmak isterken, Fransızlar Alsace-Lorraine'i geri kazanmak istiyorlardı. Bunların aksine, Balkan yenilgisinden ağzı yanan Osmanlı İmparatorluğu'nun 1914 yılında belli bir savaş gayesi olmadığı gibi herhangi bir taarruz seferberlik tasarısı veya savaş planı da yoktu. Aslında Osmanlı'nın askeri açıdan önceliği orduyu baştan inşa etmekte, çünkü ordu savaşa hazır değildi. Gerçeği söylemek gerekirse Türklerin Avrupa'nın başladığı genel bir savaşa

girerek kazanabileceği hiçbir şey yoktu ve iktidardaki Jön Türkler, Balkan krizi devam ettiği sırada her iki ittifak grubuna da öneriler götürmüştü. Fakat Alman büyükelçi Hans von Wangenheim ve Alman yanlısı Osmanlı Harbiye Nazırı Enver Paşa gibi güçlü kişiler durumdan yararlanarak imparatorluğu provokatif bir eyleme ittiler.

Wangenheim ve Enver Paşa'nın 27 Temmuz'da yaptığı detaylı görüşmeler, Osmanlı İmparatorluğu ve Almanya arasında imzalanan meşhur Gizli İttifak Antlaşması'yla sonuçlandı. Bu anlaşma resmî bir ittifak değildi, fakat taraflar birbirlerini destekleyeceklerine dair vaatte bulundular, daha önemlisi sözleşme Osmanlı açısından bakıldığında savunmaya yönelikti. Sadece Rusların askerî müdahalesi durumunda Türkler savaşa girmeye mecburdu. Bu müzakereler devam ederken 1 Ağustos 1914'te Birinci Dünya Savaşı çıktı ve ertesi gün büyükelçi ve Harbiye Nazırı anlaşmayı imzaladı. Antlaşma maddeleri gelişmelere

Pera'da Jön Türkler'e ait bir topçu birliğinin askerleri, 1909. Osmanlı'nın topları büyük ölçüde Alman yapımı, 77 mm'den 105 mm'ye kadar uzanan kalibrelerde ağır silahlardan meydana geliyordu. Bu silahların çoğu yatık mermi yollu silahlardı. Howitzerler (dik açılı mermi yollu) diğerlerine nazaran daha az sayıdaydı.

yenildi ve Almanların Rus müdahalesini beklemeden savaş ilan etmesiyle geçersiz hale getirildi. Anlaşma, Türkleri savaşa itmedi ama onlarla Almanlar arasında ittifak kurdurdu ve onların İngilizler ve Fransızlara karşı cephe almasına sebep oldu.

Jön Türkler, kendi içinde tutarlı bir yönetici grup değildi. Sadrazam (aynı zamanda Hariciye Nazırı) Sait Halim Paşa bu anlaşmanın imzalandığını öğrenince şaşırılmıştı⁴. Şurası kesindi: Sait Halim Paşa ve hatta Alman yanlısı bazı Jön Türkler bile savaşa girmeye niyetli değildi. Osmanlı İmparatorluğu'nun Britanya ve Fransa'yla uzun yıllardır bir dostluk bağı vardı. Üstelik savaş yanlısı Alman büyükelçinin dayatmacı

II. Abdülhamid'in 27 Nisan 1909'da tahttan indirilmesini canlandıran bir karikatür. Jön Türk İhtilali eskimiş Hamid rejimini ortadan kaldırdı; fakat bir ayaklanmayla nihayet buldu. Gelgelelim Jön Türkler, 1913'te, Babıali Baskını'yla iktidarı tekrar ele geçirdiler.

talepleri Said Halim Paşa'yı endişelendirmişti. Bu durum karşısında daha fazla imtiyaz elde edebilmek için Almanlara baskı yapmaya başlandı. Bu imtiyazlarınları içermektedir: Kapitülasyonlar konusunda yardımcı olma sözü, Osmanlı'nın Kafkasya ve Ege adalarından geri almak istedikleri de dâhil bazı topraklarla ilgili maddeler ve savaş garantisi. Alman donanmasının Akdeniz Filosu için güvenli bir liman arayan Wangenheim bu teklifleri kabul etti.

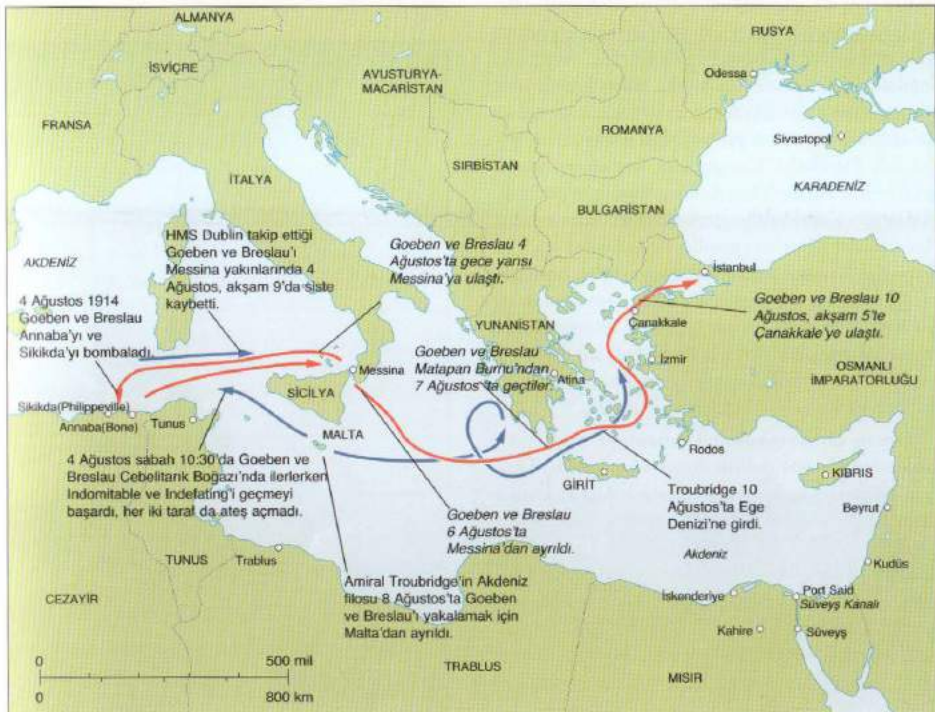
Ertesi günler boyunca bir hayli endişeli ve kararsız olan Sait Halim Paşa, Osmanlı dış politikasının nereye gittiğini tartışmak için kabinesiyle toplanıp durdu. 9 Ağustos 1914 yılında Gizli İttifak'ın meşruluğuna karar verdi, çünkü bu ittifakın imparatorluğa savaşta girmeye zorladığını düşünmüyordu. Ayrıca Bulgaristan ve Romanya ile de bir ittifak yapmanın yollarını aradı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun tarafsızlığını

koruyacağına dair itilaf güçlerini ikna etmeye çalıştı. Sait Halim Paşa'nın savaşmak istemediği ve ülkesi için olabildiğince zaman kazanmayı amaçladığı açıkça anlaşılır. Maalesef Sait Halim Paşa, hem Osmanlı İmparatorluğu'na hem de tüm dünyaya; hükümetinin eylemlerini kontrolden aciz, mütereddit ve çekimser bir lider olduğunu ispat etti.

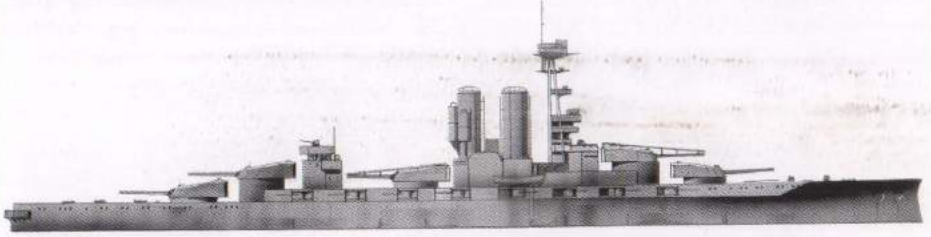
GOEBEN'İN KAÇIŞI VE SAVAŞ

Osmanlı hükümetinin başa çıkmak zorunda kaldığı, peş peşe gelişen 1914 yazı olayları Türklerin savaşa girmesine yol açtı. Savaşın meşhur hadiselerinden birisi de Koramiral Wilhelm Souchon'un Akdeniz

Haritada, Ağustos 1914'te Goeben ve Breslau gemilerinin Akdeniz boyunca takip ettiği kaçış yolu görülmektedir. Bu, Osmanlıları savaşa çeken en kritik hadiselerden biridir.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

HMS Erin, Kraliyet donanmasına ait Kral V. George sınıfı bir savaş gemisiydi; aslında bu gemi Türk donanması için Reşadiye adıyla inşa edilmişti. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan edilmesi üzerine,⁵ Britanya hükümeti tarafından geminin tutulması emredildi ve Kraliyet donanmasına gemiye el kondu.

donanmasındaki sancak gemisi, zırhlı, ağır kruvazör Goeben ve hafif kruvazör Breslau'ın kaçıdır. Savaş çıkınca, Alman donanması Akdeniz'de mahsur kalmış ve Britanya'nın güçlü donanma kuvvetleri tarafından takip edilmisti. Kuzey Afrika'dan gelen Fransız kuvvetlerini durdurmakla görevli olan Souchon, İngiliz takipçilerinden kurtuldu. Fakat kruvazörler Almanya'nın müttefiki Avusturya-Macaristan'ın dost limanlarına yönelmek yerine Doğu Akdeniz'e doğru yol aldı. Büyükelçi Wangenheim, hemen teyakkuza geçti ve Jön Türkler'i Souchon'un filosunun güvende olması için Çanakkale'ye girmesine izin vermeleri için ikna etti. 10 Ağustos'ta gemiler Boğazlar'dan geçti ve ertesi gün İstanbul açıklarında demir attılar. Amiralin bu hünerli kaçı, İngiliz Kraliyet Donanması'nı bir hayli utandırdı. Britanya, kendi tersanelerinde inşaat halinde olan Türkler'e ait (ve halktan toplanan bağışlarla ödenen) iki savaş gemisini alıkoyarak, onları Souchon'a yataklık etmekle suçladı.⁶

Alman donanmasının Osmanlı'ya sığınması, başkentteki hassas politik dengeyi bozdu. Türk gemilerinin gasbedilmesi neticesinde ülkede İngiliz düşmanlığının gittikçe artması üzerine Türkler göz hapsinden kurtulmak için Alman gemilerini 'satın aldı' ve onlara Türk bayrakları çekti, gemilerin güvertelerinde Türk fesi giymiş Alman askerleri geziniyordu. Souchon, Osmanlı Bahriyesi'nde amiralliğe yükseldi ve Osmanlı donanmasının komutanlığı ona verildi, böylece Kayser'in gemilerinin idaresine de devam edecekti. Fakat bu

oyun kimseyi aldatamadı, tam aksine Britanya'yı, Türkler'e karşı bir harp planı yapmaya kışkırttı. Bu arada, bazı Jön Türkler'in itimat etmediği Otto Liman von Sanders, Osmanlı'nın 1. Ordusu'nun kumandanlığına geçirildi, böylece ikinci görevini de alarak diplomatik işlerde söz sahibi olmuştu. Liman von Sanders'in aksine Souchon, Almanya'nın özgürce kullanabileceği bir harp aracının kumandanı olarak görevine devam etti.

1914 sonbaharı boyunca Enver Paşa, savaşa girme konusunda endişeleri olan Sait Halim'le uğraştı. Jön Türkler, karar kendilerine kalsa belki de savaşa girmeyecekti, ama kararlı Souchon'un ve savaşı yanlısı Wangenheim'in yaptığı işbirliği kaderlerini çizmişti. Normalde Sait Halim Paşa, Osmanlı kuvvetlerinin başkomutanı olduğu halde orduları Enver Paşa sevk ve idare ediyor ve Almanlarla çalışıyordu. Bu durum imparatorluğu savaşa sürüklüyordu. Eylül 1914'te Souchon, (artık *Yavuz* adını alan) Goeben ve refakatçi gemileri 'eğitim seyrindeler' diyerek Karadeniz'e doğru çekmeye başladı. Asıl niyeti ise Rusya'nın Karadeniz Filosu'yla karşılaşma şansı yakalamaktır; böyle bir olay, *casus belli* (savaş sebebi) olabilirdi ve Türkleri de savaşa sokabilirdi. Sait Halim, bunu tahmin ederek Souchon'u Karadeniz'de eğitim yapmaktan men etti, ama Souchon seyrine devam ediyordu. Gelgelelim Ruslar bu yemi yutmadı.

Enver Paşa Almanlardan epey yüklü bir miktar altın aldı ve Souchon'u seyrine devam etmesi için cesaretlendirerek ülkesini savaşa sokmayı planladı. Sait Halim Paşa'nın direktiflerini ihlal eden Souchon, 28 Ekim 1914'te Osmanlı donanmasının büyük bir bölümü ve kendi gemileriyle denize açıldı. Bir ihtimal, ne Enver Paşa ne de onun savaşa katılma taraftarı olan yandaşları Souchon'un gerçek niyetini biliyorlardı. Souchon'un amacının Ruslarla açık denizde karşılaşmak olduğunu zannetmişlerdi. Fakat ertesi gün sabahın erken saatlerinde Osmanlı gemilerinden dört görev kuvveti, Rusya'nın Karadeniz

Fotoğrafta görülen SMS Goeben (Yavuz Muharebe Kruvazörü), Moltke sınıfı, 11 topla silahlanmış ağır bir kruvazördü. Çok hızlı, cephane yüklü ve büyük ölçüde zırhlanmış bir gemiydi. Savaş çıktığı sırada Goeben, İtilaf Devletleri'nin onunla çarpışabilecek herhangi bir gemi topluluğundan çok daha güçlü bir gemiydi.

1. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

limanları Sivastopol, Odessa ve Yalta'yı topa tutmaya başladı. Bu dağınık saldırılar; Japonlar'ın 1904'te Port Arthur'da Rus donanmasına yaptıkları ani taarruz gibi Rus deniz kuvvetini zayıflatmaya yönelik değil, sadece Rusları tahrik etmeye ve onları askeriden ziyade siyasî bir eyleme geçirmeye yönelik planlanmıştı. Sait Halim ve savaş karşıtı grup, bu provokatif olayı aşama aşama hayata geçiren Enver Paşa ve Almanlar tarafından devre dışı bırakılmıştı. 2 Kasım 1914'te Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açtı ve onu hemen ardından Britanya ve Fransa takip etti.

Bahriye Nazırı İngiliz Winston Churchill ve İstanbul'daki Amerikan Büyükelçisi Henry Morgenthau'ya göre, Souchon'un zırhlı birliğinin Çanakkale Boğazı'ndan geçmesi Osmanlı'nın savaşa girmesini kaçınılmaz hale getirmişti. Bu büyük ölçüde doğrudu, işin bu noktaya gelmesinde Enver Paşa, Wangenheim ve Souchon gibi güçlü kişilerin etkisi oldu ama bundan fazlası da vardı. Osmanlılar, imparatorluğun müttefiklerle büyük bir anlaşmazlığa düşmeye hiç hazır olmadığını düşünüyorlardı, maalesef bunun için artık geç kalmış olsalar bile.

OSMANLI SEFERBERLİĞİ VE İLK HAREKÂTLAR

Henüz savaşa girmedikleri halde Türkler, komşuları Rusya ve Hristiyan Balkan devletlerine karşı bir tedbir olarak 2 Ağustos 1914'te ordularını seferber ettiler. Büyük güçlerin aksine, Osmanlı'nın ani taarruz planı yoktu ve Nisan 1914'te yeniden çizilmiş bir tek savaş planı vardı; o da Bulgaristan ve Yunanistan'a karşı ordunun büyük kısmını Trakya'ya yığmaktı. Faal bir ordu gönderme ve ihtiyat birliklerini savaşılabilmeleri için hazır hale getirme sürecini kapsayan seferberlik, Avrupa orduları tarafından kusursuzca gerçekleştirilmiş ve onların yaklaşık 10 gününü almıştı (Rusların seferberliği ise daha uzun sürmüştü). Seferberliği takiben ordular demiryoluyla sınır bölgelerinde toplandılar ve savaş

Sultan'ın cihad ilanı üzerine Taberiye yakınında askerın toplanması görülmekte. Sultan, 1914 yılı sonbaharında ümmeti Hristiyan İtilaf Devletleri'ne karşı cihada çağırsa da, çağırısı fazla tesirli olmamıştı. Oysaki Türkler ve Almanlar, Mısır, Hindistan ve Kafkaslar'da yaşayan Müslümanları İngiliz ve Rus efendilerine karşı tahrik edeceklerini ummuşlardı.

planlarını uygulamaya koydular. Bu planlardan en karmaşık ve en meşhuru Alman Schlieffen Planı'ydı.

Osmanlılar parçalanmış ordularını yenileyebilmek için muazzam bir çabanın içindeydiler ve seferberlik için hiç de hazır değillerdi. Savaş planı çizen kurmay subaylar seferberliğin 21 gün, hatta çoğu durumda 30 ila 45 gün alacağını düşünüyorlardı. Ordu tümen ve alaylarının yeteri kadar insan gücü olsa da ağır silahlar, makineli tüfekler ve (her türlü) ikmal malzemesi sıkıntısı çekiliyordu. Durumu daha da vahim kılan bir diğer şey imparatorluğa yetmeyen demiryolu ağının kötü durumu ve ordunun ihtiyacından çok yabancı müteşebbislerin ekonomik çıkarlarına hizmet etmesiydi. Demiryollarının, Trakya hariç, sınırlara kadar uzanmaması ve bu durumun birliklerin toplanmasını zorlaştırması da çok önemli bir sorun teşkil ediyordu.

Eylül ayında ordu, birliklerini garnizon şehirlerinden, Trakya, Kafkasya ve Filistin'deki karargâhlara doğru kaydırmaya başladı. Korkunç bir stratejik hatayla, karargâh kuran dört piyade tümeninden sadece ikisinin kaldığı Mezopotamya'ya hiç kuvvet gönderilmedi. Orduların toplanması 60 gün sürdü ve bazı birlikler sınırlara ulaşmak için yüzlerce kilometre yolu yaya olarak kat ettiler. Avrupalı askeri ataşeler bu yavaş seyreden seferberliği uzaktan izlediler; bu durum Türklerin verimliliği ve imkânlarıyla ilgili bilinen olumsuz fikirleri pekiştirmişe benziyordu. Britanyalı gözlemciler, Osmanlı ordusunu 'Gerçek anlamda modern bir ordu değildir, askerleri acemi ve kalın kafalıdır, düşman süngüsünden çok korkar' sözleriyle niteliyordu. Bu görüşlerinin yanlış olduğunu ise bir yıl sonra anlayacaklardı.

İmparatorluk henüz savaşa girmemiş olsa bile, orduların bu ağır toplanışı genelkurmay stratejik durumu düşünmek ve savunma planlarını değiştirmek için biraz daha zaman vermişti. Eylül ayının başlarında, yetenekli subay Alman Albay Fritz Bronsart von Schellendorf'un idaresinde, subaylar Kafkasya ve Filistin'de savunma harekâtı için yeni planlar üzerinde çalışmaya koyuldular. Almanya, müttefiki Osmanlı'yı kesinlikle hazırlıklı olmadığı harekâtların içine sokuyordu. Gelgelelim, savaşa girme kararının sorumlusu olarak görülen

Türk askerleri sıra halinde yürüyüş yapıyorlar. Osmanlı ordusu Birinci Dünya Savaşı'na zemin hazırlayan barış yıllarında geniş çaplı tatbikatlar yürüttü. İmparatorluğun askerleri iyi eğitilmiş, yürekli ve çetin şartlara dayanıklıydı. Oldukça çevik, hızlı ve zorlu askeri yürüyüşler yapabilecek kapasitedeydiler.

son derecede girişken fakat tecrübesiz Enver Paşa da Alman fikirlerini şevkle tasdik ediyordu. Askeri prensiplerin aksine alınan kararlar yüzünden, ordunun en kaliteli 18 tümeni Trakya'da atıl tutulmuş, 9 tümen Kafkaslar'ın kışında Rusların, 4 Tümen susuz Sina Çölü'nün ortasından İngilizlerin üzerine gönderilmişti.

1914'ün sonbaharı boyunca Osmanlı ordusu, askerlerine, muharebede galip gelmek ve hayatta kalabilmek için gerekli becerileri kazanmaları için durmaksızın eğitim verdi. Bu süreç çok sıkı fiziksel idman ve zorlu arazilerde uzun yürüyüşlerden meydana geliyordu. Askerler ustalaştıkça, Türkler, piyade sınıfıyla topçu sınıfını bütünleştirip ateş üstünlüğü kazanmaya odaklanan, birleşmiş sınıflar eğitimine devam etti. Askerler yürüyüşe çıkmadıkları zamanlarda sipir kazıyorlardı. Bu dersler Balkan Savaşları'nda çıkarılmıştı ve Türkler

Fotoğrafta Medine Şerifi tarafından Kudüs'e getirilen peygamberin sancak-ı şerifi görülüyor. Baş Müftü ve Şerif at arabasında gidiyorlar. Türkler, savaş boyunca kutsal şehirler olan Mekke ve Medine'yi savundular. Bu İslâm merkezlerinin, Osmanlı İmparatorluğu için askeri açıdan olmasa da, manevi ve siyasi açıdan büyük değeri vardı.

tarafından ciddiye alınıyorlardı. Ekim'in sonlarına doğru, ordu kendini büyük ölçüde geliştirmişti ve bu durum İstanbul'da bulunan Batılı askeri ataşelerin dikkatinden kaçmayacaktı. Onlar ordunun gelişmesini tabii olarak Alman Askeri Heyeti'ne mal ettiler, oysa gerçekte çok az Alman subay, Osmanlı birlikleriyle beraber kalıyordu.

Hadiseler yakında Türkleri geride bırakacaktı. Rusların savaş ilan etmesi genelkurmayı gafil avladı. Bu arada, hem Ruslar hem de İngilizler Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa Almanların yanında gireceğini anlamış ve onlara karşı ani hücum harekâtı için kuvvetlerini gerekli mevkilere yerleştirmişlerdi. 3 Kasım'da (avı Goeben'in çıkış yapacağını umarak) Çanakkale Boğazı açıklarında seyreden Britanya

donanması boğazın girişindeki Türk kalelerini topa tuttu. Bu olay savunmanın zayıf olduğunu gösterdi ve Osmanlıları alarma geçirdi. 6 Kasım'da Ruslar Kafkaslar'dan Erzurum Kalesi'nin kuzeydoğusunda bulunan Köprüköy sınırlarına şiddetli bir saldırı başlattılar. Türkler bu saldırıya karşı çok hazırlıksızdı ve etkili bir karşı hücumla durumu kurtarmadan evvel binlerce asker kaybettiler.

Aynı gün çok iyi bir hazırlık yapmış olan Britanya, Hindistan ordusunun birliklerini Şatrul Arab'a çıkardı. Sonbaharda, *Anglo-Persian Oil Company*'nin sahip olduğu ve İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri'nin giderek daha da fazla bağımlı hale geldiği petrol yataklarına Britanya'nın erişim güvenliğinin sağlanması konusunda Amirallik ve Hindistan Ofisi arasında büyük tartışmalar oldu. Sonuç olarak, Korgeneral Barrett'in 6. Hindistan Tümeni (Poona Tümeni) D Kuvveti olarak adlandırıldı ve gelişmeleri beklemek için Basra Körfezi'ndeki gemilere yerleştirildi. D Kuvveti'nin görevi sadece Abadan'daki petrol istasyonu ve tanklarının güvenliğini sağlamaktır.

Osmanlı ordusunun Mezopotamya'da gerektiği gibi garnizon kuramaması belki de savaş boyunca yaptığı en büyük hataydı ve savaştan önce kadim dostu ve koruyucusu Britanya İmparatorluğu'nu bir tehdit olarak tasavvur etmemesi veya edememesinin bir sonucuydu. Sonuç olarak, savaş öncesinde kurulan garnizonlar başka bölgelere gönderildi ve Mezopotamya neredeyse tamamen savunmasız kaldı.

Barrett'in Hintli askerleri, (Basra Körfezi'nde bulunan bir yarımada olan) Fao'da bulunan sadece 400 askerin yerleştirildiği eski bir Türk kalesine hücumda bulundu ve kaleyi kolayca ele geçirdi. Bölgede neredeyse hiç Osmanlı askeri yoktu, hazır bulunanlar da ya hemen etkisiz hale getirildi ya da çabucak teslim oldu. Osmanlı'nın bu körü performansı ve düşmana

etkili bir şekilde karşı koyamamasından cesaret alan hevesli İngiliz kumandan Tuğgeneral W.S. Delamain 20 Kasım'da Basra'yı aldı ve iki hafta sonra Kurna'ya doğru ilerledi. Aralık gelmeden, İngilizler Aşağı Mezopotamya'da bir piyade tümeninin tamamıyla birlikte güvenli bir yer kazanmış ve küçük bir nehir filosu kurmaya koyulmuştu. Bu yerleşme, Hindistan ordusu üst komutasının cesaretini artıracak ama bir yıl içinde de büyük sorunlara sebep olacaktı.

Savaşın patlak vermesi Osmanlı ekonomisi için tam bir felaket olmuştu. Metal, kömür ve tıbbi malzemelerle birlikte makine imali olan hemen hemen her şey Avrupa'dan ithal ediliyordu. Üstelik ülke ekonomisi aslen zayıf ulaşım ağına değil, imparatorluğun her yerine mal taşıyan güçlü kıyı ticaretine dayanıyordu. Kasım 1914'te Rusya, Sırbistan ve tarafsız Hristiyan Balkan devletlerinin Türkleri etkili bir şekilde izole etme çabalarına ek olarak; her zaman hazır ve nazır Britanya Kraliyet Deniz Kuvvetleri de Osmanlı'nın deniz yolu ticaretini sıkı bir abluka altına aldı. Bu durum savaşın birinci yılı boyunca devam etti, ta ki Almanya Sırbistan'ı ezip imparatorlukla bağlantıyı tekrar kurana kadar.

ETKİLİ BİR ALMAN GALİBİYETİ

Savaşın ilk harekâtları, Osmanlı ordusu için bir felaket olmuştu. Bu sadece zayıf planlamadan değil, aynı zamanda zayıf siyasi idare ve belirsiz savaş hedeflerinden kaynaklanmıştı. Ruslar ile İngilizleri tahrik eden Karadeniz taarruzları onları savaşa soktu. Bu ülkeler, Türklere anında saldırabilecek güçteydiler. Türkler, Köprüköy'de Ruslardan darbe yemişlerdi. Ayrıca Mezopotamya'da sergilenen performans, Hindistan ordusunun kolayca toprak kazanmasına imkân

vermişti. Mezopotamya, yakında Osmanlı'nın savaşta kanayan bir yarası halini alacaktı.

Diplomasileri savaş planlarına sıkıca bağlı olan Avrupalıların aksine, Türkler savaşa gönülsüzce girmişlerdi. 1914 yılı sonbaharında, İttifak devletlerinin hâlâ Türkleri

“Deniz kuvvetlerinin emelleri için, doğrudan kontrol altında, yeterli miktarda petrolün tedarik edilmesi zaruri bir ihtiyaçtır.”

Winston Churchill, Bahriye Nazırı, Anglo-Persian Oil Company'e bir hatırlatma,
1914

savaşa girmemeye ikna etme şansları mevcuttu. Ne yazık ki, Almanya'yla yapılan Gizli İttifak'ın o zamana gelindiğinde pek de gizli bir tarafı kalmamıştı ve anlaşma şartlarını bilmeyen müttefikler, Almanlarla Türklerin bir taarruz için ittifak yaptıklarını düşünüyorlardı. Sonuç olarak, İttifak devletlerinin liderleri ve planlamacıları, bilfiil diplomatik çözümleri takip etmek yerine en kötüsünü düşündüler ve ona göre hazırlık yaptılar. Goeben sorunu ve İstanbul'da gizli planların peşinden koşanlar olmasaydı Osmanlı İmparatorluğu belki de hiç savaşa girmeyecekti.

O tehlikeli ve tuhaf 1914 yazında, heyecanla üniformalarını giyip şevkle savaşa giden Avrupalıların aksine, Anadolu Türklerinin çoğu savaşa ilgisiz, hatta karşıydı. Balkan Savaşları'nda ölen askerlerin çoğu Türk'tü ve sayısı milyonlara ulaşan sivil halk 15. yüzyıldan beri sahip olduğu topraklardan çıkarılmıştı. Sonuç olarak, imparatorluk Balkanlar'dan gelen milyonlarca Müslüman mülteciyi özümsemeye çalışırken, Anadolu ve Trakya büyük sıkıntılar çekiyordu. Osmanlı'nın ancak çok küçük bir elit grubu savaşı hoş karşılarken, Avrupa ülkelerinde olduğunun aksine, Türkler arasında ulusal bir gayretin verdiği coşkuya rastlanmıyordu. Ayrıca

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

imparatorlukta Türk asıllı olmayan nüfusun yaklaşık yarısının, imparatorluğun yaşamaya devam etmesiyle çatışan milliyetçi çıkarları vardı ve bu azınlıklar Osmanlı hâkimiyetinden kurtulma fırsatını kullanmaya kararlıydılar.

Özle, Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girişi Almanlar için çok önemli bir stratejik zaferdi. Almanya neredeyse hiçbir şey kaybetmedi. Kraliyet donanmasını üç denizde kuşatma yapmaya zorladılar ve İtilaf güçlerine karşı bir anda üç kara cephesi açtılar. Daha sonra Osmanlı'nın Gelibolu, Selanik ve hatta Galiciya ve İran cepheleri de açılacaktı. Savaş sona ermeden, Osmanlı cephelerine İngiliz ve Ruslar tek başlarına üç milyon asker gönderirken, Almanlar Osmanlı cephelerine sadece 50.000 asker gönderecekti.⁷ Aslında Türkler imkânlarının çok

üstünde çaba gösterdiler ve gelecek dört yıl boyunca İttifak devletlerinin gücünün ve kaynaklarının büyük bölümünü üzerlerine çektiler. İttifak devletlerini bekleyen başka problemler de vardı. İngilizler savaşın stratejik yönüyle ilgili olarak ikiye ayrıldı: (Batı cephesinin önceliğine inanan) "Garplılar" ve (Almanları devirebilmek için diğer ülkelerdeki harekât alanlarında daha iyi savaşılabilceğine inanan) "Şarklılar". Türklerin elindeki Boğazlar'dan Akdeniz'e inme şansını kaybetmek, Rusya'nın tahıl ihracatı ve karşılığında savaş malzemesi ithalatı planlarını altüst etti. Türkler, Almanlar için savaşı kazanamazlardı ancak Almanya'nın üç büyük düşmanından ikisinin savaş çabalarını önemli ölçüde zayıflatılabilir veya başka yöne çekebilirdi. Bu da sonuçta savaşın seyrini değiştirebilirdi.

Aşağıda, Kudüs'e giren Avusturya topçu komutanları görülür. Savaş süren çok sayıda Alman ve Avusturyalı, Türklerle yardım etmek üzere sevk edildi. Bu askerlerin çoğu Filistin'e gitti. 1918'e kadar, 20.000'e varan sayıda Alman ve Avusturya askeri Osmanlı İmparatorluğu'na hizmet etmişti.⁸

Sağda, Hindistan ordusunun bir askeri görülür. Gelibolu'dan sonra Hindistan ordusu, Britanya'nın Ortadoğu'daki muharip kuvvetinin büyük kısmını oluştuyordu. 1918'e kadar, özellikle Hindistan piyadesi etkili bir kuvvet oldu; aslında Mezopotamya, Filistin ve Suriye'yi ele geçiren Kraliyet ordularının büyük kısmı Hintliyd.

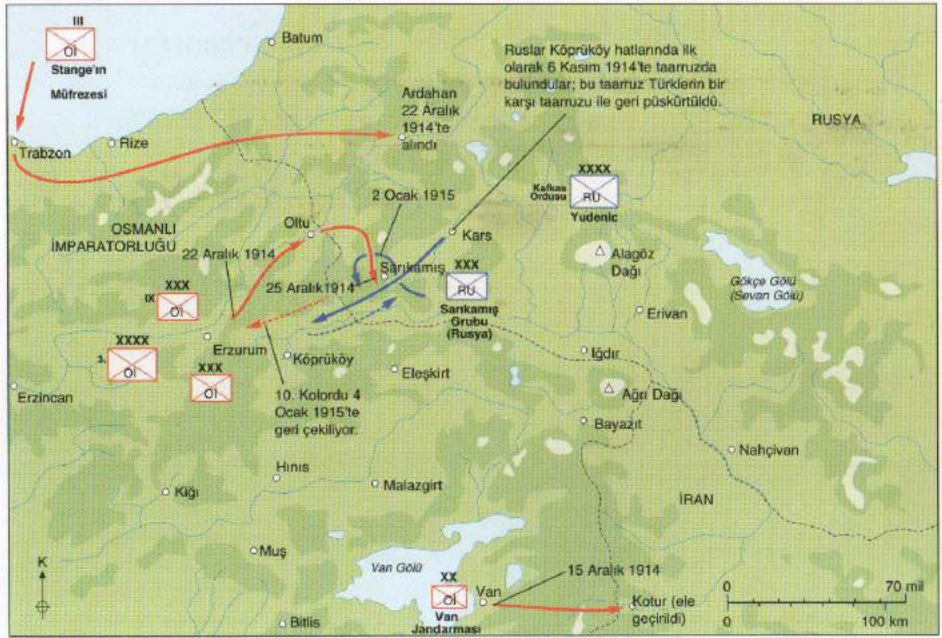
SÜVEYŞ VE KAFKASLAR

Osmanlı'nın, Kafkas Dağları'nın arasında kalan Sarıkamış ilçesine yaptığı saldırı, savaştaki ilk taarruz harekâtıydı ve bölgede bulunan Rus güçlerini kuşatıp yok etmeyi hedefliyordu. Süveyş Kanalı'nı kesip Britanya İmparatorluğu'nun doğu kolonileriyle olan bağıını koparmak amacıyla bir diğer taarruz harekâtı daha uygulamaya kondu. Bu operasyonların ikisi de başarısızlıkla sonuçlandı.

1914 sonbaharında Osmanlı İmparatorluğu savaşa doğru hızla yaklaşırken, İstanbul'da Bronsart von Schellendorf ve Türk mesai arkadaşı Hafız Hakkı Bey arasında, gelecekte çıkması beklenen savaşın stratejik yönü hakkında ciddi tartışmalar yapılıyordu. Osmanlılar, büyük kuvvetlerin ittifakına ve özellikle de eski dostları olan Büyük Britanya'ya karşı çok cepheli bir savaşa girmeyi akıllarından bile geçirmemişlerdi. Çünkü geçen Nisan ayında Bulgaristan'a karşı savaşmak için orduları yığıma planı yürürlükteydi ve bu durum, kuvvetlerin Filistin ve Mezopotamya'dan çekilmesine ve Kafkaslar'ın da takviye kuvvetten mahrum kalmasına yol açmıştı. Ashında, imparatorluk bir türlü diplomatik gelişmelere uygun bir askeri

Türk askerleri Esdraelon Ovası'nda (İbn Amer Çayırı) toplanmış Süveyş Kanalı'na yapacakları saldırıya hazırlanıyorlar. Osmanlı ordusunun bütün piyade tümenlerine askeri bir bando kurma imkânı verilmişti. Muharebe zamanında bando askerleri çöp toplayıcı ve emir eri olarak görevlerini ifa ediyorlardı.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

Haritada, Kasım 1914-Ocak 1915'te, Sarikamis Muharebesi ile Kafkaslar görülmektedir. Sarikamis Kuşatması, Tannenberg Kuşatması'nın, Osmanlı'ya ıyılanmış şartlarını oluşturmak için planlanmış ve Rus ordusu yok edilmeye çalışılmıştır.

mevzilenme sağlayamamıştı. Bu hal hem savaş yanlısı hem de eğitimli bu iki karargâh subayının canını sıkıyordu. Her ikisi de savaşların taarruz neticesinde kazanıldığına inanıyorlardı. Almanlar Rusya'nın Karadeniz kıyılarına amfibi bir saldırı yapmak isterken, Hafız Hakkı Bey ise Kafkasya, Filistin ve hatta İran'da taarruza geçmek hususunda ısrar ediyordu.

Ekim ayında, planlar Kafkaslar ve Filistin'de yapılacak taarruz harekâtları etrafında belirginleşti ve resmî emirler ilgili ordulara gönderildi. Liman von Sanders'e, Erzurum'da karargâh kurmuş fakat büyük ölçüde zayıflamış olan Osmanlı 3. Ordusu'nun komutanlığı teklif edildi. 3. Ordu ve Filistin'deki 4. Ordu Türk komutanların idaresindeydiler ama koordinasyon ve planlamada onlara yardımcı olmak

için, Alman kurmay başkanları Albay Guse ve Albay von Frankenberg de yanlarında bulunmaktaydı. Teçhizat kısıtlı olsa dahi, her iki ordu da asker gücü bakımından tamdı ve askerlerinin çoğu yakın geçmişteki Balkan Savaşları'nda muharebe tecrübesi kazanmıştı.

SARIKAMIS HAREKÂTI

Osmanlı'nın savaştaki ilk büyük taarruzu, Aralık 1914'te sıfırın altındaki soğuk havanın kol gezdiği ve karla kaplı Kafkas Dağları'nın arasında yer alan Sarikamis kasabasına yapıldı. Bu taarruz Enver Paşa'nın fikriydi ve tarihte vuku bulan onca harekât örneğinin aksine bu harekât Türklerin yaşadıkları toprakları kurtarmak için planlanmış büyük çaplı bir taarruz harekâtı değildi. Dahası, Enver Paşa'nın planı, neredeyse tüm dünya tarafından; ihtiyatsız, pervasız, kötü tasarlanmış ve daha başından başarısızlığa mahkûm bir plan olarak hatırlanmaktadır. Bu taarruz aslında, Eylül ayında Tannenberg'de (Doğu

1914'te toplanan Türk askerleri görülmekte. Fotoğrafta görülen meşhur 'İstanbul İtfaiye Alayı' hem şehrin itfaiye erleri olarak hizmet eder hem de merasim muhafızlığı yaparlardı. Miğferlerinden kolayca tanınırlardı.

Prusya'da) Ruslara karşı Alman zateriyle sonuçlanan harekât model alınarak ve ayrıntılı bir şekilde tasarlanmıştı. Bölgeden Almanların gönderdiği operasyon raporlarında Rus birliklerinin kuşatıldığı anda komuta ve kontrolünün çökeceği ve hemen akabinde teslim olacağı bildirilmişti. Enver Paşa, Osmanlı'nın kuzeydoğu cephesi boyunca son derecede genişlemiş Rus ordusunun bir kerede kuşatılacağını öngörmüştü ve Sarıkamış'taki iletişim hatları kesilirse bu onları çöktürüp teslim olmaya zorlar diye düşünüyordu.

İtilaf güçleriyle bir savaşın, Bulgaristan ve Yunanistan'la savaşa girmekten daha muhtemel olduğu anlaşılınca, Eylül başında Osmanlı genelkurmayı taarruz harekâtları için mevcut planlama kılavuzunu 3. Ordu'ya gönderdi. Kurmay subaylar arasında, bu işin nasıl yapılacağına dair iki ayrı görüş vardı: Bunlardan birincisi, Albay Bronsart von Schellendorf tarafından düşünülen, eldeki kuvvetlerle yapılabilecek dar kapsamlı bir taarruz hareketi; ikincisi ise Albay Hafız Hakkı Bey'in öngördüğü 3. Ordu'nun büyük çaplı takviyesiydi. Bu orduyla Karadeniz kıyısındaki Batum'a, amfibi bir çıkarma ve hemen ardından geniş kapsamlı bir taarruz yapılabilecekti. General

Osmanlı Kuşatma Harekâtları

Osmanlı ordusu, Alman genelkurmay sisteminin ve Alman harp akademisi müfredatının yürürlüğe konmasından sonra 'Alman tarzı savaş'ı benimsedi. Bu Alman mirasının bir bölümü, kuşatma ve imha muharebeleri için harekât planlamasından oluşuyordu. Alman müfredatı, Hannibal'ın Cannae Muharebesi'ni operasyon sanatının en mükemmel ifadesi diyerek göklere çıkarmıştı ve Schlieffen Planı bu konsepti örnek alacaktı. Osmanlı komutanları 10 ila 20 seneden fazla bir zaman bu prensibe bağlı kaldı. 1912-13 Balkan Savaşları'nda Osmanlı komutanları, bilhassa Kırkkilise (Kırklareli), Kumanova, Bitola ve Şarköy muharebelerinde sürekli düşmanlarını çembere almaya çalıştı. Bu kuşatma operasyonlarının dogmatik planlama kalıbı Birinci Dünya Savaşı boyunca özellikle Sarıkamış'da, Kutü'l-Ammare'de, 1916'da Kafkaslar'da ve 1. Gazze'de uygulandı. Osmanlı komutanları askeri sanatın mükemmel örneklerini gerçekleştirilim derken yaptıkları bu iddialı ve hırslı girişimlerde başarısız oldular. Ancak, 1922'de Mustafa Kemal Atatürk, Yunan ordusunu Büyük Taarruz olarak bilinen etkileyici bir kuşatma ve imha muharebesinde bozguna uğratacaktı.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

Liman von Sanders'e kalırsa, her iki fikir de sağlıklı değildi. Sanders, Türklerin müdafaaya dönük bir stratejik duruş alması gerektiğini iddia etti. Sonbahar bastırırken, Tannenberg raporları gelmeye başladı ve Enver Paşa, Bronsart von Schellendorf ve Hafız Hakkı Bey'i, 1914 Ekimi'nin sonlarında stratejik konularda müzakerede bulunmak üzere Berlin'e yolladı. Ülkeye dönmelerinin ertesinde, saldırı eksenli bir stratejik tavra muhalif fikirler artık duyulmaz olurken, Kafkaslar'da tüm olanakların seferber edildiği bir taarruz hazırlama fikri varlığını sürdürdü.

8 Kasım 1914'te, Osmanlı donanmasına ait kruvazör *Mecidiye*, Hafız Hakkı Bey'i Karadeniz kıyısında bulunan Trabzon'a getirdi. Onun vazifesi

Sarıkamış'ta siperlerin içindeki Rus askerleri görüldü. Rus-Japon Savaşı'nda Rus ordusunun aldığı derslerden biri siperleri seri şekilde kazmaktır. Siper hattının ortasında gözlemde bulunan bir grup subay görülebilir.

3. Ordu'nun taarruz ruhunu harekete geçirmektir ve derhal Erzurum'daki karargâha gitti. Orada Hafız Hakkı Bey, kurmay başkanı Alman Albay Guse'a Ruslara karşı bir taarruz harekâtı düzenlemesi için açık bir talimat gönderdi. Tannenberg taarruzu bunun nasıl başarılabileceğinin bir misali olarak kullanılacaktı ve Hafız Hakkı Bey yaklaşan kış havasını da Ruslara karşı ilave bir koz olarak kullanmayı umuyordu. 3. Ordu'nun ve 9. Kolordu'nun komutanları hemen bu hırslı plana karşı direnişe geçtiler de, Enver Paşa komutanları sakinleştirmeye çalıştı ve Hafız Hakkı Bey'i kolordu komutanlığına getirerek orduya bir mesaj ilettiği oldu.

Taarruz planı artık ivme kazanarak ilerliyordu ve Türkler gizlice (9. ve 10. Kolordular olarak organize edilen) mevcut 9 tümenin altısını güçlü bir hücum kuvveti halinde, Köprüköy ana hatlarının sol kanadı boyunca toplayacaktı. Hücum kuvveti, Oltu'dan geçerek kuzeydoğu istikametinde yürüyecek ve

ardından güneydoğu istikametinde Sarıkamış'a doğru keskin bir dönüş yapacaktı. Sarıkamış, Karstaki Rus levazım üssünden Köprüköy'e bakan cephe hattı birliklerine kadar giden tek asfaltla kaplı yol boyunca uzanmaktaydı. Sarıkamış ilçesi ele geçirilirse, Rusların arka bölgesiyle olan bağı etkili bir şekilde kesilecek ve onları kış soğuşunda izole edecekti; eğer Tannenberglörneğı gerçeğı yansıtıyorsa, bu durum Ruslarda bir telaş ve moral bozukluğına yol açacaktı.

Genelkurmay; zamanın kısıtlı, mesafelerin ise uzun olmasından dolayı, 3. Ordu'nun yapacağı taarruzu büyük takviye kuvvetleriyle destekleyemezdi ama en azından oyalama taktiğı yürütmek için (sınırlı bir takviye olarak) 8. Piyade Alayı'nı denizyoluyla Trabzon'a gönderebildi. Bu oyalama operasyonu, Ardahan'da ilerleyerek, matadorun kırmızı pelerini gibi Rusların dikkatini başka yöne çekecek ve Batum'un güney bölgesinde bulunan 3. Ordu'nun kuzey kanadına kalkan olacaktı. 3. Ordu, operasyon bölgesinin güneyine doğru hatlarını inceltti, böylece çoğunlukla süvari ve jandarma sınıflarını uzun güney cephesini kollamak üzere bırakarak kuvvetini bir noktada toplamayı umuyordu.

Rus Kafkas ordusunun beş piyade tümeni, iki Kazak tümeni, birkaç piyade tugayı ve süvari alayı vardı. 1914 Ekimi'nde bütün ordu toplam 100.000 piyade, 15.000 süvari ve 256 toptan oluşuyordu. Ordunun sembolik komutanı bölge valisi olsa da, organize edilmesi ve planlama işleri aslında kurmay başkanı General Yudenich'in elindeydi. Osmanlı 3. Ordusu yaklaşık 90.000 piyade ve 250 topuyla biraz daha küçük bir orduydü. Osmanlı süvari sınıfı, bir düzenli süvari tümeni ve eskiden *Hamidiye* süvarisi olarak bilinen ve muharebe değeri tartışmalı olan düzensizlerden meydana gelen dört ihtiyat süvari tümeninden oluşacak şekilde teşkilatlandırılmıştı. Türkler 4000 düzenli süvarisini ve muhtemelen 10.000 kadar aşiret savaşçısını savaş alanına çıkardı. Ruslar ise ordularını taktik gruplara böldü. Bu gruplardan en büyüğü Köprüköy hattında bulunan Sarıkamış Grubu'ydu. Bu grup da 65.000 piyade ve 172 toptan oluşmaktaydı. Hücum için Türkler kuşatma kanadında 49.000 asker topladılar ve (kuzeydoğu Erzurum'un dağılık bölgesinde)

süvari sınıfıyla beraber 27.000 asker bırakıldılar. Bu mevzilenme, Türklere karşı Sarıkamış Grubu'na sayıca çok az bir üstünlük sağlıyordu.

Taarruz 22 Aralık'ta, güzel bir havada ve gün doğmadan başladı. Kurmay başkan yardımcısı Bronsart von Schellendorf ile beraber uzun bir yolculuktan sonra Erzurum'a varan Enver Paşa, sınırı geçen askerleri izlemeye hazırdu. 10. Kolordu'nun piyade grubu, 25 Aralık'ta Sarıkamış'a varmak üzere, Oltu'nun dağları boyunca 75 km (46 mil) süren zorlu bir yürüyüş yaptı. Fakat askerler ilerledikçe hava daha da soğ-

Nikolai Yudenich (1862-1933)

Yudenich, Birinci Dünya Savaşı'nın en başarılı Rus komutanıdır denebilir. 1862'de doğan Yudenich 1879'da İmparatorluk Rus Ordusu'na girdi, 8 yıl sonra Genelkurmay Akademisi'nden mezun olarak 1902 yılına kadar genelkurmayda

hizmet etti. 1904-05 Rus-Japon Savaşı'nda alay komutanı olarak görev aldı ve kısa sürede generallik rütbesine yükseldi. Yudenich 1913'te Kafkas bölgesindeki (1907 yılından itibaren kurmay başkanı yardımcısı olarak görevde devam ettiği) Rus kuvvetlerinin kurmay başkanlığına getirildi. Türklerin Aralık 1914'te Sarıkamış da dâhil olmak üzere bir dizi operasyonda bozguna uğratılmasını sağlamıştır. Ertesi yıl, Osmanlı taarruz birliklerini püskürttü ve 1916 Şubat'ta Erzurum'u ve Temmuz'da Erzincan'ı ele geçirdi. Mart 1917'de Yudenich devam etmekte olan ihtilal yüzünden, Kafkasya'da sürdürülen harekâtı bırakmak zorunda kaldı. Geçici hükümet onu emekliye ayırmaya zorladı, bunun üzerine Ekim İhtilali sırasında Yudenich Finlandiya'ya kaçtı. Beyaz orduların bir komutanı oldu ve 1919 sonbaharında Petrograd'a yürüdü; fakat Estonya'ya geri dönmeye mecbur edildi ve orduları dağıtıldı. Yudenich, Fransa'ya sürgüne gitti ve 1933'te orada öldü.

Osmanlı İmparatorluğu'nda çok az sayıda demiryolu hattı vardı. Olanlar da yabancı müteşebbisler tarafından yapılmış ve çok azı muharebe cephelerine ulaşıyordu. Osmanlı askerleri genellikle bu bölgelere yürüyerek intikal ediyorlardı.

yordu. 3. Ordu'nun Sarıkamış'a hücum etmek üzere pozisyon almış iki kolordusu olsun diye hemen yakında bulunan 9. Kolordu da bölgeye intikal etti. Fakat Türkler yaklaşırlarken, eski kasabada toplanmış bir mukavemetle karşılaştılar.

Doğu Prusya'nın karanlık ormanlarında meydana gelen Ağustos olaylarının aksine, Ruslar Sarıkamışta kıyasıya mücadele ediyordı. Daha da önemlisi, sevk ve idare teçhizatları hâlâ sağlam duruyordu.

Birkaç alayı da Köprüköy hattından çekip Sarıkamış garnizonunu takviye için göndermeyi başaracaklardı. Buna karşın Türkler eski kasabanın büyük bir kısmını ele geçirdi. 28 Aralık'ta Osmanlı 10. Kolordusu, Rus kararlılığını zayıflatmak amacıyla, Kars-Sarıkamış yolu boyunca kuzeye doğru mevzilendi. Artık Enver Paşa hızlı bir Rus çöküşü bekliyordu, fakat öyle olmadı; aksine General Yudenich direnişini sürdürdü ve hattan çekilen kuvvetleri ve Karstan gelen yeni kuvvetleri kullanarak serinkanlılıkla bir karşı hücum düzenledi. Yudenich'in etkili hareketleri, artık Sarıkamış civarında Ruslara sayısal üstünlük sağlamıştı. Durumu daha da kötüleştiren bir diğer şey ise eksi 26 santigrat derecenin altına inen sıcaklıkla havanın sayıca azalan Türklerin aleyhine dönmesiydi; çabuk bir zafer bekleyen Türkler hazırlıksızdı ve kışlık teçhizatları yoktu. Çarpışmanın ilerleyişi yavaşladı ve Ruslar bu zamanı kendi kuşatmalarını planlamak için kullandılar.

2 Ocak 1915'te Yudenich, Osmanlı'nın Sarıkamış çevresinde mevzilenmiş sol kanadını süratle çeviren bir karşı hücumla kalktı. Enver, bu duruma, her iki Osmanlı kolordusunu tek bir komutanın -o da ne gariptir ki daha önce sonbaharda Kafkasya taarruzunu savunan, genelkurmayın strateji planlamacısı Hafız

"O gece Turnagel Ormanı'ndan çıkan tek bir yol vardı ve 10. Kolordu geri döndü, 9. Kolordu dönemedi."

Tuğgeneral Hafız Hakkı Paşa,
Osmanlı Genelkurmayı, 1915

Hakkı Bey⁹- emrinde birleştirerek karşılık verdi. Yara alan Türkler bir çevre hattı oluşturma girişiminde bulundular fakat Ruslar onları tuzağa düşürdü ve etraflarını sardı. 4 Ocak 1915'te, Hafız Hakkı Paşa bütün kuvvetini kaybetmek veya bir kısmı firar ederken en geride onları koruyan askerleri ölüme terk etmek arasında seçim yapmak zorunda kalmıştı. Sonunda, 9. Kolordu'yu Sarıkamış'ın kuzeybatısındaki Turnagel Ormanı'nda bıraktı. Böylece 10. Kolordu'nun geri çekilmesi için zaman kazanmış olacaktı. 9.

Kolordu'nun üç piyade tümeni telef oldu ve komutanı Ali İhsan Paşa subaylarıyla beraber esir alındı. Türkler yenildi ve ardından gelen hezimetle bütün bir kolorduyu -Osmanlı 3. Ordusu'nun

muharebe kuvvetinin üçte birini- kaybettiler.

Sarıkamış harekâtı 20. yüzyılın en büyük askeri faciası olarak tarihe geçti. Aslına bakılırsa, ne kötü planlanmış ne de kötü hazırlanmıştı, sadece General Yudenich'in, emrindeki Rusları ustaca sevk ve idaresiyle karşılaşmıştı. Daha önce zaferiyle iftihar etmek için cepheye gelen Enver Paşa'nın gururu kırılmıştı. 1915 Ocak ayı başlarında İstanbul'a gizlice geri döndü. Gerçek kayıp 30.000 ölü ve 7000 esir civarındadır. "90.000 Türk öldü" şeklindeki Batılı tahminler abartılıdır. Napolyon'un Moskova'dan çekilişini andıran sahneler yaşanmış, pek çok asker donarak ölmüş ya da ağır derecede soğuk ısırtmasına maruz kalmıştır. Nihayetinde parçalanmış Osmanlı 3. Ordusu, kendini yeniden kurmak üzere savunma pozisyonuna geri dönmüştür.

Sarıkamış harekâtı devam ettiği sırada, Osmanlı askeri faaliyeti kuzeyde ve güneydoğuda da başladı. Rusları oyalamak ve dikkatlerini başka yöne çekerek Sarıkamış bölgesinden uzaklaştırmak için Osmanlı genelkurmayı Karadeniz limanı Trabzon'a gemiyle bir piyade alayı ve bir topçu birliği gönderdi. Alayın (ve bazı sınır kuvvetlerinin) komutanlığına bir Prusya asıllı topçu olan ve daha önce Erzurum Kalesi'nde görev almış Alman Binbaşı Stange getirildi; bu kuvvete Stange Müfrezesi denildi. Stange'nin

Friedrich Kress von Kressenstein (1870-1948)

Kressenstein (genelde Kress von Kress veya von Kress denir) Bavyalı bir topçu subayıydı ve 1914'te Alman Askeri Heyeti'ne atandı. Eylül'de kurmay başkanı olarak 4. Ordu'da görevlendirildi. Ocak

1915'te Süveyş Kanalı'na taarruz planı yaptı. 1917 Mart ve Nisan aylarında Gazze Muharebesi'nde zafer kazandıran Gazze müdafaasını planladığı için Pour le Mérite (Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar verilen en yüksek Prusya-Alman askeri madalyası) ile ödüllendirildi. Kress'in Ekim 1917'de 3. Gazze'deki eylemleri Osmanlı'nın pozisyonunu çöktürdü ve Kudüs'ün kaybedilmesine sebep oldu. 1918 yazına kadar bu cephenin kıyı bölgesini müdafa eden Osmanlı 8. Ordusu'nun komutanlığını yaptı. Sonrasında Osmanlı hizmetinden ayrılarak Kafkaslar'da Alman Askeri Heyeti Komutanlığı'na getirildi. 1929'da Korgeneral olarak emekli oldu.

görevi ilerleyip Rus ordusunu Batum yakınlarında kısırmaktı. Onun yerine Stange, elindeki kuvvetle saldırdı ve Rus kenti Ardahan'ı 22 Aralık 1914'te ele geçirdi. Stange orada, Osmanlı Teşkilat-ı Mahsusa'ya (TM) ait gevşekçe yönetilen birkaç düzensiz çeteyle karşılaştı. Bu çeteler Rus ordusuna, yerel Ermeni ve Rum çetelerine karşı çete savaşı sürdürmekteydiler. Stange'in saldırısı durdu ama Teşkilat-ı Mahsusa askerleriyle birlikte toprağının büyük bir kısmını kış boyunca elinde tuttu.

Osmanlı-İran sınırı boyunca uzanan güneydoğu bölgesindeki Osmanlı birlikleri de Birinci İran İşgali olarak bilinen saldırıya geçti. Bu plan, Enver Paşa'nın en büyük düşlerinden biri olan Pan-Turanizm akımının doğurduğu bir plandı. Bu işgal sayesinde İranlılar tarafından tahakküm edilen Türkler kurtarıp birleştirileceklerdi. Sarıkamış harekâtı bu gizli planın bir parçası gibi gösterilse de aslında o harekât başlı

başına ve bütünüyle bir kuşatma operasyonuydu. Fakat İran İşgali Enver'in Pan-Turanı açılımının mihenk taşıydı. Baskı altında tutulan Türk halkları isyan çıkarırken; o İran'ı işgal edip ardından kuzeye dönüp Azerbaycan'a girmek istiyordu. Maalesef, bu gözüpek girişim için müsait olan tek kuvvet Van'daki jandarma tümeniydi. Bu, makineli tüfekleri ve topları olan paramiliter bir kuvvetti. Hal böyleyken, Enver bu tümeni ileri sevk etti ve kuvvet 15 Ocak'ta İran topraklarındaki küçük sınır bölgesi olan Kotur kasabasını ele geçirmek üzere sınırı geçti. Bölgedeki Türkler bu girişimi desteklemekte etkili olamadılar. Çok iyi tasarlanamamış plan, Tebriz ve Tahran'ı ele geçirmek için güçlü birlikler yollayan Rusları kışkırtmaktan başka işe yaramadı.

Teçhizatı yetersiz olan jandarmanın takviyeye ihtiyacı olduğunu hatırlayan Enver Paşa, iki sefer kuvvetini İstanbul'dan çekerek onlara İran'daki uzak cepheye girmelerini emretti. Yarbay Kâzım ve Halil Paşalar (Enver'in amcası) komutasındaki bu bölgesel gücün birlikleri 11 Aralık 1914'te trenle yola çıktı. Enver Paşa onlara Tebriz'i almayı emretmişti. Fakat köhne ve yetersiz Osmanlı ulaşım sistemi, onları gidecekleri yere hızla sevk etmeye muktedir değildi. Ocağın ortalarında her iki sefer kuvveti de Anadolu'nun yarısını ancak katetmişti. O sırada Anadolu'da halkın büyük kısmı tifüsle boğuşuyordu. Sonunda, 1915 Şubat ortalarında birlikler cepheye ulaşırlarsa da, İran sınırına girmek onlara gene de kismet olmadı. Sarıkamış felaketinin ardından, Osmanlı genelkurmayı onları parçalanmış olan 3. Ordu'yu desteklemek üzere Erzurum müstahkem mevkiine sevk etti. Takviyeden mahrum jandarma kuvvetleri ise Rusları onları sınır gerisine püskürttüğü Mart 1915 tarihine kadar Kotur'da kaldılar.

Bu arada 1914-15 kışı boyunca, iyice sabırsızlanan Ermeni halkı, Ermeni komitelerinin tahriklerine kapılmaya başlamıştı. Bu komitelerden en büyüğü, Osmanlı İmparatorluğu'nun 6 doğu vilayetine gizlice büyük miktarlarda silah ve patlayıcı madde sokan Ermeni Devrimci Federasyonu'yu (Taşnaklar). Ruslar tarafından cesaretlendirilen ve yardım gören Ermeni liderleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük güçlerin üçüyle savaşıyor olmasından istifade etmenin

ve artık ayaklanmanın zamanı geldiğine inanıyorlardı. Kış boyunca Ermeni kaynaklı terörist olayları artarak devam etti. Ermeni halkının bir bölümü Türklere karşı isyan çıkarmaya hazırlanıyordu. Rus ordusuyla beraber çarpışan ama Osmanlı Ermeni tebaasına mensup göçmenlerden oluşan son derece gayretli 6 Ermeni grubu daha vardı. Bunlara ilaveten, Van vilayetinde çıkartılacak isyanın ön hazırlığı ile ilgilenen ve oldukça iyi organize olmuş Ermeniler, Osmanlı topraklarının içinde de faaliyettediler.

Önemsiz istisnaların dışında, stratejik ve işlevsel açıdan Osmanlı'nın Kafkaslar'daki askeri performansı çok kötüydü. Hatta 3. Ordu'nun 1915 başlarındaki stratejik durumu savaşın başındakine oranla daha da kötüye gitmişti. Türkler ve özellikle de Enver Paşa, az şeyle çok iş başarmaya çalışıp durdu. İyimser planları; çok daha iyi demiryolları ve daha fazla askeri olan Ruslar karşısında işe yaramadı. Yine de Osmanlı ordusu, kuvvetlerini çok kısa sürede toparlamak, çok sert iklimler ve zorlu arazilerde uzun mesafeleri yürüyerek katetmek -ki bu Batı kaynaklı tarih kitaplarında büyük ölçüde göz ardı edilmiş bir husustur- gibi üstün kabiliyetleri ve taarruz cesareti olduğunu kanıtlamıştı. Bu kabiliyetler sıkı talim

ve katı disipline dayanıyordu ve gelecek yıllarda Türklerin çok işine yarayacaktı.

BİRİNCİ SÜVEYŞ TAARRUZU

Eylül 1914'te Bronsart von Schellendorf ve Hafız Hakkı Bey arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş planlarının stratejik yönüyle ilgili büyük bir tartışma çıkmıştı. Kafkasya planı üzerinde uzlaşamadıkları halde, Osmanlı kuvvetlerini Filistin'den çekme işinden vazgeçilmesi gerektiği konusunda hemfikirlerdi, çünkü Büyük Britanya ile savaşmak neredeyse kaçınılmaz hale gelmişti. Ayın sonuna doğru, Süveyş Kanalı'nı kesmek için bir taarruz başlatmaları gerektiği konusunda da anlaştılar. Bu taarruzun sonuç itibarıyla Britanya İmparatorluğu'nun doğu kolonileriyle olan ticari bağını koparacak verimli bir stratejik seçenek olduğunu düşünüyorlardı. Yeni bir 4. Ordu kuruldu ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa 19 Kasım

Fotoğrafta Süveyş Kanalı'nın kıyıları korunuyor. Süveyş Kanalı'nın faaliyetini durduracak bir Osmanlı baskını korkusu Britanya'yı 1916 yılına kadar Mısır'da bir büyük garnizon kurmaya itti. Kraliyet donanması topçu desteği için gemilerini kanala yerleştirdi.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

1914'te ordunun kumandasını aldı. Yarbay Friedrich Kress von Kressenstein de dâhil birkaç Alman subay ona yardım etmek üzere gönderildi. 3. Kolordu'nun 8. Tümeni ve İzmir'den 10. Tümen'den müteşkil birinci sınıf piyade tümenleri de Cemal Paşa'nın ordusunun çekirdeğini oluşturmak için güneye sevk edildi. Bunlar Anadolu Türklerinden meydana gelen çok iyi eğitim almış teşkilatlardı. Bunların yanı sıra, büyük oranda Suriye şehirlerinden gelen Türklerin de içinde bulunduğu bir Arap birliği olan 25. Tümen de Suriye'den güneye gönderildi.

Zamanla gelişen plan yeni kurmay başkanı Kress'e çok şey borçluydu. Kress, bütün bir kolordunun Filistin'den başlayıp Sina Çölü'nden geçerek ilerlemesini tasarlayan kişiydi. Kolordu yerini alır Harita, Ocak-Şubat 1915'te Süveyş Kanalı'na yapılan Türk taarruzunu göstermekte. Türkler bu taarruza sadece İngilizlerin Süveyş Kanalı yoluyla olan bağlantılarını kesmeyi değil, aynı zamanda Mısır halkının İngilizlere karşı cihad başlatmasını istiyordu.

almaz bir piyade tümeni kullanarak, cesur bir hücumla İsmailiye'yi ele geçirecekti. Bu hücum kanalı tam orta noktasından kesecek, Türkler böylelikle Kraliyet donanmasına ait gemilerin son derece etkili ateş gücünü etkisiz hale getirebileceklerdi. Kress, ikinci tümeni de kanalın karşı kıyısına konuşlandırarak kanatları iki ilave piyade tümeniyle güvenlik altına almayı planladı. Plan riskliydi fakat Türkler eğer başarılı olurlarsa Mısır'daki Müslüman halkı, İngiliz efendilerine karşı kıskırtabileceklerini umuyorlardı. Bu maksatla, Sultan düşmana karşı cihad ilan etmeye ikna oldu ve Teşkilat-ı Mahsusa temsilcileri Mısır halkını harekete geçirmek ve organize etmek üzere Mısır'a gönderildi. Gençkurmay, Osmanlı 8. Kolordusu'nu hücumu hazırlıklı bir şekilde Güney Filistin'e, Gazze yakınlarına kaydırdı. Enver Paşa taarruzu 1914 Aralık ayı geldiğinde başlatmak istedi fakat demiryolunun müzmin problemleri buna engel oldu. Filistin, Osmanlı demiryolu ağıнын yarım kalmış iki hatından bilhassa etkileniyordu.

Bunlardan birisi Toros Dağları'ndaki Pozantı, ikincisi ise Amanos Dağları'ndaki Osmaniye hatlarıydı. Her iki noktada da, trendeki bütün yük indirilip sırasıyla 55 km (34 mil) ve 35 km (21.8 mil) uzunluğundaki boşluklarda hayvanlarla taşınıyor; ardından her şey tekrar trenlere geri yükleniyordu. Bu da Filistin'e giden ikmal malzemelerinin takriben ancak 60 gün içinde cepheye ulaşması demekti.

Bu nedenle lojistik Türkler için çok ciddi bir problemli, ama Türklerin birincil taktik problemi, 4 tûmenden oluşan bir orduyla susuz Sina Çölü'nü baştan başa katetmekti. Sonunda, mevcut kuvvetleri sayıca 13.000 askere, sekiz top bataryasına inecek kadar düşürdüler, onlara 1500 düzensiz asker ve Mısır'da bir isyan çıkarmak için bırakmayı planladıkları Araplar eşlik ediyordu. Dev su tankları ve depolar askerleri beslemek için taşınıyordu. Çöl boyunca ilerlemek için 1000 at, 12.000 deve ve 300 öküz kullanıldı. Kanalı karşıdan karşıya geçmek için gereken ağır duba ve kayıkları taşımak için öküzlere ihtiyaç vardı. 14 Ocak 1915'te başlayan intikal üç taktik grubu halinde sağlandı ve Türkler ayın son günü toplanma alanına ulaştılar. Bu çok önemli bir başarıydı ve İngiltere, Osmanlı'nın kapının

1914 sonlarında Türk askerleri Süveyş Kanalı'na gitmek üzere ayrılıyorlar. Süveyş Kanalı'na 1915 başlarında yapılan ilk Osmanlı taarruzu başarısız oldu. Fakat bu hareket Türklerin coğrafi engelleri ve iklimi yenme konusundaki eşiz kabiliyetini gözler önüne serdi.

eşiğinde hazır beklediğinden habersizdi. Osmanlı sefer gücünün saldırıya hazırlanırken morali gayet yüksekti.

Savaşın önce Mısır'da bulunan İngiliz garnizonu oldukça küçüktü ve sadece bir tugaydan oluşuyordu, fakat 1914 sonbaharında İngiltere'den bir gönüllü tûmeniyle beraber Hindistan ordusuna ait iki piyade tûmeni Mısır'a gönderildi. İngilizler Sina'yı terk ettikleri halde, Tümgeneral John Maxwell kanalın batı kıyısında güçlü bir savunma hattı oluşturdu. Aralık ayı gelince, Maxwell'in kanalı boylu boyunca savunan 30.000 askeri vardı. Türkleri sayıca aşan, tam bir kuvvet oluşturabilmek için bir Anzak (Avustralya ve Yeni Zelanda) tûmeni de gelmişti. Maxwell'in ordusu farklı diller konuşan gönüllülerden, Hintlilerden ve koloni askerlerinden oluşuyordu, ama Mısır'ı savunmak için fazlasıyla büyük bir orduydı. Ayrıca İngilizler havadan keşif yapmayı severdi ve üç büyük düşman grubunun çöl boyunca izini kolayca

Türk askerleri çölde yolculuk yapmak için develeri kullanıyorlardı. Savaş boyunca Türkler ordularının ulaşımını sağlamak için hayvanlara bağımlı kaldı. 1914'te, aşağı yukarı 210.000 hayvan Osmanlı'nın savaş hazırlığı için seferber edildi.

sürebilirlerdi. Fakat esas hedef konusunda kararsız kaldılar. Türkler kanala yaklaştıkça gece hareket etmeye başladılar. Sonunda, 31 Ocak 1915'te Türkler İsmailiye'nin 10 km (6 mil) doğusundaki toplanma alanında, İngilizlere ordunun ana gövdesinin yerini ele vermeden saldırıya geçmek üzere gizlendiler.

2 Şubat 1915 gecesinde 25. Tümen'in piyade sınıfı kanalın doğu kıyısı boyunca saldırı mevkillerine ilerledi. Orada tümen, Osmanlı istihkâm sınıfı tarafından çölün bir ucundan diğer ucuna binbir zahmetle getirdikleri duba ve kayıklarla birlikte iki piyade taburunun oluşturduğu hücum kuvvetine katıldı. Her iki kanattaki birlikler şaşırtma saldırısına hazırlandılar ve sekiz hafif top bataryası da ön tarafa getirildi. Fakat kayıklara binmek için suya girdikleri vakit Osmanlı piyadeleri düşman tarafından gözleniyordu; Türkler aslında civarda bir şaşkınlık yarattıkları halde küçük bir İngiliz gözlem kolu neredeyse hiç beklemeden ateş açtı. Bu ateş, çok

az amfibi harekâta katılmış olan ve o sırada karşıya geçmeye çalışan askerleri ürküttü. Pek çoğu ateş altında panikleyerek kayıklardan suya atladı fakat iki bölük uzak da olsa karşıya geçmeyi başardı. Küçük bir köprübaşını ele geçirdiler ve siper kazmaya başladılar. Türkler askerlerini top ateşleriyle destekledi ve karşı kıyıya geçişi kuvvetlendirmek için bir tümen daha indirdiler, fakat Kraliyet donanma gemilerinden açılan ateş o kadar etkiliydi ki bu geçişi imkânsız hale getiriyordu. Bunlar olurken, çok iyi düzenlenmiş İngiliz savunması bir Hindistan ordusunun karşı taarruz kuvvetini getirdi ve bu kuvvet ertesi gün boyunca saldırılar düzenledi. İngiliz ordusunun güçlendiğini gören Cemal Paşa, hücumun 3 Şubat akşamı saat 4'te durdurulması emrini verdi. Gel gör ki taarruz kuvvetini geri getirmeyi başaramadı ve ana birlik çöle doğru geri çekilirken, batı kıyısındaki askerlerin çoğu öldürüldü ya da esir alındı. Sina Çölü'nde güç bela taşınan duba ve kayıkların hepsi terk edildi. Her iki tarafa da zayıat azdı. Kanalda karşı kıyıya geçmek üzere görevlendirilen Osmanlı askerlerinin çoğu Arap kökenliydi ve bunların bir kısmı fazla direniş göstermeden teslim oldu. Kötü

tasarlanmış, Pan-İslâmîk ayaklanma planı Mısır'da pek ilgi görmedi ve ajanların çoğu yakayı ele verdi.

Taarruz başladığı gibi hızlı bitti, Cemal Paşa kuvvetlerini Gazze-Birüssebi hattına geri çekti. İngilizler, Türklerin karşı koymadan geri çekilmesine çok memnun olmuşlardı, çünkü hazırda su taşıyacak develeri olmadığı gibi olası bir takip harekâtı için çok az eğitimli birlikleri vardı. İngilizler bu zafere çok sevindiler; bu zafer Mezopotamya'da edindikleri izlenimi, yani Türklerin aslında modern bir ordu olmadığı kanısını doğrulamış gibi görünüyordu.

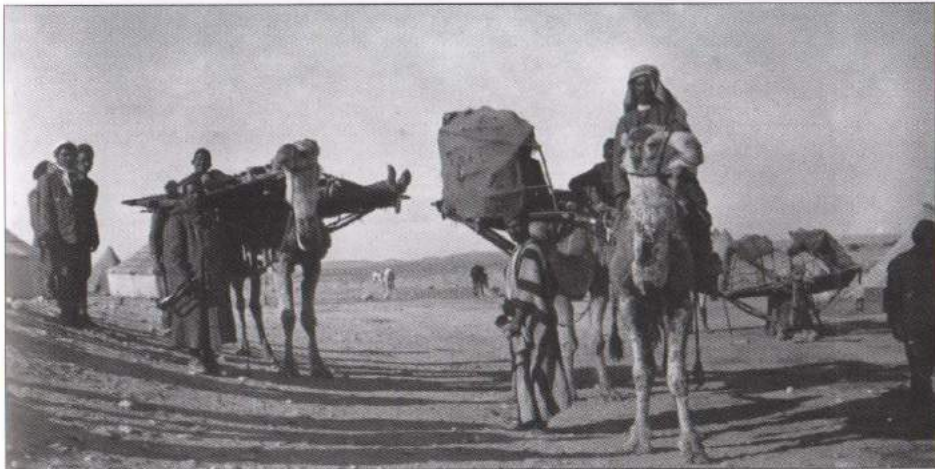
DİĞER HAREKÂT ALANLARI

Mezopotamya'da daha önce parça parça kullanılmış olan kötü donanımlı 38. Piyade Tümeni ilerleyen Hindistan ordusu tarafından bozguna uğratılınca, Osmanlı'nın stratejik durumu da hızla çökmeye başladı. Durumu düzeltmek için Enver Paşa, Teşkilat-ı Mahsusa üyelerinden düzensiz birliklerin komutanı meşhur Süleyman Askeri'yi bölgeye gönderdi ve daha önce Kafkasya'ya gitmek üzere Mezopotamya'dan ayrılan 35. Piyade Tümeni'nin konuşlanması emrini iptal etti. Süleyman Askeri, Fırat Nehri üzerinde Nasıriye mevkiine bir tümeni, Dicle Nehri'ne de diğer tümenini yerleştirdi ve onlara siper kazdırdı. Ayrıca 38. Tümeni yeni toplanan askerlerle güçlen-

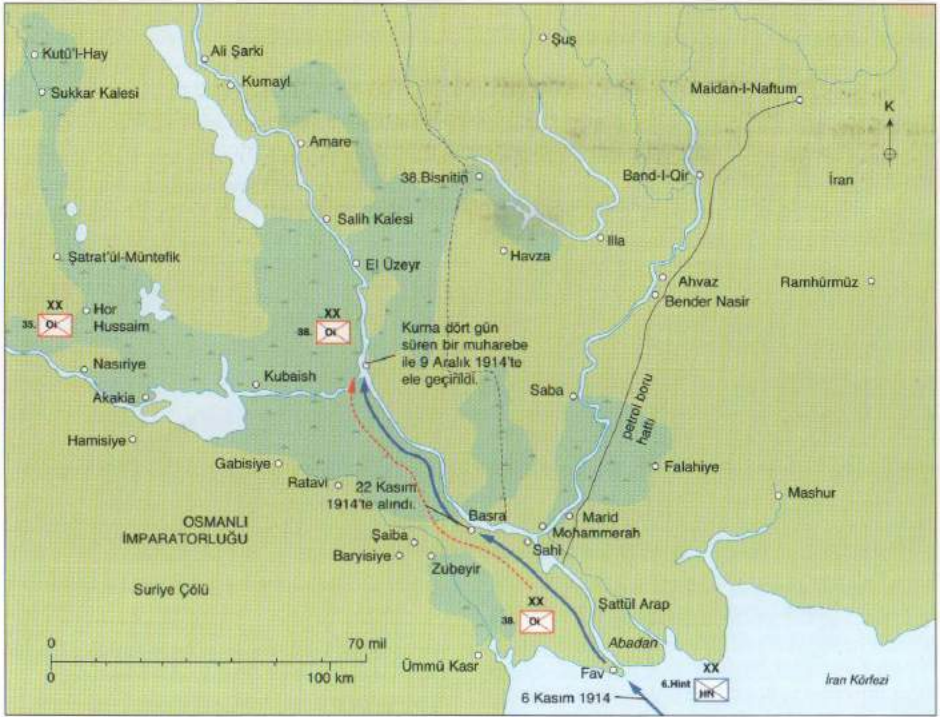
dirdi, böylece muharebe kapasitesini bir dereceye kadar onarmış oldu. Süleyman Askeri'nin çalışmaları harekât alanına tutarlı bir istikamet getirdi. İngilizler de takviye kuvvetlerini bekledikleri için çatışmaya ara verdiler.

Osmanlı ordusu bu sırada, ikincil ama faal olan iki harekât alanıyla daha uğraşıyordu. Bu alanlardan geniş olanı, Mekke'ye giden hac demiryolu hattı boyunca Hicaz'daki isyancı Arap gruplara ve Yemen'deki isyancı kabilelere karşı yürütülen bir isyan bastırma harekâtını kapsıyordu. Bu harekâtlar dört piyade tümeninin oluşturduğu bütün bir kolorduyu uğraştırıyordu. Bu rahatsız edici bir durumdu; fakat Osmanlı savaş hazırlıkları üzerinde büyük bir yük oluşturmuyordu. Bir de Libya'dan İngiliz kontrolü altındaki Mısır'a kadar uzanan bir bölgede, Senûsî kabilelerini İtalyanlara karşı destekleyen küçük bir direniş hareketi yürütülüyordu. Arabistanlı Lawrence örneğinin sanki tersine dönmüş bir versiyonunda (genelde denizaltı ve kıyı şilepleriyle) altın ve silah taşıyan Osmanlı subayları kabilelere yardım etmek

Yaralları Süveyş Kanalı bölgesinden develer üzerinde getiren Kakule sedyeleri görülmüyor. Osmanlı sığılma hizmeti Batı standartlarına göre geri kalmıştı. 450.000'den fazla Osmanlı askeri savaş sırasında hastalıklarla yüzünden öldü.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

Haritada, Kasım-Aralık 1914'te Aşağı Mezopotamya gösteriliyor. Abadan'ı işgal edip Şattül Arab'a dayanmak kolay görünüyordu. İngiliz komutanlar Bağdat'ı ele geçirmenin cazibesine karşı koyamıyorlardı.

için iç kısımlara gönderilmişti. Baskınların hedefleri sahil yolu ve desteksiz kalmış ileri karakolları. Bu mücadele İslâm dünyasına geniş ölçüde duyuruldu; fakat savaşa neredeyse hiçbir katkısı olmadı.

YANLIŞ DEĞERLENDİRMELER

Türklerle karşı yapılan ilk seferler görünüşe göre oldukça başarılı geçmiş ve müttefiklere epey ucuza mal olmuştu. Türklerin bilhassa Sarıkamış'taki faaliyetleri amatörce görülmüş ve daha başından kaybetmeye mahkûm oldukları düşünülmüştü. Başarısız olan Süveyş Kanalı operasyonu da Sarıkamış'ın daha

küçük çaplı ve acemice bir tekrarı olarak değerlendiriliyordu. Bu resmi, Aşağı Mezopotamya'nın başarılı işgali tamamlamıştı. Hepsinden önemlisi, kışa doğru İskenderun yakınlarına akınlar düzenleyen İngiliz Kraliyet Donanması savaş çabalarına kayıtsız kalmış bir halkla karşılaştı. Herkesin bildiği gibi, Osmanlı subayları, HMS Doris'den karaya çıkan ekibe ev sahipliği yapmakla aslında İngiltere Kraliyet Deniz Kuvvetleri askerlerinin stratejik demiryolu köprülerini havaya uçurmasına yardım etmiş oldular.¹⁰ Türklerle karşı süren savaşta neredeyse komik opera havası vardı ve Türk orduları beceriksizmiş gibi görünüyordu.

Bütün bunlar, istihlal müttefik liderleri ve planlamacıları tarafından 'Avrupa'nın hasta adamı'nın ölmek üzere olduğunun bir kanıtı olarak değerlendirildi. Osmanlı ordusunun küçük

bölümlemlerini ya da çok az eğitim almış birliklerini yenerek elde edilen kolay zaferler de, savaştan önce Türklerin düşük kapasite ve imkânlarıyla alakalı gözlemlerin kanıtı olarak görölüyorlardı. İşin aslı, bunların hiçbirı doğru değildi. Sarıkamış Harekâtı Rus sevk ve idaresi hakkında yanlış varsayımlar yüzünden başarısız olmuştu. Harekâtta, Türkler Osmanlı 3. Ordusu'nun muharip kuvvetinin üçte ikisini gizlice toplamış ve 75 km (46 mil) uzaktaki hedefleri ele geçirmek üzere karla kaplı dağlara göndermişti. Üstelik neredeyse başaracaklardı. Filistin'de Osmanlı 4. Ordusu, geniş bir kuvvetin çölde hızla yol almasını sağladı ve büyük bir su engelini aşırarak amfibi baskına girişti. Her iki durumda da Türkler sert iklimler ve zorlu arazilerde karmaşık harekâtlar planlama konusunda dikkate değer askeri ustalıklar sergilemişlerdi. Daha da önemlisi Osmanlı askerleri (her şarta kolay uyum sağlayarak) çok güçlü bir hareket kabiliyeti, yürüyüş disiplini ve esneklik gösterdiler. Aslında Türkler savaşı ruhluordu. Mağlubiyet, Osmanlı ordusunun hakiki kapasitesini gizlemişti.

Mezopotamya'daki kötü performans Türklerin en vahim halini göstermişti, çünkü orada askere

alınanların çoğu eğitimsiz askerlerden ve ilk vuruştan ortadan kaybolan Arap aşiret üyelerinden meydana geliyordu. Aslında, Osmanlı ordusunun kaymağı yani en iyi lider ve en iyi savaş teşkilatları, asla gelmeyecek Bulgar saldırısını atul bir şekilde bekledikleri Trakya'ya gönderilmişti. Bilhassa, ordudaki en iyi eğitimi almış ve en iyi dövüşen teşkilat olan Osmanlı 3. Kolordusu, mevkiilerini sağlamlaştırıp savaşa hazırlandığı Gelibolu Yarımadası'nda bulunuyordu.

Osmanlı ordusunun bu yanlış değerdendirilmesi, Avrupa etnosentrizminin ürünü ve Türkleri, Avrupalılarla rekabete girmeye gücü yetmeyen cahil köylüler olarak gören Sosyal Darwinizm'in sonucuydu. Osmanlı'nın savaşın ilk aylarındaki performansı da bu fikirlere güç verdi. Türklerin Alman müttefikleri bile onların güçlü yönlerine bakmak yerine zayıf yönlerini görmeye başladı. Bilhassa İngilizler, gelecek yıl Gelibolu'da ve Kutül-Ammare Kuşatması'nda başlarına bela olacak hasımlarını, yani Osmanlı'yı fena halde küçümsemekteydiler.

Fotoğrafta Osmanlı rehberleri olarak görev yapan Sudanlılar görölüyor. Osmanlı kuvvetleri içerisinde Sina Bedevileri, Dürziler, Suriye Çerkezleri ve Libya'dan kaçan Senüsiler de görev aldı.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE

Çanakkale'de nispeten kısa süren çarpışmalar, tüm savaşın en meşhur hadiselerini oluşturdular. Müttefiklerin gözünden bakıldığında, Osmanlı kuvvetleri savunmalarında inatçı ve cesur olduklarını göstermişlerdi. Aslında Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi'nden İstanbul ve Karadeniz'e güvenli giriş elde etme düşüncesi fazlasıyla hırslı bir teşebbüstü ve üstelik de kötü planlanmıştı.

Bir tarihçi 'Bugün İngilizce konuşulan dünyada Gelibolu için, Birinci Dünya Savaşı'ndaki diğer muharebelerden çok daha fazla sayıda kitap yazılmıştır' der. Bu büyük ilgi, Gelibolu Muharebesi'nin, savaşta tek bir çabanın çok çeşitli etkiler ve ihtimaller doğurabileceği ve bu anlamda da "Ya şöyle olsaydı ne olurdu?" sorusunun en çok sorulduğu muharebe olmasından kaynaklanmaktadır. Bu muharebe, savaşın tek geniş çaplı amfibi harekâtı olması; savaşta kara, deniz ve hava kuvvetlerinin önemli bir rol oynaması bakımından nev'i şahsına münhasırdır. Ayrıca bu muharebe, karada ve denizde çok uluslu kuvvetlerin yer aldığı karma bir harekâtı. Tüm bunların yanı sıra, tarihin daha önce de iz bıraktığı bir yerde yapılmıştı. Muharebe meydanından

Çanakkale Boğazı'nda, 82 ağır top bulunan istihkamlardan meydana gelen Osmanlı kıyı savunması görülüyor. Bu fotoğraf, boğazın en dar kısmına yerleştirilmiş ağır bir sahil topunu gösteriyor. Türkler bu savunma donanımını, son olarak ağır havan topları da dâhil olmak üzere 230 büyük çaplı topçu silahları ilave ederek arttıracaktı.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

bakıldığında Truva harabelerini görmek mümkündür. Dolayısıyla, bu sonucun oluşmasında, hem amatörler hem de profesyoneller arasında modern tarihe olan ilginin odak noktası politik ve diplomatik tarihten başlayıp aşağıya doğru, siperlerdeki her bir askerin eylemine kadar uzanan pek çok sebep var. Avrupa'da, Ortadoğu'da, Hindistan Yanımadası'nda, Yeni Zelanda ve Avustralya'da ataları bu muharebede savaşmış ve bu olaylarla yakından ilgilenen binlerce aile yaşamaktadır.

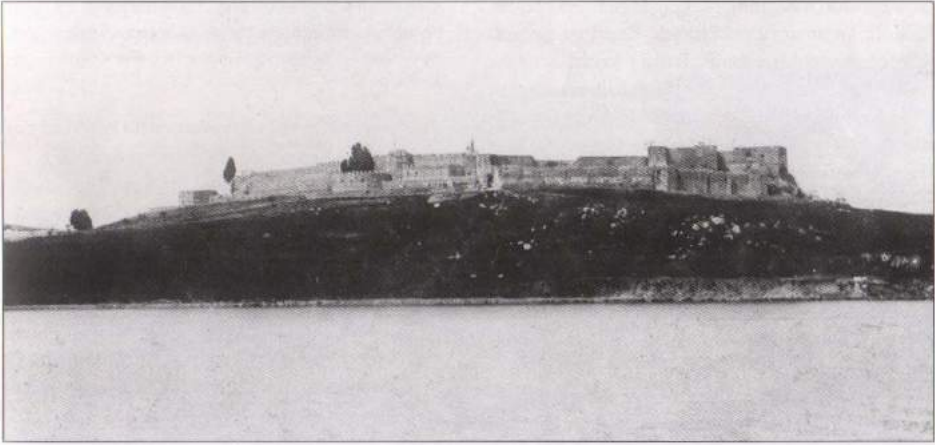
Batı'nın bu muharebeye bakış açısı "Ya öyle değil de şöyle olsaydı?" sorusuna dayanır ve -aslında, kazanılmış olması gereken bir savaş olarak kabul edildiği için- müttefiklerin komutanlarının yaptıkları hatalara odaklanılır. Muharebeyle ilgili hâkim görüşe göre müttefiklerin Mart 1915'te deniz zaferi ve daha sonra Nisan ayında da kara zaferi kazanmaları

mümkündü. Bu görüş aynı zamanda son bir zafer şansının Ağustos 1915'te müttefiklerin ayağına kadar geldiğini de iddia eder. Fakat her defasında, iribati sağlayamayan ve çekingen davranan amiral ve generallerin, zaferi ellerinin tersiyle ittikleri düşünülür. İngilizce konuşulan ülkelerdeki konuyla ilgili kitapların çoğu, savaşı Türklerin kazandığı fikrini ileri sürmektense İngilizlerin savaşı kaybettiği -pek çok hatanın bir araya gelerek İngiliz planlarını kaçınılmaz şekilde etkisiz hale getirdiği; Türklerin çok cesur olduğu ve topraklarına inatla sarıldıkları için savaşı kazandıkları- yönünde bir yaklaşım sergiler. 100.000 askerin mezarlığı olmasının yanında Gelibolu hem politik hem de askeri itibarın da mezarı olmuştur.

Batı'nın yazdığı Çanakkale Savaşı tarihi, pek çok yönden, (1-3 Temmuz 1863'de) Gettysburg'daki Amerikan İç Savaşı tarihinin anlatımına benzer. Bu anlatı, genel itibarıyla General Robert E. Lee'nin savaşı kazanmış olması gerektiğini fakat neredeyse

Çanakkale Boğazı'nın savunmasında önemli rol üstlenen kalelerden biri.

kesinleşmiş bir zafer şansını kaçırdığını varsayar. Aslında birliğin komutanı General George G. Meade'nin neden savaşı kazandığına dair çok az şey yazılmıştır. Gelibolu hikâyesi de çoğu kez benzer tarzda anlatılır.

Çanakkale Boğazı yaklaşık 65 km (40 mil) uzunluğundadır ve Gelibolu Yarımadası'nın tepeleri boğaz kıyıları üzerinde yükselir; yarımada'nın merkezindeki yüksek tepeler çevreye hâkim bir komuta bölgesi sağlar. Bu tepelerin kuzey kesiminde yarımada anakaraya bağlanmadan önce, 1.6 km'den (bir mil) biraz fazla genişlikte bir kemer oluşturacak kadar daralır. Çanakkale Boğazı, *boğaz* olarak bilinen kısımda 1462 m genişliğindedir; Karadeniz'den gelen akıntı dipten ve süratli akar. Stratejik boğazlara sahip olmak antik çağlardan beri rekabet konusu olmuştur. Yakın geçmişte, Amiral Duckworth İngiliz filosuyla 1807'de İstanbul'a gelmişti ve Florance Nightingale'in 19. yüzyıl ortalarında Üsküdar'da açılan hastanesine Boğazın dışından bakmıştı.

OSMANLI PLANLARI

Barış zamanı, Çanakkale Boğazı'nın savunma gücü Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı olarak teşkilatlanmıştı. Müstahkem Mevki Komutanlığı emrinde 19 tabya ve 35.56 cm. (14 inç) kalibreye kadar kıyı savunma toplarıyla donanımlı üç ağır ve

1914'e kadar, Çanakkale Boğazı'ndaki eski kaleler, bu resimdeki kale gibi Osmanlı savunma gücünün taktik sorumluluğunu taşıyorlardı çünkü düşmanın top ateşine hedef olan yerlerdi. Düşmanın top ateşine karşı savunmaları ise çok zayıftı.

orta topçu alayı bulunan bir tugay vardı. Tabyalar boğazın ağız kısmında ve en dar kısmında olmak üzere iki bölgede toplanmışlardı. Barış zamanı asker sayıları azdı. Gelibolu Yarımadası'na birkaç düzenli birlik yerleştirilmişti fakat daha kuzeyde Osmanlı 3. Kolordusu Trakya'nın batısındaki şehirlerinde garnizon kurmuştu. 3. Kolordu'nun mevcut kuvvetleri 7., 8. ve 9. Piyade Tümenleri ve ayrıca 9. Topçu Alayı ve 3. Süvari Tugayı'ndan oluşmaktaydı. Bu kolordu en mükemmel ve itibarlı kolorduydu. 1912-13 yıllarında hiç bozulmadan sağ salim döndüğü Balkan Savaşları'nda, kazanılması zor bir muharebe şerefi elde etti. Savaşta bunu başarabilen tek Osmanlı kolordusuydu.

Temmuz 1914'te Saraybosna krizi sırasında, Osmanlı ordusu savaşa hazır değildi ve imparatorluk Avrupa'nın genel askeri ittifak planları dışında kaldı. Buna rağmen, Avrupa çıkar çatışmalarına doğru yuvarlanırken, genelkurmay (imparatorluk henüz savaşa girmemişken) ihtiyatı bir önlem olarak askeri seferberlik ilan etti. Başkomutanlık karargâhı 2 Ağustos'ta ordusunu seferber etti ve Trakya'daki 3. Kolordu da ertesi sabah saat 01'de

1. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

emirleri aldı. Yatağından kalkarak emirleri okuyan kolordu komutanı Esat Paşa'ydı. Esat Paşa gayretli ve profesyonel bir askerdir. Balkan Savaşları'ndan, imparatorluğun birkaç gerçek savaş kahramanından biri olarak çıkmıştı. Savaş sırasında, Yunanistan'da bulunan Yanya Kalesi'ni müdafaası Esat'ın modern siper savaşının dinamiklerini çok iyi anladığını göstermişti. Gece yarısı yataktan doğrularak seferberlik emrini bizzat okuması onun karakterini ve vazifesini ne kadar ciddiye aldığını gösterir. Esat Paşa, şafak sökmeden savaş hazırlıklarına girişti; o gün seferberliğin ilk günüydü. Bütün Osmanlı kolorduları gibi, 3. Kolordu'nun da savaş kadrosunda görevli olması gereken 40.000 askerinden ancak 15.000'i vardı ve askerlerinin çoğu yakın bir zamanda askere alınmıştı. Esat Paşa'nın şansına, askeri kademeleri doldurmak için düzenlenen mevcut ihtiyat kuvvetleri havuzunun neredeyse tamamı 3. Kolordu'nun kıdemli

1915'te Çanakkale Boğazı'ndaki Türk askerleri görülmekte. Osmanlı 3. Kolordusu 25 Nisan taarruzundan önce çok sayıda eğitim tatbikatı yürüttü. Bu tatbikatlar savaş düzeni alma ve Osmanlı savunma planlarını uygulama testleriydi. Bu resimde Türk askerleri çıkarma kıyısını gözliyorlar.

Savaş sürerken Osmanlı İmparatorluğu'ndaki çeşitli etnik gruplardan gelen askerler savaş alanlarına beraber gönderiliyordu. Bu fotoğrafta Arap ve Türk askerler aynı siperlerde.

subayları olan Balkan Savaşları'ndaki görevleri yeni bitmiş muharip subaylar oluşturunuyordu.

9. Piyade Tümeni, seferberlik başlayınca, boğaz kalesine çevik ihtiyatlar olarak yerleştirildi. Bu tümen, teknik olarak 3. Kolordu'nun bir parçası olarak kaldı fakat birlikleri, tabyaların arka taraflarını ve yarımadanın kendisini savunmaya hazır olabilmeleri için müstahkem mevki komutanına bağlandı. Diğer ordular seferberliğe yavaşça devam ederken, 3. Kolordu 22 günlük seferberlik süresini tam vaktinde dolduran tek kolorduuydu. Gücü 30.000'den fazla insana (ve 7000 civarında hayvana) ulaşmıştı ve kolordunun piyade tümenleri 12.000 adamdan fazla olan kapasitesini tamamen doldurmuştu. 17 Ağustos'ta kale komutanının kıyı savunma ağır topçu alayı savaşa hazır. Ağustos'un sonlarına gelmeden, 3. Kolordu ve kale komutanları 9. Tümen'in yarımada savaş düzeni alması ile ilgili detaylı planları tamamlamışlardı. Tümen, Eylül'de

Gelibolu'da savaş devam ederken, Osmanlı siper sistemi daha dayanıklı hale getiriliyordu. Pek çok Türk askeri, o zaman için lüks sayılabilecek yatak, lamba ve mobilyalı yer altı sığınaklarında yaşıyordu.

bölgeye sevk edildi, onu Ekim'de 7. Tümen takip etti ve Esat Paşa'nın karargâhı da Kasım'da Gelibolu'ya taşındı. Paşa'nın 8. Tümeni Filistin'e yönlendirildiyse de, 3. Kolordu kış boyunca bir yedek tümen daha oluşturacaktı.

Gelibolu Yarımadası'nı savunma çalışmaları yüzyıllar öncesine dayanıyordu ve yarımada Osmanlı İmparatorluğu'nun en iyi savunulan bölgesiydi. Modern savunma sisteminin inşası 1880'lerde başlamış ve Çanakkale Boğazı'na denizden gelebilecek bir taarruz dikkate alınmıştı. Sonuçta, 1912'ye kadarki mevcut savunma sistemi; temelde kıyı savunma topları, sualtı mayınları ve ısıldaklarından oluşuyordu. Osmanlı Genelkurmayı 1912'de, Yunanistan'ın amfibi çıkarma tehdidi yüzünden

Gelibolu Yarımadası'nda tahkimat yapılmasını emretti. Birinci Balkan Savaşı sırasında herhangi bir düşman çıkarmasına karşı yarımada'yı koruyacak savunma çalışmalarını yürütmek ve savunma sistemi inşa etmek maksadıyla kolordu kademesinde bir komutanlık kuruldu. Çanakkale Boğazı'nın savunma sisteminin Birinci Balkan Savaşı (1912-13) sırasında tam bir denemeden geçirildiği pek bilinmez. Oysa ki Osmanlılar, 1915'te yarımada'yı savunmak için kullandıkları temel savunma plan ve fikirlerini bu savaş sırasında oluşturmuşlardı. Çanakkale Boğazı ve yarımada 1912'de Çanakkale Boğazı Mürettep Kuvvetler Komutanlığı'nın emrine girdi. Kale Komutanlığı'nın emrinde bir faal piyade tümeni, bir muvakkat piyade tümeni, üç ihtiyat piyade tümeni vardı. Yarımada'yı savunmak için Türklerin 27.000 tüfek, 38 makineli tüfek ve 102 top (bu sayı kıyı toplarını içermez) ile silahlanmış toplam 40.000 askeri vardı. Yarımada, üç ihtiyat piyade tümeninden

ikisi kıyı savunmada, faal tümen Bolayır'da konuşlandırılarak, bir ihtiyat tümeni de genel ihtiyat olarak Eceabat'ta tutularak korunuyordu. Bir tümen müfrezesi ise Asya kıyısını savunuyordu. Böylece, yıl sonuna kadar, Türk savunmasının genel düzeni ve kuvveti kurulmuş oldu. Savaşın sonra, plan ileride tekrar kullanılmak üzere muhafaza edilmişti.

Toplarının çoğunun kullanılmaz hale gelmiş olması, mühimmat kıtlığı ve tahkimatların eskimiş olması yüzünden savaş öncesi Çanakkale Boğazı tabyaları zayıf durumdaydı. Almanya istihkâmı düzeltmek için, içlerinde kıyı savunmasında uzman bir amiralin de bulunduğu, kıyı topçuluğu, istihkâm ve deniz mayınları konusunda uzman 500 Alman gönderdi. Aynı zamanda, Osmanlı İmparatorluğu'na tarafsız ülkeler Romanya ve Bulgaristan üzerinden sınırlı miktarlarda savaş

malzemesi de (top ve sualtı mayınları dâhil) ulaştırdı. 3 Kasım 1914'te Britanya Kraliyet Deniz Kuvvetleri, boğazın girişinde bulunan kaleleri kısa bir süreliğine topa tuttu. Bu saldırının hiçbir tesiri olmadı. Sadece Türklerin, boğazın saldırıya açık olduğunu anlamalarını sağladı. Üstelik bombardıman, başkomutanlığı harekete geçirdi ve ona, savunma hazırlıklarını hızlandırması için gerekçe sağlamış oldu.

Esat Paşa, 8 Kasım'da kuvvetler birliği eğitimi dikkate alan, muharebe planları ve çıkarmaya karşı savunma tatbikatlarını içeren yoğun bir eğitim programı başlattı. Bu dersleri kendisi Balkan Savaşları sırasında kazandığı deneyimlerden elde etmişti. Ayrıca deniz tarafından savunma sisteminin geliştirilmesini emretti. Yol ve dâhili haberleşme hattı yapımı çalışmalarını başlattı. Piyade ve topçu sınıfı da muhtemel çıkarma kıyılarından açılacak ateşin koordinasyonunu planlamaya başladı. Şubat 1915'e gelindiğinde Müstahkem Mevki'nin yarımada (9. Tümen de dâhil) 34.500 askeri ve 263 topu bulunmaktaydı. Esat Paşa'nın emrinde olan, 3. Kolordu'nun, o gün için yalnız 7. Piyade Tümeni

bünyesinde bulunan 15.000 askeri ve 50 topu vardı. Bununla birlikte, yeni bir tümen olan 19. Tümen'in aceleyle garnizonu kuruldu ve tümen, genç Yarbay Mustafa Kemal'in emrine verildi.

İNGİLİZ PLANLARI

Çanakkale Boğazı'na yapılacak topyekûn bir saldırı, hiçbir zaman Britanya'nın savaş öncesi stratejik politikasının bir parçası olmamıştı. İngiltere'nin en iyi ordusu Fransa'ya gitmişti. Donanmasının üst mevkii Kuzey Denizi'ni gözetliyordu. Ağustos 1914 gibi erken bir tarihte, İngilizler, Yunanları yarımada çıkarma yapmak için ikna etmeye çalıştı (fakat başaramadı). Savaş çıktığında, Britanya'nın boğaza esaslı bir çıkarma yapabilecek tek bir kuvveti bile hazır değildi. Mantıklısı belki de her şeyin olduğu gibi kalmasıydı, fakat Londra'daki

savaş yanlısı kişilerden oluşan son derece hareketli bir grubun varlığı bunu imkânsız kılıyordu.

Şans ve kader Winston Churchill'i 1911'de Bahriye Nazırlığı'na getirdi. Churchill, hırslı, dik başlı, bazen pervasız ve genelde doğru bildiğinden şaşmayan biriydi. Savaş çıkar çıkmaz Churchill, emekliye ayrılmış olan Amiral John Arbuthnot Fisher'ı (tüm Britanya'nın 'Jacky' diye bildiği) Donanma komutanı yaptı. Fisher dur durak bilmeyen, sıra dışı, mübalağalı söylemlere meyilli, hayal gücü çok kuvvetli biriydi. Son derece atılgan ve inkâr edilemeyecek derecede zeki idi. Churchill ve Fisher Deniz Kuvvetleri'ni kimin idare edeceği konusunda sık sık tartışırlardı; fakat her ikisi de savaşçıydı ve düşmana savaş açmak için her fırsatı kollarlardı. Tembelliğe tahammülleri yoktu ve her ikisi de Britanya'nın deniz gücünü saldırgan bir politikayla ustaca kullanması gerektiğini düşünürlerdi. Aralık 1914'te Britanya denizaltılarının boğazdan geçmelerini emrettiler. Bu arada, General Herbert Horatio Kitchener da Mısır'dan Londra'ya gelmiş ve Savaş Bakanı olarak görev yapmaya başlamıştı. Kitchener gerçek bir İngiliz

Fotoğrafta, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na ait Çanakkale Boğazı haritası görülmekte. Britanya ordusunun, harekâtın başlangıç aşamalarında yaptığı en büyük hatalardan birisi birliklerine doğru haritalar tedarik edememesiydi. Bu örnekte görüldüğü gibi koordinat çizgilerinin olmaması ve ayrıntılı topoloji özelliklerini göstermemesi söz konusu problemi açığa ortaya koymakta.

kahramanıydı, onun asıl gayesi, kıta boyunca devam eden savaş için gereken yeni orduları hazırlamaktır. Deniz Kuvvetleri'ndeki meslektaşlarına göre daha ihtiyatlıydı fakat anlaşılması zor bir yöneticiydi. İngiliz Kraliyet Ulusal Savunma Konseyi, yönetici kadrosunda Başbakan H. H. Asquith, Churchill, Fisher ve Kitchener da dâhil, David Lloyd George, Edward Grey ve Lord Haldane bulunmaktaydı.

BATI CEPHESİ ÇIKMAZI

Aralık 1914'e kadar, bir yandan Doğu Prusya'da büyük bir mağlubiyet yaşayan Rusya kendisinin kapana kısıldığını hissederken, diğer yandan Batı Cephesi'ndeki harekâtlar kilitleme noktasına gelmişti. Ayrıca Türklere karşı yürütülen operasyonların da sanıldığı kadar kolay olmadığı anlaşılmış oldu. Bu arada istihbarat servisleri de, Osmanlı ordusundaki hazırlıkların umutsuz hali hakkında rapor göndermeye devam ediyorlardı. HMS Doris ile yolculuk eden Kaptan Larkin'in İskenderun Körfezi civarına düzenlediği saldırılara karşı Türklerin verdiği komik

opera misali karşılık¹¹ tüm bu gelişmeleri destekler mahiyetteydi. Britanya'da bazı kimseler, bilhassa Harp Konseyi Bakanı Maurice Hankey savaşın ana cephelerden birinde kazanılıp kazanılamayacağını sorgulamaya başlamıştı. Hankey, Noel'in ertesi günü Türkiye veya Avusturya'nın savaşta kolayca yenilebileceğini ileri süren bir memorandum yazdı. Yılbaşı yaklaşırken Churchill, Fisher ve hatta Lloyd George de benzer teoriler geliştirdi.

1915 yılı Ocak başlarında, Sarıkamış Harekâtı sırasında, Rusya, Britanya'dan yardım istedi; fakat Kitchener onlara hiçbir kuvvetin müsait olmadığını söyledi ve onun yerine Churchill'den Çanakkale Boğazı açıklarında bir deniz gücü gösterisi yapmasını istedi. Bir Pazar günü boyunca aralıksız çalışan Jackie Fisher bu fikre iyice kendini kaptırdı, fakat 'gösteri' kelimesini tahrik amaçlı "Çanakkale Boğazı'nı zorlamak" olarak değiştirdi. Zırlı İngiliz savaş gemilerinden eski ve miadını doldurmuş olanlarını kullanarak, hemen bir saldırı yapmayı teklif etti. Akdeniz Filosu'na komuta eden amiral gibi, Churchill de ilk başta bu fikre karşı çıktı. Bu durum Savaş Konseyi'nde daha fazla tartışmaya yol açtı. Ordu da bu fikirden hoşlanmadı ve onun yerine Batı Cephesi'nin önemini vurguladı. Fakat (artık fikri benimseyen) hevesli Churchill söz konusu görüşü 13 Ocak 1915'te masaya yatırdı. Sonraki iki hafta boyunca tartışma iyice kızıştı; Fisher, konseyi kendi tarafına çekmek için, 15 inçlik toplarla donanmış yepyeni savaş gemisi HMS Queen Elizabeth'i bir koz gibi masaya sürdü. Kitchener ve Balfour da operasyonu desteklemeye meylettiler. Savaş Konseyi en sonunda 28 Ocak günü planı onayladı. Dahası, Süveyş Kanalı'nda Türkleri mağlup edince Kraliyet kuvvetlerini artık Mısır'da tutmaya ihtiyaç kalmayacaktı. Bunun üzerine genelkurmay donanmayı Anzaklar ve ülkeden toplanan muvazzaf kuvvetlerle takviye hazırlıklarına başladı. Britanya artık Çanakkale Boğazı'na saldırmaya karar vermiş bulunuyordu.

Çanakkale Boğazı'na denizden ilk saldırı 19 Şubat'ta, Kuzey Denizi'nde artık ihtiyaç duyulmayan eski gemilerden meydana getirilmiş karma bir filoyu idare eden Koramiral Sackville Carden'in

kumandanlığında yapıldı. Carden'in kendisi de sanki gemilerinin temsili bir sureti gibiydi. Churchill onu 'ikinci sınıf' bir amiral kabul ediyordu. Her şeye rağmen Carden'in ekibi boğazı zorlamak için üç aşamalı bir plan hazırladı. Bu plan boğaz yatağındaki sualtı mayın tarlasını temizlemeyi hedefliyordu.

DENİZDEN GELEN SALDIRILAR

Çanakkale Boğazı'nın istihkâmı üç katmandan müteşekkildi: Dış savunma, orta savunma ve iç savunma. Yarımada'daki dış savunma; ikisi Asya tarafında Kumkale'de, diğer ikisi yarımada'da Seddülbahir'de olan tarihi kalelerden oluşmaktaydı. Bu kalelerin bir düzine ağır topu vardı fakat mayın tarlasıyla korunmaya alınmamışlardı. Orta savunma, orta kısımda bulunan mayın tarlasını korumak üzere boğazın iç kısımlarına yerleştirilmişti, orta ve hızlı ateş edebilen toplarla donatılmıştı. Bu savunmanın amacı düşman ordularının boğaz içindeki mayın temizleme faaliyetlerine engel olmaktı. İç savunma bir hayli kuvvetliydi, 70 ağır kıyı topu vardı, fakat çoğu eskimişti ve cephane çok kısıtlıydı. 3 Kasım'dan sonra dış savunmanın uğradığı bombardımanın ardından, Türkler istihkâm sisteminin ciddi bir takviyeye ihtiyaç duyduğunu açıkça anladı.

Kış boyunca, istihkâm kuvvetlendirme çalışmaları hızla devam etti. 1915 yılı Şubat ortalarında geldiğinde İngilizler çok daha kuvvetli bir savunma gücüyle karşılaşmış olacaktı. Alman Albay Wehrle'nin komutasındaki, 150 mm'lik obüslerle donanmış 8. Topçu Alayı da yarımada'ya vardı. Bu alayın obüsleri bir koruma seti arkasından ateş açarak, zayıf zırhlı düşman gemilerinin güvertelerine ölümcül atışlar yapıyorlardı. Wehrle dış ve orta savunma arasında, boğazın her iki yakasına 32 havan topu konuşlandırdı. Türkler ayrıca kış boyunca çok yoğun çalıştı, ilave mayın tarlaları döşedi. Bu mayın hatlarından biri Asya kıyısına yakın kıyı çizgisine paralel döşenmişti (aynı zaman da düşman filolarının ilerleme yönüne de paraleldi). Daha önceden döşenmiş olan 9 mayın hattı boğaz yatağının en dar kısımlarında kıyıları dik gelecek şekilde sıralanmıştı. Alışılmadık paralel mayın hatları, direk olarak 8. Topçu Alayı'nın ateş sahası altında kalıyordu.

Amiral Sir John Fisher, Çanakkale Boğazı'na yapılacak denizden ve onu müteakip karadan saldırının en önde gelen savunucularından biriydi. Fıkal onun Türklerin üzerine gönderdiği ikinci sınıf filonun görev için yetersiz olduğu anlaşılmıştı.

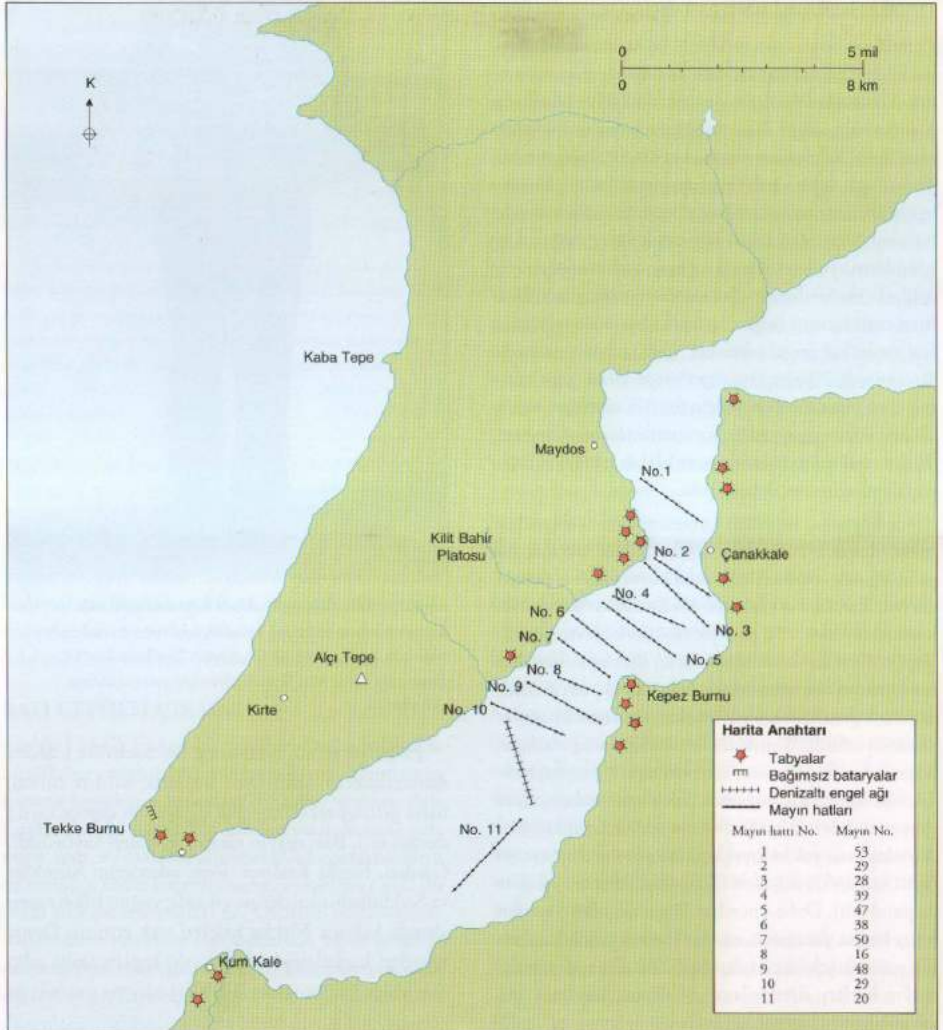
19 Şubat günü, Korumiral Sir Sackville Carden mütefriklerin saldırısını başlattı, saldırı birkaç hafta gelişigüzel (Churchill'e göre son derece zayıf) devam etti. Bazı mayın tarama gemileri kaybedildi. Carden, İngiliz Kraliyet deniz askerlerini Kumkale ve Seddülbahir kalelerine çıkardı; yoğun İngiliz ateşi altında kalınca Türkler kaleleri terk etmişti. Deniz askerleri bu kalelerde duran eski topları imha edip çekildiler.¹² Bu eylem Türkleri alarma geçirdi ve

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

onları ilave topraklar savunmalarını geliştirmek için daha sıkı çalışmaya itti.

Artık savunma konusunda üç temel köşe taşı vardı. Birincisi, boğaza giren filolara ateş açacak olan seyyar havan topu gruplarıydı. Bu İngilizlerin yaklaşmakta olan filosunun önünde zırhsız ve

saldırıya açık mayın tarama gemileri göndermesine engel olacaktı. İkincisi, boğazın en dar geçitlerinde birbiri ardına hatlar halinde döşenen ve ağır ateş altında tutulan sualtı mayınları ve denizaltı engel ağıydı. Sonuncusu ise (ağır kıyı savunma topraklarından oluşan) iç savunma da mayın hatlarını delip geçmeye

çalışan bir gemiyi havaya uçurmaya hazır bekliyordu. Toplamda Türklerin sabit savunmada 82 ağır topu ve boğaz kıyıları boyunca yerleştirilmiş ilave 230 topu bulunmaktaydı. Cephane sıkıntısı Türkler için problem teşkil etmeye devam ediyordu; fakat mevcut cephane belli başlı bir dizi saldırıya mukavemet göstermeye kâfiydi. 8. Topçu Tugayı'nın 150 mm'lik obüsleri boğazın girişi ve boğazın dar kısmı arasında kalan bölgenin çeşitli bölümlerine pay edilmişler ve boğazdan açılacak önceden planlanmış ateş için hazırlanmışlardı.

Carden son olarak 1915 Martı'nın 13'ünü 14'üne bağlayan gece hücumla geçti, fakat tam anlamıyla teyakkuza olan Osmanlı savunmasıyla karşılaşınca yine başarısız oldu. O andan sonra artık Carden'in morali iyice bozuldu, hatta nerdeyse sinir krizi geçirecekti. İki gün sonra komutanlıktan ayrıldı ve bıraktığı görevi Tuğamiral John de Robeck aldı.

18 Mart'ta müttefikler, Marmara Denizi'ne ulaşmak üzere Çanakkale Boğazı'nı delmeye yönelik kararlı bir girişimde bulundu. De Robeck'in Anglo-Fransız karma filosu boğazı zorlamaya çalıştı, ama

Amiral Sir John Michael de Robeck (1862-1928)

Amiral Sir John Michael de Robeck 1875'te Deniz Kuvvetleri'ne girdi ve savaştan 3 yıl önce Tuğamirallik rütbesine yükseldi. Savaşın ilanı üzerine Robeck'e kruvazör filosu komutanlığı verildi.

Amiral Carden'in istifasından sonra de Robeck, Çanakkale Boğazı'ndaki müttefik filosunun komutasını aldı. 18 Mart 1915'te boğaza yaptığı güçlü saldırı bir felakete sonuçlandı ve bunun üzerine Gelibolu Yarımadası'na bir amfibi taarruz önerisinde bulundu. Gelibolu harekâtını sonuna kadar itibarını lekelemeden sürdürdü ve Büyük Filo'da vazifeye getirildi. 1919'dan 1920'ye kadar İstanbul'da Yüksek Komiser olarak, 1922'den 1924'e kadar da Atlantik Filosu'nun komutanı olarak görev yaptı.

Solda, Çanakkale Boğazı savunması (tahyaları) görülmekte. Mart 1915'te boğaz savunması sualtı mayınlarıyla birlikte 300'den fazla top ve obüs bulunduyordu. Buna ek olarak, iki iyi eğitim almış Osmanlı piyade tümeni yarımada garnizon kurmuştu.

Aşağıda, bombardımanın ardından Seddülbahir kalesinin içi görülüyor. Seddülbahir ve Kumkale tahyaları denizden açılan ateşe doğrudan açık ve tahyaları düşürmek düşmana aldatıcı bir şekilde kolay geliyordu. İç istihkamların yıkılmasının çok daha zor olduğu sonradan anlaşılacaktı.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

temkinli ilerleyen Carden'in aksine de Robeck savaş gemilerini doğrudan boğazın içine göndermeyi planladı. Böylece yoğun ateş açarak kaleleri zapt edecek; mayın hatlarını delen kulvarlar oluşturacak olan mayın tarama gemilerine yol açacaktı. Böylece onları takip eden daha büyük savaş gemileri boğazı geçebilecekti. Ardından yoğun ateş açarak kaleleri ele geçirecekti. Öğleye kadar, savaş gemileri pek çok kalenin ateş gücünü bastırdı; fakat 8. Topçu Alayı'nın obüslerinden yağın ateş hâlâ çok yoğundu. Fransız zırhlı birliği mayın hatlarına girmeye gelen mayın tarama gemilerine yol vermek için geri döndüğü sırada, saat 2 civarında felaket geldi çatı. Birbiri ardına önce Bouvet'te patlama oldu, sonra Gaulois'da. Onların arkasından Suffren adlı gemi de ağır hasar aldı. De Robeck, daha fazla mayın tarama gemisi ve savaş gemisi yollayarak saldırıyı devam ettirdi. Saat 4

civarında HMS Inflexible (modern bir ağır kruvazör) ve HMS Irresistible mayına çarptı ve ağır hasar aldı. Inflexible kaçabildi ise de Irresistible'i çekmek için giden HMS Ocean da mayına çarptı. Her iki gemi de o günün gecesi batacaktı. Türkler, paralel mayın tarlalarını alışılmadık bir dizilişle yerleştirerek de Robeck'i de tuzağa düşürmüştü. Başarılarından güç alan Türkler yer altı sığınaklarından hızla çıkıp ateşle karşılık verdiler. De Robeck ister istemez saldırıyı kesmek zorunda kaldı. Ertesi gün tekrar saldırmaya kararlıydı; fakat kararını değiştirdi ve 22 Mart'ta donanmanın boğaz hareketini daha fazla yalnız görülmeyeceğini açıkladı. Açıkça ordunun yardımına ihtiyaç duyduğunu bildiriyordu. Müttefiklerin üç gemisi batmış, iki gemisi ve bir savaş kruvazörü ağır hasar görmüşken Osmanlı çok az bir kayıp vermişti.

Bu İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri için dehşet verici bir yenilgiydi ve kendisi kadar kötü sonuçlara yol açacaktı. Churchill gibi, "Türkler gün boyu devam eden savaş sırasında mevcut mermilerinin çoğunu harcamıştı, bu yüzden Çanakkale Boğazı'nı zorlamak için 'son bir gayret' yeterliydi" diye düşünener vardır. Gerçekte ise kalan mermilerin bazı toplara dağıtımı sorunlu olsa bile aslında Türklerin elinde benzer çapta birkaç saldırıya daha karşı koyacak kadar mühimmat bulunuyordu. Müttefiklerin saldırıyı kesmek zorunda kaldığı anlaşıldığında Osmanlıların morali hızla yükseldi. Bu arada, müttefikler Gelibolu Yarımadası'nı ele geçirip yerleşmek üzere çıkarma yapmak için ciddi hazırlıklara başlamışlardı. Yüksek bir mevki ele geçirmek, boğaza hâkim bir pozisyon sağlar ve Osmanlı istihkâmlarını etkisiz hale getirebilirdi.

Şubat ortalarında, Savaş Konseyi o sırada Mısır'da olan Anzakları, ardından da düzenli ordunun son kalan tümenini, yani 29. Tümeni Ege'deki operasyonlara hazırlama kararı verdi. Neler yapılması gerektiği ve kimlerin komutanlık yapacağı konularında çok karışıklık vardı. Kısa bir süre sonra, İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri Tümeni ve bir Fransız kolordusu bir araya getirildi. 12 Mart günü, General Sir Ian Hamilton, Kitchener'in ofisine çağırıldı ve kendisine *Mediterranean Expeditionary Force* (MEF) (Akdeniz Seferi Kuvveti) adı verilen bu

Sir Ian Standish Monteith Hamilton (1853-1947)

Sir Ian Standish Monteith Hamilton, Korfu Adası'nda doğdu ve askerlik kariyerine 1873 yılında başladı. Güney Afrika'da görev yaptı ve orada ağır yaralanarak bir kolunu kaybetti. Boer Savaşı'nda Kitchener'in

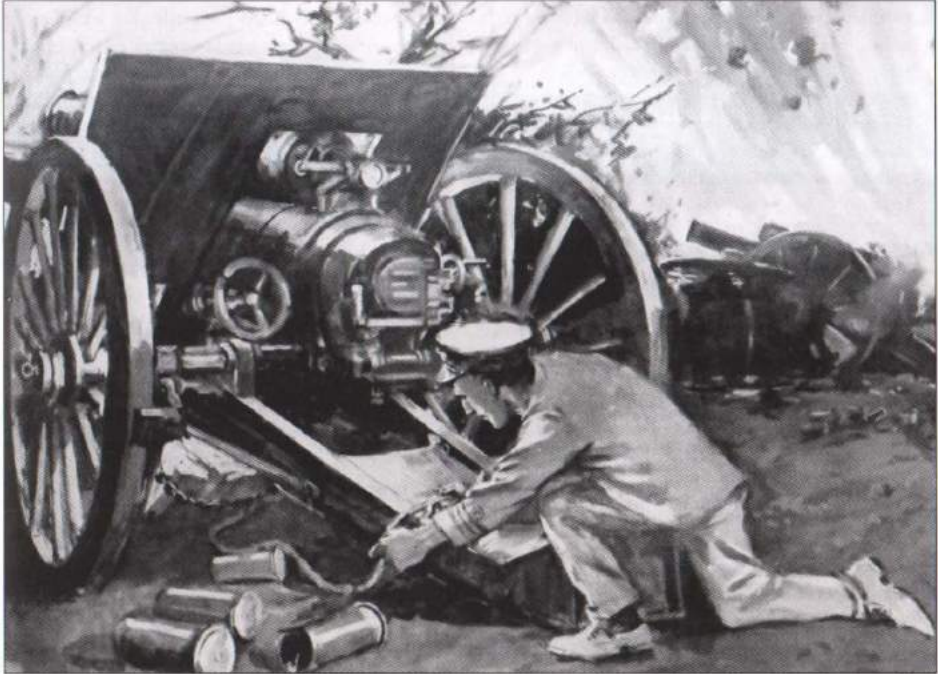
kurmay başkanıydı. 1910 yılında Akdeniz Orduları Başkomutanlığı'na atandı. Hamilton ayrıca ülkede de bazı kuvvetlere komuta ediyordu. Kendisi, Gelibolu'nun işgali için 1915'te toplanan sefer kuvvetinin komutası için seçilmiş en kalifiye ve akıllıca seçimdi. Hamilton hataları yüzünden hareketin başarısızlığının günah keçisi oldu; 16 Ekim 1915'te görevinden alınarak ülkeye geri çağırıldı. Aktif kariyeri sona erse de 1918'den 1920 yılına kadar Lieutenant of the Tower görevine getirildi. Gelibolu Komisyonu'na verdiği ifadede komutanlığını üstlendiği seferin adeta problem yumağı haline geldiğini itiraf etti. 1920'de hatıralarını kitaplaştırdı.

karma birliğin komutanlığı teklif edildi. Hamilton, Güney Afrika'daki savaşların kahramanıydı ve orada bir kolunu kaybetmişti. Çok zeki ve kaliteli biriydi. Böyle bir operasyon için biçilmiş kaftan olduğu hususunda herkes hemfikirdi. Hamilton, aceleyle Ege'ye gitti fakat ordunun düşman istihkamları hakkında doğru istihbarata sahip olmadığını, hatalı haritaları, çok az ağır silahı ve tam eğitim almış sayılı askeri bulunduğunu gördü. Aslında, Hamilton'un ordusu da, bütün yönleriyle, Robeck'in döküntü gemilerinden oluşan filosunun bir benzeriydi.

Osmanlı istihbaratı, müttefiklerin yaklaşan operasyonundan hemen haberdar olmuştu. Kraliyet Deniz Kuvvetleri Tümeni'nin pek çok subayının, Şair Rupert Brooke ve başbakanın oğlu Arthur gibi kişilerin arkadaşlarına mektuplarını İstanbul'daki MEF'e (Akdeniz Seferi Kuvveti) göndermelerini söylemeleri meşhurdur. 20 Şubat 1915'te Enver Paşa genelkurmayı, 70.000 adamdan oluşan herhangi

bir amfibi saldırıya karşı savunma planlarını test etmek üzere direktif verdi. Yani Türkler kendilerine saldırmak üzere dizilmiş kuvvetlerden haberdardı. Osmanlı subayları ayrıca müttefiklerin eş zamanlı Gelibolu çıkarması ve Rus Karadeniz filosunun da Boğaziçi çıkarması planladığını biliyordu. Bu durum üzerine Enver Paşa, beklenen Rus amfibi istilasını geri püskürtmek üzere iki kolorduyu İstanbul'a yakın bir yere kaydırma kararı verdi. Liman von Sanders bu mevzilenmeye itiraz etti: Bu birlikler Çanakkale'ye en yakın olan ihtiyat kuvvetleriydi ve Sanders müttefiklerle çarpışma sırasında onlara ihtiyaç

İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri, Binbaşı E. G. Robinson, 26 Şubat 1915'te 4 inç'lik bir Türk topunu imha etmek için düzenek kuruyor. Bu cesareten dolayı VC ile ödüllendirilmiştir. İngiliz Kraliyet Deniz Piyadeleri ve Kraliyet Donanma personeli kalelerin tamamen yıkıldığından emin olmak için Seddülbahir ve Kumkale'ye çıktılar. Türkler hareket boyunca bu istihkamlara hiç geri dönmedi.

Otto Liman von Sanders (1855–1929)

Liman von Sanders Pomeranya'da doğdu ve askerlik hayatına 1874 yılında başladı. Göz önünde olan biri değil, fakat korgeneralliğe ve tüm komutanlığına yükseldi, ardından 1913 yılında Osmanlı

İmparatorluğu'nda Alman Askeri Heyeti komutanı oldu. Onun bu vazifesi İtilaf devletleri tarafından şiddetle protesto edildi. Savaşın önce Ağustos 1914 tarihinde Liman, Türk ordusunun muharebe imkânlarını geliştirmekle uğraştı. Ama yine de hem diplomat hem de asker olarak iki yönlü bir rol üstlenmek ona oldukça zor geliyordu. Onun her fırsatta Alman çıkarlarını koruma eğiliminin bîrîz bir şekilde görülmesi, Türk iç işlerindeki nüfuzunun zamanla büyük ölçüde azalmasına sebep oldu. Ağustos 1914'te 1. Ordu'nun başına geçti, fakat Mart 1915'te yeni kurulan 5. Ordu'nun komutanlığını üstlendi. İmparatorluk için daima rasyonel bir savunma stratejisi taraftarı oldu. Şubat 1918'de Liman von Sanders Filistin'deki Yıldırım Ordusu'nun başına geçti. Mütareke yapılırca, ülkeye dönen Alman kuvvetlerini organize etmek üzere İstanbul'a geldi. 1919'da İngilizler tarafından savaş suçu işlediğinden şüphelenilerek kısa bir süreliğine tutuklandı fakat Ağustos'ta serbest bırakıldı ve hemen emekliye ayrıldı.

duyacağını hissediyordu. Müttefiklerin Çanakkale Boğazı'nı 18 Mart'taki zorlama girişimini Enver Paşa'yı tam anlamıyla alarma geçirdi. Nihayetinde yeni bir ordu kurmaya karar verdi. Bu ordu sadece boğazın güney kısmını savunacaktı. Yeni kurulan Osmanlı 5. Ordusu 24 Mart 1915'te harekete geçirildi ve Enver Paşa, General Liman von Sanders'den, 1. Ordu'nun komutanlığını bırakıp 5. Ordu'nun komutanlığına geçmesini rica etti (Sanders de 25 Mart'ta böyle yapacaktı). Liman von Sanders, kurmay

başkanı Yarbay Kâzım Bey ve iki Alman emir subayını -yüzbaşılar Muhlmann ve Prigge- yanına alarak başkentten ayrıldı. Gelibolu'ya yeni gelen Feldmarschal Freiherr von der Goltz Alman Askeri Heyeti'nin ve 1. Ordu'nun başına geçti ve ertesi gün Liman von Sanders de denizyoluyla Gelibolu Limanı'na ulaştı.

DÜŞMAN KUVVETLER

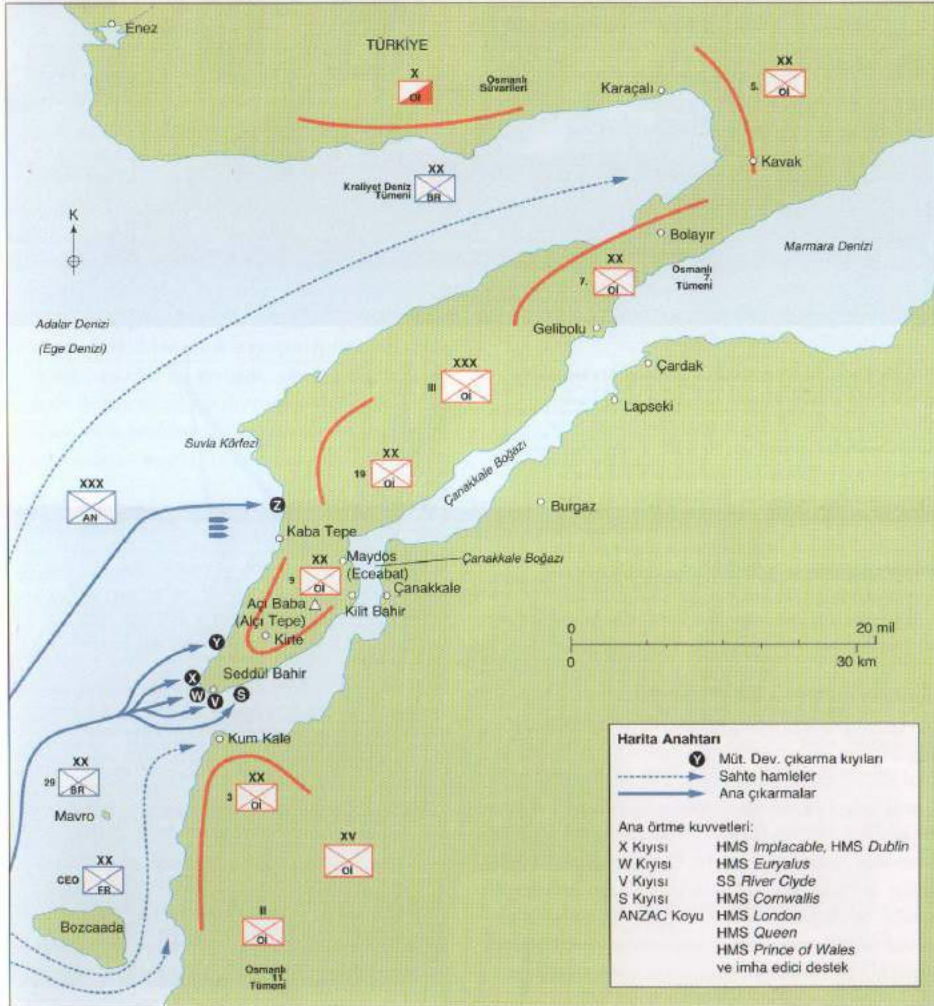
Hamilton'un emrindeki MEF, yarımada'ya saldırarak amacıyla bir araya toplanmış acemi birliklerin oluşturduğu karışık bir kuvvetti. 5 tümeni olan MEF, kâğıt üzerinde veya Kitchener ve Churchill gibi adamların kafasında gayet güçlüydü. Oysaki MEF'in pek çok eksikliği vardı. Anzakarlar bir Avustralya tümeni ve bir de Avustralya-Yeni Zelanda karması tümeninden oluşuyor ve Korgeneral Sir William Birdwood tarafından yönetiliyordu. Her iki tümenin de pek fazla muvazzaf subayı yoktu ve askerlerin yarısından fazlası daha geçen yaz askere alınmış gönüllülerdi. Tümenlerde ağır silah ve makineli tüfek sayısı çok kısıtlıydı. Asıl önemli olan ise Mısır'da garnizon kurdukları sırada yavaşık düzen eğitimi veya tümen talimi yapmamış olmalarıydı. Askerler bazen disiplinsiz davranıyor, hatta komutanlara karşı hırçunlaşıyorlardı; fakat yine de hevesli ve fiziksel açıdan mükemmellerdi. 29. Tümen, 11 düzenli piyade taburundan ve İskoç gönüllü taburundan oluşmaktaydı; fakat Büyük Britanya ve Hindistan'dan ayrı ayrı getirilen birliklerin Mart ayında birleştirilmesiyle meydana gelmişti. Subayları ve askerleri mükemmel uzmanlar olsalar bile bu tümen de Ege'ye gitmek üzere yola çıkmadan önce bir kolektif veya müşterek sınıflar eğitiminden geçmemişti. İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri Tümeni, Kraliyet Deniz Piyadeleri'nden ve yolculuk sırasında gemilerde odaları olmayan gemicilerden meydana geliyordu. Bu tümenin Ocak 1914'te, Antwerp'de gerçekleştirildiği ilk savaş eylemi bir felaketle son buldu ve 2000'den fazla askeri, savaşta tarafsız kalmış Hollanda'da göz

Haritada 25 Nisan Gelibolu çıkarması görülmekte. Gelibolu Yarımadası burunun 5 noktasında ve Asya kıyısında eş zamanlı yapılan çıkarmalar, Osmanlı taalefik komutanlarını esas taarruz hedefinin tam olarak neresi olduğu konusunda şaşırttı. Bu da Osmanlı'nın karşılık vermesini geciktirdi.

altına alındı. Kıdemsiz subaylarının çoğu zaten tanınmış ya da varlıklı genç adamlardı. Onların arasında Brooke, Asquith, Johnny Dodge, Patrick Shaw-Stewart ve kısa bir süre sonra tanınacak olan Yeni Zelandalı Bernard Freyberg de vardı. Benzer şekilde, Fransız birlikleri *Expéditionnaire d'Orient*, (Fransız Doğu Seferi Kuvveti) başlangıçta düzenli askerlerin,

Senegalli ve Kuzey Afrikalı Berberilerin aceleyle bir araya toplandığı tek bir tümendenden oluşuyordu. Çok iyi idare edildiği ve güçlü bir topçu sınıfı olduğu halde bu tümen de topluca eğitilmekten geçmemişti.

Bununla birlikte, imparatorluk genelkurmayı ve amirallik düşmanın çok güçlü bir şekilde savunduğu kıyıya birleşik (birden fazla görevi içeren) ve çok

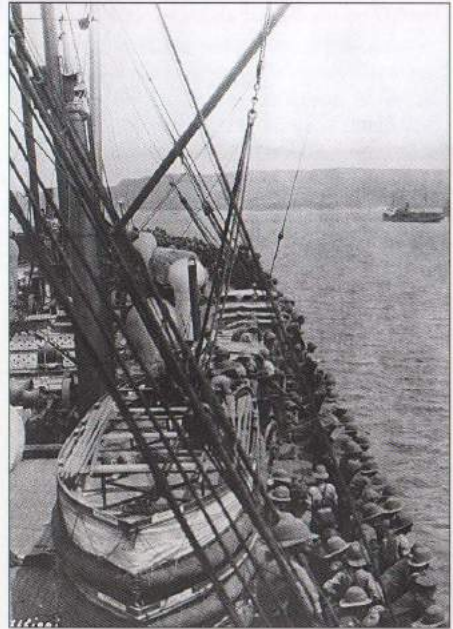

Yukarda, Limni Adası'nın Mondros Limanı'ndan Çanakkale'ye gitmek üzere gemilere binmeye hazırlanan Fransız askerleri görülüyor. Çanakkale Boğazı'na gönderilen Fransız Seferî Kuvveti sonradan düşünölmüş bir şeydi. Sömürge devletlerine ait tümenlerin ve Yabancı Lejyon alaylarının birbirine bağlanmasından oluşuyordu. Bunlara rağmen iyi savaştı.

Sağda, Avustralyalılar Gelibolu yolunda. Amfibi çıkarma konusunda uzmanlaşmadan önce askerler ilk olarak yük veya savaş gemilerinden layterlere indirilirdi. Ardından layterler filikalarla kıyılara çekilirdi, bu filikaları genelde deniz astegmenleri idare ederdi.

uluslu (yani pek çok kişi tarafından bütün askerî operasyonlarının en karmaşığı olarak düşünölen) bir amfibi çıkarma yapmak için kuvvetlerini toplamaya başladı. İngiliz ve Fransız kurmay subayları, Çanakkale Boğazı'nın girişinin batısında, boğaza 80 km (50 mil) uzaklıktaki Yunan adası Limni'deki Mondros Limanı'na, iki aydan kısa süre içinde 70.000 askerî ve atları, ağır silahları ve teçhizatı indirmeyi planladılar. Bu esnada, özellikle MEF'in taşınmasına tahsis edilen gemilerinin yüklenmesinde hatalar yapıldı. Ağır silahlar bir gemiye yüklenirken cephane

bir başka gemiye yüklenmeliydi. Her çeşit problem için plan yapılmalıydı, mesela yarımada su sıkıntısı olduğu için 70.000 adam için su taşıyıcıları tedarik edilmeliydi. Top ateşi desteği, hava keşfi ve taarruz çıkarması teknikleri henüz başlangıç aşamasındaydı; taktik ve prosedürler en başından oluşturulmalıydı. Her şeye rağmen, 24 Nisan 1915'te tam teçhizatlı bir çıkarma kuvveti Mondros Limanı'na yanaştı. Müttefik askerleri ve deniz kurmay subayları tarafından gerçekleştirilen bu önemli başarı; yaratıcı karargâh çalışmasının, becerinin ve kararlılığın bir örneğidir. Her ne kadar bu başarı, daha sonra gelen mağlubiyet tarafından gölgelenecek olsa da...

1914 yılında İngiliz ordusu, bir bütün olarak, modern bir savaşa hazır değildi. İngiliz ordusunun deniz aşırı ülkelerde konuşlandırılması iyi gittiği halde, Fransa'daki muharebede gösterdiği performans, Alman ve Fransız ordularının gerisinde kalmıştı. Sonuçta, *BEF* (İngiliz Seferi Kuvveti) çoğu kez felaketin eşiğinden döndü. Pek çok taarruz hareketini etkili bir şekilde gerçekleştiremedi. Elde ettikleri başarılar da genelde, alay ya da daha alt kademedeki görevli askerlerin ve subayların gösterdiği kahramanca performans sayesinde kazanılmıştı. Bölgesel olarak avantajlı operasyon koşulları altında

temas sağlandığında, İngiliz ordusunun Osmanlılara karşı 1914'te ve 1915 başlarındaki ilk performansı daha başarılı görünür. Fakat Fransa'da baş gösteren problemlerin benzerleri, Osmanlı ordusunun savaşa hazır birlikleri karşısında da tekrar edecektir.

Yeni kurulan Osmanlı 5. Ordusu, ana bölümlerini oluşturan 3. Kolordu, 15. Kolordu, 5. Piyade Tümeni ve bir bağımsız Süvari Tugayı'yla çok güçlü bir kuvvetti. 3. Kolordu 7., 9., ve 19. Piyade Tümenleri'nden oluşurken; 15. Kolordu, 3. ve 11. Piyade Tümenleri'ne komuta ediyordu. Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı ayrı bir hareket komutanlığı olarak devam ederken, 5. Tümen ve Süvari Tugayı ordu ihtiyatları olarak kaldı. Bu düzenleme içinde 3. Kolordu, kıyıları gözleyen 7. ve 9. Piyade Tümenleri ve kolordu ihtiyatı olarak Eceabat yakınında tutulan 19. Tümen'le birlikte Gelibolu Yarımadası'nı savunuyordu. 15. Kolordu, saldırıya açık düz kıyıları savunan 3. ve 11. Piyade Tümenleri'yle Asya kıyılarını tutmuştu.

1915'te çekilmiş fotoğrafta, Hamidiyeli Türk denizcileri görüldüyor. Osmanlı kruvazörü 1912-13 Balkan Savaşları'nda deniz akuncısı olarak ünlenmişti. Birinci Dünya Savaşı'nda daha çok Karadeniz'de görev yaptı.

Mustafa Kemal, Atatürk (1881-1938)

Kemal Selanik'te doğdu, 1902'de Harp Okulu'nu bitirdi. Osmanlı Harp Akademisi'nden (Erkan-ı Harbiye Mektebi) mezun oldu ve 3. Ordu'da kurmay subay olarak önemli vazifelerde bulundu. O dönemde

Jön Türkler'in politik faaliyetlerine katılmaya başladı. Libya'da İtalyanlarla savaştı ve 1913'te Gelibolu ordusunda harekât başkanı olarak görev aldı. İttihat ve Terakki Partisi liderleriyle rekabet halindeydi ve askeri atışe olarak 1914'te Bulgaristan'a gönderildi. Çanakkale Savaşı sırasında hızla tümen komutanlığından kolordu komutanlığına yükseldi. 1916'da Kafkaslar'daki, 1917-18 arasında Filistin'deki orduları idare etti. Kemal, Osmanlıların savaş sırasında kazandığı en iyi komutandı. Savaşın sonra Kuva-yı Milliye hareketine komutanlık ederek Yunanlara karşı zafer kazanılmasını sağladı ve 20. yüzyılın en büyük komutanlarından biri olarak saygınlığını pekiştirdi. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı oldu. Kemal, zeki ve azimli biriydi; ülkesinin çağdaşlaşması ve Batılaşmasına kendini adanmıştı.

15. Kolordu'nun karargâhı, Heinrich Schliemann'ın Antik Truva kentinin arkeolojik kazılarını yaptığı mevkiye, Çıplak köyü yakınlarındaki Calvert Çiftliği'nde bulunuyordu. Kuzeyde 5. Tümen, kritik ve dar kıştağı savunuyor ve bağımsız Süvari Tugayı da Saroz Körfezi'nin uzun kıyılarını koruyordu. Liman von Sanders'in 5. Ordusu'nun karargâhı Gelibolu'da kurulmuştu.

Sonuç olarak şöyle denebilir: Gelibolu'daki Osmanlı ordusunun maddi şartları, Alman ya da İngilizlere orduları kadar yeterli değildi; fakat ordunun etkinliği maddi şartlara bakılarak anlaşılamayacak kadar yüksekti. Aslında 1915 ilkbaharında 3.

Kolordu'nun tümenleri gayet iyi yetiştirilmiş ve eğitim programlarının öngördüğü çarpışma etkinliğinin en üst noktasına erişmişti. Bu eğitim programları zorlu ve gerçekçi muharebenin istikrarlı bir modelini gösteriyordu. Örneğin 9. Piyade Tümeni 12 Ağustos 1914'te taburlarının savaş kuvvetini bildirdi. Dört gün sonra, askerlere kıyı gözetleme yerlerini tutmaları ve savunma pozisyonu almaları emredildi. Daha sonra Ekim'de tümenlerin alayları, Seddülbahir'e bakan Açı Baba'dan (ya da Türklerin dediği gibi Alçıtepe'den) ve ileride Anzak koyu olarak bilecek olan sahile bakan Kavaktepe'den açılacak ateş planlarını geliştirdiler. 1914 yılı Kasım başlarında tümen, ihtiyat bölgesinde piyade ve topçu sınıfıyla müşterek sınıflar eğitimi yürüttü.

Yarbay Mustafa Kemal'in daha sonraları meşhur olacak olan 19. Piyade Tümeni, 1 Ocak 1915'te harekete geçti. Fakat alaylarının ikisi 6. Kolordu'ya katılmak üzere gönderildi ve tümen 9 Şubat'ta 72. ve 77. Piyade Alayları'nın da eklenmesiyle tekrar düzenlendi. 6 Nisan 1915'te tümen yeni kurulan 5. Ordu'ya tahsis edildi. Alaylarının bazıları Araplardan oluşuyordu ve bu da 19. Tümeni istikrarsızlaştıran bir unsurdur. Mustafa Kemal'in 57. Piyade Alayı, 1 Şubat 1915'te etkin hale geçti ve çok iyi eğitim almış subayların emrinde olan tecrübeli Türk erlerini bir araya getirdi. Bu alay, Mustafa Kemal tarafından en güçlü alay olarak görülüyordu. Alay ertesi iki ay boyunca 'sık sık arazi tatbikatlarıyla geçen yoğun bir eğitime tabi tutuldu'. 77. Piyade Alayı, Halep'te seferber edildi. Eylül'de alay 2. Ordu'ya tahsis edildi ve yoğun arazi eğitimlerine ve manevralara başladı. Şubat 1915'te Yarbay Mustafa Kemal'in komutasına verildi. İngilizlerin gece saatlerinde çıkarma yapabileceğine dair istihbarat alınmıştı.

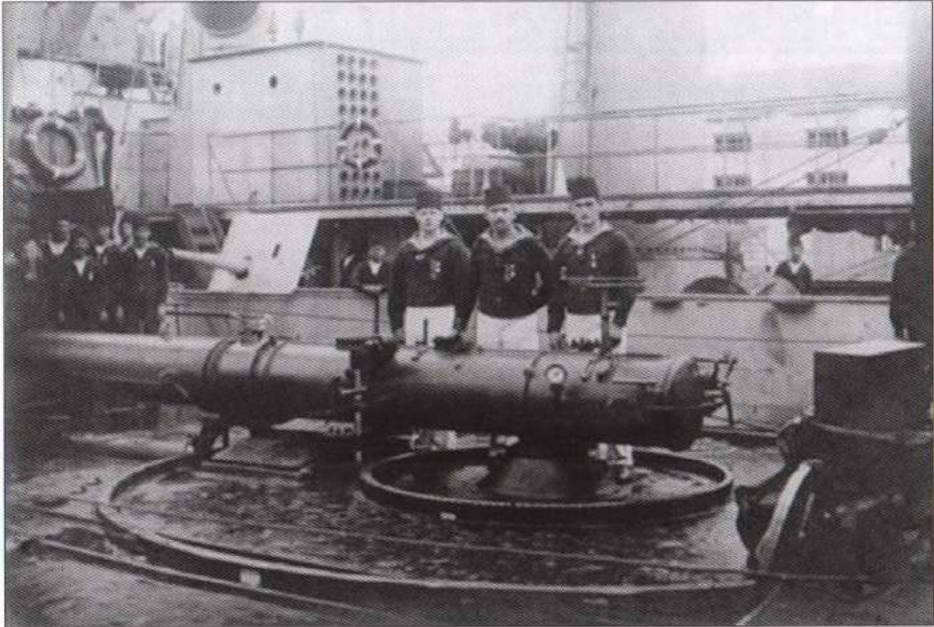
Diğer alayların da 9. ve 19. Piyade Tümenleri'ninkine benzer tecrübeleri olmuştu. 7. Tümen savaş hazırlıkları esnasında seferber edildi ve Kasım

1915'te, 'Muavenet' adlı gemide bir torpido mürettebatı görülüyordu. Muavenet, dretnotların yaygın olduğu dönemde kullanılan tipik bir torpidoydu. Osmanlı donanması Karadeniz sınırları dışında çok nadir olarak bu tip gemileri kullanırdı. Muavenet, dretnotlardan önce kullanılan savaş gemisi HMS Goliath'ı 13 Mayıs 1915'te batırdı.

başlarında Çanakkale'ye sevk edildi. Orada arazi tatbikatlarına ve manevralara devam etti. 11. Tümen'in tecrübeleri, tipik bir Osmanlı tümeninin yaşadıklarını yansıtır. Savaş kadrosunu 8 Ağustos 1914'te tamamlamış ve ertesi hafta mevzilenmeye başlamıştı. 8 Ekim'de Bandırma yakınında eğitimlere başladı. Bu eğitimler çok yoğun tabur ve alay talimleri, tümen ve kolordu manevraları, zorlu intikaller ve gemiye binme, gemiden inme talimlerini kapsıyordu. 14 Ekim'de tümen, 1. Ordu arazi manevralarına katıldı. Tatbikatlar kış boyunca devam etti ve 3 Mart 1915'e kadar da sık sık gece intikal eğitimi yapıldı. 20 gün sonra tümen, (50.000 Avustralyalı da dâhil) 80.000 müttefik askerinin Gelibolu'yu işgale hazırlandığını haber aldıkları yer olan Calvert Çifliği yakınlarında konuşlandırıldı. Böylece, Nisan 1915'e kadar, henüz kurulmuş olan Osmanlı 5. Ordusu'nun muharip teşekkülleri müttefiklerle karşılaşmaya hazır hale gelmişti.

18 Mart taarruzunu müteakip haftalarda, Liman von Sanders yeni ordusunun bulunduğu bölgedeki taktik durumunu geliştirmek için dinlenmeksizin çalıştı. Türklerin kapasiteleri dâhilinde gerçekçi hazırlıklar yapmaya koyuldu. Mesela yol ağını geliştirme, asker kümelerinin ve topçu bataryalarının kamuflajı, çıkarma yapılması muhtemel kıyıların istihkâmını kuvvetlendirmek gibi işlere ağırlık verdi. Daha fazla bölgenin tahkimatı için yerel çiftçilerin dikenli telli çitlerine ve aletlerine askeri hizmet adına el koydu. Bir yandan geceleri istihkâmın inşası, diğer yandan soğuk ve fırtınalı havada askerlerin taarruza karşı koyma tatbikatları yürütmesi gibi iki meşakkatli işin arasında bir de mevcut hastane şartlarını geliştirmeye uğraştı. Geniş kalibreli ağır silahlar için gerekli cephane çok kısıtlı olsa bile 5. Ordu'nun morali oldukça yüksekti.

1912 yılında Osmanlı genelkurmayı, yarımadada saldırıya açık üç bölge belirledi: Bolayır kıstağı ile Saroz Körfezi, Kumkale yakınındaki Asya kıyısı ve

İngiliz askerleri Çanakkale yolunda. 25 Nisan 1915 saldırısından haftalar önce İngiliz ve Anzak kuvvetleri Mondros Limanı'na konuşlandılar. Subaylar Limni Adası'nı dolaşırken, orduya alınmış askerler gemide bekletiler.

Gelibolu Yarımadası'nın güney ucu (Seddülbahir). 5. Ordu bu bölgelere denk düşen üç hareket grubuna bölündü. 5. Tümen'le Albay von Sodenstern ve bağımsız Süvari Tugayı, Saroz Körfezi bölgesine verildi. Albay Weber'e Asya kıyılarını savunmak üzere 15. Kolordu tahsis edildi. Kritik bir konumda bulunan Gelibolu Yarımadası, Tümgeneral Esat Paşa'nın komutası altındaki 3. Kolordu'nun idaresine bırakıldı. Esat, 7. Tümeni, saldırıya açık olan Bolayır kıstağı boyunca, 9. Tümeni ise yarımada'nın güney ucu boyunca mevzilendirdi, yeni kurulan fakat iyi eğitim almış 19. Tümeni de ihtiyatta tuttu.

Stratejik düzeyde 5. Ordu, müttefiklerin geniş ve çok tümenli bir Anglo-Fransız sefer kuvvetinin denize açıldığını ve Çanakkale Boğazı girişinin Anadolu veya

Rumeli sahillerinin bir yerlerine çıkarma yapmak üzere olduğunu biliyordu. Fakat ana taarruzun tam olarak nereye yapılacağını kestiremiyordu. Harekât düzeyinde, 5. Ordu'nun mevzilenmesi istihbarattaki bu zayıflığı yansıtıyordu. Fakat yine de 1915 Nisan ortalarından sonuna kadar süren bir dizi tehlike işareti, Türk askerlerini en iyi şekilde hazırlanmaya sevk etti.

Taktik açısından, 1912'de olduğu gibi, 5. Ordu, çıkarma yapılması muhtemel kıyılara hâkim bir bakışa sahip arazilerde yerleşmiş ileri karakollara hafif piyade emniyet kuvveti yerleştirdi. Bu birlikler genelde kuvvetli müfrezelerdi ve hazırlanan siperlerde bulunan tellerin arkasında iyice mevzilenmişlerdi. Türkler müttefikleri kıyılarda bu askerlerle durdurma niyetinde değillerdi. Onun yerine, alay büyüklüğündeki kuvvetler kumsalların üç ila beş kilometre (üç mil) arkasında korunaklı arazide konuşlanmışlardı. İleri karakollar çıkarma yapan düşmanı karşılayıp ilerlemelerini yavaşlatırken;

bu daha büyük kuvvetler düşmana karşı taarruza geçecekti. Bu karşı saldırılar ya derhal ya da mümkün olan en kısa zamanda yapılacak ve gafil istilacıları denize geri püskürtecekti. Türk komutanları bu karşı saldırıları her kademede detaylarıyla denemişlerdi.

Hamilton'un da en son planı, Türklerin planına benzer şekilde, saldırıya açık alanları gösteren üç bileşenden oluşuyordu. Ani baskın yolunu kullanmadığını hatırlayan Hamilton, pek çok noktada çıkarma yapmayı ve düşmanı şaşırtmak için sahte saldırı düzenlemeyi planladı. Bu yolla, Türkler onun niyetinden emin olamayacak ve tutarlı bir biçimde karşılık veremeyecekti. Hamilton'un esas çabası Birdwood'un Anzaklarına çıkarma yaptırmaktı, böylece Eceabat'a (Maydos) hâkim yüksek Maltepe platosunu ele geçecekti. Bu yarımadayı ortadan ikiye bölecek ve batı kıyısındaki kaleleri izole edecekti. Tümgeneral Aylmer Hunter-Weston'un 29. Tümeni, yarımadanın en güney ucuna çıkarma yapmak üzere görevlendirildi. Aynı zamanda Fransızlar da Kumkale'de çıkarma yaparak düşmanı oyalayacak ve birkaç gün sonra geri çekilecekti. İngiliz Kraliyet Deniz Tümeni, Türkleri Hamilton'un Saroz Körfezi'nde kuzeye doğru çıkarma yapacağına ikna etmek için orada göstermelik bir harekâta bulunacaktı. Bu plan Hamilton'un ordusunu dağıtsa bile, müttefikler 'asker askere' kalındığında

Avrupalı askerlerin Türkleri kolayca alt edebileceklerine inanıyorlardı.

ANZAK KOYU'NDA 25 NİSAN ÇIKARMALARI

Uzun süredir beklenen çıkarmalar 25 Nisan 1915'in erken saatlerinde Hamilton'un askerlerinin Gelibolu Yarımadası'nın altı noktasında ve karşı kıyıda Kumkale'de karaya çıkmasıyla başladı. Kıyıyı savunan ve teyakkuzda olan Türkler, komuta zincirinin en üst noktasında bulunan Liman von Sanders'e hemen haber verdiler. Yoğun deniz ateşiyle çok iyi desteklenen geniş çaplı çıkarmayı kendisine rapor ettiler. 5. Ordu'ya, Saroz Körfezi'ne yaklaşmakta olan bir çıkarma faaliyeti de bildirildi (aslında o çıkarma hareketi değil, bir yanıltma operasyonuydu).

Osmanlı 27. Piyade Alayı'nın askerleri iyi konuşlanmış ve yakın zamanda geliştirilmiş mevzilerde, müttefiklerin *Z Koyu* olarak kodladığı ya da daha sonraları *Anzak Koyu* olarak bilinecek olan

Her iki taraf da Çanakkale Savaşı'nda denizaltılar kullandı. Aşılması oldukça güç savunma sistemine rağmen birkaç müttefik denizaltısı Çanakkale Boğazı savunmasını delip geçmeyi başardı ve Marmara Denizi'ne ulaştı; özellikle Kraliyet donanmasına ait E-11 ve E-14 denizaltıları Türk gemilerine çok zarar vermişti.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

koyu savunuyordu. Komutanları Binbaşı Hali'si¹³, Eylül 1914'te tabur komutanı olmuştu. Halis, Libya Savaşı ve Balkan Savaşları'nda savaşmış bir muharip subaydı. Komuta yerini, Kabatepe'yi merkez alan bir noktada kurmuştu. Yarbay Mehmet Şefik komutasındaki 27. Alay'ın diğer iki taburu, bağlı bulunduğu 9. Tümen'in ihtiyat bölgesinin birkaç kilometre gerisinde yerleşmişti. Mehmet Şefik'e bağlı topçu ve süvari sınıfı neredeyse dokuz aydır onun komutası altındaydı. Kuzeye doğru çıkıldığında, Mustafa Kemal'in 19. Tümeni mevzilenmiş bulunmaktaydı. Bu birlikler, müttefiklerin gittikçe artan istila tehlikesine karşı alarında bekliyorlardı. Şubat sonlarından itibaren Mustafa Kemal'in tümeni 27. Piyade Alayı koordineli bir şekilde faaliyet gösteriyorlardı.

Türkler çıkarma yapılması en muhtemel olan kıynın, Kabatepe'nin hemen kuzeyinde (daha sonraları Avustralyalılar tarafından *Brighton Beach*

Harita, 25 Nisan 1915'te Anzak çıkarma kıyısını gösteriyor. Z Koyu'na planlanmış çıkarma, Anzak askerlerini V Kıyısı'ndan çok daha iyi korunan bir kıyıya çıkardı. Birliklerin böylesine güçlü bir savunmanın karşısında kıyıya çıkıp çıkamayacağı tartışma götürüldü.¹⁴

olarak adlandırılan bölge) olduğunu düşünüyorlardı. Aslında, Avustralyalıların hücumu geçmeyi planladıkları yer de tam burasıydı. Fakat hatalı bir çıkarma kararı onları bu kıyı yerine Anıburnu'nda dar bir sahili olan kıyıya çıkardı. Çok uzun bir süre İngilizler, bunun bütün çıkarma operasyonlarına zarar veren çok ciddi bir hata olduğunu düşündüler. Fakat aslında Anzaklar, ilk planlanan kıyıya da çıkmış olsalar, kendilerini bir anda düşman ateşi altında bulacaklardı (ve Seddülbahir'in W ve V koylarına (çıkan) askerlerle de benzer tehlikeli koşullarla karşılaşacaktı).

Müttefiklerin sessiz ve gizlice ilerleme çabasına rağmen, 9. Tümen sabah 2:30'da İngilizlerin çıkarma hazırlıkları yaptığını öğrenerek alarma geçti. Bu haber, Türk emir komuta zincirini hızlandırdı ve 50 dakika sonra 3. Kolordu, 5. Ordu'yu çıkarmaların başlamak üzere olduğuna dair uyardı. Sabah 4:30'da tüfek ve topçu ateşi, yaklaşan botları zorluyordu. Avustralyalılar sabah 5'te çıkarma yapmaya başladılar ve hemen 3. Kolordu'nun karargâhlarına yöneldiler. Askerler gece eğitimi yüzünden çok yorgun olsalar bile, Yarbay Şefik piyade ve topçu sınıflarına operasyona başlamalarını emretti. Şefik'in naklettiğine göre, sabah saat 6 sularında, tümen komutanı Albay Halil Sami düşmanı denize püskürtme emri verdi. Emrin birer kopyasını da 3. Kolordu ve Kemal'in 19. Tümeni'ne gönderdi.

Kıyıya çıkan ilk askerler Avustralya'nın 3. Tugayı'ndandı ve hemen haritalarının hatalı olduğunu fark ettiler. Yine de direkt Türk ateşinden korunan bir mevkiye karaya çıkmışlardı. Sonrasında subayları tarafından yönlendirildiler, doğruya doğru yokuş yukarı ilerlediler ve çok derin vadili bir alana indiler. Yukarıda pozisyon almış Türkler, onları bekliyorlardı. Sabah 9 sularında Avustralyalılar sert bir direnişle karşılaştılar. Sağ kanatta gittikçe büyüyen düşman kuvvetlerinden haberdar olan çıkarma sahilindeki kıdemli subay Tuğgeneral Sinclair MacLagan, saldırının toplanma noktasını değiştirerek, tümenin arkadan gelen unsurlarını bu bölgeye getirdi. Arazinin zorlu olması yüzünden askerlerine sırt çantalarını ve küreklerini sahilde bırakmalarını emretti.

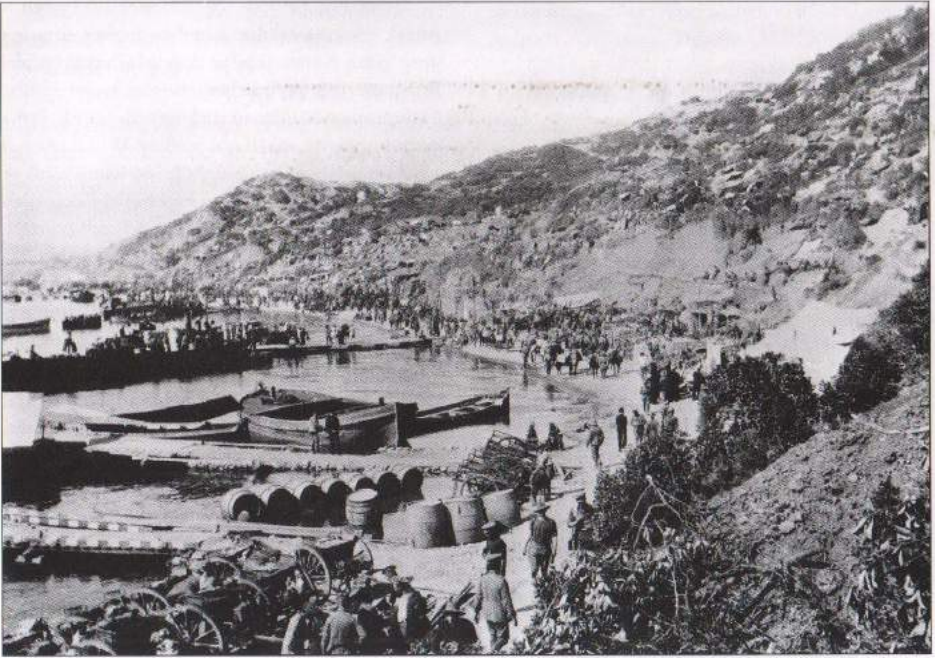

Sabah 8'de Şefik'in topçu destekli iki taburu, Anzak çıkarma sahilinin hemen hemen ortasına denk gelen Kavak Tepe'ye doğru birbirine paralel iki hat üzerinde ilerliyorlardı. Bunlar Avustralyalılar ile çarpışmaya hazırlanan tek kuvvet değillerdi. Daha erken bir vakitte, sabah saat 5:30'da, Mustafa Kemal 19. Tümeni harekete hazır olması için uyardı ve süvarilerine (Kavak Tepe'nin kuzeyinde) Kocaçimen Tepe'ye çıkan yolda öncülük etmelerini emretti. Sabah saat 7'de Kemal emir almadığı halde 57. Piyade Alayı'nı toplarıyla birlikte Kocaçimen Tepe'ye gönderdi.¹⁵ Ardından 3. Kolordu'ya amaçlarını ana hatlarıyla belirten bir durum raporu yolladı. Askerleri bir saat içerisinde yürüyüş düzenine geçmişti.

Artık Anzakların üzerine doğru ilerleyen iki ayrı kuvvet vardı. 9. Tümen komutanı yeni emirlerini sabah saat 8:30'da Şefik'e bildirdi. Yeni emirlere göre komuta zinciri tekrar düzenlenmiş ve daha net hale getirilmişti. Bu emirler ona, Mustafa Kemal'in 57. Piyade Alayı'nın Kocaçimen'e (doğru) harekete geçtiğini bildiriyor ve ondan Kavak Tepe bölgesindeki operasyonları Kemal ile birlikte koordine etmesini istiyordu. Sabah saat 9 civarında Şefik'in öncü unsurları Kavak Tepe'ye yaklaştı ve 2. Tabur'un askerleriyle karşılaştılar; bu askerler kıydan tepeye doğru çekilmekte olan bir çatışmayı yürütmektedirler. Beraberlerinde 3. Avustralya Tümeni'nden esir düşürdükleri askerleri de getiriyorlardı.¹⁶ Sabah 10:30'da 27. Piyade Alayı düşmanla yakın temas sağlamıştı. Fakat Şefik'in planladığı taarruz, gelen emirler üzerine Mustafa Kemal ile koordine edilmek üzere askıya alınmıştı.¹⁷

Bu arada Mustafa Kemal Conkbayırı'na ulaştı ve kısa süreli bir hücum emri hazırladı. Bu emirde, ihtiyatta kalacak olan bir tabur ile (57. Piyade Alayı'ndan) saldırı yapacak olan iki tabur belirlenmişti. Şefik'in planı saat 11'de Mustafa Kemal'e getirildi. Şefik'in planına cevaben o kendi planının genel hatlarını belirten bir cevap gönderdi.

Avustralyalı piyade eri bağımsızlığı ve askeri disipline karşı gösterdiği dirençle ünlendi. Bu erlerin hepsi gönüllüydü ve Ortadoğu'daki savaşa katılan askerler içinde, teke tek dövüşte fiziksel olarak en tesirli kuvvetlerdi.

Yukarıda, Kabatepe'deki Avustralyalıların çıkarma yaptığı sahil görülüyor. Bu resim Anzak Koyu'ndaki küçük kumsalın ne kadar dar olduğunu açıkça göstermekte. Bu koya çıkarma yapmak planlanmamıştı fakat direk Türk gözetlemesine ve ateşine karşı korunaklıydı.

Anzak Koyu görülüyor. Anzak mevzilerinin çevresi, asker, hayvan, ikmal malzemesi, mühimmat ve su tanklarıyla kaplıydı. Türklerin, düşman mevzilerinin çevresine açtığı yaylın ateşi, aşırı kalabalıklaşmış çıkarma kıyısında sürekli bir şeyleri vuruyordu.

Böylece taktik koordinasyon etkin bir şekilde sağlanacaktı. Bu emirlerin kopyaları 3. Kolordu'ya gönderildi. Kemal'in planının esası şöyledi: Mustafa Kemal'in alayı topçu desteğiyle düşmanın sol kanadına saldıracaktı; ama Şefik'in alayı hücumla geçene kadar bekleyecekti. Şefik yarım saat sonra Kemal'e düşmanın savaş sahasında aldığı düzenin genel hatlarını çizen ve kıyıda Arıburnu'na doğru

yapacağı taarruz hedefini anlatan bir cevap gönderdi. En son emirler öğlen onaylandı ve Şefik, Mustafa Kemal'in alayına en yakın duran sağ kanadına ağırılık verdi.

Saat 12 ile 1 arasında, Şefik'in avcı erleri önden ilerlediler, ardından onları süngüleri takılı piyadeler dalgalar halinde izledi. Bu sırada Kemal'in askerleri de ilerliyor ve üç topçu bataryası tarafından destekleniyorlardı. Mustafa Kemal, Şefik'in alayının sol kanadını güçlendirmek için 77. Piyade Alayı'na ve kendisinin sağ kanadını güçlendirmesi için 72. Piyade Alayı'na ilerleme emri vermekte acele etmedi. Bu taarruz Avustralyalıları gösterilen direniş, kararlı ama sayıca oldukça az olan Türklerin saldırısını durdurdu: 4 Türk taburu 8 Avustralya taburuna saldırmıştı.

Türkler kontrataklarını en uygun zaman olan akşam 10 sularından birkaç saat sonraya ertelediler ama koordinasyonun tamamlanmasını beklemekle çok önemli avantajlar sağladılar. Ne Şefik ne de Kemal; fevri, acele ve takviyesiz bir taarruz başlatmadılar. Onun yerine toplar ve makineli tüfeklerle iyice takviye edilmiş müşterek saldırılar hazırladılar. Şefik'in alayının idaresini Mustafa Kemal'e veren Albay Halil Sami etkili ve gayri resmi bir şekilde, alay muharebe timi denebilecek bir kuvveti 19. Tümen'in emrine verdi. Böylece savaş yerindeki kıdemli subayın komuta birliği sağlaması garantilenmiş oldu. Türk taarruzunun şiddetini tasvir eden anlatılar çok etkili şarapnel ve pusu ateşinden bahsederler. Devamlı top ateşi ve ardından Türk süngü hücumu Anzakların gücünü kırdı ve etkinliğini azalttı. Gün ilerledikçe durumları daha da kötüleşecekti. Öğleden sonra 1 gibi erken bir vakitte, Avustralyalıların karargâhına mesajlar yağmaya başladı. Bunlar, askerlerin artık top ateşi desteği olmadan Türklerle karşı koyamayacaklarını bildiriyordu.

Nihayet 3:30'da 77. Piyade Alayı'nın iki taburu yerlerini almış bulunuyordu. Kemal irtibat kurulan beş taburla uyumlu ikinci bir karşı taarruz başlattı. Bu saldırı, Kemalyeri olarak bilinen bölgeden açılan

top ateşiyle desteklendi. Bir saat sonra pozisyonunu alan 72. Piyade Alayı'nın üç taburu birden saldırıya geçti. Artık müttrefiklerin 18 taburuna karşı Kemal'in harekete geçmesi sadece 10 taburu vardı. Kemal'in şansına müttefiklerin taburları Türklerle karşı çok kötü mevzilenmişlerdi. Bu durum, MacLagan'ın yüksek bölgeler yerine silah seslerinin geldiği yöne doğru yürüttüğü saldırgan ilerleyişin bir sonucuydu. Sonuçta Avustralyalılar Mustafa Kemal'in taarruzunun olduğu noktada zayıf kalmışlardı. Daha da önemlisi MacLagan'ın sırt çantalarını ve kürekleri kumsalda bırakma kararı şimdi siper kazılamayacağı anlamına geliyordu.

Bu arada, muharebe sahasında olanları doğru yansıtabilmek için, Esat Paşa'nın 3. Kolordusu'nun Maltepe'deki sahra karargâhında, komuta tanziminin gözden geçirilmesi bir zaruret halini almıştı. Teknik açıdan bakıldığında, Mustafa Kemal 9. Tümen'in

Kahvaltıdan önce altı Viktorya Haçı

Savaşta en unutulmaz sahnelerinden birisi, Lancashire Fusiliers'in 1. Taburu'nun W Kıyısı'nda 25 Nisan 1915'te karaya çıkmasıyla başladı. Bu tabur Bury kentinden gelen düzenli ordu birliğiydi ve savaştan önce Hindistan'da görev almıştı. Taburu sıkı bir şekilde tellerle çevrilmiş sahile doğru taşımakta olan botlara yoğun bir ateş açıldı. Karaya çıkar çıkmaz askerler Türk ateşini delerek kendilerine yol açmak ve savunma mevkiî almak için sarp bir kayalık bulmak zorundaydılar. Bir yandan HMS *Euryalus* ve *Implacable*'dan açılan deniz ateşi desteğiyle piyadeler kumsala yerleşti ve çarpışma bir asker muharebesine dönüştü. Gün boyu süren amansız mücadeleden sonra tabur nihayet Tepe 138'de sarp ve kayalık düşman mevkiîni ele geçirmek için çatışmayı yararak ilerleyebildi. Günün sonunda Lancashire Fusiliers'den, binden fazla kişi arasından göreve en uygun 11 kurmay subayın ve 339 askerin isimleri seçilerek bildirildi. Bunlar arasından Yüzbaşı C. Bromley, Yüzbaşı R. R. Willis, Astsubay Çavuş A. Richards, Astsubay Çavuş F. E. Stubbs, Onbaşı J. E. Grimshaw ve Er W. Keneally Viktorya Haçı (İngiliz askeri kahramanlık nişanı) ile ödüllendirildiler.

Seddülbahir'e yapılan çıkarmalar çok güçlü Türk direnişiyle karşılaştı. Fotoğrafta İngiliz askerleri gözlem yapıyor. Bu sırada, Çanakkale Boğazı'nın karşı kıyısından, Türk toplarından (İngilizlerin taktığı isimle 'Asiatic Annie'lerden)¹⁸ atılan top mermisi denizde patlıyor.

bölgesinde savaşıyordu. Kıtalarını tekrar organize etmek için hızla harekete geçen Esat Paşa, Mustafa Kemal'i Arıburnu Cephesi Komutanı olarak görevlendirdi ve 27. Piyade Alayı'nı da onun emrine verdi. Sonuç olarak bu düzenleme, kıyı bölgesinin sorumluluğunu 9. Tümen'den alıp Kemal'in 19. Tümeni'ne geçirdi. Esat Paşa'nın emrinde, Arıburnu'ndaki Anzaklara odaklanmış Mustafa

Kemal ve Seddülbahir'de İngilizlere odaklanmış Halil Sami vardı artık.

Türkler de koordinasyon problemlerinden nasiplerini almışlardı. Ama savaş alanına karanlık çökerken ciddi şekilde morali bozulan aslen Avustralyalıydı. Mustafa Kemal bu sırada o meşhur emri verdi: "Ben size taarruzu değil, ölmeyi emrediyorum! Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar

Harita, 25-28 Nisan 1915'te Seddülbahir çıkarma sahilini ve muharebenin başlamasını gösteriyor. Osmanlı direnişi takviye kuvvetlerin yarımada varmasıyla pekiştirildi. Çıkarmayla beraber Akdeniz'de siper savaşı da başlamış oldu.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

gelebilir!" Bu ilhamla beslenen kahramanca bir liderlik ve muharebenin sonucu da muhtemelen sadece bu hayati eyleme dayanıyordu. Öğleden sonra düşmanı geri püskürtmedeki başarısıyla iyice cesaretlenen Mustafa Kemal, alaylarına gece süngü saldırılarına devam etmelerini emretti. Bu saldırılar başarısız oldu, fakat savaş düzenine geçmiş Avusturyalılar ve Yeni Zelandalılar üzerindeki baskının devam etmesini sağladı. 24.000 askerden 20.000'ini karaya çıkarmalarına rağmen her iki Anzak tümen komutanı (Tümgeneral W. T. Bridges ve Tümgeneral Sir Alexander Godley) avantajın Türklerde olduğuna ve gün ağarırken ordularını bozguna uğratabacaklarına emin olmuşlardı. Gece yarısına doğru iki komutanın çıkarma kıyısını tahliye etmek için ortak tavsiyede bulunması Birdwood'u

bir hayli şaşırttı. Birdwood bu karardan Hamilton'a bahsetti ama bilindiği gibi Hamilton, Anzaklara oldukları yerden ayrılmamalarını emretmiş ve eklemişti: "Kazın, kazın, kazın." Aslında o gün Hamilton taktik kararları almak için olay yerinde hazır bulunması gerektiği halde karaya ayak basmadı (aynı şekilde Birdwood da akşam 10'a kadar karaya çıkmadı). Cephe ve üst komuta arasındaki bu iletişim kopukluğu savaşın ilerleyen dönemlerinde tekrar ortaya çıkacaktı. Kemal daha sonra 57. Piyade Alayı'nın 'meşhur bir alay olduğunu' çünkü tamamen yok olduğunu" yazacaktı.

SEDDÜLBAHİR'DE 25 NISAN ÇIKARMALARI

25 Nisan 1915'te Gelibolu Yarımadası'nın güney ucunda devam eden muharebeler Anzak Koyu'nda devam eden muharebelerden çok farklıydı. Bunun ana sebebi muharebelerin büyük oranda çıkarma sahili boyunca yapılmasıydı. Çarpışma, çıkarma yapılan kıyılardan uzaklaşarak daha gerideki yüksek

Seddülbahir çıkarma sahili. Fotoğrafın alt kesiminde hayvanları gemiden kıyıya taşımak üzere yapılmış bir layter görülmektedir. Kıyıya taşınan hayvanların çoğu tahliye sırasında geri getirme işiyle uğraşmamak için vurularak öldürülmüştür.

kesimlere doğru ilerlemek için verilen umutsuz bir mücadeleye dönüşmüş bulunuyordu.

Türk savunma sisteminde Seddülbahir'in savunulmasından 26. Alay sorumluydu. Alay bölgeyi Ağustos 1914'ten beri korumaya almıştı. Alayın askerleri Şubat ve Mart aylarında müttefiklerin denizden saldırıları esnasında ateşin hedefi olmuşlardı. Her ne kadar kan dökülmüş de olsa, taburlardaki moral hâlâ oldukça yüksekti. Osmanlı takviye kuvvetleri Mart ve Nisan aylarında bölgeye akın etti. 9. Tümen komutanı alayın tümünü Seddülbahir kıyısının savunmasına yerleştirmeye muvaffak oldu. Müttefik (*çıkarması*) arifesinde bu alayın asker sayısı tamdı ve hepsi çok sıkı bir talimden geçirilmişti.

Alay komutanı Binbaşı Kadri, savunma koordinasyonunu bitirdi ve 24 Nisan'da uygulamaya geçecek olan emirleri bildirdi. Kadri'nin alayını ilgilendiren emirler, askerlerin savunma için yapacakları çalışmaları detaylı bir şekilde açıklamış ve topçu sınıfının desteği üzerine vurgu yapmıştı. 25 Nisan sabahı son ayarlamaları yapan Kadri, bir taburu Seddülbahir savunmasına, diğer bir

Muharebe devam ettikçe, müttefiklerin çıkarma koyları dev lojistik üsler haline geldi. Bu depolardan Seddülbahir'de olanların çoğu Türklerin eline geçmesin diye tahliye sırasında imha edildi.

taburu da Kumtepe savunmasına mevzilendirdi. Son bölüğünü Batı kıyısında konuşlandırırken (ve böylece Seddülbahir ve Kumtepe mevkillerini birbirine bağlarken) merkezde, üçüncü¹⁹ taburunun üç bölüğünü alay ihtiyatında tuttu. Kadri'nin alay komuta yeri ve alay ihtiyatı Kırte (*Kritbia*) Köyü'nde yerleşmişti. Topçularının büyük kısmı yarımada'nın doğu yamaçlarında yerlerini aldı, bu yamaçlar müttefiklerin ateşine karşı bir nebze olsun korunaklıydı; fakat yine de gözçüler Açı Baba (Alçıtepe) sırtlarında beklemeydiler. Tümen topçuları da askerlerle sıkı irtibat halindeydi ve boğazın istihkamlarından fazladan destek ateşi isteyebilirlerdi. Kadri'nin arkasında 25. Piyade Alayı'nın tümü genel ihtiyatta beklemekteydi.

Anzak Koyu'nda 25 Nisan'daki muharebede ilk önce karşıt kuvvetler çatışmaya girmiş, ardından seri Osmanlı saldırıları düzenlenmişti. Fakat

Seddülbahir'deki muharebe İngilizlerin düşmanın mukavemet noktasına yaptığı doğrudan hücumlarla şekillenmişti. Bu, Fransa'daki çatışmaların aksine gerçek bir savaşa benziyordu. Sonuçları da daha şiddetli olacaktı. Kahramanlıklarından dolayı çok sayıda İngiliz askeri *Viktorya Haçı* ile ödüllendirildi. İngilizlerin asker kaybı da son derece büyüktü. İngilizler Alçıtepe yüksek yamaçlarını ele geçirmek için kuzeye doğru ilerlemek üzere düzenli 29. Tümen'in neredeyse bütün kuvvetini Gelibolu Yarımadası'nın en uç noktasına yığdı. Bunun karşısında sadece Binbaşı Mahmut Sabri'nin 26. Piyade Alayı'nın 3. Taburu vardı. Bu taburun, çıkarma kıyılarına bakan alçak tepelerin üzerindeki (teller ve siperlerle tahkimatı yapılmış) mukavemet noktalarında mevzilenen iki bölüğü vardı. İhtiyat takımları ise tepelerin ardına mevzilenmişlerdi. Mahmut Sabri'nin komuta yeri iki piyade takımı ve ona bağlı istihkâm bölüğü kıyından yaklaşık bir kilometre içeride yerleşmişti. Mahmut Sabri'nin emrinde, direk ateş desteği için Kirt'e'nin güneybatısında yerini almış bir de topçu bataryası vardı.

BEŞ ÇIKARMA MEVKİİ

29. Tümen; S, V, W, X ve Y olarak belirlenen beş çıkarma mevkiinde görevlendirilmişti fakat komutanları tümenin Alçıtepe'nin yüksek sırtlarına tırmanabileceği konusunda fazla umutlu değillerdi. Saldırı sırasında yardım etmek için İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri 12 ve 15 inç'lik toplarıyla ateş desteği sağlamak üzere kıyıya yakın bir yerde bekliyordu. 24 Nisan'ı 25'e bağlayan gece sessiz ve mehtaplı bir geceydi. Melteme ve dalgalara rağmen Türk nöbetçileri düşman gemilerini duyabiliyorlardı. Sabah, 4:30'da İngilizlerin denizden bombardımanı üç yönden başladı. Bombardıman, Türk savunmasını alarına geçirdi. Sabah saat 6 sıralarında Türkler sıra halinde W Koyu'na yaklaşan 40 bot gördüler ve 400 m (437 yarda) uzaktan *Lancashire Fusiliers*'e (Lancashire piyadelerine) ateş açtılar. Aynı zamanda Seddülbahir'in (V kıyısının) yakınında, küçük botlardan oluşan bir topluluğun ortasında (*River Clyde* adlı kömür gemisinden dönüştürülmüş) bir buharlı geminin kıyıya doğru yaklaştığını Türkler

hayretler içinde izledi. Tekrar 400 m'den (437 yarda) düşmanla çatışmaya başladılar. Yoğun ateş botları koyda tuttu; fakat buharlı gemi baştankara edilene kadar ilerledi. Artık Türkler, içindeki yüzlerce düşman askerini ve çok sayıda makineli tüfeği rahatlıkla görebiliyordu. Gemi, elbette anında Türklerin yoğun ateşini üzerine çekti.

River Clyde, *Munster Fusiliers* ve *Hampshire Alayı*'nin askerleriyle ağzına kadar doluydu. Bu askerler kıyıya çıkmak için ahşaptan yapılmış asılı layterlere tırmanarak inmek zorundaydı. Fakat layterler kayalıklara takıldılar ve ağır ateşin altında kaldılar. İngiliz Kraliyet Donanması'ndan Binbaşı Edward Unwin ve usta denizci Onbaşı Williams layterleri birbirine bağlayarak bir köprü haline getirmek için suya atlayarak durumu kurtarmaya çalıştılar. Her ikisi de Viktorya Haçı ile ödüllendirildi. Ancak Williams görevini yaparken ölmüş olduğundan vefatından sonra ödüllendirilmiş oldu. Askerler karşıya koşarak geçmeye çalıştılar fakat düşman ateşiyle vuruldular. Bazıları suya atladı ve ağır çantalarıyla denizin dibine çekildiler. Sadece 1.500 m (1.640 yarda) uzaklıktaki savaş gemileriyle iletişimi kopuk olan *River Clyde*, bir ölüm tuzağına dönüşüverdi. Mahmut Sabri, *River Clyde*'i 'iflas operasyonu' olarak yorumladı; fakat bu geminin gelmesiyle beraber, Seddülbahir'in düşmanın ana taarruz noktası olduğunu da anladı. İhtiyat kuvvetlerine ilerleme emri verdi.

Bu sırada İngilizler S, W, X ve Y kıyılarına çıktılar, amaçları Türkleri şaşırtmak ve dağıtarak ihtiyat kuvvetlerinin ortaya çıkmasını sağlamaktı. W kıyısında (Tekke Koyu) Lancashires karaya çıkabildi fakat hemen Osmanlıların tellerine takıldı. Batı Cephesi'ndekine benzer şartlar altında askerler önlerinde uzanan yüksek platoya tırmanabilmek için ilerlemeye çalıştılar. Tabur o gün (toplam 950 kişiden) 533 kayıp verdi. Fakat bilindiği gibi kahramanlıklarından dolayı 'kahvaltıda önce 6 Viktorya Haçı' ve bunun yanı sıra 5 adet de ikinci derecede madalya kazandılar. S, X, ve Y kıyılarına yapılan çıkarmalar daha az sayıda kayıp verdi, çünkü Türkler bu kıyıları çok sıkı bir şekilde tahkim etmemişlerdi. 29. Tümen yarımada'nın ucunda

durdurulurken kuşluk vaktinde tümenin askerleri yandan taarruz edecek şekilde kıyıda mevzilendiler.

V ve W kıyılarındaki muharebeler son derece kanlı geçiyordu. Bu olaylar İngilizlerin asıl taarruzunu, eğitimli askerlere sahip ve çok iyi hazırlanmış bir savunmayla baş başa bıraktı. Günün büyük bir bölümünde, yüksek kesimlerdeki mukavemet noktalarında bulunan bir avuç Türk askeri, bu kıyılarda bulunan bütün bir İngiliz taburunun ilerlemesine engel olmuştu. İngiliz komuta ve kontrol sisteminin tutuculuğu Türklerin işine yaramıştı. Birdwood ve Hamilton'un davranışlarına benzer tavırlar sergileyen Tümgeneral Hunter-Weston emrindekileri idare edip denetleme konusunda gönülsüzdü. Daha da önemlisi muharebenin en sıcak şekilde devam ettiği W ve X kıyılarından kıpırdamadı. İngilizlerdeki bu yapısal karakter Hunter-Weston'un; Y kıyısında bulunan askerlere, *King's Own Scottish Borderers* alayına ve *Royal Marine* taburuna Kırte'ye doğru ilerleme emri vererek Y kıyısındaki koşulları lehine çevirme fırsatını kaçırmasına sebep oldu. Y kıyısındaki askerler de bütün gün orda oturup beklediler.

Günün ilerleyen saatlerinde Hunter-Weston, V Koyu'na götürülecek askerle yüklü başka botları sağ salim getirmeyi başardı ve öğleden sonra İrlandalılar tepeye tırmanmaya çalıştılar. Yarımadanın güney ucundaki durum gittikçe Türklerin aleyhine işliyordu. Öğleden sonra saat 3 sıralarında Mahmut Sabri emrindeki tüm kuvveti kullandığını ve Ay Tepe'deki durumun henüz keskinleşmediğini bildirdi. Öğleden sonra 5:40'ta Ay Tepe mukavemet noktası düştü ve Gözcübaşı Tepesi'ndeki komşu mukavemet noktası doğrudan saldırıya uğradı. Buradaki bütün Türk subayları ölünce savunmanın yükü Yahya Çavuş'un omuzlarına bindi. Yahya Çavuş beş piyade mangasıyla kalmıştı ve onun mevki çok geniş bir düşman piyade kolunun saldırısı altındaydı. Yahya, tepenin doruğunda bulunan mevkiğine yapılan birkaç kararlı saldırıyı geri püskürttü ve durumunu düzeltmek için

Gelibolu Yarımadası'nda savaşmak, hiçbir zaman Batı Cephesi'nde savaşmak gibi şiddetli topçu ateşiyle heraber anılır hale gelmemiştir. Fakat yine de ordular dolaylı ateş yüzünden kayıp vermek için bombaya dayanıklı yer altı sığınakları inşa ettiler.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

şahsen yönettiği bir süngü hücumu düzenledi. Yahya Çavuş olanları anlatacak kadar yaşayabildi ve adı bölgede bulunan günümüze ait bir anıta yazıldı. O gece İngilizler tepelere makineli tüfekle yoğun bir cephe ateşi açmayı başarınca Yahya, Gözcübaba Tepesi'ndeki mevkisinden çekilmek zorunda kaldı. 9. Tümen'in karargâhına yazılı raporlar ve telefonlar yağmaya başladı. Bunun üzerine Albay Halil Sami geç de olsa emirlerini bildirerek, gece karanlığı çökene kadar geriye kalan iki taburu ve 25. Piyade Alayı'nın makineli tüfek kıtasını yapılacak düşman çıkarmalarının önünü tıkmak üzere Seddülbahir'e yolladı.

Albay Halil Sami'nin müttefiklerin asıl taarruz noktasının tam olarak neresi olduğunu bilmediği çok açığı ve sonuçta bütün çıkarma sahillerini korumak için çok kısıtlı olan ihtiyatlarını dağıtmak zorunda kaldı. Bu da İngilizlerin çoklu çıkarma planının kesin bir taktik başarı kazanmasını sağlayacaktı. Anzakların

Yukarıda görülen düşman siperlerinin çoğu, özellikle Anzak Koyu'nda, 20 m'ye (65 ft) kadar inen aralıklarla birbirlerine yaklaşmışlardı. Baştan vurulma riskini azaltmak için el yapımı "aynala tüfekler" sıklıkla kullanılıyordu.

Sağda görülen Avustralyalı askerler, General Sir Ian Hamilton'ın Avustralyalı komutanlara "Kazın, kazın, ve kazın" şeklindeki meşhur tavsiyelerinden kinaye, "Kazıcılar" lakabını aldılar.

Arıburnu'na tek bir büyük çıkarma yaptığını fark eden Mustafa Kemal'in aksine Halil Sami'nin o anki durumdan bihaber olduğu besbelliydi. Halil Sami, önceden ayrıca Seddülbahir çıkarmalarına karşı koymak üzere 9. Tümeni sadece iki piyade alayıyla bırakarak 27. Piyade Alayı'nı (yani muharip kuvvetinin yaklaşık üçte birini) Mustafa Kemal'in emrine vermişti.

26 Nisan sabah saat 1'de Türkler kaybettikleri Ay Tepesi'nin yüksek bölgesini yeni askerleri kullanarak geri almak için bir plan hazırladılar. Plan sabah saat 3:30 civarında uygulanmaya başlandı. Süngü hücumu, İngilizlerin piyade tüfegi ateşi duvarı ve ilerleyen Türk piyadelerini vuran el bombalarıyla durdurulacaktı. Muharebe bir ileri bir geri gidip geliyordu, İngiliz siperlerinin bazı kısımları ele geçirildi ama saldırı başarıya ulaşamadı. Aynı gece benzer süngü saldırıları, eş zamanlı bir şekilde Y kıyısındaki İngilizleri de vurdu. Muharebenin en zor zamanı, yani çıkarmanın ilk 24 saati, İngilizlerin çıkarma sahillerine yerleşmesiyle son buldu.

Boğazın karşı tarafına geçen Fransızlar 6. Sömürge Alayı'nın erkenden Kumkale'ye çıkmasını istiyorlardı. Fakat sabah saat 9:30'a kadar, 4 deniz mili hızındaki güçlü akıntı yüzünden buna muvaffak olamadılar. Dirençleri düşüktü ve kıyıya ulaşana dek birkaç kişiyi kaybetmişlerdi. Aslında operasyon, bir oyalama operasyonuydu. Fransızların ne içeriye doğru ilerlemeye ne de kıyıda kalmaya niyetleri vardı.

DENİZDE OYALAMA (HAREKÂTI)

Kraliyet Deniz Tümeni'ni taşıyan İngiliz savaş gemileri kuzeye Saros Körfezi'ne giderek Bolayır'daki Türkleri top ateşine tutmaya başladılar. Hamilton aslında tümenin çıkarma yapmasını planlamamıştı. Bir takımın karaya çıkıp yanılmak için işaret fişegi atması gerekiyordu. Tehlike yüzünden bu görevi üstlenen) subay (Yeni Zelanda'dan bir yüzme

Osmanlı 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa çok iyi kamuflé edilmiş bir topçu mevkiinde askerleriyle konuşurken görülüyor. Görünüş itibarıyla yaşlı birine benzese bile Esat Paşa, belki de savaşta Osmanlıların sahip olduğu en iyi kolordu komutanıydı.

şampiyonu Yüzbaşı Bernard Freyberg) tek başına su geçirmez bir çantanın içindeki işaret fişekleriyle ve tabancayla beraber kıyıya kadar yüzdü. Freyberg sadece sahte mevziler buldu ve işaret fişeklerini ateşledi. Sonrasında buz gibi suda yüzerek geriye döndü. Freyberg karanlıkta, suda yalnız başına saatler geçirdi ve bu parmak ısırtan kahramanlık ona bir madalya (Seçkin Hizmet Rütbesi) kazandırdı.

Sadece gemiler ve birkaç işaret fişegi kullanarak düzenlenen Bolayır gösterisi ne kadar iyi olsa da ikna edici değildi. Gene de Liman von Sanders, müttefiklerin muharebe kuvvetinin boyutunu ölçmek amacıyla, tehdit altında olan kıstağa bizzat gitti. Günün ilerleyen saatlerinde Esat Paşa'ya danıştı

ve müttefiklerin Saroz Körfezi'nde bulunmalarının sadece bir aldatmaca olduğundan emin oldu. Liman von Sanders, ayrıca Esat Paşa gibi Anzakların yarımada için en ciddi tehdidi oluşturduğunu düşünüyordu. Esat'ın takviye kuvveti talebine cevaben 7. Tümen'e güneye inmek üzere hazırlanmalarını emretti. Buna ek olarak, 5. Tümen'e de askerlerini güneye yollaması emrini verdi. Boğazın Asya yakasından gelen raporlar o bölgede her şeyin kontrol altında olduğunu bildiriyordu.

25 Nisan'ın akşam karanlığında taktik durum ürktücü görünüyordu. Müttefiklerin çıkarmaları birkaç küçük kıyıda devam etmekteydi ama Türkler onlara hâkim pozisyonlar almışlardı. İhtiyat kuvvetleri, işgalcileri tutan seyrek ve zayıf savunma hatlarını takviye etmek için mevzileniyorlardı. Türkler bunu bilmiyor olsalar da aslında tek bir müttefik hedefine dahi ulaşamamıştı.

YARIMADADA İLK HAFTA

Ertesi sabah müttefiklerin saldırı yapacaklarından şüphelenmekte haklı olduğunu daha iyi anlayan Liman von Sanders, 5. ve 7. Tümenlerin alaylarını Seddülbahir cephesine gönderdi ve Asya'daki 11. Tümen'in ihtiyatta bekleyen bir alayına Anzak çıkarma bölgesine gelmesini emretti. Daha erken gönderilen takviye kuvvetler şimdi elde hazır ve Esat Paşa tarafından hemen seferber edildi. Asya'daki durum, Alman Yarbay August Nicolai emrindeki 3. Piyade Tümeni'nin Fransızları ağır kayıplara uğratması sonucu 29 Nisan'da geri çekilmeleriyle istikrara kavuştu.

26 Nisan'da 5. Ordu, Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya gelecek günlerde düşmanların çıkarma yaptığı kıyılara düzenlemeyi düşündüğü saldırıyı genel hatlarıyla bildiren şifreli bir telgraf çekti. Bu telgraf Hamilton'ın çıkarma kuvvetinin kesin olarak mağlup edilmesinde en önemli payın Liman von Sanders'e ait olduğunu gösteriyordu. 5. Ordu'nun komutanı Saroz Körfezi'ndeki şaşırtma operasyonunu bizzat değerlendirdi ve manevraya aldanmadı. Kafasında netleşen bu fikirden hareketle ordusunun tamamını Anzak kıyısında ve Seddülbahir'de çarpışmak üzere görevlendirebildi. Böyle yaparak savunma kuvvetlerini Bolayır kıstağından ve Asya'daki Fransız cephesinden (bu da Asya kıyısındaki bir şaşırtmaydı) çekti. Bu karar, hem ordu kademesinde (1915 standartlarına göre) olağanüstü bir durum değerlendirmesi yapıldığını hem de Türk birliklerinin kesin ve zamanında bilgi ulaştırabildiğini gösteriyordu. Türkleri 26 Nisan gününü, başından sonuna kadar sessiz bir gün olarak hatırlıyorlar. O akşam Kemal kıtalarına yeniden saldırı düzenlemek ve kanatlardaki birliklerle iyi koordineli bir savunma için hazırlık yapmalarını emretti. Daha üst kademelerde daha fazla takviye kuvveti (15. Kolordu'nun 5. Ordu birlikleri halinde) Asya'dan Eceabat'a geçmek için gemiyle yola çıkmıştı.

Kemal'in taarruzları 27 Nisan sabah saat 7:30'da kararlı süngü hücumlarıyla başladı ve bu hücumlar müttefik hattında panik yarattı. Hücumlar geri püskürtüldü fakat Türkler daha sonra takviye kuvvetleriyle beraber tekrar saldırıya geçtiler. Gün

boyunca düzensiz aralıklarla birçok saldırı düzenlendi ama Türkler operasyonlarını eş zamanlı koordine edemediler. Kayıplar gitgide artıyordu ve 18:30'da zayıf yüzde 30 ila 40 arası bir orana ulaşmıştı. Bu noktada Mustafa Kemal saldırı emrini geri çekti ve gece hücumu için hazırlandı. Yapılacak gece hücumu müttefiklerin denizden açtığı ateşin etkisini azaltabilirdi. Mustafa Kemal önceki gece Avustralyalıların ve Yeni Zelandalıların moralinin ciddi ölçüde bozulduğunun farkına varmıştı. Şimdi (iki taktik grubuna ayrılarak düzenlenmiş) 15 piyade taburundan ve 9 topçu bataryasından oluşan bir kuvvetle mevcut durumda istifade etmek istiyordu.

Gece hücumu akşam 9'dan sonra Kemal'in kuzey grubundan iki alayının düşman siperlerine doğru gizlice sızmasıyla başladı. Civar bölgelerde devam eden şiddetli çarpışmalar birbirini takip etti. Fakat ağır Anzak ateşi Türkleri geriye püskürttü. Bundan kısa bir süre sonra, Kemal'in dört alaydan oluşan güney grubu hücumu geçti. Kemal mevcut olan bütün askerleri bu saldırı için görevlendirdi ve geride hiç ihtiyat bırakmadı. Türkler yine düşman siperlerine girdiler ama taarruz halindeki alaylar iki gündür devam eden muharebe yüzünden yorgun düşmüşlerdi; dolayısıyla ilerleyemediler. Bunun üstüne bir de çeşitli alaylardan gelen Türk askerleri karanlık içinde birbirlerine karıştılar. Gece hücumu daha sonra küçük çaplı eylemlere bölünürdü ve sonunda bozguna uğradı. Ertesi gün her iki taraf da kazancını pekiştirmeye ve hattını sağlamlaştırmaya uğraştıkça muharebenin temposu düştü. Anzaklar 21 piyade taburu büyüklüğüne ulaşarak artık muharebe alanında Türklerle sayıca üstünlük sağladı. Diğer bir alay geldi ve Enver Paşa, İstanbul yakınında ihtiyatta tutulan Osmanlı kuvvetlerinin kısa bir süre içinde cepheye gitmek üzere yola çıkacağı sözünü verdi. 5. Ordu bu gelişmeye güvenerek taarruzun yenilenmesini emretti ve 5. Tümen'in geri kalan kısmına Anzak Koyu'ndaki çarpışmaya katılması için güneye inmesini emretti.

Mustafa Kemal şimdi artık istilacıları denize dökecek kararlı bir saldırı yapmayı planlıyordu. Topçu hazırlıklılığıyla desteklenen ve asıl taarruzun merkezde odaklandığı üç aşamalı bir saldırıya karar verdi. Bu

Fotoğrafta görülen iyi donanımlı ve genç Osmanlı askerleri büyük ihtimalle İstanbul çevresinden Gelibolu cephesine gelen takviye kuvvetleridir. Toplanma bölgesinde bir araya gelmişler ve emirleri bekliyorlar.

saldırısı tanzim etmek için bir tane Sağ Kanat Kolu (4 alaydan yedi taburun oluşturduğu) ve bir Merkez Kolu (yeni 14. ve 15. Piyade Alayları'ndan 6 taburun oluşturduğu) ve bir tane de Sol Kanat Kolu (4 alaydan 6 taburun oluşturduğu) organize etti. Kemal'in topçu sınıfı, 30 Nisan gününün büyük kısmını taarruzu desteklemek üzere silahlarını yerleştirmekle geçirdi. Mustafa Kemal yeni askerlerin yapacağı tümen çapındaki asıl taarruzu hazırlıyordu. Bu taarruz iki tane tümen ölçeğinde ve eşzamanlı yardımcı saldırılarla takviye edilecekti. Mustafa Kemal 18.000 askeri muharebeye sokmayı planlamıştı. Akşam erken saatlerde, tümenin emirleri cephe hatındaki siperlerde bulunan bölük komutanlarına ulaştı. Mustafa Kemal Avustralyalıların moralinin neredeyse tükenmek üzere olduğunu, bu yüzden askerleri onların siperlerine girdiği anda düşmanlarının düşeceğini tahmin ediyordu. Özellikle de topçularının moral bozucu bir etki yaratacağından emindi. 77. Piyade Alay'ının Arap askerlerinin güvenilir olup olmadığı ile ilgili endişeler mevcuttu. Bu yüzden Kemal bu askerleri, orada alınacak bir mağlubiyetin

asıl taarruzu tehlikeye sokmayacağı bölge olan sağ kanatta tuttu. O gece askerler ertesi gün olabilecek beklemeye koyuldular.

1 Mayıs 1915'te sabah saat 5'te Türk topçuları düşman siperlerine ateş açmaya başladı. 15 dakika sonra merkez ve sol kollar tam vaktinde tepeye çıktılar; fakat sağ kol biraz gecikti. Kritik merkez bölgede siperler arasındaki mesafe yaklaşık 200 m (219 yarda) kadardı; ki bu da Türkler için geniş bir meydan anlamına geliyordu. Türkler bir ateş duvarıyla karşılaştılar ve çok sayıda kayıp verdiler; ama küçük gruplar Avustralya hatlarına ulaşmayı başardı. Orada süngü kullanarak göğüs göğüse çarpıştılar. *İnatçı* direniş karşısında Türklerin saldırısı bocaladı ve durdu. Kemal saat 10:30'da ihtiyat kuvvetlerini merkezde görevlendirdi. Fakat öğlene kadar onun bütün kollarının komutanları büyük saldırının başarısız olduğunu rapor edecekti. Oysaki sol kanatta ve iki orduyu sadece 10 m'lik (11 yardalık) mesafe ile ayıran cephe boyunca belli noktalarda biraz toprak kazanılmıştı. Türk top ateşi cephane kıtlığı yüzünden tamamen sona erdi. Kemal'in cesareti kırıldı ve hücum emrini geri almayı düşündü. Fakat öğleden sonra Avustralyalılara ait bir telsiz yayınının tespit edilmesiyle sevindi. Telsiz yayını, Avustralyalıların taktik durumlarının çok

kritik olduğunu bildiriyordu. Bunun üzerine Kemal hemen gece saldırısı hazırlıklarına girişti.

Kemal'in taarruzu gece yarısı başlayacak şekilde programlanmıştı; ama maalesef Anzaklar da Türklere karşı alarma geçmiş, cepheyi gözliyorlardı. Türkler yine tüfek ve makineli tüfeklerin yoğun yayılım ateşiyle karşılaştılar. Sabah saat 3'te Kemal mağlup olacaklarını anlamıştı ve saldırıları geri çekti. Müttefikler tahminen 10.000 kadar Türk'ün öldürüldüğünü hesapladı. Türklerin resmi tarihi ise 6000 Türk'ün öldüğünü yazar. Taarruza geçen alaylar bölündü ve bu muharebeyle Anzak kıyısındaki çarpışmanın ilk safhası bitmiş oldu.

29. Tümen, 26 Nisan sabahı piyadelerini yarımadanın güney ucunda kıyıya çıkardı. Bu arada topçularını da çıkarmaya hazırlanıyordu. Piyade taburlarından bazıları karaya çıkarken çok büyük kayıplar verdiler ama yine de asıl hedefleri olan Alçıtepe'ye doğru karadan ilerlemeye kararlıydılar. Sabah saat 9'da İngiliz piyade birlikleri tepeye çıkmaya başladılar. Türkler hâlâ Binbaşı Mahmut Sabri'nin idaresi altındaydı. Mahmut Sabri'nin taktik

komutası altında 3 adet piyade taburunun bakiyesi bulunuyordu. Bu piyade taburlarına karşı zayıflamış durumda 14 İngiliz piyade taburu vardı. Yarımadanın aşağı kesimlerinde ona destek sağlayabilecek başka Türk birliği mevcut değildi. Mahmut Sabri gün boyunca merkezi yüksek kesimleri olan yeni savunma hattına doğru planlı bir çekilme yürüttü. Burada cephe istikrarlı hale getirildi. Osmanlı takviye kuvvetleri cepheye, 27 Nisan günü öğle saatlerinde vardılar. Böylece 9. Tümen'in akşam olduğunda Gelibolu Yarımadası'nın batı tarafında (3.000 askerden fazla mevcutla) taze bir alayı ve doğu tarafında da eşit kuvvette bir karma alayı olmuştu.

27 Nisan'da yaşanan durgunluk yüzünden Türkler, müttefiklerin kazançlarını pekiştirmelerine fırsat vermeden yeni askerleriyle lokal bir taarruza bulunmaya karar verdiler. Emirlerle alakalı ciddi bir karışıklık vardı. Akşam yapılan değişiklik sonucu, epeyce geciken kesin taarruz emri nihayet çıktı. Taarruz

Fransızlar (Türkleri) yenilmek amacıyla ilk olarak Asya'da Kumkale'ye çıkarma yaptı fakat hemen geri çekilerek Seddülbahir cephesinin doğu kısmına kaydılar.

zamanında başladı; fakat operasyonu düzenleyen tümen aceleci davrandığı için organizasyonu iyi yapamadı. Tahmin edildiği gibi taarruz başarısız oldu ve böylece 28 Nisan sabah saat 8'de yapılan ana müttefik taarruzuna engel olamadı.

Hunter-Weston 27 Nisan gününü, Kırte Köyü'nü ele geçirmeye yönelik kolordu seviyesinde bir taarruzun hazırlıklarıyla geçirdi. Hunter-Weston'un o sırada elinde 14 İngiliz piyade taburu ve beş Fransız piyade taburu vardı. Hunter-Weston'ın karadaki sahra topu az olsa bile müttefiklerin birleşik donanmasının silahları onun emrine amade bekliyordlardı. Türklerin 9. Tümeni'nin 10 tane ağır zayıatlı piyade taburu vardı. Kuzeyden de 3 yeni tabur daha geldi. Bu da onlara düşman karşısında avantaj sağlamıştı. Bununla

birlikte III. Kolordu, (Esat Paşa, Anzaklardan vazgeçip Seddülbahir çıkarma sahilini yok etmeyi düşündüğü halde) Mustafa Kemal'in Anzakları denize dökme girişimini Osmanlı'nın asıl taarruzu, Halil Sami'nin muharebesini de tâli taarruz olarak belirledi. Bundan dolayı Halil Sami'ye, Mustafa Kemal'den daha az takviye kuvvet ve destek sağlandı.

Çok uluslu taarruz alelacele koordine edildi ve İngiliz muvazzafı, Hindistanlılar, İngiliz Kraliyet Piyade Tugayı ve Fransızlar görevlendirildi. Fakat sahra topçu desteği eksikti (sadece 28 tane sahra topu kıyıya çıkarılmıştı) ve askerlerin tatbikat yapmak için vakti yoktu. 29. Tümen'e Kırte ve yüksek kesimleri ele geçirmek için kuzeye ilerleme emri verildi. Bu arada Fransızlar sağ kanadı korumak için saldırıya geçti. Bu

Fotoğrafta bir sahra tıbbi yardım istasyonu görülüyor. Buradan yaralı İngiliz askerleri hastane gemilerine taşınıyor ve oradan Mısır'a götürülürdü. Osmanlıların yaralı askerleri ise cepheleerin arkasındaki sahra hastanelerine, ardından da İstanbul'daki hastanelere gönderilirlerdi.

gönderildi fakat birçoğu bu emri göz ardı etti. Doğuda korkusuz Mahmut Sabri apar topar toplanan bir ihtiyat kuvvetinin başına geçti ve gece saat 3'te karşı saldırı yapmak üzere görevlendirildi. Aynı anda gecikmeli olarak gelen Osmanlı takviye kuvvetleri Mahmut Sabri'nin askerlerinin sağ tarafında tam vaktinde süngü hücumu düzenledi. Bu taarruzlar Osmanlı topçuları tarafından çok iyi destekleniyordu. Bu karşı saldırı Hunter-Weston'un taarruzunun ölüm fermanı olmuştu. Yorgun ve dağılmış durumdaki müttefikler geri çekilmeye ve siper kazmaya başladılar. Bu muharebe Birinci Kırte Muharebesi olarak bilindi.

Liman von Sanders'in anılarına göre, muharebenin ilk günlerinde yaşanan karışıklık yüzünden Sanders resmî komuta düzenlemesine aldırmaksızın çarpışmayı ihtiyat kuvvetleriyle beslemek zorunda kaldı. 5. ve 11. Tümenler'den gelen alaylar 19. Tümen'in altında; 3., 5., 7. ve 11. Tümenler'den gelen alaylar da 9. Tümen'in altında savaşıyorlardı. Bu 3. Kolordu'nun muharebe kontrolünü kaybetme tehlikesi içinde olduğu anlamına geliyordu. Buna engel olmanın en emniyetli yolu, muharebeyi yerinde idare edecek güvenilir komutanlar altında yeni operasyon grupları kurmaktan geçiyordu. 1 Mayıs 1915'te Liman von Sanders kolordu seviyesinde grup karargâhları meydana getirdi. Böylece bu birbirinden farklı teşkilatları birbirlerine uyumlu, geçici iki muharip grup halinde kaynaştırılabilecekti. Albay von Sodenstern'i Seddülbahir'deki Güney Grubu'nun komutasına, Esat Paşa'yı da Arıburnu (Anzak çıkarma kıyısı) cephesindeki Kuzey Grubu'nun başına geçirdi. 15. Kolordu'nun kurmay subayları Sodenstern'in karargâhına yerleşti.

Böylece, alt kademelerdeki Türk komutanlar tarafından verilen seri karşılıklar ile Türk ve Alman kıdemli komutanların enine boyuna düşünerek aldıkları kararlar beraberce, 5. Ordu'nun Gelibolu Savaşı olarak bilinen muharebenin bu ilk aşamasında büyük ölçüde başarı kazanmasını sağladı. İyi siper

hedeflere ulaşılır ulaşılmaz Hunter-Weston doğuya dönüp Alçıtepe'yi ele geçirmek istiyordu. O günün standartlarına göre plan taktik olarak karmaşıktı ve çok uluslu bir koordinasyon gerektiriyordu. 10'dan fazla İngiliz piyade taburu Türklerin ileri siperlerine hücum etti. Pek çok noktada siperleri yarıp ilerlemeyi başardılar ama anında lokal olarak mevzilenmiş birlik büyüklüğünde Osmanlı ihtiyatlarıyla karşılaştılar. Fakat lokal ihtiyatların çoğu İngiliz Kraliyet Donanma ateşiyle hemen öldürüldü bunun üzerine Halil Sami sabah saat 10'da kendi ihtiyatlarını görevlendirdi. Öğlene kadar Türkler büyük tehlike altındaydı. Halil Sami, emrindeki birlikleri Alçıtepe-Yassı Tepe hattına geri çekmeye yetkisi göndermeye karar verdi. Bu eylem için gerekli emirler alay komutanlarına

kazan Türkler, müttefikleri Anzak kıyısı hariç çıkarma kıyılarında durdurdular. İkinci günün sonunda 5. Ordu'nun altı piyade tümeninden beşi düşmanla temasa geçti. Muharebenin üçüncü gününde Osmanlı piyade tümenlerinin hepsinin alayları aktifti. Dördüncü günün sonunda sadece iki piyade alayı Asya'da, iki piyade alayı da Bolayır'da kaldı.

Bu operasyon müttefikleri yıldıırıyordu. Genelde tarihçiler, Hamilton'ı en kritik anlarda olaya bizzat doğrudan müdahale etmeyip gemide kaldığı için eleştirirler. Büyük ihtimalle onun kıyıda bulunması taarruzlara ivme veya istikamet kazandıracaktı.

Aslında bu çok haksız bir yargıydı, çünkü Hamilton da kıyıya çıkmış olanlarla aynı şeyleri yaşayacak ve büyük ihtimalle aynı sonuçları elde edecekti. Aslında o da İngiliz ordusunda hizmet veren herhangi bir kıdemli general kadar yetenekli ve hazırlıklıydı. Fakat 1918 yılına kadar İngiliz ordusuna güçlük çıkaran köhnemiş komuta yapısı içinde sıkışmıştı. Aynı zamanda da zihnen, Avrupa toplumunun Türkleri hor gören Sosyal Darwinizmi'nin tesiri altında idi.

"İngiliz subayları cesur ama tecrübesizlerdi. Bu yüzden, sanki askerlerine muharebede nasıl komuta ya da önderlik edeceklerini bilmiyor gibiydiler."

Türk subaylarının, Amerikalı askerî ataşe R. H. Williams'a söyledikleri, 1915.

YARIMADADAKİ BERABERLİK

Bu çarpışmaların şiddetiyle hem Londra'da hem de İstanbul'da şaşkına dönen siyasi iradeler daha da gayrete geldiler. Nisan ayının sonunda Enver Paşa 4. Tümen'le birlikte 5. Kolordu'yu 13., 14. ve 15. Tümenleri'yle beraber Gelibolu'ya gitme emri verdi.²⁰ Kitchener 42. Tümen ve 29. Hindistan Tugayı'na Mısır'dan Gelibolu'ya gitme emri verdi. *Avustralya Hafif Süvari Tugayları* da limana doğru yönelmişlerdi. Fransızlar da harekete geçtiler ve ikinci bir karma tümen daha bölgeye sevk ettiler.

Yepyeni takviye kuvvetlerinin bölgeye gelmesinin ardından Albay von Sodenstern emrindeki 21. taburu kullanarak 1 Mayıs'ta büyük bir gece saldırısı düzenledi. Kemal'in eşzamanlı yaptığı saldırı gibi kısa bir bombardımanın ardından süngüleri takılmış

binlerce askerden oluşan dalgalar İngiliz hatlarına doğru hızla akın etti. Koordinasyon ve komuta karanlıkta bozulunca Sodenstern'in saldırısı da başarı elde edemedi. Türkler yaklaşık 3.000 asker daha kaybetti. Vazgeçmeyen Sodenstern, Mayıs'ın 3'ünü 4'üne bağlayan gece, Fransız hatlarına daha ufak çaplı sekiz taburluk bir gece taarruzuna kalkıştı. Cephanenin kısıtlı olması yüzünden topçu barajı ancak birkaç dakika sürdü ve sadece Fransızları siperlerinde uyandırmaya yaradı. Saldırı Türk tümenlerinin (muhtemelen 2.000 kadar) verdiği ağır kayıplarla nihayet bulacaktı.

Bu esnada, gidişattan hiç de memnun olmayan Kitchener, Hamilton'a harekete geçmesini söyleyen bir mesaj gönderdi. Bunun üzerine Hamilton, bir kez daha Kırte'yi ele geçirmek amacıyla kuvvetlerini organize etti. 29. Tümen'den bir tugay

alındı; ama onun yerine 125. Tugay (42. Tümen) ve 29. Hindistan Tugayı, tümenin emrine verildi. İngiliz Kraliyet Deniz Tümeni 2. Deniz Tugayı'nı Fransızlara kattı ve karşılığında 2. Avustralya Tugayı'nı aldı. Bu durum tümenleri dengiliyor gibi gözükse de müttefikler bu tarzda karşılıklı emre verilen tugaylarla daha önce hiç savaşmamıştı. Toplamda 25.000 müttefik asker ile 95 top taarruz için toplanmıştı.

Hamilton sabah saat 5'te saldırmak istedi fakat kurmay subayların sayıca çok az olması nedeniyle Hunter-Weston, Hamilton'ı gün tamamen aydınlanana kadar beklemeye ikna etti. Hunter-Weston'un tam komuta yetkisi vardı, Hamilton ise denizde bekliyordu ve planı direk saldırı üzerine kuruluydu. 6 Mayıs tarihinde sabah saat 11'de müttefiklerin Türk hatlarına yaptığı saldırıyla birlikte, İkinci Kırte Muharebesi olarak bilinen muharebe başladı. Yüzlerce asker iki cephe arasındaki tarafsız bölgeyi geçmeyi çalışırken öldürüldü ama bazıları Türklerin siperlerine ulaşmayı başardı. Muharebe iki gün tüm şiddetiyle devam etti. Hamilton sonunda karaya çıksa bile müttefikler 8 Mayıs'ta

son saldırılarını yaptıkları için onun varlığı bir fark yaratmadı. İngilizler top mermisi katığı çekiyordu ama Fransızların çok sayıda mermisi vardı ve sahra top ateşi barajları, yarımada şimdiki dek görülmüş en yoğun barajlardı. Maalesef topçular Türklerin makineli tüfekli askerlerini alt edemediler. Hunter-Weston'un askerleri toplamda bazı yerlerde 600 m (656 yarı) kadar ilerlediler. Bu ilerleyiş onlara 6.000 kadar askerin kaybına mal olmuştu.

Bu sırada, Osmanlı saldırıları yeni gelen 2. Tümen tarafından başlatıldı. Esat Paşa yine 18/19 Mayıs gecesi bir saldırı düzenledi; başarılı olacağından emindi çünkü iki tane yeni ve oldukça saygın Türk piyade tümenini (ve 3. Tümeni de²¹) kullandığı taarruz noktalarında sayıca üstünlük sahibiydi. Fakat Avustralyalılar ve Yeni Zelandalılar, hava keşifleri sonucu düşman siperlerinde hazırlık yapıldığının anlaşılması üzerine uyarıldılar. Türkler sabah saat 3'te hedef bölgeyi aşarak ölümcül bir ateşin içine girdi ve 13.000 zayıt verdi²², bunlardan 3.000'i öldü ve 2. Tümen tek başına 9.000 asker kaybetti²³. Gelibolu Muharebesi'nde ilk ve tek defa o bölgede görevli bir İngiliz komutan, ölen Anzakları gömmek için Kızıl Haç denetiminde bir ateşkes istedi. Bunu Liman von Sanders de kabul etti ve 23 Mayıs'ta²⁴ her iki taraf düşmanlıkları bir süreliğine askıya aldı.

24 Mayıs günü Hamilton, Seddülbahir'deki ordusunu Hunter-Weston komutanlığındaki 8. Kolordu olarak düzenledi. Hunter-Weston'ın neredeyse bir ay boyunca tümen ve faal kolordu komutanlığı vazifesinde bulunduğunu düşünürsek bu yerinde bir karardı. 4 Haziran'da müttefikler hem İngiliz hem de Fransız kolordularından gelen aşağı yukarı 30.000 tüfekli askerle, Üçüncü Kırte Muharebesi için tekrar hücumla geçtiler. Yaptıkları gündüz cephe taarruzunu biraz daha ağır silah ve bir zırhlı araç filosu gibi başka araçlar ekleyerek tekrarlادılar. Düşman siperlerinde Osmanlı'nın 9. ve 12. Tümenleri yerleşmiş ve bu siperler tellerle sıkıca çevrilmişti. Ayrıca makineli tüfekler için mukavemet noktaları yapılmıştı. Taarruz sabah 8'de savaş gemilerinin ve topçuların müşterek bombardımanı ile başladı. Müttefiklerin 20.000 mevcut ilk asker dalgası sabah saat 11:20'de saldırıya geçti. 15 dakika içinde İngilizler düşman siperlerinin ileri hattına

ulaşmışlardı. Hücumların çoğu Türk siperlerinin 200-450 m içerilerine kadar girdi ve en öndeki hücum da yaklaşık bir kilometre kadar ilerledi. Hamilton muharebeyi izlemek için karaya çıkmıştı. Daha sonra Hunter-Weston, (18 taburdan oluşan) büyük ihtiyat kuvvetini kader anında görevlendiremediği için eleştirilecekti. Bu Osmanlılara kısa süreliğine karşı taarruzda bulunma fırsatı verdi, onlar da bu fırsatı kullandılar. Bu taarruz düşmanın içeri doğru ilerlemesini kesti ve saldırı yapan askerler kontrol altına alındı. Yorgun düşen ve dağılan müttefikler barağa saplanmış gibiydi. Bunun üzerine Türkler izole edilmiş müttefik askerlerini temizlemeye başladılar. Sonunda müttefik saldırısı bir bütün olarak geri püskürtüldü. Cephe akşam saat 8 civarında istikrar kazandı. Türkler o gün İngilizlerin yaklaşık 4.500, Fransızların ise 2.000 kayıp verdiğini tahmin ediyorlardı. İngiliz saldırılarının devam edeceği beklendiğinden iki Osmanlı tümeni, müttefiklerin büyük çaplı bir ilerleme yapması durumunda karşı taarruza hazır olmak için ileri hatların gerisindeki ihtiyat mevkiine doğru kaydırıldı. Günün sonunda hayatta kalan askerler pek değişikliğe uğramamış cepheden ayrılarak siperlerine geri döndüler.

Yarımadadaki çarpışmaların ilk safhaları oldukça şiddetliydi fakat bu safhalarda Türkler makineli tüfek ya da top ateşinden ziyade geniş çaplı tüfek ateşi, süngü saldırıları ve pusu ateşiyle karşılık verdiler. Osmanlı ordusunun top başına düşen mermi sayısı çok kısıtlıydı (her bir silah için yaklaşık 500 mermi stokuyla savaşa girmişti, oysa müttefikler bu sayının üç katı stokla savaşa başlamıştı). Üstelik siper muharebelerinde en kullanışlı ağır silah sınıfı için gereken mermiler de -howitzer'ler ve mortar'lar (dik mermi yolu nedeniyle)- ciddi ölçüde kısıtlıydı. Türkler çarpışmanın ilk 30 gününde bu iki önemli kategoride sadece 30.000 mermi ateşledi (ki bu sayı Fransa'da tek bir gün yapılan atışların ancak küçük bir kısmına karşılık gelirdi). İngiliz ve Fransızlar da özellikle güçlü-patlayıcı mermiler açısından sıkıntı çekti; ama denizden ateş desteği gerektiğinde İngiliz Kraliyet Donanması'nın silahlarını kullanabiliyorlardı.

Çıkılmazdan kurtulmak için yaptıkları girişimlere rağmen, her iki taraf da herhangi bir ilerleme

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

kaydedemedi. Fransızlar 21 Haziran'da 30.000 civarı ağır silah ve havan mermisi kullandıkları, çok iyi planlanmış bir saldırı düzenlediler. Lokal olarak başarılıydılar, mevkilerine hâkim bir bölgede üstünlük de sağladılar. Fransızlar birkaç bin asker kaybederken, özellikle Türkler kendileri için yıkıcı olan top ateşi yüzünden yaklaşık 6000 kayıp verdi. Aynı ayın sonlarında İngilizler de 28 Haziran'da yeni gelen 52. Tümeni kullanarak benzer bir taarruz düzenlediler.

Kirte'yi ele geçirmek için yapılan muharebeler. Üstünlük kazanmaya kararlı müttefikler birleşik bir İngiliz ve Fransız saldırısı başlattı. Fakat bu saldırı iyice sağlamlaştırılmış ve dirençli Osmanlı savunması karşısında başarısız oldu.

Amaçları Gully Spur'daki düşman pozisyonlarını ele geçirmekti. Bu süreçte çok kıymetli cephanelerini, yaklaşık 12.000 top mermisini, ön saldırı cephesinde harcadılar. Sığındere'deki çarpışma daha da şiddetliydi ve birkaç gün sürdü. Bu çarpışmanın sonunda İngiliz saldırısı durduruldu. Türkler bu muharebede daha az kayıp verdiler.

Ne Türkler ne de müttefikler taktik seviyesinde çıkmazdan kurtulmayı başardılar. İstanbul'da Enver Paşa, müttefiklerin iki çıkarma kıyısında Türk taarruzunun devam etmesi gerektiğini yineledi. 5. Ordu'nun birçok piyade tümeni aylardır devam eden mücadele yüzünden alay kuvveti seviyesine

Avustralya'nın Ölümsüz Destanı

"Halâ devam eden bu mücadelede Avustralyalı ve Yeni Zelandalı birliklerin milletimizin en güzel gelenegini muhafaza etmelerinin ne kadar onur verici olduğunu tüm kalbimle söylemek isterim.

Önce korkusuzluk ve atılganlıkla, sonra da uyku nedir bilmez yiğitlik ve tükenmez bir kuvvetle ülkeleri için çoktan askeri erdemin ölümsüz bir destanını yazdılar. "

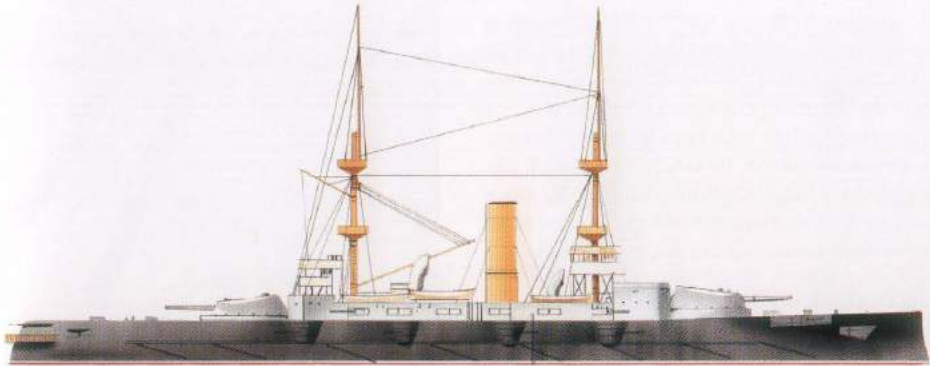
General Sir Ian Hamilton,

Tenedos, 1 Mayıs 1915

AVUSTURYALILAR! İMPARATORLUĞUN
SİZE İHTİYACI VAR!

Mayıs 1915'te Avustralyada bir askere çağrı ilanı görüldüyor.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

Fotoğrafta Fransızların topları Türk mevzilerine doğru ateşleniyor. Gelibolu'daki Fransız birlikleri, İngilizlere oranla çok daha fazla sayıda ağır silahla donanmışlardı. Bu nedenle İngilizler top ateşi desteği sağlamaları için sık sık onlardan yardım istiyorlardı.

düşmüşlerdi. Sonuç olarak Osmanlı ordusu sürekli değiştirme ve ikmal personeli gönderdi. Birmek bilmeyen muharebeler mevcut Türk kaynaklarını büyük ölçüde tüketti. Liman von Sanders artık toplam 16 Türk piyade tümenini komuta ediyordu. Onun aldığı ilk 6 rümene ek olarak 12., 15. ve 16. Tümenler Mayıs ayında; 1., 4. ve 6. Tümenler Haziran ayında; 5. Kolordu 13. ve 14. Tümenlerle; 14. Kolordu da 8. ve 10. Tümenlerle birlikte Temmuz ayında cepheye vardılar. 1915 yılı Temmuz ayının sonunda Liman von Sanders'in komutası altına 250.000 asker vardı (bu sayının yaklaşık 120.000'ini piyadeler oluşturuyordu). Bununla beraber Türkler, çıkarma yapmaya hazırlanan ikinci bir müttefik kuvvetinin Limni Adası'nda toplandığının da farkındaydı. Bu nedenle 5. Ordu'nun bütün bu kuvvetleri cephe hattında görevlendirmesine izin vermedi.

Aslında, İngilizler de Ege'de kendi ordularını güçlendiriyordu. 52. Tümen Haziran ayında geldi. Şimdi artık Hamilton'ın toplamda 8 tümeni (ve bazı bağımsız Hindistan tugayları) mevcuttu. Bu durum onu sayıca son derece dezavantajlı kılıyordu. Fakat üç alaylı Türk tümenlerinde 9 piyade taburu bulunurken; İngiliz tümenleri 12 piyade taburunu bünyesinde barındırıyordu (İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri tümeni bir istisna idi ve 9 tabura sahipti). Bu yüzden Hamilton'ın ordusu aslında 11 Türk tümenine denk kuvvete sahipti. Üstelik Liman von Sanders, Saroz Körfezi ve Asya'nın uzun ve saldırıya açık kıyılarını korumak zorundaydı, bu savunmayı sağlamak için de neredeyse 5 tümen kullanılıyordu. Aslında Anzak Koyu ve Seddülbahir cephelerindeki düşman orduları birbirleriyle şaşkırtıcı şekilde dengelenmişlerdi.

HAVA OPERASYONLARI

Bu çalışmada üzerinde durulması gereken bir vaka da Ortadoğu'daki hava operasyonlarının gelişimidir.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

Gerek Türkler gerekse müttefikler savaşın ilk iki yılında, Kafkaslar'da, Mezopotamya'da ve Sina'da uçak kullansalar bile, bu mevkilerdeki hava operasyonları seyrekti ve kara savaşının genel gidişatına çok az katkı sağlamışlardı (aslında Türkler 1912 gibi erken bir tarihte, Libya'da İtalyanlara karşı yapılan askeri operasyonlarda da uçak kullanmışlardı). Fakat Çanakkale Harekâtı, Ortadoğu'da görülen etkili hava operasyonlarının başlangıcına sahne olmuştur.

İngiliz hava harekâtları, askeri kuvvet ve deniz hava kuvveti olmak üzere iki kuvvet tarafından yürütülüyordu. Çanakkale Boğazı ağzındaki adalarda üs kuran *Royal Flying Corps* (RFC) (İngiliz Kraliyet Hava Kolordusu) filoları yarımadanın üzerinde keşif ve top ateşi gözetleme göreviyle uçtular. Batı Cephesi'nin aksine av ve bombardıman harekâtı burada seyrekti. İngiliz Kraliyet Hava Kolordusu (RFC) yarım düzine deniz uçağını Akdeniz'e

Gelibolu üzerinde meydana gelen hava savaşında genellikle resimde görülen Short deniz uçakları kullanılıyordu. Bu uçaklarda daha çok keşif ve fotoğraflama uçuşları yapılmaktaydı. Sonuç olarak, avcı uçakları çok az temas sağladılar ve bu yüzden de harekâta bir 'üstünlük' elde edilemedi.

taşıyan ve eskiden sivil bir gemi olan *HMS Ben-My-Chree*'i gönderdi. RFC filoları gibi bu uçaklar da özellikle keşif ve donanma ateşini yönlendirmek için kullanıldı. 12 Ağustos 1915'te bir *Short 184* tipi deniz uçağını uçuran Uçuş Komutanı C. H. K. Edmonds havacılık tarihindeki ilk başarılı hava torpido saldırısını gerçekleştirdi (her ne kadar bu saldırı daha önce İngiliz denizaltısı tarafından torpidoyla vurulmuş ve karaya çekilmiş olan Türk gemisine yapılmış olsa bile).

Türkler de Gelibolu Yarımadası'na filolar gönderdiler. 1915'te Osmanlı hava güçlerine ait yedi hava harekât filosundan ikisi (1 ve 6 numaralı olanlar) Liman von Sanders'in 5. Ordusu'nu desteklemek için havalandılar. Bu uçaklar keşif uçuşlarında bulundular fakat en önemli görevleri Limni ve İmroz adalarındaki İngiliz üslerinin üzerinde rutin uçuşlar yapmaktı. Bu keşiflerde elde edilen bilgiler, Liman von Sanders'in düşmanın son hazırlıklarını ve konsantrasyonunu takip edebilmesini sağlıyordu. Türklerin eğitilmiş askeri pilotu azdı, bu yüzden Alman havacılarını ve hatta Osmanlı sivil pilotlarını da hava filolarında görevlendirmişlerdi.

ÇIKMAZDAN KURTULMA PLANI

1915 Haziran ayı başlarında Asquith, Grey, Lloyd George, Churchill, Kitchener, Balfour, Lord Curzon ve diğer beş ileri gelen kişiden oluşan Çanakkale Komitesi kuruldu. Komitenin görevi gelecekte Britanya'nın savaş gayesine en uygun düşen eylemlerin rotasını belirlemektir. Komitenin seçenekleri Hamilton'ı desteklemekten tutun, bu cepheden tamamen çekilmeye kadar uzanan bir yelpazeyi kapsıyordu. Komite toplandığında harekâta çok hevesli bir ortamla karşılaştı. Harekât Büyük Britanya ve Avustralya halkının dikkatini de üzerinde toplamıştı. Bunun üzerine meseleyi bir an önce halletmek için büyük takviye kuvvetleri göndermeye karar verdi. Çanakkale Komitesi'nin emriyle, 5 Temmuz'a kadar beş tane ilave tümen toparlandı. Gözlemci gemiler ve ilave kara kuvvetlerini taşımak için özel 'çıkıntılar' olan kruvazörlerden müteşekkil, eşine az rastlanır bir filo oluşturuldu. Gemiler yarımada etrafındaki sular için biçilmiş kaftandı. Sığ yerlere uygun yapıda ve iyi silahlanmışlardı. Aslında Baltık Denizi'nde iptal edilen operasyonlar için dizayn edilmişlerdi. Diğer Avustralyalı hafif atlı tümenler daha sonra gönderilecekti.

Bu hazırlıklar sürerken, Yeni Zelandalıların Mayıs ayının sonlarında yürüttüğü keşif harekâtı sonucunda müttefiklerin üst komutası Anzak çıkarma koyunun kuzey tarafında ciddi bir Osmanlı zafiyeti olduğunu öğrendi. Yeni Zelandalılar neredeyse Conkbayırı Tepesi'ne ulaşmışlardı. Ayrıca kuzeye çıkarma yaparak Tuz Gölü'nün geçilebilir ve savunmasız olduğunu bildirdiler. Birdwood'a gelince o da Conkbayırı yoluyla kuzeye doğru bir geniş yay çizerek Türkleri çepeçevre saracak bir ana taarruz planı yapmaya başladı. Bu taarruz onları çıkmazdan kurtaracak ve Çanakkale Boğazı'na bir yol açacaktı. Hamilton'dan bu planı düşünmesini ve takviye kuvvetleriyle desteklemesini istedi. Hamilton ve kurmayları bu teklife prim vermediler ve onun yerine Haziran ayında Seddülbahir'de neticesiz saldırılara devam eden Hunter-Weston'u takviye kuvvetlerle desteklediler. Daha sonra Hamilton Temmuz'da gerçekleştirilecek planı uygulamak istedi. Fakat Çanakkale Komitesi'nden büyük takviye kuvvetlerin gönderileceği kararı çıktığını duyunca, operasyonu

Fotoğrafta, General Aylmer Hunter-Weston, kurmay subaylarla birlikte, Gelibolu Yarımadası'ndaki karargâhından cephe hattına kadar ulaşan irtibat şiperinde görülüyor.

Ağustos 1915'e kadar ertelemeye karar verdi. Anzak çıkarma koyu zaten askerle dolup taşarken, yeni gelen tümenlerin 60.000 ilave askerinin nereye konacağı acilen çözülmesi gereken bir taktik problemi haline gelmişti. Bir yandan bunu düşünen Hamilton'ın kurmayları, diğer yandan da Seddülbahir'de daha fazla saldırı yapmaktan Asya'daki operasyonlara kadar uzanan pek çok seçeneği tahlil etmeyi sürdürdüler. Sonunda Hamilton, de Robeck ve Roger Keyes arasında süren istişareler, Hamilton'ı Suvla Koyu'na bir kolordu çıkarmanın mümkün olduğuna ikna etti. MEF bütün savaşı baştan tanımlayacak bir ana taarruz üzerinde çalışmaya başladığında planlama artık belirli bir noktaya gelmişti.

SUVLA KÖRFEZİ VE KAFKASLAR

Verdikleri kayıplar yüzünden ve Gelibolu'daki Türk hatlarını bir türlü yarıp geçemedikleri için endişeli olan İngilizler geç de olsa anladılar ki; Seddülbahir ve Anzak'ın dar olan çıkarma kıyılarında müttefiklerin asker ve takviye gücü üstünlüğü işe yaramamaktadır. Bu yüzden 5. Ordu'nun yanından dolaşarak arka tarafa geçebilmek için ikinci bir amfibi operasyon hazırlamaya karar verdiler.

Suvla Koyu'nda ve hemen ardından Anzak çıkarma koyunun kuzeyinde yürütülecek işgalde kullanılmak üzere gereken kuvveti toplamak için hemen planlar hazırlandı, bu işgale bağlı olarak Anzaklar savunma hatlarını yararak büyük çaplı bir ilerleme sağlayacaklardı. Amfibi kuvvet, Esat'ın savunma hatlarının etrafından dolaşarak, yarımada'yı geçip Çanakkale Boğazı'na kadar ilerleyecek olan Anzakların sol tarafını koruyacaktı.

Bu bölgede Türk savunmasının zayıf olduğunun bilincinde olan İngilizler kendilerinden emindiler. Aslında yapılan hava keşifleri ve askerî devriyeler hem Anzak mevzilerinin çevresinin kuzey kesiminin seyrek şekilde tahkim edildiğini hem de Suvla

İngiliz Tommies (İngiliz Tomyleri, Türk Mehmetçigi gibi askerlerine verdikleri isim) Seddülbahir'de bir Türk topunun üzerinde oturmakta. Seddülbahir'de tahrip edilen Türk kaleleri savaş sırasında onarılmadı ama müttefik askerleri için iyi bir fotoğraf mekanı oldular.

Koyu'nun etrafının nerdeyse tamamen istihkamsız ve garnizonsuz olduğunu göstermişti. Üstelik, bir de o zamana kadar yaşanan en kurak yıllardan biri olması sebebiyle, hemen kıyılarının gerisinde yer alan geniş Tuz Gölü, ilerleyen askerlerin yüklerini taşımalarına imkân verecek kadar kurumuştur.

İNGİLİZLERİN PLANLARI

Birdwood'un orijinal planı sadece Anzak mevzilerinin çevresinden itibaren bir çıkış yakalayarak ilerleme sağlamak üzerine kuruluydu, fakat Londra'nın bütün bir ilave kolorduyu hazırladığı anlaşılır anlaşılmaz Hamilton'un kurmay subayları durumu bir kez daha incelemeye başladılar. Birdwood planının ilk mimarı Albay Skeen operasyonu tekrar gözden geçirmeye koyuldu. Plan en son düzenlenmiş haliyle iki kısımdan meydana gelen bir harekâttan oluşmaktaydı. Bu harekâttaki, Anzaklar mevzilerinin kuzey çevresi boyunca bir taarruz başlatacağı ve hemen ardından Suvla Koyu'nda bir amfibi çıkarma yapılacağı. Skeen, daha sonra karma kuvvetin Türk kanadını çevirip üstünlük sağlayabileceği mükemmel bir pozisyon yakalayabileceğini; böylece Türk mevkiisini savunmasız hale getirebileceğini düşünüyordu. Bu saldırı esaslı bir plandı ve girdikleri çıkmazdan kurtulmak için tasarlanmıştı.

Kitchener, 9. Kolordu'yu bu çalışmada Hamilton'a yardım etmek için gönderdi. Bu kolordu o zamanlar 61 yaşında olan Korgeneral Hon. Sir Frederick Stopford tarafından idare ediliyordu. O-emekliyen

göreve çağrılan (ve bu sırada 5 yıldır emekli olan)-yaşlı bir kurmay subaydı. Sudan Savaşı, Aşanti Seferi ve Boer Savaşı'nda kurmay subay olarak görev almıştı. İlginçtir ki Stopford bir savaşta bizzat hiç komutanlık yapmamıştı; fakat çok sevilen, merasim işlerini ve askerî tarihi çok iyi bilen biriydi. Compton Mackenzie onun zarif ve babacan biri olmasına rağmen '24 saat içinde savaşın bütün seyrini değiştirebilecek' bir kolordunun komutası için yanlış bir seçim olduğunu düşünüyordu. Hamilton, Stopford'un 9. Kolordu'yla beraber geldiğini duyunca kaygılandı ve Byng ya da Rawlinson gibi daha deneyimli ve aktif bir komutan talep etti. Maalesef Britanya ordusunda geleneklere bağlı kıdem sistemi böyle bir seçimi imkânsız hale getiriyordu. Sonuçta Stopford her şeye rağmen bu göreve getirildi.

Taarruz için gerekli olan esas teşkilat 9. Kolordu'ydu. Bu kolordu; Kitchener'in tamamı gönüllü Yeni Ordularının ilk dalgasının (K1) parçası olan 10. (İrlandalı), 11. (Kuzey) ve 13. (Batı) tümenlerinden oluşuyordu. Bu teşkilatlar 1914 Ağustosuna sonlarında seferber edilirken; pek çok emekli kademeli kurmay subay vazifeye geri çağrıldı. Bu arada, genç kurmay subaylar da yeterli eğitimi almadan görevlerine atandı. Muvazzaf subay olarak (çoğu Hindistan'dan yurtlarına dönüş yolundaki) birkaç tabur ve tugay komutanı vardı. 10. Tümen, ordudaki ilk İrlandalı tümeni ve bilhassa kuvvetli olduğu düşünülüyordu ve mevcut en iyi subaylardan biri olan Sir Bryan Mahon tarafından komuta ediliyordu.

Kitchener ayrıca iki tümen daha hazırladı. 53. ve 54. Tümenler harekâtlar için düzene sokuldu. Bu tümenler, topçuları olmadan gönderildiler. Bunun temel sebebi bütün İngiliz ordusunun uzun süredir top mermisi sıkıntısı çekmesiydi. Bununla birlikte

Suvla Körfezi'nin denizden görüntüsü; sağ tarafta Çikolata Tepesi yer alıyor. Suvla Körfezi'nin geniş ve düz kumsallarının arka tarafında büyük Tuz Gölü uzanır, bu göl 1915 yazında kurumuş ve yatağı sertleşmişti. Suvla Koyu kıyısının genişliği sebebiyle savunmaya hiç müsait değildir.

Haritada Suvla Körfezi'ndeki Ağustos ayı çıkarmaları ve Anzak Koyu'ndan yapılan çıkış görülmüyor. Anzakların Büyük Anafartalar'a taarruzu ve 9. Kolordu'nun takviye için karaya çıkmaları, Türkleri çevirip üstünlük sağlama girişimiydi. Böylece Hamilton ordularının karşılıklı kilitlenmesinin kırılabileceğini umuyordu.

müttefiklerin küçük çıkarma kıyıları zaten asker, hayvan, silah ve malzemelerle hıncanın doluydu, daha fazla top koyacak yer de yoktu. 53. ve 54. Tümenler İngiliz ihtiyat kuvvetinin bir parçasıydı ve gönüllülerden oluşuyorlardı. Bu tümenler, muvazzaf ordu kadar iyi eğitim almış olmasalar da tugay kademesinde ve üstündeki muvazzaf komutanlar tarafından idare ediliyorlardı. Taburların içine de birkaç muvazzaf subay ve NCO yerleştirilmişti. Askerlerin büyük kısmını eski muvazzafalar ya da ihtiyat askerleri teşkil ediyordu. Bu tümenler neredeyse bir yıl savaş eğitimi almışlardı ve savaşmaya Kitchener'in Yeni Ordusundan daha hazırlıklı oldukları düşünülüyordu.

Hamilton'un başlangıç tarihi 6 Ağustos olarak belirlenen düzeltilmiş taarruz planında üç temel madde vardı. O gün askerler Seddülbahir'de, müttefiklerin niyetleri konusunda Türklerin kafasını karıştıracak bir gösteri saldırısı yapacaklardı. Böylece Türklerin karşılık vererek karşı taarruza geçmesini geciktireceklerdi. Tam o sırada Birdwood'un Anzakları mevzilerin kuzey çevresinden geçerek, tepceye doğru 'sol çengel' oluşturacak şekilde dönüvereceklerdi. En sonunda gün karardığında 9. Kolordu (13. Tümen olmadan) Suvla Körfezi'nde amfibi çıkarma düzenleyecekti. Aslında kendisi ve kurmay subayları dahi, Hamilton'un niyetinin ne olduğunu emrindeki her bir askere açık bir şekilde bildiremediler, bu nedenle esas önceliğin nereye verileceği konusunda belirsizlik oluştu. Pek çok kıdemli subaya 30 Temmuz'a kadar operasyon hakkında bilgi bile verilmemişti. Bu tabii ki 25 Nisan çıkarmasıyla ilgili oluşabilecek emniyet zafiyetine karşı alınan doğal bir tedbirdi.

Yine de (bu zorlu planı gerçekleştirecek olan) karadaki askerlerle, kurmay subaylar arasında işbirliğinin sağlanmaması büyük bir hataydı. Görünüşe göre Hamilton, Anzak ilerleyişini ana

taarruz; Suvla ve Seddülbahir operasyonlarını ise tamamlayıcı taarruzlar olarak kabul ediyordu. Hamilton'un Stopford'a verdiği direktifler muğlaıktı. Bu nedenle, Hamilton'un kuzey bölgesinde çalışan kuvvetlerinin bir üs olarak Suvla Körfezi'nde yerleşmesi; Stopford'a ana hedefin bu bölge olduğunu düşündürdü. Üstelik Hamilton bir de Stopford'un kolordusunun Büyük Anafarta'ya doğru ilerleyerek Anzaklara komuta eden subaylara yardım etmekle görevli olduğunu açıkladı.

Suvla Körfezi bölgesindeki kıyıları Bayyeralı Binbaşı Willmer komutasında iki eksik kuvvetteki piyade taburu, bir Jandarma alayı²⁵ ve dört topçu bataryası savunuyordu. Bu, böyle kritik bir alan için çok zayıf bir kuvvetti. Liman von Sanders (ve Esat Paşa) Saroz Körfezi'nin çıkarmaya daha elverişli bir saha olduğunu düşünerek 7. ve 12. Tümenler'in hepsini bu bölgeye yerleştirdi. Buna karşın Mustafa Kemal, yaz ortalarında Suvla Körfezi'nin saldırıya açık yerlerini Paşa'ya bildirmişti ve onu mevzilerin

Londra'da, Saint Patrick Günü, Crystal Palace'da Sir Frederick Stopford (ortada) görülüyor. Stopford'un savaşan askerleri komuta etme konusunda çok az tecrübesi vardı. Bu sefer için emeklilikten göreve dönen Stopford kötü bir seçim olduğunu gösterdi.

çevresinin kuzey kanadının çok zayıf olduğu konusunda uyarıştı.

AĞUSTOS TAARRUZU

Müttefiklerin taarruzu, 6 Ağustos 1915'te, öğleden sonra 2:20'de (sıcak ve bulutsuz bir havada) Seddülbahir'de hazırlık top ateşinin ardından gelen bir hücumla başlatıldı. 29. Tümen 3:50'de siperlerinden dışarı çıktı, fakat çok erkili olan Türk top ateşi yüzünden ağır kayıplar verdi. Dolayısıyla hedefine ulaşmayı başaramadı. Ertesi gün, 42. Tümen hemen hemen benzer şekilde sonuçlanan bir saldırı yaptı ve 3500 asker kaybetti. Türkler çok iyi mevzilenmişlerdi ve grup komutanı Vehip Paşa yerel

ateş üstünlüğü sağlamak için gereken ihtiyatlarını tam olarak toplayabilmişti. Bu saldırılar, (oradaki) cesur Türkleri, İngilizlerin ana taarruz hedefinin orası olduğuna dair yanıltmayı başaramadı.

Anzak kıyısında, Avustralyalılar 4 Ağustos'tan beri Türkleri mermi yağmuruna tutuyorlardı. Bu yüzden 6 Ağustos'a kadar Türkler ciddi kayıplar vermişlerdi. Siper sistemleri de büyük hasara uğramıştı. Öğleden sonra saat 2'de tarafsız bölgedeki üç büyük lağım infilak etti. Ardından saat 5:30'da bombardıman durduruldu ve Avustralyalılar siperlerinden çıktılar. Hücumla kalkan piyadeler Kanlısirt'teki Türk hatlarına akın ettiler. Osmanlı çabuk karşılık verdi: Güçlü karşı taarruzlar Anzakları durdurdu. Çatışmalar iki gün daha aynı şiddetle devam etti.

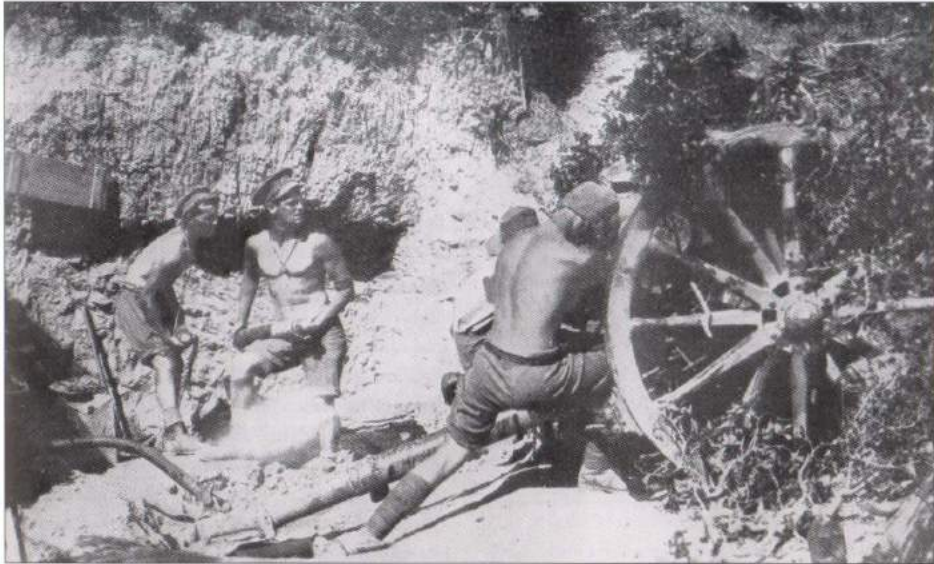
Anzaklar iki koldan, eşi benzeri görülmemiş bir gece saldırısı hazırladı. Bu kollar sarp vadi (ya da Osmanlı Türkçesiyle dere) yamacından

yukarı tırmanacaktı. Sağ saldırı kolu akşam saat 9:30'da süngüleri takılı bir şekilde ilerleyen Yeni Zelandalılardan oluşuyordu. Düşman şaşkına dönünce ileri karakol mevkiileri derhal ele geçirildi. Şafak sökerken, birlik Conkbayırı Tepesi'nden 915 m (1000 yarda) uzaklıktaydı. Sol saldırı kolundaki birlik Avustralyalılardan oluşuyordu. Bu birlik o gece kaybolarak Ağıl Dere'ye kadar uzaklaşacaktı. Fakat gün doğarken hedeflerine yaklaşamamışlardı bile. Özensiz verilen raporlara tepki gösteren Esat Paşa, Alman General Hans Kannengiesser'e, savunulmayan Sarı Bayır Sırtı'nı tutmasını emretti. Kannengiesser, Conkbayırı'na 7 Ağustos sabah saat 6'da ulaştı ve oradan boş bırakılmış olan tepeyi tehdit eden taarruz birlikleriyle birlikte, tüm müttefik donanmasının Suvla Körfezi'nde olduğunu görünce şaşkına döndü. Yeni Zelandalılar ilerlemeye devam ederken, Türkler de Conkbayırı'na yerleşmişlerdi. Çift taraflı kuşatma hareketinde Yeni Zelandalılar kuzey kolu oluşturup, sabah saat 4:30'da saldırıya başlayan Avustralyalı hafif süvari birliklerinden oluşan güney koluyla birleşeceklerdi. Başarısızlığın bedeli büyük oldu. Güçlü bir bombardımanın ardından hafif süvariler

tepeye çıktı ve arka taraflarında herhangi bir tehdit olmayan teyakkuzdaki Türkler tarafından bozguna uğrattıldılar. Bu saldırı Gelibolu filminde de meşhur bir sahneyle canlandırılmıştır.

Suvla Körfezi'nde, kıyının savunmasız olduğunu haber veren kesin istihbarata rağmen, 6 Ağustos'ta hava karardıktan sonra gece 9:30'da birkaç gözetleme noktası dışında ana çıkarmalar yapılmaya başladı. İlk olarak 11. Tümen karaya ayak bastı ve karşı taraftan fazla direniş görmeden ilerledi. Yeni Ordu taburları ilerlemeyi sürdürürken, pusudaki keskin nişancılar ve Osmanlı jandarmalarıyla karşılaştılar. Karanlık yüzünden İngilizler şaşırtma avantajını kullanamadılar. Gün doğarken 11. Tümen'in üçte ikisi karada, üçte biri denizdeydi. Tümen komutanı Tümgeneral Hammersley askerlerini ilerletmeyi başaramayınca ilerleme durdu. Stopford hiçbir şey yapmadı.

Avustralyalı topçular çalışıyor. Topçu sınıfı, Gelibolu'da Fransızda olduğu kadar hayati bir rol oynamadı. Türklerin az sayıda topu vardı ve cephaneleri çok kısıtlıydı, İngilizlerin ise top yerleştirecek yerleri çok azdı.

Bernard Freyberg (1899-1963)²⁶

Yarımadadaki en faal şahsiyetlerden biri de Bernard Freyberg'di. Kendisi İngiltere'de doğmuş fakat Yeni Zelanda'da büyümüştü. Yetenekli bir atletti, 1912'de New Zeland Territorials'a (Yeni Zelanda Gönüllü Birlikleri'ne) atandı. 1914'te savaş çıktığı zaman Freyberg İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri Hood Taburu'nda vazife aldı. 1914 Ağustosunda Antwerp bozgununda görevliydi ve ertesi yıl baharda Rupert Brooke'un Skiros'taki cenaze törenine katıldı. Freyberg, 25 Nisan 1915'te Bolayır yanılma operasyonunda, işaret fişegi ateşlemek için karanlıkta kıyıya kadar yüzdüğü için bir DSO (Üstün Hizmet Nişanı) aldı. Defalarca yaralandı ve Çanakkale Savaşı'ndan sonra Batı Cephesi'ne gitti. 24 saat içinde dört kereden fazla yaralandığı halde Hood Taburu'nu bırakmayı reddettiği için Viktorya Haçı kazandı. Daha önce, 500 askerin esir düştüğü Beaucourt'taki tabur saldırısını komuta etmişti. 1917'de, 27 yaşında Tuğgeneralliğe yükseldi. Böylece İngiliz ordusundaki en genç general oldu. Savaş sırasında Freyberg 9 defadan fazla yaralandı. Nisan 1941'de Freyberg Yunanistan'dan ordunun geri çekilmesi ve hemen ardından Girit'te meydana gelen bozgun esnasında komutanlık yapıyordu. 8. Ordu'da kolordu komutanı olarak görev yaptı ve daha sonra İtalya'da görev aldı. Savaşın sonra Yeni Zelanda genel valisi oldu. 1963'te öldü.

Bernard Freyberg'in, Ocak 1944'te, Cassino kasabası yakınında çekilmiş fotoğrafı görülmekte.

Suva Körfezi çevresinin temel özellikleri görülmekte. Tuz Gölü yatağı 1915 yazında tamamen kurumuştur. Stoperford'un 9. Kolordusu savunmasız haldeki kıyından iç kesimlere doğru hızla ve kolayca ilerleyebilmişti.

Willmer'in küçük küçük kuvveti yüksek kesimleri tuttu; fakat tek bir gözetleme noktasından gözlenen uzun kumsalları etkili bir şekilde koruyamadı. İngilizler tam kuvvetle çabucak kıyıya çıktılar; fakat nedense Küçük ve Büyük Anafartalar sirtlarının zayıf bir şekilde korunun çevreye hâkim kesimlerini hemen zapt edemediler. Willmer 5. Ordu'ya durumu olduğu gibi bildirdi. Bunun üzerine Liman von Sanders o tipik aceleci tavrıyla karşılık vererek 16. Kolordu'nun 7. ve 12. Tümenleri'ni, 7 Ağustos'ta, Suva'ya gitmek üzere güneye doğru yola çıkardı. Hemen yakında bulunan 9. Tümen de Willmer'in birliklerine yardım etmek üzere harekete geçirildi. O sabah, İrlandalı 10. Tümen bölüm bölüm kıyıya gelmeye başladı. Bu tümenin komutanı tugaylarını bulmak için yanlış

yerde karaya çıkınca 11. Tümen'in yerinde durduğunu ve emir beklediğini gördü. Her iki tümenin tugayları birbirine karıştı ve Çikolata Tepesi'ne yapılan kritik bir saldırı başarısız oldu. Willmer'in yaklaşık 1500 askerden oluşan birliği 24 saat boyunca bir Britanya ordusunu oyalamıştı. Stopford hiç acele etmeyerek gemide bekledi. Askerlerinin kıyıya yakın bir yerde durduğunu Hamilton'a bildirdiğinde telaş içindeki Hamilton da hiçbir şey yapmadı.

Ertesi gün, 16. Kolordu komutanı gelerek kolordusunun iki grup halinde güneye doğru yürüdüğünü ve kendisinin de beklenenden bir gün önce savaşa katılabileceğini bildirdi. Liman von Sanders bu habere oldukça şaşırıldı. Hemen 7. ve 12. Tümenleri'nin hücumu geçmesini emretti fakat askerleri çok yorgun olduğu için bu emri tam zamanında gerçekleşemedi. Alman komutan Liman von Sanders artık bu kritik bölgeyi hareketlendirmesi gerektiğine karar verdi ve yeni kurulmuş olan Anafarta grubunun komutanlığına kendisinin tam itimat ettiği Albay Mustafa Kemal'i getirdi. Anafarta grubu 16. Kolordu'yu, 9. Tümen'i ve Willmer'in

Suvla Körfezi çevresi, Anzak ve Seddülbahir çevrelerinden çok daha genişti ve daha az engebeli bir araziye sahipti.

grubunu kontrol ediyordu. Liman von Sanders şimdi Esat Paşa'nın grubunun Anzaklara ve Mustafa Kemal'in grubunun Stopford'un 9. Kolordusu'na odaklanmasını sağlamıştı.

Stopford gemide rahat bir gece daha geçirdi ve 8 Ağustos'ta bütün askerlerine onları üstün başarılarından dolayı tek tek kutlayan bir mesaj yayınladı. Hamilton, Suvla Körfezi'nde neler olup bittiğini öğrenmek için kıvranıyordu. Yarbay Aspinall'ı durumu öğrenmesi için yolladı. Aspinall kıyıya gitti ve 9. Kolordu askerlerinin kıyıda öylece oturup dinlendiğini hatta bazılarının yüzdüğünü görünce afalladı. Kolordu komutanı Stopford'a askerlerinin kıyıda öylece oturmasının nedenini sormak için onun yüzen komuta yeri Jonquil'e gitti. Stopford ona sevinçli bir şekilde bu askerlerin zaten çok büyük bir iş çıkardığını anlattı. Aspinall büyük bir telaşla Hamilton'a uyarı mesajları gönderdi. Hamilton iyice tedirgin olmuştu.

Suvla Körfezi Harekâtı'na katılan Britanya askerleri düzenli askerlerden ziyade, çoğunlukla 1914 yazı sonlarında göreve alınan gönüllülerden oluşuyordu. Çok iyi eğitim aldıkları halde çok az şey başarmışlardı.

Günün sonuna doğru nihayet Hamilton bizzat Suvla'ya geldi ve Stopford'a ilerlemesini ve yüksek kesimleri ele geçirmesini emretti. Fakat o, 11. Tümen'in önce dinlenmeye ihtiyacı olduğunu söyleyerek itiraz etti. Doğruyu söylemek gerekirse

kavurucu sıcakın etkisinden korumaya yetecek miktarda su kaynağı karaya çıkarılmamıştı. Çok sinirli olan Hamilton sonra Hammersley'i bulmak için kıyıya çıktı (Stopford'u da ona eşlik etmesi için davet etmişti fakat o, dizi burkulduğu için gemide, Jonquil'de kaldı). Hamilton, Hammersley'in izini takip ederek onu buldu ve ona ertesi gün taarruz emri verdi. Sıkı bir azar yiyen 11. Tümen komutanı ve subayları, o gece zifiri karanlıkta uygun bir saldırı düzeni belirlemeye çalıştılar.

UYGUNSUZ KOMUTA TARZI

Stopford'u gerektiği gibi denetleyememek Hamilton'un beceriksizliği idi ve bu her iki subayın itibarını lekeledi. Aslında bütün plana daha büyük çaplı bakıldığında Stopford'un görevi Anzak Kıyısı'ndaki ana taarruzu tamamlayan dar kapsamlı bir operasyonu yürütmektir. 6 ve 8 Ağustos tarihleri arasında Hamilton asıl taarruza odaklandı ve ancak 9. Kolordu'nun oyalandığını anladığında

harekete geçti. Fakat 25 Nisan çıkarmalarına bizzat katılmadığı için uğradığı ağır eleştirilerden sonra Hamilton'un eylemlerini anlamak güçtü. Sonuç itibarıyla Hamilton'un komuta metodu, Fransa'da da "uzaktan idare" yaklaşımından muzdarip BEF'in komuta tarzına benziyordu. Hamilton eğer Suvla Körfezi operasyonunu mükemmel ve iyi eğitilmiş 29. Tümen'e vermiş olsaydı; belki bu dinamizmi değiştirebilirdi.

9 Ağustos sabahı, 11. Tümen'e karşı Türklerin ihtiyat kuvvetlerinden oluşturulmuş 4 piyade tümeni İngilizlerle savaşmak için cephe hatındaydı. Sonuç tahmin edildiği gibi oldu. 11. Tümen'in kötü koordineli saldırıları aceleyle kazılmış Türk siperlerine takılarak başarısız oldu. Üçüncü bir İngiliz tümeni 53. Tümen, yoğun Türk top ateşi altında karaya çıktı. Yine sevk ve idare yoktu. Gelen yeni tümen ne bir görevle vazifelendirilmiş ne de cephenin herhangi bir bölgesine gönderilmişti. Günün sonuna doğru tümenin öncü tugayı, tümenin üzerinde el yazısıyla sadece "Türklerle saldırın" yazan bir kâğıt parçası aldı. 159. Tugay'ın bölükleri üç saat sonra saldırmak için saat sabah 3'te emir aldılar. Yine kötü koordinasyon İngilizlerin Birinci Scimitar (Yusufçuktepe) Muharebesi olarak bilinen savaşta adamakıllı bir hezimete uğramasına neden oldu. 10 Ağustos'ta 9. Kolordu'nun düzeni bozulmuş ve kolordu başsız kalmıştı. Enerjik Mahon'un bile artık bu noktada morali bozulmuştu. Türkler hâlâ iyi konumdaydılar. Gene de bazı başarılı sonuçlar alınmıştı. Bilhassa Suvla'dan gelen kıtalar Anzak Kıyısı'ndan gelen kıtalarla temasa geçti ve bu da oldukça büyük ve iki kolorduluk bir kıyı mevzisi meydana getirdi.

9. Kolordu Suvla Körfezi'nde tökezlerken; Tümgeneral Godley tarafından komuta edilen Anzak ana taarruzu da yürüyüş kollarının düzenlediği gece saldırılarının başarısız olmasıyla batağa saplandı. 7 ve 8 Ağustos'ta devam eden saldırılar sonuçsuz kaldı. Godley 29. Hindistan Tugayı ve (9. Kolordu'dan) 13. Tümen ile takviye edildi. Buna ve yoğun top ateşi ile gemilerden açılan ateş desteğine rağmen kesin bir başarı kazanamadı. 9 Ağustos'ta asıl taarruz münferit noktalarda etkin askeri çatışmalara bölündü; mesela bu noktalardan biri 2 Numaralı İleri Karakol, 971

Noktası ve Q Tepesi'ydi. Çok fazla sayıda ölü ve yaralı asker vardı. Onların yanı sıra pek çok asker de (sadece ilk haftada 10.000) ağır hasta oldukları için tahliye edildiler. Çoğu tarihçi Sarı Bayır Sirtı ve Conkbayırı'nı alamamanın, Britanya ve müttefiklerinin Gelibolu Savaşı'nı kazanmak adına kalan son umutlarını da yok ettiğine inanır.

YENİLENEN SAVUNMA

10 Ağustos'ta 54. Tümen Suvla'da kıyıya çıktı. 53. Tümen'in dağıldığını öğrenen Hamilton, Stopford'a tümeni bir arada tutması için çok açık talimatlar verdi. Ertesi gün Hamilton Suvla'ya geldi ve Stopford'a saldırı yapmanın şart olduğunu anlattı. Buna karşılık Stopford 53. Tümen'in çok yeterli eğitim almadığını söyledi. Hamilton ona 24 saat daha verdi ve 13 Ağustos'ta yeniden taarruz yapılmasını istedi. Gelişigüzel planlanmış bu saldırı da başarısız oldu. Sandringham'da Kraliyet ailesinin özel mülkünün çalışanlarından oluşturulan (ve kendisine, yarımada'nın tamamen farklı yerlerini gösteren

"Yorgun askerlerin mola verme bahanelerini etkisiz kılmak için güç kullanmak lazımdı; hatta merhametsiz olmak gerekiyordu. Tek iflah olmaz hata atlettii. Ve bu atâletti bize galebe çaldı."

General Sir Ian Hamilton'un Suvla çıkarmaları hakkındaki raporu, 1915.

hatalı haritalar verilen) Yüzbaşı F.R. Beck'in idare ettiği 5. Norfolk'sun piyade birliğinin başına gelen olay son derece çarpıcıdır. Savaş esnasında Yüzbaşı Beck, birliğiyle beraber sırta kadem bastı. Birliğin askerleri bir daha hiç görülmedi. Askerlerin İngiltere kralıyla olan bağı nedeniyle savaş sonrası kurulan bir komisyon, 1919'da bu askerlerin akıbetlerinin ne olduğuna dair bir delil bulabilmek için savaş meydanını didik didik aradı. Öyle görünüyordu ki Beck ve yanındakiler bir çiftlik evinde sarılıp sonuna kadar çarpıştılar. Yine anlaşılan o ki bazıları ele geçirildi ve savaş kuralları çiğnenerek Türkler tarafından infaz edildiler.²⁷

Hamilton 13 Ağustos'ta Suvla'ya bir kez daha geldi ve Stopford'a saldırı yapmasını emretti. Fakat o zamana kadar Stopford komutanın kendisine bizzat verdiği emirleri hep hasır altı etmişti. Hamilton geç de

olsa komuta yapısında büyük değişiklikler yapılması gerektiğinin farkına vardı. İlk olarak astı komutanları görevden alarak işe başladı. İlk giden 52. Tümen'in komutanı Egetton oldu; Ağustos'ta geri gönderildi. Ayrıca birkaç tugay komutanı daha görevden alınıp geri yollandı. Hamilton artık talihsiz Stopford'u da görevinden alıp yerine başka birini getirmeye karar verdi. Kitchener'in da onayıyla 9. Kolordu'nun komutanlığını 29. Tümen'in komutanı Tümgeneral Sir Beauvoir de Lisle'ye verdi. Maalesef, de Lisle 10. Tümen komutanı Mahon'un astıydı. Bunun üzerine Mahon durumu protesto etti ve istifasını verdi. Stopford 15 Ağustos'ta görevinden alındı ve kurmay başkanı Tuğgeneral Reed ile ülkesine gönderildi. Ondan sonra giden kişi 53. Tümen'in komutanı

Tümgeneral Lindley oldu. Lindley, Hamilton'a şevksiz ve cesaretsiz tümeni tekrar eski haline getiremeyeceğini söylemişti. Sonunda, 23 Ağustos'ta tamamen dağılan 11. Tümen'in komutanı Hammersley de ülkesine döndü.

Savaş esnasında Mustafa Kemal ani karşı saldırılar

düzenledi. Hatta 10 Ağustos'ta saldırılardan birini bizzat idare etti. Bu saldırıyla İngilizleri çıkarma kıyısının bir kilometrelik alanına sıkışacak kadar geri püskürttü. Yeni Anafarta bölgesinde Türkler her ne kadar sayıca İngilizlerden az olsalar da, her birlik muharebeye hazır hale getirildi. Bu durum Liman von Sanders'in Asya tarafından önemli takviye kuvvetlerini getirmesine imkân verdi.

Hamilton, de Lisle'nin sıkı bir savaşçı ve usta bir komutan olduğunu düşünüyordu; fakat onu 'herkese kaba davranan' ve 'zalim' bir insan olarak tanımlayan 29. Tümen askerlerinin ondan hoşlanmadıklarını da biliyordu. Yine de Hamilton saldırılara devam etmeye kesin kararlıydı, artık ana taarruzu da Lisle'nin komutasındaki 9. Kolordu'yla devam ettirecekti. Hamilton, de Lisle'nin morali tamamen bozulmuş kuvvetine takviye olması için Seddülbahir'den

deneyimli muharip 29. Tümen'i getirtti. Bunun yanı sıra Suvla mevzilerinin çevresine Mısır'dan 2. Süvari Tümeni de geliyordu. Bu süvari tümeni, Britanya gönüllü süvari alayından -İngiltere'nin kırsal kesimlerinde tilki avı yapılan bölgelerden toplanmış, ender görülen yarı feodal milis kuvvetlerinden oluşuyordu. Bu muharebenin son büyük çaplı ve güçlü saldırısı olacaktı. De Lisle yeni görevine dört elle sarıldı ve hemen bir plan yaptı. Bu planın son haline göre 29. Tümen Çikolata Tepesi'ne, 11. Tümen merkeze ve karma Anzak Tugayı Tepe 60'ın (Bombatepe) karşısına mevzilenecekti. Yeni gelen gönüllü süvari tümeni birinci ihtiyat kuvveti olacaktı. Hamilton, Kitchener'dan 75.000 kişilik bir takviye kuvvet talep etti; ancak Kitchener artık muharebenin sona ermesini istiyordu, bu yüzden Hamilton'un talebine cevap vermedi.

De Lisle'nin son emirleri 20 Ağustos'ta birliklerine ulaştı. Öğleden sonra (2:30'da) yapılan taarruz, karadan ve denizden açılan top ateşiyle güçlü bir

şekilde desteklendi. Fakat askerler siperlerinden ayrılırken savaş meydanını kaplayan alçak bulutlar ve sis yüzünden görüş mesafesi azaldı. Tabii bu yüzden sahra topçuları da hedeflerini göremiyordu. Diğer taraftan Türkler tam anlamıyla teyakkuza geçmişlerdi. Yaklaşan düşmanın üzerine, önceden planlanmış baraj ateşi açmaya hazırlardı. Yeniden kuvvetlendirilen 11. Tümen ileri siper hattını alabilirdi ama de Lisle'nin askerleri bozguna uğratıldı. Yoğun şarapnel yağmuru altında 2. Süvari Tümeni sabah saat 5 civarında ileri gönderildi. Bu tümenin saldırısı çok kötü organize edilmişti ve saldırının kesin bir hedefi yoktu. Aslında tümen sis ve dumanın içinde Yusufçuk Tepe'de silah seslerinin geldiği yöne doğru ilerledi ve gitgide kararan havada gözden kayboldu. Kayıp çoktu ve

Teğmen W.T. Forshaw, VC, 7-9 Ağustos 1915'te Üzümbaşı'nda düşmanı bombalayabilmek için düşman ateşine maruz kalıyor. Çanakkale Savaşı'ndaki pek çok çarpışma neredeyse göğüs göğüse yapıldı. Siperler birbirine çok yakındı ve makineli tüfek ateşi çok yoğundu. Dikenli teller ise Fransızdakinden daha alçaktı.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

kayıpların arasında Tuğgeneral Kenna, VC, Albay Sir John Milbanke, VC ile Tuğgeneral Longford da vardı. Akşam saat 9'da saldırının başarısız olduğu kesinleşti. Tepe 60'taki (Bombatepe) saldırı da, hemen hemen aynı durumdaydı. Bu süre zarfında Anafarta Gurubu'ndaki Türk askerleri, büyük çaplı

Anzak askerleri süngüleri takılı ilerlemekte. Epeyce yayınlanan bu fotoğraf Avustralya'nın Gelibolu'ya çıkışını simgeleyen bir resim haline gelmişti. Askerler atletik ve formda görünüyordular; fakat hedef olmaya çok açık bir pozisyonlardalar. Bu da fotoğrafın büyük ihtimalle poz verilerek çekildiğini gösteriyor.

İngiliz saldırılarına uğramalarına rağmen, çok iyi mevzilendikleri için az sayıda kayıp verdiler.

Her iki tarafın da artık takati kalmamıştı. Hem fiziksel hem psikolojik olarak bitmişlerdi. Bir yandan sert çarpışmalar sürerken ve saldırılar taktik seviyesinde yürütülürken, Gelibolu Yarımadası'ndaki mücadele, ufukta hâlâ bir değişikliğin görülmediği inatçı bir çıkmazda sıkışarak yavaş yavaş gücünü kaybediyordu. 5. Ordu halen bütün bölgelerdeki kritik mevzileri elinde tutuyordu. Bu bölgelerin top, topçu mühimmatı ve makineli tüfek eksiği

telafi edilmişti. Sürekli değişen Türk komutası artık çeşitli büyüklüklerde dört operasyon grubu olarak düzenlenmişti: Albay Mustafa Kemal komutasında Anafarta Grubu, Esat Paşa komutasında Anıburnu (Anzak) Grubu, Vehip Paşa komutasında Seddülbahir Grubu ve Mehmet Ali Paşa komutasında Asya Grubu. Ağustos ayı boyunca, daha fazla Türk takviye kuvveti: 24. ve 26. tümenlerle birlikte 6. Kolordu ve 15. ve 25. tümenlerle birlikte 17. Kolordu yarımada'ya geldi.

İngiliz basını, halkı savaşı sürdürme kararından vazgeçirmiş olabilir. Nüfuz sahibi İngiliz gazeteci

yazar Ellis Ashmead-Bartlett son olarak meydana gelen talihsiz saldırıda bizzat yer almıştı. Ayrıca ilk çıkarmalarda da bulunmuş ve operasyonun başarı şansının olmadığını düşünmeye başlamıştı. Yaz boyunca yayınladığı haberler savaşa gölge düşürmüştü. Fakat yarımada'daki kötü koşulları ve boşuna yapılan cephe taarruzlarını 'uzun uzadıya ve abartılı' şekilde anlatarak Çanakkale Komitesi'nin dikkatini çeken asıl gazeteci, 29 yaşındaki Avustralyalı Keith Arthur Murdoch olmuştu. Hamilton'un kurmay kadrosunda yer alan Binbaşı Guy Dawnay, Ağustos ayı sonunda Londra'ya döndü ve yönetici kadrodan önüne gelen herkese mevcut durumu anlatmaya başladı. Hamilton kendisini takviye kuvvet yardımı talep etmek için Londra'ya yolladığı halde, Dawnay gerçeğin ülkede bilinmesi gerektiğini düşünüyordu. Hamilton 95.000 kişilik takviye kuvvet isteyerek Londra'daki bu huzursuz ortamın iyice gerilmesine neden oldu. Bu durumda yarımada'yı boşaltmak zorunda kalırsa ordusunun yarısını kaybedecekti.

14 Ekim'de Çanakkale Komitesi toplandı ve Hamilton'un yerine başka birinin göreve getirilmesi gerektiğine karar verdi. 2 gün sonra kendisine bir telgraf gönderildi. Hamilton bu kararı oldukça doğal karşıladı. Ayrılmak için hazırlanırken bütün astlarına ve kurmay subaylarına sıkı çalışmalarından dolayı teşekkür etti. Onun yerine gelecek olan kişi General Sir Charles Monro idi. Monro Batı Cephesi'nden yeni ayrılmıştı. 28 Ekim'de İzmir'a vardı. Fransa'da savaşın kazanılması için Almanya'nın yenilmesi gerektiğini savunuyordu. Akdeniz'deki durumla ilgili detaylı bilgiler aldı ve dört kez Kitchener ile görüştü. Ardından aldığı talimatlarla durumu değerlendirmek ve Londra'ya bir eylem planı önermek üzere görev yerine gitti. Kitchener, eğer Monro savaşın kazanılabileceğine karar verirse onu takviye kuvvetlerle destekleyeceğine ve yine yarımada'nın tahliye edilmesi gerektiğine karar verirse bu kararına da tam destek vereceğine dair söz verdi.

Monro, ordudaki tümenlerin resmi asker sayısının neredeyse yarısından az bir kısmının kaldığını gördü. Bunun üstüne bir de hastalıklar ve özellikle dizanteri

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

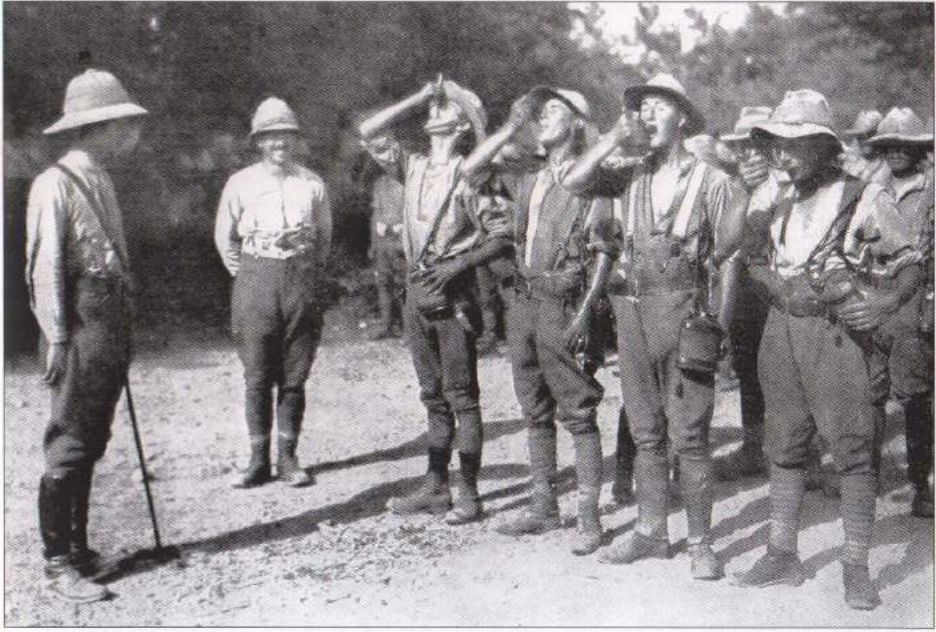
orduda günlük asker kayıplarına neden oluyordu. Hızla cepheleri dolaştıktan sonra ne ilginçtir ki olumlu bir kanıya vardı. Londra'ya gönderdiği ilk raporunda tahliye için çok erken olduğunu bildirdi. Öncelikle kış takımlarının yeniden ikmalini ve istihkâm malzemesi gönderilmesini istedi. Buna rağmen Monro, Ekim ayının sonunda oldukça uzun başka bir rapor daha gönderecekti. Bu raporda, askerlerin içinde bulundukları kötü şartları etrafıca değerlendiriyor ve Türklerin yüksek kesimlere tamamen hâkim olduğunu, küçük çıkarma kıyılarının gözcülere açık olduğunu ve kuvvetleri bir araya toplamaya ya da bir taktik baskını yapmaya müsait olmadığını bildiriyordu. Üstelik tüm istihbarat Almanya'nın Osmanlı ordusunu büyük ölçüde takviye etmek üzere olduğunu haber

Burada sonuna kadar geri tepmiş bir İngiliz obüsü görülmekte, muhtemelen tam doldurulmuş vaziyette ateşleniyor. Top namlusunun ateşleme pozisyonuna getirilmesi için gereken büyük hidrolik, namlunun üzerinde kolaylıkla görülebilmekte.

veriyordu. Vardığı sonuç şuydu: Tahliye, yapılabilecek tek makul iş gibi görünmektedir.

1915 yazı sonlarında, Bulgaristan İttifak devletlerine katıldı. Bu Almanya'nın Çanakkale'ye göndereceği, en çok ihtiyaç duyulan ağır silah cephane ve yedek parça yardımı için yeni bir kara yolu açtı. Buna ek olarak hayati önem taşıyan takviye kuvvetler de Eylül ayında gelmeye başladılar. Bu takviye kuvvetlerinde Almanya'dan gelen 150 ve Avusturya-Macaristan'dan gelen 240 mm'lik obüs bataryaları da bulunmaktaydı. Ağır silahlarla birlikte Alman ve Avusturyalı teknik uzmanlar ve üç Alman kurmay subayı da cepheye intikal etmişlerdi. Operasyonun temposu yavaşlıyor olsa da Osmanlı genelkurmayı, İzmir'de konaklayan 20. Tümen'i yarımadaya gönderdi. Harekât başkanlığı, bir süvari tümenini ve iki piyade alayını, cephede mevzilenmeye hazırlanması için teyakkuza geçirdi. Bu hazırlıklar, İtalyanların İngilizlerin desteğini alarak Asya kıyısını işgale hazır beklediğini haber veren raporların

gelmesi üzerine alınan bir önlemdi. Liman von Sanders 1915 sonbaharına kadar müttefiklerin Saroz Körfezi'nde ya da Asya kıyısında başka çıkarmalar yapabileceğinden emindi ve savaşın sonuna kadar en önemli kuvvetlerini orada tuttu.

Uzun süredir beklenen ağır silah cephaneleri, birkaç ilave ağır Avusturya obüs bataryasıyla birlikte Kasım'da gelmeye başladı. Bu takviyelerle cesaretlenen Enver Paşa ve Osmanlı genelkurmayı, müttefikleri denize geri püskürtecek topyekûn bir taarruz hazırlamak için görüşmelere başladı. Fakat kış mevsiminin yaklaşmasıyla beraber, operasyon planlarını rafa kaldırdılar.

YARIMADA TAHLİYE EDİLİYOR

3 Kasım'da Monro Mısır'a gitti. Oradan da Sırp ordusunu kurtarmak ve Balkanlar'ın durumunu düzeltmek için o sırada Yunanistan'ın Selanik şehrine ilerleyen İngiliz kuvvetlerine komuta etmekle görevlendirildi. Bu durum, Birdwood'un

Müttefiklerin askerleri gözetim altında ilaç alıyorlar. Ortadoğudaki operasyon sırasında tropikal endemik hastalıklar yüzünden ağır kayıplar verildi. Bu askerler büyük ihtimalle sıtmaya karşı koruyucu önlem almak için kinin içiyorlar.

Gelibolu bölgesi genel komutanlığı yetkisiyle göreve devam etmesine sebep oldu. Kitchener ilk başta tahliye kararına karşıydı ve durumu bizzat değerlendirmek için 9 Kasım'da yarımada'ya geldi. Zorlu arazi şartları ve dar çıkarma kıyıları yüzünden geriye dönmek zorunda kaldı. Birdwood her şeye rağmen İngilizlerin kazandıklarına sahip çıkması gerektiğini düşünüyordu. Kitchener hemen Selanik'e giderek sonunda 22 Kasım'da İngiltere'ye, Gelibolu operasyonunun artık sona erdirilmesi gerektiğini bildirdi.

İskeleleri ve depoları yıkan, siperleri soğuk su ile dolduran korkunç kış fırtınası yarımada'yı etkisi altına alınca, askerlerini tahliye etmesi gerektiğini nihayet anlayan Birdwood'un işi son derece zordu. Suvla Körfezi'nde kış fırtınası kurumuş durumda

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

olan Tuz Gölü'nü bile tekrar doldurmuştu ve soğuk ısırmaları vakaları yeniden ortaya çıkmaya başladı. Türkler ise yüksek bölgelerde yerleşmişlerdi ve küçük çaplı saldırılarla bombardımana durmadan devam ediyorlardı. Onların da bu keşmekeşte ve zorlu şartlarda ana taarruzu sürdürmeye niyetlerinin olmadığı belliydi.

Birdwood'un kadrosu savaşın en göze çarpan operasyonlarını maharetle uygulamaya başladılar.

Türk piyadeleri bir trenin yanında sıraya geçmişler. Osmanlı demiryolları yeterli değildi ve savaşın devam ettiği cephelere kadar ulaşmıyordu. Sonuç olarak Türkler büyük ihtiyat kuvvetlerini hiçbir zaman Avrupalı güçlerin ulaştırdığı kadar hızlı ulaştıramamıştır.

Bunlar onun ordusunun sağ salım geri çekilmesini amaçlıyordu. İlk etapta Suvla ve Anzak kıyıları tahliye edildi. Tahliye devam ederken bütün rutin işler de yapıldı ki Türkler yakında olacak geri çekilmeyi fark edemesin. Geri çekilme için hazırlıklar yapılırken İngiliz pozisyonlarında fark edilebilecek bir değişiklik olmadı. Fakat Aralık'a kadar Birdwood hatlarını iyice daralttı ve askerlerini yerlerinden aldı. Bu çok büyük çaplı bir operasyondur: 5.000 hayvan ve 200 topla birlikte mevzilerin içinde 85.000 asker yer almaktaydı. Karanlık bastırınca askerler harekete geçti ve yüklemeler yapıldı. 18 Aralık'a kadar askerlerin yarısı gitmişti. Geride kalan askerler, Türkleri aldatmak için büyük bir hevesle kolları sıvadılar ve türlü türlü oyunlar uydurarak aldatma görevlerini

süzdürdüler. Türkleri hâlâ siperlerde askerler olduğuna ikna etmek için, su dolu tenekelerle kutularla yapılan ağırlıklara bağlanmış kendinden ateşlemeli tüfekler kullandılar; yemekleri ateşte pişmeye bıraktılar. Bu sırada, yanlarında götüremedikleri hayvanları öldürdüler ve ikmal malzemelerini imha etmek için bir araya yığıldılar. 19/20 Aralık gecesi sadece 5.000 asker mevzilerin çevresine yerleştirildi. Birdwood bu askerlerin çoğunun gemilere döneceğini düşünüyordu. Tahliye usulca devam ediyordu. Akşam 10'a kadar sadece gönüllü 1.500 artçı asker geride kalmıştı. Türkler hâlâ sessizlerdi. 20 Aralık sabahı 1:30'da sonuncu geri

çekilme harekâtı başladı ve sabah 2:40'da tamamlandı. Kendinden ateşlemeli tüfeklerin ateşi sabah 4'e yani imha eylemleri sona erinceye kadar devam etti.

Patlamalar olurken düşman siperlerinin boş olduğu haberi Yüzbaşı Ali Remzi'nin²⁸ ileri

karakolları tarafından sahra telefonu ile kendisine iletildi. Bu haber hemen 5. Ordu karargâhına gönderildi. Yüzbaşıya araştırma yapma emri verildi. Yüzbaşı gitti ve İngiliz siper sisteminin 150 m (164 yarda) kadar içine girdi; siperlerin boş olduğunu ve askerlerin yerine mankenlerin yerleştirildiğini gördü. Bu sırada 5. Ordu karargâhındaki subaylar Liman von Sanders'i uyandırarak; ona durumu haber verdiler. Tüm düşman kuvveti ve pek çok ağır silah başarıyla geri çekilmişti. Elbette geride kalan her şey planlandığı gibi imha edilemedi. Dolayısıyla çok sayıda depo ve ikmal malzemesi Türklerin eline geçti. Gene de genel itibarıyla tahliye operasyonu başarıyla tatbik edilmişti.

Seddülbahir çıkarma kıyısı İngilizler için bir endişe kaynağı olmaya devam ediyordu. İngilizler tahliye planlarından artık Türklerin haberdar olduklarına ve kalan çıkarma kıyısını istila etmek için son bir teşebbüste bulanacaklarına emindi. Suvla Körfezi'nden çekilen 29. Tümen savunmayı güçlendirmesi için Seddülbahir'e yollandı. Mevcut

mekinin korunması ya da bırakılması konusunda kafalar karıştı. Deniz kuvvetleri, ordunun çıkarma kıyısını sıkıca muhafaza etmesini istiyordu, çünkü bu çıkarma kıyısı Çanakkale Boğazı'nın ağır kısmını abluka altına alma işini kolaylaştırıyordu.

Yeni yıla doğru, müttefiklerin Seddülbahir mevkiini de tahliye etmeye karar verdikleri anlaşıyor. Türklerin yoğun ilgi ve gözlemlerine rağmen, müttefikler General Davies'in 8. Kolordusu'nun oldukça saldırgan taktik tavı ile başarılı bir yanıltma operasyonu daha yaptılar. İhtiyaç fazlası malzemelerin ve silahların geri çekilmesi gece karanlık saatlerde

gerçekleştirildi fakat aralıksız devam eden kış fırtınası bu işlemi sekteye uğrattı. 7 Ocak 1916'da, yarımada da artık müttefiklerin 17.000'den daha az askeri kalmıştı. 13., 29., 52. Tümenlerle birlikte İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri tümeni de harekâtın sonuna

kadar orada kaldılar. Ağustos ayında tam kadrolu olan 29. Tümen'in asker sayısı neredeyse 4.000'e kadar düşmüştü. 8/9 Ocak gecesi, müttefikler yine taktik askeri yanıltmada dikkate şayan bir ustalık gösterdiler ve Türkleri kandırıp, onları hatlarını çok sıkı bir şekilde tutulduğuna inandırdılar. Sabah saat 3:45'te arkayı korumak için geride kalan askerler de yeterince uzaklaşınca, terk ettikleri zengin depoları imha etmek için dikkatlice yerleştirilen patlayıcılar depoları havaya uçurdu. Yerlerinde kalan binlerce katır zamanında tahliye edilemediği için vuruldu. Yine çok büyük miktarlarda askeri malzeme, at, çadır ve yiyecek Türklerin eline geçti. Liman von Sanders Türklerin ele geçirdikleri malzemeleri organize edip taşımalarının tam iki yıl sürdüğünü dikkat çekmişti.

Nihayet, 9 Ocak 1916'da sabah saat 9'da Liman von Sanders Osmanlı Genelkurmay Başkanlığı'na İngilizlerin yarımadaı terk ettiğini bildirdi ve Türkler hemen ardından kuvvetlerini bölgeden çekmeye başladılar. 10 gün içinde, Osmanlı tümenleri Trakya'daki garnizonlara gitmek üzere yarımadaı terk

"Bütün yarımadaının tahliyesi artık tamamlandı. Bu tahliyenin başarıyla gerçekleşmesi için iki önemli askeri esas lazımdı: Şans ve ustaca hazırlanmış disiplinli bir organizasyon."

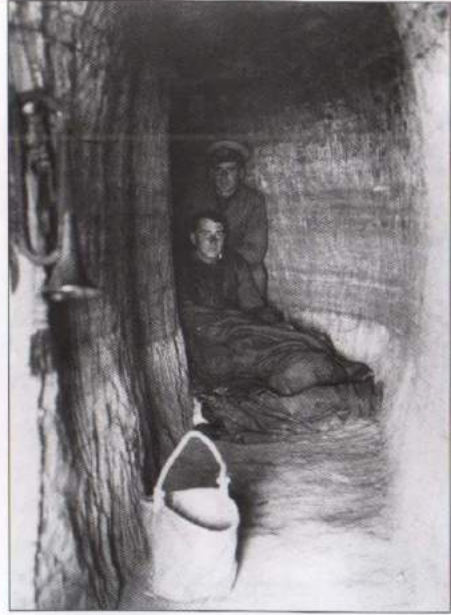
Sir Charles Monro'nun ilk raporu, 1916

1916, Gelibolu'da Türk ordusundan bir er görülüyor. Türkler askerlerine şefkatle "Mehmetçik" ya da "Mehmetler" derlerdi. Bu isim İngilizcedeki "Tommy" gibidir. Mehmetçik de (Tommyler gibi) cesur ve dayanıklıdır, neredeyse hiç şikâyet etmez.

etti. Liman von Sanders 15 Ocak 1916'da İstanbul'a geri döndü. 5. Ordu tümenleri faal cephelere gönderildikçe, ordunun kuvvet sayısı yavaş yavaş çıkarma öncesi sayıya indi. 1916 Ocak ayı sonunda 5. Ordu; sadece 24. ve 26. Tümenlerle 6. Kolordu ve 25. ve 42. Tümenlerle 14. Kolordu'dan oluşuyordu. Müstahkem Mevki komutanlığı kuvvetleri hemen hemen aynı kaldı. Savaşın ilerleyen zamanlarında Çanakkale tümenleri toparlanıp tam savaş kuvvetine erişince daha faal olan cephelere gönderildiler.

İngiliz tümenlerinin en iyileri Batı Cephesi'ne gönderildi. Bu tümenlerin arasında 29. Tümen, 1916'da 60. Tümen olarak orduya dâhil edilen İngiliz Kraliyet Deniz Tümeni ve kendi başına küçük bir ordu haline gelen Anzaklar vardı. Bulgarlar ve Almanlara karşı mücadele etmek için Gönüllüler ve Kitchener tümenleri yeni kurulmuş Selanik köprübaşı mevkiine gönderildiler. Çoğu, 1916 ve 1917'de Mısır'da Türklerle bir başka raunda çıkma fırsatını bulacaktı. Ian Hamilton Londra'ya döndü ve bir daha hiç faal komutanlık teklifi almadı. Yarımada görev yapmış ve daha sonra mareşal olan dikkate

İngiliz Kraliyet Deniz Tümeni yarımada savaşan en iyi müttefik teşkilatlarından biriydi. Daha sonra Fransa'ya gönderildi ve orada 61. Tümen²⁹ olarak orduya katıldı. Fotoğrafta, RND'len iki asker yarımada bir mağara içinde görülmekte.

Müttefiklerin sedye taşıyan askerleri savaş kayıplarını yarımada tahliye ediyorlar. İngiliz tahliye işlemi oldukça yavaştı ve insan gücüne dayalıydı. Yaralılar önce kumsala taşınıyor, orada layetlere bindiriliyor ve ardından gemilerle Mısır'da bulunan hastanelere götürülüyordu.

değer dört subay vardır: Birdwood, Slim, Harding ve (Avustralyalı) Blamey. Siyasi açıdan bakılırsa, bu savaş Churchill, Kitchener ve Asquith'in hükümetine zarar verdi. Bu yüzden tarihçi Alan Moorehead bu savaşı 'saygınlıkları yok eden güç' olarak nitelendirdi.

Muharebe delillerini incelemek üzere bir araştırma komisyonu toplandı. Komisyon operasyonu planlayanların ve savaşa katılanların ifadelerine başvurdu. Başlangıçtaki raporlar, idarede ve lojistikte yapılan hataların bütün çabaları boşa çıkardığı yönündeydi. Fakat 1919'da hazırlanan en son rapor, Hamilton ve Stopford'u suçlu bularak Türklerin kuvvetlerini etkili bir şekilde toparlama yeteneğine özellikle değindi. Daha sonra İngiliz resmi savaş raporu Osmanlı askerlerinin savunmada ne kadar

dirençli ve azimli olduklarına ve 5. Ordu'nun dâhice idare edildiğine dikkat çekecekti.

Bu operasyon belki de savaşın en önemli "keşke"sidir. Pek çok tarihçi, Türkler arasında can kaybının müttefiklere nazaran çok daha fazla olduğuna inansa da gerçek şu ki; her iki tarafın kayıpları neredeyse birbirine eşittir. İngiltere (ve sömürgeleri) yaklaşık 205.000 asker kaybettiler, bunlardan 43.000'i öldürüldü ya da kayboldu. Fransızlar da yarımada gönderdikleri 79.000 askerin 47.000'ini kaybetti. Liman von Sanders Türklerin 66.000 askerin öldürüldüğünü bildirmişti. Britanya resmi tarihi de dâhil pek çok tarih kaynağı Türklerin 350.000'den fazla asker kaybettiği spekülasyonunu yaparak, Türklerin özensiz kayıtları yüzünden kesin

Müttefik askerleri tahliye sırasında bir sal üzerinde görülmüyor. İngilizlere ait çok az teçhizat tahliyeler sırasında yarımadaдан çıkarılabildi. Stoklanan malzemenin pek çoğu havaya uçuruldu veya yakıldı. Ona rağmen, Türkler çok büyük miktarlarda terk edilmiş ikmal malzemesi ele geçirdiler.

bir sayı elde edilemeyeceğini ileri sürer. Aslında Osmanlı ordusu kayıt tutma konusunda oldukça mahirdir. 4 Nisan 1915'ten 19 Aralık 1915'e geçen sürede toplam 56.643 asker öldürülmüş, 97.007 asker yaralanmış ve 11.178 asker kaybolmuştur. Buradan da anlaşılabilceği üzere, Türkler ile müttefiklerin verdikleri kayıplar hemen hemen aynıdır.

Müttefikler harekât süresince Çanakkale'ye yaklaşık 490.000 asker gönderdi. Batı tarihçilerinin ve yazarların çoğu dokuz aylık muharebe boyunca

Osmanlı ordusunun harekâtta yaklaşık 500.000 asker kullandığına dikkat çeker. Hâlbuki Osmanlı ordusunun 1915'te bilinen tertibi göz önüne alındığında; bu rakamın epey abartılı olduğu anlaşılır. Bu sayı muhtemelen, müttefiklerin Türkler karşısında küçük düşmemesi için uydurulmuş bir kılıftan ibarettir. Osmanlı kayıtlarından ve Liman von Sanders'in hatıralarından anlaşılan o ki; Türklerin harekât sırasında müttefiklerle eşit sayıda muharip askeri mevcut değildir. Gerçekten de durum bunun tam aksiydi. Türkler genelde sayıca müttefiklerden daha azlardı ve yarımadaда sahip oldukları en büyük kuvvete Ekim 1915'te, 315.000 subay ve askerin 5. Ordu'nun kadrosuna katılmasıyla erişmişlerdi.

Gelibolu harekâtı çok mühim sonuçlar doğurdu. Savaşın sonlarında İskenderun çevresinde çok cazip fırsatlar yakalamalarına rağmen, İngilizler bir daha asla

ÜÇLÜ PİYADE TÜMENLERİ

1917'de Fransız ve Alman orduları savaştan önce iki alaydan oluşan iki tugaylı piyade tümeni (toplam 12 piyade taburundan müteşekkıl) düzenlerinden vazgeçtiler. Her iki ordu da üçlü, üç alaylı (toplam 9 taburdan oluşan) düzene geçti. 1918'de İngiltere de tekrar dokuz taburlu tümene geri döndü. Bu yeni organizasyon iki alayı sipirlere yerleştirirken birini ihtiyatta tutmaya imkân veriyordu. Aslında Osmanlı ordusu 1910 yılında yaptığı geniş çaplı bir düzenlemeyeyle 'üçlü tümen' olarak bilinen organizasyonu meydana getirmişti. Yeni Osmanlı tümenleri, üç taburdan oluşan üç piyade alayından meydana geliyordu ve bu taburlar bir topçu alayıyla destekleniyordu. Bu temel düzen 1912-13 yılları arasında Balkan Savaşları sırasında test edilmişti. Sevk ve idare kolaylaştırıldı, tümen komutanları tugay komutanına gitmeden doğrudan alay komutanlarıyla irtibat kurabilecekti. Bu yeni düzenlemenin esnek ve oldukça başarılı olduğu savaşta ispatlandı. Osmanlı ordusu bu düzeni, 1914'te ordu seferber edildiği sırada muhafaza etti. İkinci Dünya Savaşı'nın başına kadar üçlü tümen dünya standardı haline gelecekti.

Ruslar tarafından ele geçirilen Türk askerleri. Osmanlı kuvvetlerinin savaşta ve özellikle dağlık Kafkas bölgesinde maruz kaldığı iklim koşulları son derece sertti ve çok ciddi oranlarda kayba sebebiyet vermişti.

Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir amfibi taarruza kalkışmadı. Londra'daki yöneticilerin bazıları çevre hareketlarının artık gücünü kaybettiğini savunurken, bazıları da Gelibolu harekâtından sonra savaşın aslında Batı Cephesi'nde kazanılması gerektiğini tekrar gündeme taşıdılar. Osmanlı açısından bakıldığında birkaç önemli sonuç daha vardı. Bunlar dünya genelinde haklarında pek fazla değerlendirmeye yapılmayan sonuçlardır. Bunlardan en önemlisi, Osmanlı ordusunda bu zorlu savaş sınavından geçen, yeteneklerini kanıtlamış usta komutanlardan oluşan bir grubun ortaya çıkmasıdır. Bu şahısların pek çoğu, savaşta imparatorluğun mücadelesine önemli katkılar sağlamakla kalmamış, Kurtuluş Savaşı'nda (1919-1922) da ciddi rol oynamışlardır. Bu cephede sağlanan başarının bir diğer önemli sonucu, Jön Türk

liderlerinin savaşın gidişatı ve İttifak devletlerinin kesin zaferi hakkındaki umutlarının yeşermesine yol açmasıdır. 1916'da, Enver Paşa zafere olan inancı yüzünden, Osmanlı ordusunu Avrupa'da üç cephede daha savaşa sokacaktır. Sonuç olarak Gelibolu Harekâtı'ndan bir grup tecrübeli Osmanlı piyade tümeni çıktı ve bu tümenler öyle bir çekirdek kadro oluşturdular ki; Osmanlı komutanları gelecek seferlerde bu kadroyu kullanarak çok başarılı operasyonlara imza atacaklardı.

1915'TE KAFKASLAR

3. Ordu Komutanı Tuğgeneral Hafız Hakkı Bey³⁰, Şubat başında tifüs-lekeli humma hastalığı yüzünden öldü ve onun yerine Mahmut Kâmil Paşa geçti. Felaketle sonuçlanan kış savunmasından sonra her ay 1. ve 2. Ordulardan gelen kuvvetler, boşalan yerleri dolduruyordu. Mezopotamya'dan 36. Tümen geldi ve Van Gölü yakınındaki 3. Ordu'nun güney kanadı boyunca uzanan mevkilere yerleşti. Buna ilaveten 3.

KAFKASLAR'DA SAVAŞ DEVAM EDİYOR

Kafkas Bölgesi'ndeki ordular, girdikleri muharebelerde kâğıt üzerinde oldukça güçlü gözüküyorlardı; ama aslında çok zayıflardı. Teoride, Rusların 130.000 piyade, 35.000 süvari ve 340 topu vardı, hâlbuki asıl kuvvetleri 70.000 piyade, 9000 süvari ve 130 toptan oluşuyordu. Buna karşın Türkler 131 topla birlikte piyade ve süvariden müteşekkil 53.000 kişilik bir karma kuvveti savaş bölgesine çıkarmıştı. Türkler 720 km'lik (447 mil) cephenin her yerinde güçlü olamayacakları için, Ruslar ağırlık merkezlerini planlı bir baskın yapmak için güneydoğuya kaydırdılar ve ana taarruzlarını burada başlattılar. Ruslar, Türklerin iki seferi kuvvet ve süvari tümenleriyle birlikte yenilenmiş 9. Kolordu'yu gönderdiklerini bilmiyorlardı. Bu kuvvetlerin toplanması, Rusların Türk kuvveti görmeyi ummadığı bir yerde, çok zor koşullar altında, gizlilikle yürütülen ustaca bir toplanmaydı. 16 Temmuz'da Rus saldırıları zayıfladı ve Türklerin karşı taarruzu Ruslara ağır kayıplar verdirdi. Ruslar geri püskürtüldü. Türkler azimle karşı taarruza devam ederek Malazgirt şehrini kurtardılar; ardından Ağustos başlarında Eleşkirt Vadisi'ne doğru saldırıya geçtiler. Ruslar da buna cevap verip Türkleri kuşatılma tehlikesiyle karşı karşıya bırakınca; Türkler saldırıyı durdurarak geri çekildiler. Malazgirt tekrar Rusların eline geçti fakat cephe kısa sürede istikrar kazandı. Her iki taraf da ağır kayıplar verdi. Bu durum Ocak 1916'ya kadar muharebeye ara verilmesine sebep oldu.

Lojistik Müfettişliği Heyeti, 1915 Mart ortalarına kadar, 3. Ordu'nun muharip kapasitesinin büyük bir kısmını yenilemeyi başardı. Muharip kuvvetleri ortalama piyade tümenlerinden çok daha az olduğu halde, 10. ve 11. Kolordular cephegediler ve savaşa devam ediyorlardı. Geriye kalan topçu ve muharip askerlerle tekrar oluşturulan 9. Kolordu da cepheye sevk edildi. En iyi ihtiyat hafif süvari alayları tek bir

güçlü tümen çatısı altında birleştirildi (3. İhtiyat Süvari Tümeni oldu). Ruslar Eleşkirt Vadisi'ne doğru bir taşma yapsa bile, Nisan ayına kadar stratejik durum sınır bölgesi boyunca istikrar kazanmış görünüyordu.

Bu istikrarlı durum, Türklerin savunma hatlarını korumalarına ve hâlâ parçalanmış vaziyetteki 9. Kolordu'nun tekrar teşkilatlanması ve eğitilmesi için Erzurum yakınına çekilmesine fırsat tanıdı. Yalnızca 2. ve 3. Süvari Tümenleri'nin oluşturduğu oldukça dar bir savunma perdesi Van Gölü ve Erzurum arasında saldırıya açık uzun bir cepheyi koruyordu. Van Jandarma Tümeni ve 1. Seferi Kuvvet, Van Gölü kuzeyindeki cepheyi tutmuştu. Ruslar 6 Mayıs'ta Tortum Vadisi'nden Erzurum'a doğru büyük bir hücumla kalktılar. Bu saldırı aynı ayın sonunda geri püskürtülerek durduruldu. Türkler yaklaşık 15 km'lik (9 mil) bir toprağı kaybetmişlerdi. Bu bölgeyi geri almaya kararlı oldukları için 11 Haziran'da Rusların muharebe hattını aşmaları üzerine bir hücum başlattılar ve Rusları başlangıç mevkillerine kadar geri püskürttüler.

Türkler güneyde daha başarısızlardı. Ruslar Mayıs ayının 13'ünde Van şehrini ele geçirince Türklerin güneydoğu sınır bölgesindeki mevkilleri parçalandı. Zaten iki gün önce de Van Gölü'nün kuzeyinde Malazgirt'i kaybetmişlerdi. Haziran başlarında, Rus ordusu Van Gölü'nün kuzey kıyıları ve çevresini temizledi ve Muş'a yaklaşanlara gözdağı verdi. Ruslar Kafkas Cephesi'nin güney kesiminde çok geniş bir istihkam meydana getirdiler. Türklerin bu kayıpları belki lojistik noksanlıkların artarak 3. Ordu'nun muharip gücünü kırmaya başlamasıyla açıklanabilir. Osmanlı'nın lojistik durumunun bozulmasını hızlandıran sebep ise artan Ermeni isyanlarıydı. Bu isyanlar arka bölgelerle haberleşme yollarını tehlikeye sokuyordu.

ERMENİ İSYANI

Birinci Dünya Savaşı tarihinin Ortadoğu sahnesinde en çok tartışılan konu 1915'te Doğu Anadolu Ermeni halkıyla alakalıdır. Günümüzde Ermeniler ve çoğu Batılı tarihçi Genç Türklerin Ermenilere karşı planlı

Rus keskin nişancıları. Poz verilerek çekilmiş olan bu fotoğraf düşman ateşine hedef olacak şekilde dürbünü gözlem yapan bir subayı gösteriyor. Subay bakımlı ve formda gözüktüyor.

bir imha harekâtı düzenlediklerini iddia ederler. Türkler ise Ermenilerin savaş boyunca sürekli isyan çıkarak ulusal güvenliğe zarar verdiklerini, bu yüzden savaş bölgesinden ihraç edilip başka bir yere yerleştirildiklerini; bu yer değişikliği sırasında da çoğunun açlıktan öldüğünü savunur.

Ermeniler ve Osmanlı hükümeti arasında 1870'lerden beri devam eden bir anlaşmazlık vardı. Bu anlaşmazlık zamanla Ermeni isyan komitelerinin ortaya çıkmasına yol açtı. Bu komiteler, amaçlarına ulaşan Makedon ve Bulgar komitelerini örnek alarak kuruldu ve Avrupalılar tarafından desteklendi. 1908-09 Genç Türk İsyanı'nın hemen ardından Osmanlı azınlıklarının hakları genişletilmişti; fakat sonra tekrar kısıtlandı. Saltanatın kaldırılması ve modern anayasa sisteminin kurulması sayesinde daha geniş bir özerkliğe sahip ve politikaya müdahil olacaklarını

düşünen azınlıkların özellikle Ermenilerin ve Yunanların umutları suya düştü. İmparatorluğun genelinde artan vergilerden ve haklarındaki kısıtlamalardan dolayı hayal kırıklığına uğrayan azınlıklar karışıklık çıkardılar. Özellikle Adana'da bulunan Ermeniler, 14 Nisan 1909'da ayaklandılar. Ordu ve jandarma, isyanı bastırırken binlerce Ermeni'yi öldürdü.³¹

1914'te, Osmanlı İmparatorluğu içindeki Ermeni nüfusu Doğu Anadolu'da yaşayan 1.3 milyonluk kısım ile birlikte birkaç milyona ulaşıyordu.³² Doğu Anadolu'da 1700'lerin sonlarından itibaren sayısız Ermeni isyanı çıktı. Bu isyanları devlet zor kullanarak bastırdı. Ermenilerin çoğu imparatorluğun sadık ve kanunlara uyan vatandaşlarıyken; kendilerini özerk bir Ermenistan'ın kurulmasına adanmış yıkıcı topluluklar da senelerdir varlıklarını sürdürmekteydiler. 1909'dan sonra, dâhili anlaşmazlıklar bu grupların faaliyetlerinin artmasına sebep oldu. 1910'da Taşnaklar (ihtilalci Ermeni milliyetçi topluluğu) Doğu Anadolu'da

Bir Ermeni gönüllü. Bu resim bir Ermeni milliyetçi komite üyesinin donanımını göstermekte. Modern bir asker tüfeği, süngüsü ve birkaç palaska fişeklik görülüyor.

bir terör faaliyeti başlattılar. Ordunun düzeni sağlayabilmesi ve kanunların gereğini yerine getirmesi için binlerce Türk ve Ermeni öldürüldü. Arnavutluk, Kosova ve Makedonya'da diğer azınlıklar da etkisiz hale getirilirken benzer şekilde ölümler oldu. 1912-13 Balkan Savaşları Osmanlı'nın Avrupa eyaletlerindeki hâkimiyetini sona erdirdi. Bu da azınlıklar sorununun önemli bir kısmının ortadan kalkmasına sebep oldu. Fakat imparatorluk içinde Ermeniler Anadolu eyaletlerinde varlıklarını sürdürüyorlardı. Birinci Dünya Savaşı yaklaşırken iyi organize olmuş ve çok etkili ihtilalcı Ermeni komiteleri, Avrupa ve Rusya'da açıktan çalışıyorlardı. Bu komiteler büyük güçler tarafından maddi ve manevi olarak destekleniyordu. Bu komiteler esasen bağımsız bir Ermeni Devleti'nin kurulmasını arzuluyorlardı.

Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşayan pek çok Ermeni; Ziya Gökalp'in milliyetçi Pan-Türkizm fikirlerine dayanan, Turancılık olarak bilinen, Türk kimliği, Türk dili ve kültürünün imparatorluğa empoze edilmesi gerektiğine dair yeni ortaya çıkan siyasi felsefeye karşı itiraz bayrağını çekti. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bazı üyeleri ve özellikle Enver ve Talar Paşalar, Gökalp'in fikirlerinin tutkulu bir hayranıydılar. Bu yeni Türk milliyetçiliği İTC'nin savunduğu çağdaşlık fikri ile kaynaşarak orduda da kendine pek çok taraftar bulmuştu. Gökalp'i destekleyenler Rusya'da, Trans-Hazar bölgesinde yaşayan ve Osmanlı tebaası olmayan Türklerle bile iletişime geçmişlerdi. Doğal olarak dil ve kültürleriyle farklı olan Hristiyan Ermeniler, Gökalp'in fikirlerinin hayatlarını olumsuz etkileyeceğinden endişeleniyorlardı. Gökalp'in imparatorluğun ekonomisine daha fazla Türk'ün katılımını savunması, çalışkan ve üretken Ermenileri aynı şekilde kaygılandırıyordu. 1914'e gelindiğinde, Türklerin Müslüman mültecileri Balkanlar'dan Anadolu'ya yerleşmeleri için getirip Anadolu'nun merkezindeki hâkimiyetlerini güçlendirmeye niyetli olduklarına; dolayısıyla bir çeşit kültürel ve ekonomik Türkleştirme programının imparatorlukta Müslüman olmayan halklara dayatılacağına inanmak için Ermenilerin nedenleri vardı.

1914 baharında Ermeni komitelerinin faaliyetleri öyle bir noktaya geldi ki, Tiflis ve Paris'te, bir çeşit sınır dışı yönetim altında resmî bürolar açabiliyorlardı. Kendi ülkelerinden göç eden bu gruplar aktif bir şekilde imparatorluğa gizlice silah ve patlayıcı sokmakla uğraşıyorlardı. Ayrıca Türkler yollanan bazı mallara da el konuyordu. Temmuz sonlarında, Ermeni komiteleri Erzurum'da Taşnakların liderliğinde sekizinci kongrelerini düzenledi. Kongre, Ermeni meselelerini meşru ve siyasal yoldan barışçıl bir şekilde düzeltmek amacıyla toplandı. İTC bile kongreye temsilcilerini yollamıştı. Fakat Avrupa Ağustos 1914 tarihinde savaşa girdi. Bazı önemli Ermeni liderler Avrupa ve Rusya'ya gitmek için ayrılınca kongre de dağıldı. Osmanlı daha sonra kongrenin Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermeni devletinin kurulması amacıyla Ermeni

Ermeni gönüllüleri. Ermeni milliyetçi ve ihtilalcı komiteler çok iyi organize olmuş ve çok iyi silahlanmıştı. 1915 ilkbaharında Doğu Anadolu'nun pek çok şehrinde ayaklanma çıkardılar.

ve Ruslar arasında anlaşmalara doğrudan hizmet ettiğine kanaat getirdi. Aslında Almanların Ruslara savaş ilan etmesinin hemen ardından pek çok nüfuz sahibi lider Ermeni gruplarını ayağa kaldırmak için Tiflis'e gitmişti.

Eylül ayında, Türk otoriteleri Ermeni evlerinde gizlenmiş bombalar ve silahlar buldu. Ermenilerin şiddete başvurmak niyetinde olduğuna dair pek çok delil toplanıyordu. 1914 Eylül ayı başlarında (çatışmalar başlamadan önce) Türklere, Ermenilerin yanlarında haritalar ve paralarla Türkiye'ye

döndükleri ve binlerce Ermeni'nin katıldığı saldırgan milliyetçi toplantılar düzenledikleri haberi gelmişti. Ayın sonunda 3. Ordu başkente telgraf çekerek çok sayıda silahlı Ermeni grubun imparatorluğun doğu sınır şehirlerine doğru ilerlediğini bildirdi. Başkente giden rapor aynı zamanda çok sayıda Osmanlı Ermeni vatandaşının evini terk ettiğini ve Rusların ele geçirdiği bölgelere doğru yola çıktığını da haber veriyordu. Osmanlı İmparatorluğu İtilaf devletleriyle hâlâ resmen barış halinde görünse bile

Sağda Ziya Gökalp'in mezar taşı. Gökalp'in milliyetçi yazıları modern Türk kimliğinin büyük bir kısmının şekillenmesinde etkili olmuştur. Pek çok Jön Türk Turancılığa heyecanla taraftardı. Turancılık bir çeşit Pan-Türkçülük'tü.

pek çok kurmay subay Rusya ve Fransa'nın Ermeni isyanı başlatmak için aktif bir şekilde plan yaptığına emindir.

1914 Kasımı'nda savaşın çıkmasıyla durum daha da kötüleşti. Kış boyunca 1915'e kadar terör olayları arttı; özellikle bombalamalar, sivillere ve yerli Türk subaylara düzenlenen suikastlar çoğaldı. Şubat ayında Genelkurmay Başkanlığı, Ermeni muhaliflerin Orta Anadolu şehirlerinde ve Akdeniz kıyısı boyunca artan etkinliklerine karşı ordulara uyarı telgrafi çekti. Üstelik bu raporlar müttefik ajanlarını, onların bu bölgelerdeki etkilerini ve faaliyetlerini de tespit etmişti. Sonuç olarak bütün Ermeni askerleri Türklerin önemli karargâhlarından çıkarıldılar. Türkler ayrıca İstanbul'daki Ermeni Patriği'nin Ruslara askeri bazı sırları sızdığını öğrenmişlerdi. 1915 yılında, Şubat ayından Temmuz ayına kadar daha nice rapor müttefiklerin bu yoldan istihbarat elde ettiğini gösteriyordu.

1915 ilkbaharında karların erimesinin hemen ardından büyük çaplı bir Rus saldırısı bekleniyordu. Türkler, Osmanlı 3. Ordusu'nun arka bölgelerinde bir Ermeni isyanı çıkmasının an meselesi olduğuna emindiler. Ermenilerin yoğun olduğu merkezler (bu nedenle silahlı direnişin görülebileceği yerler) doğu cephesine giden mevcut iki yol boyunca sıralanmışlardı. Bu şehirlerde ya varlıklı Ermeni halkları yaşıyor ya da halkın çoğunluğu Ermenilerden oluşuyordu. Üstelik Güney Anadolu'daki Ermeni hareketliliği de mevcut tek demiryolunu kullanım dışı bırakmıştı. Türkler lojistik açıdan zayıf oldukları için kullanabilecekleri yemek, ilaç ve askeri depoları sınırlıydı. Tüm bunların üstüne, bu iki kilit ulaşım hattının kapanması, felaketin habercisi oldu. Güvenlikle ilgili endişeler, kara kuvvetleri karargâhlarını, planladıkları operasyonlar doğrultusunda harekete geçirdi.

İsyanların ilk olarak ne zaman çıktığını saptamak zordur. Pek çok tarihçi Türklerin kendilerinin Aralık 1914'te Ermenileri öldürüp kasıtlı olarak isyanları kıskırttıklarını iddia ederler. Türkler bu iddiayı

reddeder ve şiddeti başlatanların Rusların desteklediği Ermeni komiteleri olduğunu söylerler.

Kayıtlara bakılırsa Ermenilerin çıkardığı silahlı isyanlar Nisan 1915'te başlamıştır. En açık olay Van şehrinde çıkan isyandır. İyice silahlanan komiteler şehrin büyük bir kısmını ele geçirmiş; bunun üzerine Türkler şehri kuşatmak için aceleyle askerlerini göndermişlerdi. O sırada, Ermeni Druzhiny tarafından yönetilen Rus ordusu uzun zamandır bölgede beklenen taarruzuna başladı. Van'ın etrafındaki durum o kadar kritikti ki Türkler düzenli ordu takviye kuvvetlerini gönderdiler. Mayıs ayında, Ruslar kuşatmayı yardılar ve şehri savunan Ermenileri kurtardılar. Diğer Ermeni yerleşim merkezleri de çoğunluğa uydular ve daha sonraki aylarda pek çok önemli Anadolu şehrinde isyan çıkardılar. Bu isyanlar Ermeni milliyetçi komiteler tarafından başlatıldı.

Bölgedeki pek çok tarafsız gözlemci her yaştan Ermeni'nin katledildiğini duyurdu, bu gözlemcilerin çoğu bölgedeki Osmanlı subaylarının bütün Ermeni halkını yok etmeleri için gizli bir emir aldıklarını da iddia ettiler. Yönetici sınıfla doğrudan ilişkili ve içlerinde Amerikalı ve Almanların da olduğu tarafsız görgü tanıkları benzer emirlerin verildiğini söylediler. Günümüz tarihçileri kanıt niteliğindeki çok az sayıda belgenin bu suçlamaları desteklediğine dikkat çekerler. Şu hususu da akıldan çıkarmamak gerekir: Ermeniler çok iyi silahlanmışlardı ve Anadolu halkları arasında bir çeşit iç savaş patlak verince binlerce Müslüman köylü de katledilmişti.

1915'in ilkbahar sonu ve yazı boyunca, Türklerin bu silahlı isyanlara verdiği karşılık, yerel tehcirlerden bölgesel tehcirlerle doğru çevrildi. O dönemde kuvvetlerinin büyük kısmını Gelibolu'da kullanan Türklerin, ayaklanmaları bastırabilecek az sayıda kuvveti vardı. Bu her iki taraf için de talihsiz bir durumdu. 24 Nisan'da Enver Paşa Ermenilerin özellikle Doğu Anadolu'da savaş çabalarını büyük ölçüde baltaladıklarına dikkat çeken bir direktif yazdı ve Ermeni halkını bölgeden tahliye edecek bir planı ana hatlarıyla belirledi. Aynı zamanda başkent ve büyük şehirlerde oturan Ermeni seçkinlerinin

de tutuklanmasını emretti. Bu direktif özellikle tahliye planından etkilenecek olan operasyon bölgesi içindeki altı Doğu Anadolu vilayetini belirliyordu. Amaç, Ermenileri Fırat Vadisi, Urfa ve Süleymaniye'ye göndermekti. Ermenilerin en büyük korkularını haklı çıkaran bu kaygı verici direktifin amacı, Doğu Anadolu'daki Ermeni nüfusunun, orada toplamda yüzde 10'a düştüğü bir demografik yapı sağlamaktı. Bu direktiften anlaşılıyor ki genelkurmay başkanlığı bu tahliyenin, düzenli bir tahliye olmasını amaçlamıştı.

Nisan ve Mayıs ayları, Gelibolu ve Mezopotamya'da çok büyük çaplı müttefik taarruzlarını beraberinde getirdi. Daha önce Van'a yapılan taarruzun hemen arkasından, Mayıs ayı içinde, Erzurum'a doğru beklenen Rus taarruzu başladı. Müttefiklerin saldırılarının zamanlaması (hepsinin eşzamanlı ve aralarında çok büyük mesafe olan üç ayrı cephede olması) daha önce hiç görülmemiş derecede bir Türk dayanışmasını gerektiriyordu. Bu saldırıların coğrafi merkezlerinde, Osmanlıların hayat bağlarını kesmeye hazırlanmış ve çok iyi silahlanmış Ermeniler bulunmaktaydı.

Bu durum, Genç Türklerin farklı bir yaklaşım tarzı benimsemesiyle birlikte, hükümetin Ermenilere karşı yürüttüğü politikada büyük bir değişikliğe yol açtı. Enver Paşa o sırada Van Gölü etrafında yaşayan Ermenileri Rus elindeki bölgeye sürmenin ya da Osmanlı İmparatorluğu'nun dört bir köşesine dağıtmanın şart olduğunu düşünüyordu. Enver Paşa ayrıca bölgeye yabancı ülkelerden gelen Müslüman mültecileri (Türkler hâlâ Balkan Savaşları yüzünden gelen milyonlarca Türk ve Müslüman mülteciyi özümseyememişti) yerleştirmek istiyordu. Askeriye arak Ermenilere, isyan ettikleri bölgeden tamamen çıkmaları için baskı yapmaya başladı. İspanyolların Küba'da, İngilizlerin Güney Afrika'da (Hollanda asıllı Güney Afrikalılara karşı) uyguladıkları bu önlem, bir ayaklanmayı bastırmanın çağdaş stratejisiydi ve isyan çıkaranları halktan ayıklamayı hedefliyordu. Bu strateji teoride, çok zor durumda olan Osmanlı ordusuna ayaklananlarla uğraşmak

için zaman kazandıracaktı. Ermeni direnişini kırma sorumluluğunu askeriye veren geçici kanun 27 Mayıs'ta yürürlüğe kondu. Gene de bu kanuna göre, Ermenilere karşı yalnız, askeri bir zaruret halinde ya da düşmanca bir davranışa karşılık vermek için doğrudan eylemde bulunulabilirdi.

30 Mayıs 1915'te, Ermenilerin tehcirini düzenleyen meşhur yönetmelik İçişleri Bakanlığı tarafından resmen ilan edildi. Yönetmelik Fırat Nehri boyunca Suriye çöllerinde bir dizi toplama kampının kurulmasına zemin hazırladı. Askeriye, İçişleri Bakanlığı ve bölgedeki subayların, sürgündekilerin maruz kaldığı korkunç şartları iyileştirmek için koordineli bir çalışma yürüttüklerine dair hiçbir kayıt yoktur. Fakat şu da önemlidir: Böylesine bir projeyi uygulamak Türklerin kapasitesini bir hayli aşıyordu. Türkler Ermenilere nazik bir şekilde davranmaya çalışmış olsalar bile, onların zaten böyle büyük ölçekte bir kitle transferini gerçekleştirmek için yeterli ulaşım aracı ve lojistik malzemesi yoktu.

Devam etmekte olan isyan, pek çok Ermeni'nin ve özellikle de anti-milliyetçi sadık vatandaşların bile hayatlarını ve evlerini korumak için silahlarını kuşanıp isyana katılmasıyla daha da şiddetlendi. Ermeniler özellikle Urfa, Kayseri ve Musa Dağı gibi bazı yerlerde mevzi başarılar elde ettiler. Çok zor durumda kalan Türkler ise yerel Kürt ve Çerkez halklarını düzensiz çeteler halinde Ermenilerle savaşmaları için silahlandırdılar. Bu önlem de sonuçta bir dizi karşılıklı katliama ve vahşete sebebiyet verdi. Sonuç itibarıyla, 1915 sonbaharı sonlarında Ermenilerin çoğu Doğu Anadolu'dan zorla çıkarıldılar. Yüz binlerce Ermeni Rusya'nın elindeki topraklara kaçtı; on binlercesi öldürüldü veya açlıktan öldü. İstanbul ve Ege bölgesindeki Ermeni halklarına dokunulmadı ve ordu savaşın sonuna kadar Ermeni insan gücünü işçi taburlarında kullanmaya devam etti. Yüz binlerce Ermeni isyanlar ve sürgün sırasında öldü. Yakın sayılarda Müslüman da bu ayaklanmalar ve Rus işgali sırasında öldü. Bunun sorumlusunun kim olduğuna dair tartışmalar bugün hâlâ devam etmekte ve bu tartışmalar Türkiye ile Batı arasındaki siyasi ilişkileri etkilemektedir.

MEZOPOTAMYA

1915 yılı başlarında, Mezopotamya'da Türkler ve Hint ordusu arasında çarpışmalar oldu. Türkler müttefik birliklerini bölgeden çıkarmak için bir harekât başlattı ve bu harekâta karşı General Charles Townshend de bir operasyon düzenledi. Birinci Kut Muharebesi'nde başlangıçta önemli bir zafere imza atmalarına rağmen Townshend'in kuvveti sonuçta kuşatılarak teslim olmaya zorlanmıştır. 1918 yılı bitene kadar cephede muharebe devam edecekti.

1915 yılının Şubat ve Mart aylarında Mezopotamya'da Türkler ve Hint ordusu arasında birkaç küçük çaplı çarpışma oldu; fakat bu çarpışmaların hiçbirisi kesin zafer kazanmaya yetmemişti. Hint ordusunun, Aşağı Fırat ve Dicle'yi fazla çaba sarf etmeden ele geçirdiğini öğrenince alarma geçen Türkler, Hintlileri nehrin aşağısına püskürtmek için taarruz harekâtı planları yapmaya başladılar. Türk bölgesi komutanı (Irak ve Havalisi Genel Komutanı) Yarbay Süleyman Askeri, İngiltere'nin Basra'daki mevzilerine seyyar akınlar düzenlemeye karar verdi. Böylelikle Kurna'da İngiliz

Fotoğrafta Kutülammare'de, Bayeralı Topçu Birliği görülüyor. Osmanlı İmparatorluğu'na gönderilen Alman askerlerin çoğu Filistin, Sina ve Suriye'de görev yapmıştı. Fakat topçu ve hava müfrezeleri gibi bazı uzman birlikler, dış harekât alanlarına gittiler.

13 Nisan 1915 yılında Mezopotamya'da, 7. Haryana Lancers'in başındaki Binbaşı George Godfrey Wheeler, VC Şaiba'daki (Şuayyibe) Türk bayrağını ele geçirilebilmek için süvari birliğini ileri sevk ediyor. Mezopotamya'da yapılan ille seferlerde İngiliz ve Hintli kuvvetler çok zayıf donanımlı ikinci sınıf Osmanlı kuvvetleriyle karşılaştılar ve kolayca elde ettikleri galibiyetler sayesinde Bağdat'a doğru nehrin yukarısına çıktılar.

ana mevzilerinden kurtulmayı ve sayı bakımından bölgede üstünlük sağlamayı umuyordu. Bir İngiliz süvari tugayı -şehre güneyden yaklaşmak için kilit noktada bulunan- Şaiba (Şuayyibe) kasabasını ele geçirdi. Süleyman Askeri 1915 yılı Nisan ayı başında ilerlemeye başladı fakat bu arada savunmalarını güçlendirmekle uğraşan İngilizler tarafından tespit edildi. 12 Nisan sabahı Türkler, Şuayyibe'de tahkim edilmiş ordugâha 12 sahra topundan açtıkları kısa süreli top ateşiyle saldırdılar. Hemen ardından Türk piyadeleri taarruza geçtiler ama başarısız oldular. O gün ve ertesi gün boyunca saldırılara devam ettiler. İngiliz süvari birliğinin yaptığı ani akın Süleyman Askeri'nin kanatlarını tehdit edince Askeri saldırılarını durdurdu. Taarruza başlarken idaresinde olan 4000

askerin üçte birini kaybetmişti ve geri kalanların kuzeye kaçmasına engel olamadı.

İngilizler vakit kaybetmeden Türk mevzilerinin üzerine yürüdüler. Osmanlı ordusuna gönülsüzce alınan pek çok Arap asker topluca teslim olurken, İngilizler de Türk siperlerinin ileri hattını ele geçirdiler ama Askeri'nin hatlarını yarıp geçmeyi başaramadılar. 3 günlük bir zaman zarfında 2.000 Arap kabile üyesi de dâhil, Türklerin 6000 askeri öldü ya da yaralandı. Ayrıca 700'den fazla esiri, nehrin 144 km (89 mil) yukarısında Hamisiye'ye çekilmeye zorlarken kaybettiler. Savaşta yaralanmış ve artık kısmen yatağa bağlı kalan bahtsız Süleyman Askeri, kurmay subaylarını bir araya topladı. Askeri, Osmanlı ordusunda meşhur ve adeta efsanevi bir çete lideri olmuştu. Yenilgi yüzünden bunalıma girdi ve daha fazla küçük düşmemek için kendini vurdu. Resmi Türk savaş tarihi, Askeri'nin intihar ettiğini ifade eder ama detaylarıyla açıklamaz. Tarihi kaynaklar, onun piyade alayında yüksek oranda Arap askeri olmasından ve bu askerlerin disiplinleri ile savaşçı ruhlarından kaygı duyduğuna dikkat çeker. Askeri'nin intihar ettiği gün, Türkler için sıkıntılı bir

gündü. Mezopotamya'da komutanlık görevi geçici olarak Mehmed Fazıl Paşa'ya verildi.

Neyse ki genelkurmay 35. Tümen gibi kuvvetleri Mezopotamya'ya geri gönderdiği için bölgedeki Türk kuvvetleri kendilerini yenileyebilecek takviye güce kavuşacaklardı. Her ne kadar 35. Tümen o sırada eksik ve yetersiz olsa da, 1915 yılı dolana kadar gücünü bir hayli toplayacaktı.

Mezopotamya'da hiç ummadan elde ettikleri başarıya çok güvenen Hindistan Dairesi (India Office) ve Hint ordusu genelkurmayı 1915 Nisan ayı sonlarında Fırat üzerinden Ammare Limanı'na ve Dicle Nehri üzerinden Nasıriye'ye doğru ilerlemeye devam etmeye karar verdiler. Küçük bir İngiliz ordusu komuta edecek olan General Charles V. F. Townshend Kurna'ya vardı. Oraya geldiğinde mevsimlik su taşkınlarının sebep olduğu hasarları görünce küçük kuvvetiyle Dicle Nehri'nin yukarısına

doğru ilerlemeye karar verdi ve hemen Ammare'yi ele geçirdi. Türkler bu ilerleyişe zırlı nehir gemilerinden oluşan küçük bir filoyla karşı koymaya çalıştılar. Haziran ayında mevsimlik su taşkını sona erince Townshend Nasıriye'yi de aldı. Hint ordusunun 12. Tümeni, sefere destek olmak için geldi; fakat Townshend (bir tugayını kullanmayıp) 12. Tümeni ikmal malzemelerinin nehir boyunca nakliyesini yapma işiyle görevlendirdi. Gelibolu seferindeki mağlubiyetin yol açtığı siyasî sonuçlardan canları

6. İngiliz Kraliyet Sahra Topçu Sınıfı'nın Cephane Kolu'ndan, Onbaşı Trice 24 Temmuz 1915 tarihinde, Mezopotamya'da Nasıriye yakınında düşman ateşi altında bir makineli tüfeği baltan karaya taşıyor. Trice daha sonra çalışmalarından dolayı Distinguished Conduct Medal (Üstün İdare Madalyası) ile ödüllendirildi. Mezopotamya'da demiryolu olmaması nedeniyle Dicle Nehri önemli bir İngiliz ulaşım arteriydi. Fakat nehrin menderesli kıvrımlı akışı İngiliz kuvvetlerinin katetmek zorunda olduğu Basra ve Bağdat arasındaki yolu üçe katlıyordu.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

sıkılan Britanya Harbiye Nezareti ve Hindistan Dairesi, Mezopotamya'daki başarıları büyük ilgiyle takibe başladılar. Londra, Townshend'in ne kadar çok

Sadece Osmanlı hilalini gösterse de İttifak devletlerinin ittifakını sembolize eden bir resim. Türkler ve Almanlar arasındaki işbirliği savaş boyunca mükemmeldi. Alman kurmay subayları ve teknisyenler özellikle lojistik, ulaşım ve haberleşme alanlarında Osmanlı İmparatorluğu'na büyük yardımda bulundular.

asker açığı olduğunu bildiği halde, (İngiliz kuvvetini) Bağdat'a doğru daha fazla ilerlemesi için zorlamaya başladı. Osmanlı kuvvetlerinin Fırat Nehri üzerinde güçlü bir tahkimat yapması üzerine Townshend, Kutülammare'de, Dicle Nehri'nin yukarısına doğru çıkmak için hazırlıklara başladı. Kutülammare'de Townshend'in karşısına 38. Tümen'den geriye kalan 5 piyade taburundan oluşmuş az sayıda, silahlı bir grup çıktı.

Osmanlı'nın Mezopotamya'daki zayıf pozisyonu, yeni ve girişken komutan Nurettin Paşa'nın (ya da İngiliz tarih kaynaklarında geçtiği gibi Nur ud Din Paşa'nın) bölgeye gelip savunmayı tekrar dinamik hale getirmesiyle iyileşmeye başladı. Üstelik çok iyi yetiştirilmiş takviye kuvvetleri de yavaş yavaş Mezopotamya'ya doğru yola çıkıyorlardı. 1915 Kasımı'nda 45. Tümen geldi. 1914 sonbaharı sonunda, İstanbul'da 1. Ordu'ya bağlı bir yurtdışı sefer kuvveti olarak kurulan 51. Tümen'e de Kafkaslar'dan Mezopotamya'ya gitme emri verildi. 51. Tümen'in kardeşi 52. Tümen de kısa bir süre sonra onu takip edecekti. Nurettin Paşa Bağdat'taki 45. Tümen'e 5000 jandarma ve sınır muhafızı da ekleyerek kadro eksikliğini tamamladı. Fakat bu tümenler aylardır muharebe hazırlığı yapmamıştı. Bu arada Nurettin, 35. ve 38. Tümen'in bakayısıyla idare etmek zorundaydı, her iki tümen de 4000'den daha az piyade askerinden oluşmaktaydı. Nurettin'in yenilenen İngiliz saldırısıyla başa çıkabilecek durumda olan etkin kuvveti 7000 askerden müteşekkildi ve çok az sayıda süvari ve topla desteklenmekteydi.

İlman ve kuru bir havada sonbahar seferi başlarken Townshend 1 Eylül 1915'te harekete geçti. 26 Eylül'e kadar Kutülammare Limanı'na neredeyse varmıştı. Türkler Townshend'in nereden saldırı yapacağından emin olmadıkları için 35. Tümen'i nehrin sağ kıyısındaki (batı yakasındaki), 38. Tümeni de nehrin sol kıyısındaki (doğu yakasındaki) savunma mevzilerine yerleştirdiler. Türklerin dört taburu, az miktarda süvarisi, çoğunluğu o bölgeden toplanmış pek de şevkli olmayan Araplardan oluşan küçük bir ihtiyat kuvveti ve toplam 38 adet topu vardı. Townshend'in ordusu bir gece yürüyüşüyle iyice yaklaştı ve 28 Eylül 1915 sabahı Osmanlı savunma hatlarına saldırdı. Ögle vaktine kadar Townshend Osmanlı hatlarını delip geçmekle kalmadı; kuzeyde onların arkalarına da sarktı. Bunun üzerine Nurettin küçük küçük ihtiyat kuvvetini görevlendirdi, fakat bu kuvvet de mağlup olunca hava karardığında ordu geri çekildi. Townshend 5 Ekim'e kadar Nurettin Paşa'yı takip etti ve Aziziye'ye kadar geldi. Nurettin yaklaşık 4000 asker ve silahların üçte birini kaybederken,

Townshend az bir kayıpla büyük bir başarı kazanmıştı. Birinci Kut Savaşı dillere destan bir İngiliz zaferi oldu.

SELMANİPAK MUHAREBESİ

Durmaksızın devam eden İngiliz ilerleyişi 21 Ekim 1915'te Lecc'e ulaştı. Üç gün sonra Townshend'e 14 Kasım'a kadar Bağdat'a girmesi emredildi. Bu konuda kaygılıydı çünkü sadece bir takviye edilmiş Hint Tümeni vardı ve istihbarat ona Türk takviye kuvvetlerinin yolda olduğu haberini verdi. Gelgelelim Townshend çevresindekilere güven telkin ediyordu. Aslında şimdiye kadar iyi iş çıkarmıştı ve iyimser olmak için geçerli sebepleri vardı. Kasım ayının başlarına kadar, Townshend'in yaklaşık 11000 piyadeden oluşan kuvveti, Bağdat'ın güneyine 32 km (20 mil) uzaklıkta olan Ctesiphon'a (ya da Türkler tarafından Selmanipak olarak bilinen mevkiye) vardı. Nurettin burada kalmayı (ve direnmeyi) tercih etti.

Sir Charles Vere Ferrers Townshend (1861-1924)

Townshend ilk olarak İngiliz Kraliyet Deniz Hafif Piyade sınıfında görev almıştı fakat kara ordusuna geçirildi. Sudan ve Mısır'da görev yaptı, Chitral Fort'taki (Pakistan'daki İngiliz

Garnizonu) savunmasından dolayı 1985'te kendisine CB nişanı verildi. Buna ek olarak, 1898'de Mehdi'ye karşı Kitchener'in seferindeki rolü dolayısıyla DSO aldı. İngiltere'nin savaş ilan etmesiyle Nisan 1915'te Townshend'e 6. Hint Tümeni'ni (Poona'yı) komuta etme vazifesi verildi. Pek çok zafer kazandı, fakat Selmanipak'taki mağlubiyetin ardından Kutülammare'de kuşatıldı. Nisan 1916'da teslim oldu ve askerleriyle esir edildi. Townshend, Ekim 1918'de Mondros'ta Osmanlı'yla ateşkes anlaşması görüşmelerine destek verdi; fakat askerlerinin gördüğü kötü muamele ile ilgili haberler yayıldıkça itibarı sarsıldı. 1924'te öldü.

Ctesiphon (Selmanipak) Kemer, Irak. Bu antik kemer, Selmanipak'taki savaş meydanının hemen her yerinden görülebilmektedir. 1915'te, o bölgede yapılan modern savaşlara zengin bir antik sahne oluşturmıştır.

Bunun ardından gelen muharebe Mezopotamya'daki ilk İngiliz taarruzunun doruk noktasını belirleyecekti.

Charles Townshend, son Viktorya Britanya Ordusu'ndan geliyordu, dönemin küçük çaplı savaşlarında yetişmişti. Çok hırslı, dur durak bilmeyen ve biraz da abartmayı seven bir kişiliği vardı. 1895 yılında Chitral Kalesi'nde 50 gün süren kuşatmadaki başarılı savunması onu ülkesinde bir şöhret haline getirmişti. Sudan'da Mehdi'ye karşı savaşmış ve kısa bir süre de İkinci Boer Savaşı'nda görev almıştı. Paris'te ataşelik yaptı ve oradayken Fransız (askeri) yöntemlerinden çok etkilendi. Bu görevin ardından 6. Hint Poona Tümeni'nin komutanı olarak Rawal Pindi'ye yollandı. Townshend, kendi döneminde yaygın olan kanıyı paylaşıyordu: Osmanlı ordusunun kabiliyetini ve muharip ruhunu küçümsüyordu ve onun seferi bu tür inançları haklı çıkarmıştı. Townshend'in tümeni muvazzaf Hint Ordusu Tümeni'ydi. Bu tümen üç piyade tugayından oluşuyordu ve her bir piyade tugayında bir Britanya ordusu taburu ve üç Hint taburu bulunuyordu.

Tümenin alışlagelmiş modern operasyonlarda deneyimi yoktu, üstelik çok az topu ve birkaç makineli tüfeği vardı. Özellikle subaylar kaybedildiğinde neredeyse onların yerlerine geçecek ikmal personeli yoktu. Townshend'in komutası altında 30. Tugay, 6. Süvari Tugayı ve nehir gamborlarından oluşan bir filotilla vardı. Kıvrılarak akan nehir Townshend'i Ctesiphon'da (Selmanipak'ta) denizden neredeyse 800 km (500 mil) uzaklaştırmıştı.

Osmanlı ordusunda Townshend ile benzer geçmişe sahip komutan Nurettin Paşa'ydı. Sıradan bir özgeçmişi vardı; Makedonya'da çetelere karşı, 1897'de ise Yunanlılara karşı savaşmıştı. Yemen'de isyancılara karşı yapılan harekatta yer almıştı. 1914'te bir piyade tümeninin komutasını almıştı. Zeki olması (dört dil konuşabilmesi) bir yana, Townshend gibi o da bir harp akademisinden mezun değildi; ciddi politik bağlantıları da yoktu ama yetenekleriyle yükselen biriydi. Fakat Townshend'in aksine, kariyerini Türk Kurtuluş Savaşı'nda bir ordu komutanı olarak noktaladı.

Townshend'in ordusu katettiği her milde güç kaybederken, Nurettin'in ordusu her geçen gün kuvvetleniyordu. Sonbahar boyunca Osmanlı 45. Tümeni konuşlanmayı tamamladı. İyi eğitim görmüş

Mezopotamya'da Türk esirler görülmekte, İngilizler tarafından Mezopotamya'da esir alınan ilk askerler o bölgede askere alınmış Araplardır. İyi eğitim almamışlardı ve birçoğu bağımsızlık istiyordu.

(daha önceleri 1. Seferi Kuvveti olarak adlandırılan) 51. Tümen, 17 Kasım'da 7 yeni piyade taburu ve bir grup Schneider tipi obüs ile birlikte geldi. 52. Tümen'in bir alayı da Musul'a vardı, tümenin geri kalanı da kısa bir süre içinde gelecekti. Kardeş tümeni gibi (önceden 5. Seferi Kuvveti olarak bilinen) 52. Tümen de morali yüksek ve savaş kabiliyeti gelişmiş tecrübeli muhاریplerden meydana geliyordu. Nurettin şimdi 19 makineli tüfek, 52 topla donanımlı 20.000 askerlik faal kuvvete sahipti. Ayrıca 400 adamdan oluşan küçük ama yetenekli bir süvari kuvveti daha vardı. Üstelik 45., 51. ve 52. Tümenler ordunun en iyi savaşan birlikleri arasındaydı.

Nurettin Paşa, sağ kanadının Dicle Nehri'nde güvenle mola verdiği yerde Selmanıpak savunma mevzisini belirledi. 28 Eylül'de en ince detayına kadar iki savunma hattı oluşturmaya başladı. İlk savunma hattı yaklaşık 10 km (6 mil) uzunluğunda, çok derin siperleri olan bir hattı; dikenli tel örgüsüyle çevrilmiş 12-15 toprak tabyalı mevzisi ve baş siperleri vardı. 38. ve 45. Tümenler bu aşılması zor hatta garnizon kurdular. Bu hattın 3 km arkasında yine çok güçlü bir şekilde inşa edilmiş ikinci Türk savunma hattı uzanıyordu. 51. Tümen, bu hattın gerisinde ihtiyatta bekliyordu ve siperlerinin sol kanadında Nurettin süvari birliğini yerleştirmişti. Nehrin karşı tarafında, 35. Tümen de benzer bir pozisyon almıştı. Derin kazılmış siperleri ve çok sayıda askeri olmasına rağmen Nurettin Paşa hâlâ tedirgindi. Özellikle top

mermisinin kısıtlı olmasıyla birlikte çok az sayıda silah olması onu endişelendiriyordu. Nurettin Paşa son olarak çarpışma gücünü maksimuma çıkarmak için çok detaylı ve merkezî ateş planları koordine etti.

TOWNSHEND'İN SAVAŞ DÜZENİ

Townshend kuvvetini dört kola ayırdı, bu kolların biri Nurettin'in savunma hattının arka tarafına geçecek olan seyyar bir koldu. Townshend o zaman sayıca az olduğunun farkındaydı, fakat düşmanın daha önceleri göstermiş olduğu zayıflığı kritik bir anda yine göstereceğini umuyordu. Gelgelelim Nurettin'in 45. ve 51. Tümenler olarak aldığı takviye kuvvetlerinin kapasiteleri hakkında hiçbir fikri yoktu. Townshend'in planı 3.000 Türk'e karşı 9.000 Hint ve Britanya askerinin, L şeklindeki Türk savunma hattının tepe noktasına hücum etmesiydi. Genel sayısı itibarıyla asker sayısı Türklerden az

Nurettin Paşa (1873-1932)

Nurettin Paşa harp akademisi eğitimi almadan üst komutanlığa erişen bir kaç subaydan biridir. Son derece yetenekli bir subaydı. Arapça, Fransızca, Almanca ve Rusça biliyordu. Nurettin Paşa Osmanlı-Yunan Savaşı'nda (1897) görev yaptı ve hem Makedonya (1902) hem de Yemen'de (1911-12) isyancılarla savaştı. Alay ve tümen komutanlığı yaptı. Mezopotamya'da bocalayan Osmanlı kuvvetlerine komuta etmek için seçilen Nurettin Paşa, savunmayı kuvvetlendirdi ve İngilizleri Tizpon'da durdurarak Osmanlı'nın stratejik durumunu düzeltti. 6. (Poona) Tümeni'nin kaderini çizen de Nurettin Paşa'nın harekât planı ve etkin Townshend takibi idi. Paşa, böylece Osmanlı'nın zafer kazanmasını sağladı. Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa tarafından görevinden alınsa da Osmanlı Kolordusu'nu 1917-18 tarihleri arasında başarılı şekilde komuta etti. Daha sonra Kurtuluş Savaşı'nda Nurettin Paşa Birinci Ordu'yu idare edecek ve Yunanlıların 1922'de Anadolu'dan çıkarılmasında çok önemli bir rol oynayacaktı. Korgeneral rütbesiyle 1925'te emekliye ayrıldı.

Hint ordusuna ait 2.75 inç'lik bir Dağ Topu. Mezopotamya'ya gönderilen Hint ordusu tümenlerinin birkaç dağ bataryası hariç, neredeyse kendilerine ait hiç topu yoktu. Bu 1857'deki Sepoy İsyanı'nın bir sonucuydu. İsyanla Hint ordusu toplarını kaybetmişti.

olduğu halde, Townshend, 11 numaralı mukavemet noktasında ya da kendi tabiriyle 'Vital Point'deki (Hayati Nokta'daki) saldırı noktasında bariz bir üstünlüğe sahipti.

Sabah saat 6:30'da, keskin bir soğuşun olduğu 22 Kasım'da, 6. (Poona) Tümeni kolları top ateşi ve denizden açılan ateş kalkana altında, Selmanıpak'taki Türk hatlarına doğru ilerlemeye başladılar. İngilizler, şaşkınlık yarattıklarını ve Türklerin hatlarını terk ettiklerini düşündüler. Oysa binlerce Türk askeri saldıran kuvvetlerin üzerine top, makineli tüfek ve tüfek ateşi açmıştı. Townshend gittikçe artan kayba rağmen, bütün sabah karşı ateşi bastırmaya çalıştı. Verilen kayıplar arasında subaylar da vardı. Sabah saat 11:30'da süvari tugayına Türklerin yanından dolaşıp arkasına geçme emri verdi; fakat süvari tugayı Türk süvarileri ve 51. Tümen'le karşılaştı. Buna rağmen, Townshend'in askerleri öğlene kadar Türklerin ilk savunma hattı siperlerini kontrol altına aldı ve öğleden sonra saat 1:30'a kadar tahkimli mevzilerin

bazılarını tutmayı başardı. Nurettin'in 38. ve 45. Tümenleri bu çarpışmada parçalandı. Townshend bizzat 'Hayati Nokta'ya gitti ve kesilmeye yüz tutmuş düşman ateşi altında saatlerce bekleyerek tugay komutanlarının da aynısını yapmalarını istedi, onlar da öyle yaptılar.

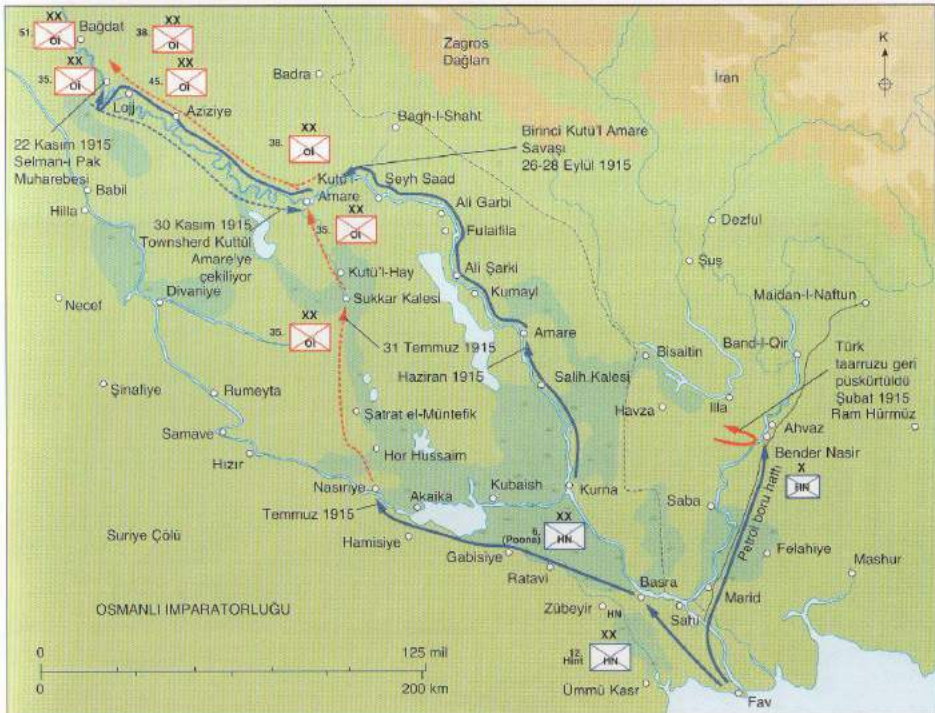
Savaşın bu noktasında Nurettin, Cavid Bey komutasındaki 51. Tümen'e³³, karşı taarruzda bulunmasını emretti ve 35. Tümen'in büyük bir kısmını bu saldırıyı desteklemesi için nehirden geçirdi. Çarpışma tüm öğleden sonra devam etti. Karanlık çöktükçe İngiliz ve Hint ilerleyişi durdu. Townshend çarpışma halindeki subaylarının üçte birini ve 11.000 askerden 4.200'ünü kaybetmişti. Sahra hastaneleri ancak 400 yaralıya müdahale edebilecek donanımdayken bu sayının on misli askerle ilgilenmek zorunda kaldı. Nurettin yaklaşık 6.100 askerini diğer bir ifadeyle ordusunun yüzde 30'unu kaybettiğini düşünüyordu. O akşam hem Türk hem İngiliz komutanlar büyük bir karamsarlığa kapıldılar.

Ertesi gün, Townshend'in ikinci anı süvari akını emri vererek savunma hattını yarıp geçmeye niyetlenmesiyle mücadele tekrar başladı. O sabah iki ordunun da görüş mesafesini oldukça azaltan sert bir kum fırtınası çıktı. Çarpışma devam etti ve

Nurettin, 38. ve 45. Tümenler'in yeniden düzenlenen bakiyelerine bir karşı taarruz görevi verdi. Karanlık çatışmayı engelledi ve her iki taraf yorgun düşerek durdu. Cesareti kıran Townshend yaralılarını tahliye etmeye başladı. 25 Kasım'da çarpışma sona ermişti. Townshend Türk siperlerinin ilk hattını hâlâ elinde tuttuğu halde savunmayı yarıp geçemeyeceğini biliyordu; bu nedenle öğle vakti geri çekilmeye karar verdi. O sırada, Nurettin de savaşı kaybettiğini düşünerek Diyale Nehri'ne doğru çekilmeye karar verdi. Türklerin şansına, Nurettin'in süvari birliği İngilizlerin geri çekildiğini fark edince, Nurettin emrini geri alabildi. İngiltere'nin 1915'te Bağdat'ı tehdidi sona erdi. Townshend'in planı mevcut kaynakları azami seviyeye çıkaran cesur bir plandı. Aslında karşısında daha az yetenekli bir düşman komutanı olsaydı işe de yarayabilirdi.

Townshend hasara uğrayan ordusunu nehirden aşağıya Aziziye'ye çekti. Bunun üzerine Nurettin, derhal Townshend'in ordusunu çembere alarak imha etmeyi amaçlayan bir takip operasyonu yürütecek olan aşiret süvari tugayını ve tecrübeli 51. Tümeni peşi sıra gönderdi. Townshend'in ordusu bundan ucuz kurtularak Ümmüt-Tubul'daki kampa geri döndü; ama orada da neredeyse tekrar çembere alınacaktı. 1 Aralık'ta Nurettin yine Townshend'in kanadını çevirdi. Townshend vaktinde tahliye edilemeyecekleri için 500 yaralı askerini terk etmek zorunda kaldı. Türklerin yakın takibe aldığı ve ağır darbe indirdiği Townshend Şadi'ye çekildi. Orada onulmaz bir karar

Townshend'in Selmanipak'a ilerleyişi. Bağdat'a yapılan ilk İngiliz saldırısı çarpıcı bir zafer elde etmişti ki bu savaşın ilk yılında görülmemiş bir olaydı. Fakat Osmanlı takviye güçleri harekât alanına vardığında işler İngilizlerin aleyhine döndü.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

verdi: İlyce hırpalanmış ordusunu Kutülammare'de bir sığınağa çekecekti. Kuvvetinin büyük kısmı 3 Aralık'ta oraya vardı.

Kutülammare şehri Dicle Nehri'nin dirseğinde kurulmuştu ve 7.000 Arap sakini vardı. Mezopotamya Genel Komutanı İngiliz General Nixon, Townshend'in kararını onayladı; fakat genelkurmayın kuşkuları vardı. Townshend'e göre Kutülammare onun yorgun ordusunun dinlenmesi ve yaralıların tedavisi için korunaklı bir mevki sağlıyordu. Üstelik orada çok sayıda depo vardı. Townshend kasabayı tahkime başladı ve nehir gemilerinden ikmal malzemelerini indirdi. Townshend'in geri çekilme hareketi genel itibarıyla dikkatlice ve ustalıkla gerçekleştirildi. Townshend hiç şüphesiz Chitral Fort'u savunurken edindiği şahsi deneyimleri ve muhtemelen İngilizlerin daha önce Lucknow, Rorke's Drift, Ladysmith, Mafeking ve Pekin'deki kuşatmalarda gösterdiği

İngiliz askerleri su toplamak için topraktaki bir çukuru branda bezyle kaplayarak havuz haline getirmiş. Mezopotamya gibi iklimlerde çok fazla suya ihtiyaç vardır. Suyu taşımak ve depolamak oldukça önemlidir.

başarılı direnişleri bilmesi böyle bir karar almasında etkili olmuştur. Ayrıca Isandhlwana ve Gordon'un Hartum'da gösterdiği son direniş hariç, İngilizlerin kuşatılan kuvvetlerini çoğu zaman kurtardıkları eşsiz bir savaş geçmişleri de vardı.

6 Aralık'ta Townshend süvarilerini ve bölgede yaşayanların bir kısmını nehrin akıntısı yönünde tahliye etti. Kendisine şehirde 11.600 muharip ve 3.350 muharip olmayan asker bıraktı. Çok sayıda cephanenin yanı sıra 60 günlük tam er azığı da vardı. Ayrıca Dicle Nehri üzerinde nehir gambotları ve gemilerden oluşan güçlü bir filotillası bulunuyordu. Dahası birkaç ilave Hint piyade tümeninin de Basra'ya gelmek üzere olduğunu biliyordu. Dolayısıyla o gün Kutülammare'de kuşatılma olasılığına karşı henüz alarma geçmemişti.

Nurettin bu sırada bir karma kuvveti nehrin güneyine, süvarilerini de doğuya göndererek şehrin etrafını kuşatmaya başladı; bu kuvvetler nehrin 20 km (12 mil) aşağısında birleşeceklerdi. 45. Tümen'i Townshend'i sıkıştırmak üzere gönderdi. 6 Aralık gününün sonuna kadar Türkler kuşatmayı

tamamlamıştı. Ertesi gün Nurettin, herhangi bir kurtarma kuvvetine karşı savunma hattını tahkim etmeye başlamaları için 35. ve 38. Tümenleri gönderdi. Nurettin, ilk kez M.Ö. 52'de Julius Sezar'ın, Alesia'da Vercingetorix'i ele geçirmek için kullandığı içe ve dışa bakan klasik siper hatları oluşturdu. Townshend'in dışarıyla bağlantısını kesmek için kurtarma kuvvetini durdurmanın şart olduğunu biliyordu. Bu eylem bir sonraki operasyona kritik biçimde yön verdi. Kutülammare şimdi artık Basra'dan kopmuştu ve Türkler Dicle'de şehrin bulunduğu yerde nehir dirseği boyunca bir dizi siper kazmaya koyuldular (Nehrin güney kıyısındaki şehrin karşısında küçük bir İngiliz mevki vardı).

Nurettin, Townshend'in henüz siper kazmaya vakti olmadığını tahmin etti ve 10 Aralık'ta Eski Kale'ye ve İngilizlerin nehrin güney kıyısında tuttukları küçük bir köprübaşı mevkiine acele bir akın düzenledi. Fakat Nurettin'in askerleri sıkı takipten yorgun düşmüşlerdi. Sonuçta bu akınlar başarıya ulaşmadan nihayet buldular. Bununla birlikte, Türklerin sadece 50 topu ve çok az top cephanesi olduğu için ancak kısa süreli bir bombardıman yapabilişlerdi.

Mezopotamya harekât alanı, fotoğrafta görülen bu askerler gibi pek çok yaralı asker için ölüm kapısı haline gelmişti. Orada ölen birçok asker, belki daha az meşakkatli şartlarda hayatta kalabilirdi.

12 Aralık 1915'te, Alman Mareşal Colmar von der Goltz, Mezopotamya'da komutanlığa geçmek üzere Kutülammare'ye vardı. Genelde düşünüldüğü gibi ordu komutanı olarak Nurettin'in yerine geçmedi; sadece harekât alanı komutanlığını üstlendi. Goltz kısa bir süre kuşatmayı gözlemledi fakat o hafta içinde esas ele geçirmek istediği İran'ı işgale hazırlanan kuvvetlerini kontrol etmek için Bağdat'a gitmek üzere cepheden ayrıldı. 23 Aralık'ta 25.000 Türk askeri Kutülammare kentini kuşattı. Nurettin beklemekten sıkılmıştı ve 24 Aralık'ta şehre bir gece taarruzu daha düzenledi, bu taarruz daha sonra Noel Arifesi Taarruzu olarak bilinecekti. Taarruz süngülerle göğüs göğüse bir çarpışmaya sahne oldu ve Oxford taburunun kahramanlıkları sayesinde Townshend'in lehine sonuçlandı. Türkler 2.000'in üzerinde kayıpla geri püskürtüldü. Aralık ayının sonlarında 35. ve 52. Tümenler'in yaptığı küçük çaplı saldırıları da benzer bir akıbet bekliyordu.

1916, Mezopotamya'da Türk ve Alman komutanlar. Çok az sayıda Alman Mezopotamya'da vazife yaptı. Bu harekât alanı savaşın sonuna kadar, her iki taraf için de neredeyse izole olmuş bir stratejik bölge olarak kaldı.

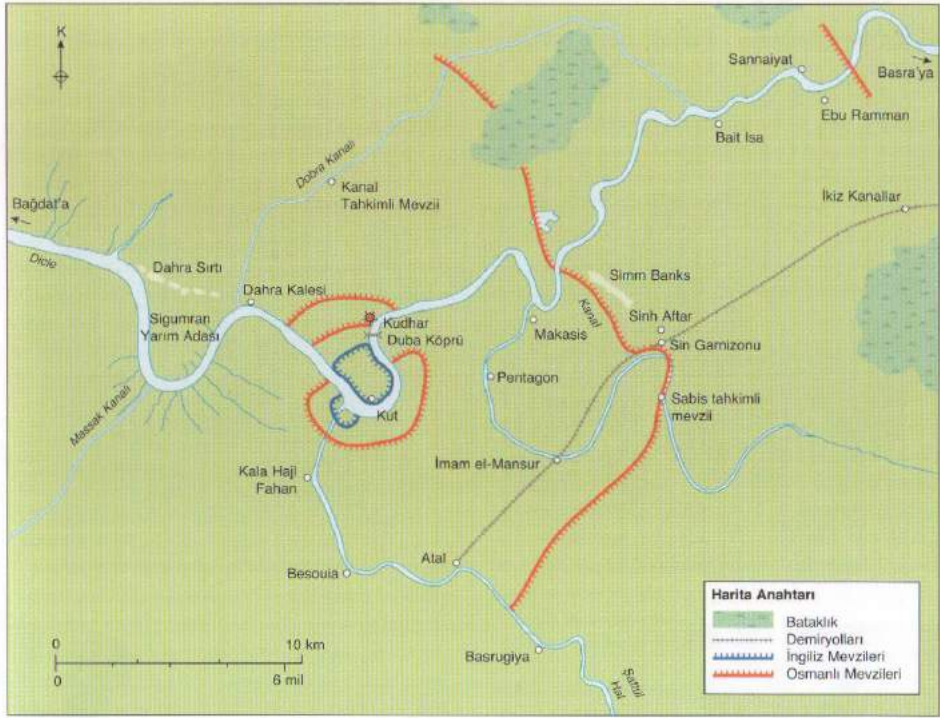
Buna rağmen, yeni yıl Mezopotamya'da Türkler için müspet sonuçlar getirdi. Townshend, Kutülmamare'de sıkıştırılmış, İngilizler Basra'da bir kurtarma gücü topluyorken 52. Tümen tam kuvvetle geldi. Bu tümenlerin gelişyle Nurettin'in ordusundaki Arapların egemen olduğu etnik yapı önemli ölçüde değişti. Anadolu Türkleri orduda baskın hale geldi. Böylece daha sonra yapacakları savunma savaşlarında güç dengesi Türklerin lehine değişti. Ayrıca, Türklerle ilişkisi 1880'lere dayanan, 72 yaşında ama hâlâ dinamik olan Goltz da Türklerle yeni bir sevk verdi. Fakat bu parlak duruma rağmen, Osmanlı İmparatorluğu sürekli bir değiştirme ve ikmal personeli akışı sağlayamadı. Bu yüzden de 38. Tümen Aralık 1915 sonlarında lağvedilmek zorunda kaldı.

KUTÜLAMMARE MUHASARASI

Kut'u kurtarmaya hazırlanan gösterişli İngiliz kurtarma kuvveti Korgeneral Sir F. J. Aylmer tarafından idare ediliyordu. Bu kurtarma kuvveti (eskiden Hint Kolordusu olarak bilinen) yeni düzenlenmiş Dicle Kolordusu'ndan meydana geliyor ve Batı Cephesi'nden henüz dönmüş tecrübeli

muharip 3. (Lahore) ve 7. (Meerut) Tümenleri'ni kapsıyordu. Bu kolordu Fransa'da 'Race to the Sea' (Birinci Dünya Savaşı'nın Batı Cephesi'nde geçen ilk muharebelerine verilen genel isim) ve Neuve Chapelle Muharebesi'nde büyük yararlılık göstermişti. Fakat genel itibarıyla performansı 'vasat' kabul edilir. Townshend'in Hint tümeni gibi, 3. ve 7. Tümenler de hem top ve makineli tüfek sıkıntısı çekiyorlardı hem de modern müşterek sınıflar eğitiminden yeterince geçmemişlerdi. Buna ilaveten yeterince eğitilmiş subay ve Fransa'da kaybedilenlerin yerine geçecek NCO olmaması da bu tümenleri olumsuz etkiliyordu. Maalesef, bu tümenler ikinci sınıf düşman olarak gördükleri Türkleri göze batacak şekilde aşağılıyorlardı. Dicle Kolordusu'nun gelişyle, harekât alanında nispeten bir kuvvetler dengesi oluştu; 12 taburluk dört Hint tümeninin 48 piyade taburu varken, 9 taburluk 5 Türk tümeninin 45 piyade taburu vardı. Her iki taraf da lojistik açıdan büyük sıkıntı çekiyordu; Fransa'daki durumla kıyaslandığında ağır silahlar (özellikle obüsler) son derece sınırlıydı.

Goltz, Nurettin'in emrindeki 6. Ordu'yu 21 Aralık'ta Irak Grubu olarak yeniden tertipleli ama onun savaş düzenini bozmadı. Nurettin ordusunu iki bölüme ayırmıştı: Kut'u çembere alan 18. Kolordu (45. ve 51. Tümenler) ve İngiliz kurtarma kuvvetini nehrin 30 km (18.6 mil) aşağısında bloke eden 13.

Kolordu (35. ve 52. Tümenler). İşin tuhaf yanı, çembere alınan Townshend ve kurtarma kuvveti arasında hem nehir hem de telgraf trafiği vardı.

Ocak ayı başlarında İngilizler Türk hatlarına yoklama taarruzu yapmaya ve Türklerin her iki kanadı çevresinde süvarilerini çoğaltmaya başladılar. Bu taarruzlar geri tepince İngilizler 8 Ocak 1916'da daha güçlü bir saldırı düzenlediler ama o da başarısız oldu. Nurettin süvarilerini ileri aldı ve siper kazdırmaya devam etti. 12 Ocak'ta Aylmer, 52. Tümen'in hatlarını bir gece saldırısıyla delip geçmeyi dendi; fakat Aylmer'in öncü tugayı tetikte bekleyen Türkler tarafından fark edilince ağır bir yara aldı. Güçlü İngiliz saldırıları 21 Ocak'tan itibaren 52. Tümen'i vurmaya devam etti. Türklerin sağ taraflarında nehrin ve sol taraflarında tuzlu baraklığın olduğu coğrafya işlerini kolaylaştırdı ve

Kutülmamare Kuşatması. Nurettin Paşa Kut'u çembere alan içe bakan tahkimat hatları ve herhangi bir kurtarma kuvvetine karşı koymak için dışa bakan tahkimat hatları yaptırdı. Sezar da M.Ö. 52'de Alesida, Vercingetorix'e karşı koymak için aynı taktikleri başarıyla uygulamıştı.

İngiliz hareketini engelledi. Osmanlı hatları çok iyi tahkim edilmişlerdi; ama bu, İngilizleri tekrar tekrar ve pahalıya mal olan cephe taarruzları yapmaktan vazgeçirmedi. Kayıplar o kadar dengesizdi ki Aylmer, Nahaylat Vadisi boyunca daha fazla baskın yapmak istemedi ve saldırılarını durdurdu. Kutülmamare'de olan Townshend, Aylmer'in kararı kendisine iletilince şaşkına döndü.

Başarılarına rağmen politik sebeplerden Nurettin'in yerine çok yakında başka biri getirilecekti. İmparatorluğun büyük bir zafer kazanmak üzere olduğu aşıkâr hale gelince Enver Paşa, Nurettin'in

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

yerine o sırada 18. Kolordu'nun komutanlığını yapan amcası Albay Halil Bey'i getirmeye karar verdi (bu arada Halil Bey'in çok yetenekli bir asker ve üstün bir savaş geçmişinin olduğunu belirtmek gerekir). Teknik açıdan Goltz bütün Mezopotamya ve İran hareket alanının komutasını elinde tutsa bile günlük kararları Türk komutanlara bırakmıştı. Komutada devir teslim 20 Ocak'ta yapıldı, fakat Halil akıllıca davranarak Nurettin'in planlarını değiştirmede. Fıracı Araplar, Kutülmamare'de ablukaya alınan İngiliz ve Hint askerlerinin kötüye giden durumu hakkında bilgi veriyorlardı, böylece Halil Bey onları aç bıkarak teslim olmaya zorlama kararı verdi. Bu sırada, Halil'in Bey'in topçu subayları şehri topa tutuyordu; bu herkesin gerginleşen İngiliz hattı içinde kalmasını sağlıyordu. Ayrıca Halil durmadan sahte saldırılar yapıyor, bunlara gerçek saldırılar gibi cevap vermek zorunda kalan İngilizler iyice yoruluyordu. Şubat ayında, Osmanlı 2. Tümeni takviye kuvveti olarak geldiğinde Townshend'in adamları istihkaklarının yarısını tüketmişti. Kutülmamare'deki şartlar Mart

ayı boyunca iyice kötüleşti. Türkler hemen hemen kesintisiz bir bombardımana devam ettiler ve belli aralıklara hava akını yaptılar.

Aylmar 8 Mart'ta Dicle Nehri'nin güney kıyısından bir kurtarma operasyonu yaptı. Maalesef yeni gelen 2. Tümen ve 35. Tümen, Kutülmamare'nin 10 km (6 mil) doğusuna çok güçlü bir savunma hattı kurdular. Bu hattın arkasını ağır silahlarla güçlendirdiler ve her bir Türk piyade tümeni bölgesini güçlü bir ihtiyatla desteklediler. O ana kadar Kutülmamare garnizonu o kadar zayıftı ki Halil hattı kuvvetlendirmek için 51. Tümeni getirdi. İngiliz taarruzları başarısız olunca, Türkler 11 Mart'ta çok kuvvetli bir karşı taarruz düzenledi; fakat ancak küçük çaplı bir başarı kazanabildiler.

Kutülmamare'de bir havanın yanında Türk askerleri. Bu eski ağızdan yüklemeli havan Türklerin Mezopotamya'da ne kadar zayıf donanımlı olduğunu göstermektedir. Bu tür silahlara savaşın diğer bölgelerinde rastlanılmaz. Ağır silahların yetersiz oluşu çaresizce böyle tedbirlerin alınmasını gerektiriyordu.

Nisan ayı Townshend'i dört kez kurtarma denemesine daha sahne oldu. 5 ve 6 Nisan'da İngilizler 51. Tümen'e saldırdılar. Bu tümen mayın tarlaları da olan çok güçlü bir savunma hattı meydana getirmişti. Bu savunma hattı saldırıları püskürttü. 51. Tümen, 3 km (1.86 mil) geride bir sığınma mevkesine geri çekildi. Bir diğer ana taarruz 9 Nisan'da yapıldı; fakat o da başarısız oldu. Aylmer büyük bir saldırı kuvvetini, 17/18 Nisan'da, Dicle Nehri'nin güney kıyısını tutan 18. Kolordu'nun üzerine gönderdi. En son saldırı da dört gün sonra geldi; ama o da başarısız oldu. Bu taarruzların hiçbiri bir kazanç sağlamadı. Aksine Türklerin karşı taarruzları İngilizleri büyük zarara uğrattı. Türkler savunma hatlarını çok sıkı bir tahkimatla çevirdikleri için, sadece 9.000 kişi kaybetmişlerdi. Buna karşın İngilizler 20.000 kayıp verdi. Dolayısıyla kayıplar genelde tek taraflı oldu denilebilir. Bu saldırılar Kutüilammare merkezine 10-15 km'ler (6-9 mil) arasındaki bir alanda yapıldığı için patlamalar, gürültü ve duman ablukaya alınan İngilizler tarafından da görülmüş ve duyulmuştu. İngiliz kurtarma kuvveti ertesi hafta boyunca Türk savunmasına baskın yapmaya devam etti fakat başarı

İngilizlerin Kutüilammare'de aldığı Arap esirler. Bu adamların askeri bir tehdit mi yoksa suçlu mu olduğu belli değil. Büyük ihtimalle, İngiliz haberleşme hatlarında sorun yaratan hırsızlardan başka bir şey değillerdi.

elde edemedi. Böylece Nurettin'in temel operasyon görüşü haklılığını açıkça ispatlamış oldu.

Townshend'in devam eden direnişini desteklemek için son bir çare olarak İngiliz Kraliyet Hava Kuvveti ve Kraliyet Donanma Havacılık Servisi, ikmal malzemelerinin abluka altına alınan şehre havadan bırakılması için bir plan oluşturdular. 16 Nisan'dan 29 Nisan'a kadar İngiliz pilotlar yemek, ilaç ve hatta balık ağları da içeren 8 ton ikmal maddesini havadan bıraktılar. Bu sınırlı miktar kuşatmanın gidişatını değiştiremedi ama Townshend'in ve askerlerinin ana ordunun onlara yardım etmek için mümkün olan her yola başvurabileceğine inanmalarını sağladı. Uçuşlar riskliydi, çünkü Türk uçaksavarlarının ateşi ve savaş uçakları bu çabaya engel teşkil ediyorlardı. Bu da bazı uçakların iptal edilmesine yol açtı. Bazı pilotların ikmal malzemelerini yanlışlıkla Türk hatlarına bırakması işleri daha zora soktu.

Townshend ve kurmay subayları. Townshend'in Türklere karşı yaptığı ilk muharebeler çok iyi planlanmıştı ve bu muharebelerde iyi savaşılmıştı. Selmanpazarı'na sayıca 2'ye 1 daha az durumdaydı. Kutülammare'de teslim olmasaydı Townshend belki önde gelen bir muharebe alanı komutanı olabilirdi

Kutülammare'yi kurtarma girişiminin destansı öyküsünün final bölümünde, sahneye Dicle Nehri İngiliz filotillasına ait *Julnar* gemisi çıkar. Eğer Townshend'in garnizonu tekrar ikmal edilirse, onun kasaba kurtarılana kadar dayanabileceği düşünülmüştü. General Sir Percy Lake'in ifadesiyle 'zayıf da olsa bir şans vardı: O da *Julnar*'dı. *Julnar*, nehirdeki en hızlı gemiydi ve düşman ablukasını yarmak için İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri tarafından birkaç gündür hazırlanıyordu'. 24 Nisan 1916 tarihi akşam saat 8'de, Kraliyet Deniz Kuvvetleri'nden bir gönüllü mürettebat ile birlikte 270 ton ikmal malzemesi taşıyan *Julnar*, Kut'a ulaşmak üzere Felâhiye'den ayrıldı. Kâğıt üstünde deniz kuvvetlerinin komutasında olan gemiye aslında gönüllü bir sivil olan C. H. Cowley kapitanlık yapıyordu. Cowley, Dicle Nehri'nde yıllarca kılavuz kapitanlık yapmış ve Kraliyet Deniz Kuvvetleri

Gönüllü İhtiyatı'na denizci binbaşı olarak atanmıştı. İngilizler düşmanın dikkatini hareket eden gemiden başka yöne çekerek umuduyla, toplar ve makineli tüfeklerle baraj ateşi açtılar. Fakat teyakkuzdaki Türkler *Julnar*'ı hemen fark edip, nehirde yukarıya doğru ilerlerken onu bombaladılar.

Nehrin her iki kıyısındaki düşman hatlarını geçen *Julnar* gittikçe daha fazla ateşi üzerine çekti ve en sonunda Türklerin nehrin enine çektikleri kalın halatlara takıldı. Gece yarısında Türk hatlarının oldukça gerisinde karaya oturarak orada düşman piyadelerinin şiddetli hücumuna uğradı. Townshend o gece Kutülammare'de nehrin aşağısından gelen çok yoğun bir ateş sesi duyduğunu ve sesin gece yarısı aniden kesildiğini bildirdi. Plana komuta eden Teğmen H.O.B. Firman öldürüldü ve *Julnar*'ın karşı koymaya çalışan askerleri esir alındı. Türkler yaralanmış talihsiz Cowley'in yerel bir nehir kılavuz kapitan olduğunu fark ettiler. O sırada hâlâ sivil kıyafetli olan Cowley sonunda Türkler tarafından mı öldürüldü; yoksa Türklerle çatışmaya girdi de mi öldü; hâlâ tartışma konusudur. Her ne şekilde olursa olsun Cowley bir kahraman olarak öldü. Ertesi gün,

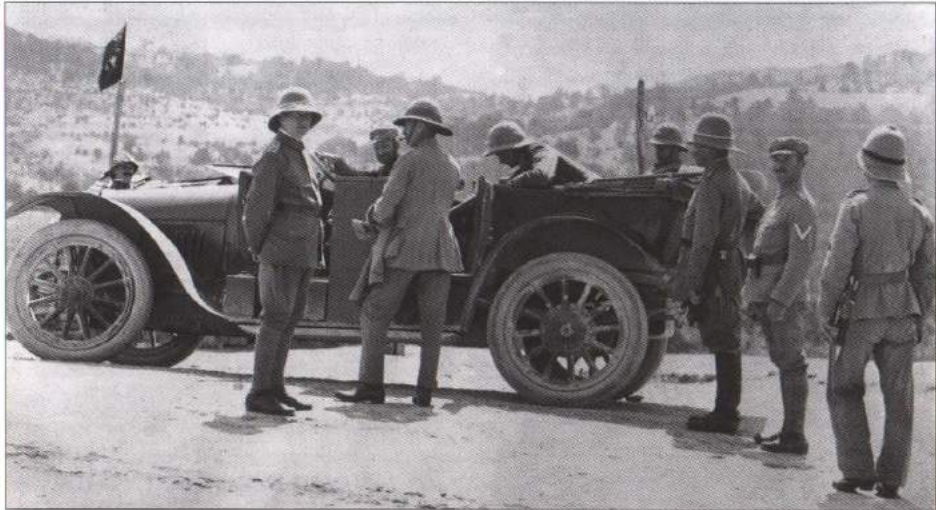
İngiliz pilotlar geminin düşman elinde olduğunu doğruladı.

22 Nisan'da Townshend daha fazla direnişin işe yaramayacağını ve teslim olması gerektiğini artık biliyordu. 5 gün sonra şartları sordu, bu şartların cömertçe olacağını umuyordu. Hem askerleri hem de bölge halkı tamamen yiyeceksiz kaldığı için her şeyden önce emrindekilere ve askerlerine derhal yiyecek yardımı yapılmasını talep etti. Kurmay subaylar gözleri bağlı şekilde bir ordudan diğerine geçirilirken anlaşma şartları henüz netleşmemişti. Townshend bizzat (19 Nisan'da koleradan ölen³⁴ Goltz kadar yaşlı ve inatçı olmayan) Halil Bey'le görüşerek ordusunu 1 milyon pound değerinde altın vermek şartıyla esaretten kurtarmaya çalıştı. Aslında (daha sonraları Arap Lawrence olarak da bilinen) Thomas E. Lawrence da bu planın bir parçasıydı; fakat plan işlemedi. Townshend ayrıca kefaletle serbest bırakma yoluna gidilmesi için de uğraştı. Tüm müzakerelerin sonunda Halil Bey, koşulsuz teslimiyet talep etti ve Townshend bunu kabul etmek zorunda kaldı. Bir Osmanlı piyade alayı 29 Nisan 1916'da öğlen 1'de, İngilizleri teslim almak üzere Kutülammare'ye doğru yürüdü. İngilizler toplarını, cephanelerini ve askeri malzemelerini imha etmek

için 2 gün uğraştıkları için açlık çeken askerlerin dışında el koyulabilecek pek bir şey kalmamıştı.

Townshend'in teslim olan 6. (Poona) Tümen'i, 1781'de Yorktown ile 1942'de Singapur'da teslim olan İngiliz Kraliyet kuvvetleri arasındaki zaman aralığı içerisinde teslim olmuş en büyük kuvvetti. Toplam kaybedilen asker sayısı, o sırada Flanders'de devam eden şiddetli muharebelerde bir günde ölen asker sayısı kadar bile etmese de, bu İngiliz güçleri için çok utanç verici bir durumdu. Townshend 13309 asker teslim etti; bunların 2864'ü İngiliz, 7192'si Hint ve 3248'i muharip olmayan askerlerdi. Bu askerlerin 4000'den fazlası sonunda Türklerin esaretinde öldüler. İngiliz esirlerin %70'inin öldüğü tahmin edilmektedir. Halil ve Aylmer 1.100 civarında hasta ve yaralı İngiliz ve Hint askerini neredeyse eşit sayıda sağlıklı Türk esirle değiştirdiler. Türkler ayrıca 40 top, 3 uçak, 2 nehir gemisi ve 40 araba ele geçirdiklerini ve bunların neredeyse tamamının hasar gördüğünü nakletmişlerdir. İlk Türk yiyecek

Kutülammare'de esir edilen İngiliz kuvvetleri görüldü. Türkler birkaç arabanın yanı sıra top, uçak ve depo da ele geçirdi. Bunların çoğu İngilizler teslim olmadan önce onarılmayacak şekilde tahrip edilmişti.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

malzemeleri bir kurtarma botuyla 1 Mayıs 1916'da ulaştı. Townshend ve emir erleri iki gün sonra Bağdat'a yollandılar ve Türkler esirlerini ertesi gün tahliye etmeye başladılar. Townshend'den sonra Kutülammare'den ilk olarak dört İngiliz general, 160 subay ve emir erlerinin 180 tanesi botla ayrıldı. Fakat Townshend'in İngiliz ve Hintli askerleri sıralar halinde, genellikle yeterince su, yiyecek ve tıbbi malzeme olmadan kuzeye doğru yürüdüler. Sonuç olarak, çoğu asker bu 'ölüm yürüyüşü' olarak adlandırılan yolculukta hayatını kaybetti. Sadece bir yıl içinde İngilizler Mezopotamya'da 40.000 zayıyat verdi. Albay Halil Bey bir gecede kahraman oldu ve 'Paşa' unvanı aldı. Daha sonra Türkiye Cumhuriyeti döneminde 'Kut' soyadını seçecekti. Townshend'in hayatta kalan askerleri Anadolu'daki Esir Kampları'nda ağır koşullara katlanırken, Townshend Marmara Denizi'ndeki bir adada çok rahat bir esaret hayatı yaşadı.³⁵

Şaşkına dönen İngiliz hükümeti neler olduğunu bilmek istedi. Çanakkale Cephesi'nde de büyük hüsrana uğrayan hükümet bir parlamento komisyonu topladı. Komisyon ifadesinde Hint ordusunun kurumsal zayıflığı ile birlikte idari, lojistik ve medikal problemler üzerinde durdu. Komisyon raporu 1917'de hazırlandı ve Townshend'in küçük düşürücü yenilgisini büyük ölçüde İngiliz ordusu bünyesindeki faktörlere bağladı. Aslında bu yenilginin sebebi Nurettin'in yılmaz takibi ve Osmanlı ordusunun müdafaa vasıfları ile birlikte Townshend'i ablukaya alarak mağlup eden siper hatlarıydı.

Townshend'in Kutülammare'de teslim olmasıyla birlikte Mezopotamya'daki sefer bir çıkmaza saplandı. Çarpışma her iki tarafı da yorgun düşürdü. Artuk Townshend olmadığından, Kutülammare'yi kurtarmak için İngilizlerin acele etmesine gerek kalmamıştı. Halil Bey kuvvetlerini Dicle Nehri'nin aşağı kısmında yeniden mevziledi. Nehrin her iki kıyısını dikkatli bir şekilde tahkim etti ve sonunda Fırat Nehri'ni de tahkim etmek için fazladan yeterli miktarda kuvvet buldu. Sonrasında 1916 yılının Aralık ayına kadar Mezopotamya'da pek bir hareket olmadı; ta ki General Sir Stanley Maude yenilenmiş ve büyük ölçüde güçlendirilmiş İngiliz Kraliyet

kuvvetleriyle nehrin yukarısına doğru yavaş yavaş ilerlemeye başlayana dek.

İRAN'I İKİNCİ DEFA İŞGAL

Goltz'un hayatını kaybetmesine rağmen Enver Paşa 1916 yılında Mayıs ortasında Halil Paşa ve Albay von Lossow ile İran'a karşı yapılacak yeni bir saldırının başarı şansını müzakere etmek için Bağdat'a doğru yola çıktı. Gelibolu zaferi sayesinde Enver Paşa'nın Mezopotamya'da mevzilenecek kuvvetleri vardı. Fakat Kutülammare'nin Nisan ayında teslim olması bu kuvvetlerin Dicle-Fırat Vadisi'ndeki varlıklarını gereksiz hale getirdi. Zaten Enver Paşa da bu kuvvetleri saldırı için kullanmaya hevesliydi. 2. Tümen, Kutülammare'ye gelmişti kardeşleri 4. ve 6. Tümenler de ay sonuna kadar harekât alanına ulaşacaklardı. Bu tümenlerin hepsi Gelibolu Muharebesi'nde görev yapmış, savaş tecrübesi olan muhariplerden oluşmaktaydı.

Enver Paşa'nın hırslı işgal planına göre Halil'in 13. Kolordusu'nun 35. ve 52. Tümenleri'ni, 6. Ordu'daki kardeşi 18. Kolordu'ya verecek ve onların yerine dinlenmiş ve yenilenmiş 2., 4. ve 6. Tümenleri alacaktı. Bir bağımsız süvari birliği, bazı düzensiz birlikler ve İranlı milliyetçi gönüllüler kolorduya ilave olarak, onu sayıca takviye edecekti. Lossow ayrıca Alman topçular göndereceğine dair söz verdi fakat bu topçu birlik hiç gelmedi. 13. Kolordu'nun İran'da birkaç tümeden oluşan Rus ordusuna karşı koymak için toplam 25.000 civarında askeri olacaktı fakat Ruslar çok geniş bir alana yayılmışlardı.

Ali İhsan Paşa komutasındaki 13. Kolordu sınır bölgesinde toplandıktan sonra Mayıs sonlarında ilerlemeye başladı. Fakat her zaman saldırı odaklı olan Ruslar 6. Tümen'e hücum etti ve 3 Haziran'da 6. Tümen'i, Hanikin kasabasındaki 13. Kolordu sınır karargâhıyla beraber kuşatmaya çalıştı. Ruslar zafere çok yaklaşıyordu fakat merkezde mevzilenmiş olan Türkler kendilerini çembere alan Rus süvari kuvvetini yarıp geçti ve seyrekleş yayılmış olan Rus piyade taburları kontrol altına alındı. Mağlup olmaktan korkan Ruslar geri çekildiler. Kısa bir

süre sonra 13. Kolordu oldukça sarp dağlardan ve dar vadilerden müteşekkil İran sınırını geçti. Bu bölge taarruz operasyonlarını çok zorlaştırıyordu. Rus kumandan General Baratov ustaca bir geri çekilme hareketi yürüttü. Ana Türk kuvvetleri 2. ve 6. Tümenler Kirmanşah'a uzanan ana yol boyunca sıralanan dağlarda ilerlediler. Türklerin sol (ya da kuzey) kanadında 4. Tümen Süleymaniye'den sınırı geçerek doğu yönünde Sinre ve Kurve'ye doğru ilerliyordu. Bu tümen gönüllü İran taburlarıyla takviye edilerek Musul Grubu adını aldı. Ana kuvvet (2. ve 6. Tümenler) Karind yakınlarında güçlü bir Rus savunmasıyla karşılaştı. Bunun üzerine taarruz hazırlamak için mola verdi.

Türkler 28 Haziran'da taarruza geçtiler ve iki gün sonra da Karind'i aldılar. Şimdiye kadar 13. Kolordu, sınırın 150 km (93 mil) ötesine kadar ilerlemişti. Ruslar geri çekilmeye devam ettiler. En sonunda bir direniş için Hemedan'da toplandılar. 6 gün süren çok çetin bir muharebeden sonra 13. Kolordu, 9 Ağustos 1916'da şehri (Hemedan'ı) ele geçirdi. Baratov takviye kuvvetleri beklerken, kilit

Townshend Türklerle esir düştü. Türkler tarafından çok iyi muamele gördü, boğazın ağzındaki Prens Adaları'nda bir villada yaşadı. İstanbul'da rahatça dolaşabilmesine izin verildi, oysa askerleri esir kamplarında çok kötü şartlarda kalıyor ve ölüyorlardı.

dağ geçitlerini kapatmak için 100 km (60 mil) daha geri çekildi. Mesafeler Ali İhsan Paşa'nın kolordusunu lojistik açıdan beslemeye imkân vermeyecek kadar uzundu, bu nedenle taarruzu durma noktasına geldi. 13. Kolordu'nun muharebe kaybı oldukça azdı fakat kolera ve tifüs gibi hastalıklar Hemedan'a doğru yapılan yürüyüşte kolorduyu mahvetti. Kolordu ana gövdesi ve 4. Tümen birbirlerinden o kadar uzaklaşmışlardı ki taarruz operasyonları için karşılıklı destek veremezlerdi. 13. Kolordu'nun ana gövdesi Hemedan'da ve 4. Tümen sınırdan içeride Süleymaniye'deydi. Daha da kötüsü Ali İhsan Paşa'ya çok sayıda İranlı gönüllünün kolorduya katılacağı söylenmişti; fakat çok az gönüllü yardıma geldi. Bunlar yüzünden Ali İhsan Paşa kuvvetinin İran'ın fethi için yetersiz olduğuna karar vererek operasyonları durdurdu. Bu kararlar İran'ın ikinci defa

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

işgal girişimi sona erdi ve 13. Kolordu eylemlerini, kuzeye ve Hemedan'ın doğusuna doğru yapılan bir dizi devriye gezisiyle sınırladı.

BAĞDAT'I'N ALINMASI

İngiltere, 1916 ilkbaharında, Kutülammare'de uğradığı feci mağlubiyetlerin ardından Mezopotamya'daki ordularında büyük yenilikler yaptı. Daha da önemlisi, mağlubiyete uğramış komutanlar görevden alındı ve agresif General Maude Harekât Alanı Komutanlığı'nı üstlenmek üzere gönderildi. Bununla birlikte, Maude'yi takviye etmek üzere iki ilave piyade tümeni (Gelibolu'dan 13. Tümen ve 14. Hint Tümeni) gönderilerek Fırat ve Dicle vadilerindeki Kraliyet kuvvetlerinin gücü arttırılacaktı. Hatta yenilgiye uğramış Dicle Kolordusu da 1. Hint Kolordusu olarak adlandırıldı. Maude, Townshend'in yenilgisinin intikamını almaya kararlıydı.

Von Lossow mükemmel bir Alman kurmay subaydı. Savaşın büyük bir kısmını İstanbul'da Harbiye Nezareti'nde görev alarak Osmanlı savaş girişimlerini planlamada yardımcı olarak geçirdi.

Fotoğrafta Belçika genel valiliği makamındaki Von der Goltz görülüyor. Bu Feldmareşal Osmanlı İmparatorluğu'ndaki en itibarlı Alman subayydı. 1880 ve 1890'larda Türklerle birlikte görev yaptı, hem kurmay subaylarının hem de ordunun eğitiminde onlara yardım etti.

1916 yazından sonbahara girerken Maude, Halil'in Bağdat girişindeki kontrolünü kırmak için Yukarı Dicle'ye ilerlemeyi planladı. Artık doğrudan idaresi altında toplam 5 piyade tümeni vardı; bu piyade tümenleri süvariler, topçular ve uçaklarla çok iyi şekilde desteklenmişti. Bunların yanı sıra, iklim gemilerinden ve zırhlı gemilerden oluşan büyük ve donanımlı bir flotilla hazırlamıştı. Maude, 107.000'i Hint ordusundan gelen 166.000 askerlik bir muharip güce sahipti. Çok yüksek sayılarda asker ve ekipmana rağmen, Maude tam anlamıyla hazır olana kadar ilerlememeye kararlıydı. Bu yüzden aksi yöndeki politik baskılara boyun eğmedi.

İran, Galiçya ve Selanik gibi başka bölgelerdeki stratejik oyalanmalar ve demiryolu hatlarındaki kronik zayıflık yüzünden Osmanlı genelkurmayı 1916 yılının son 9 ayında 6. Ordu'nun kuvvetini arttırmadı. Bunun yanı sıra Halil Paşa her geçen gün artan kayıplarının yerini doldurabilecek çok

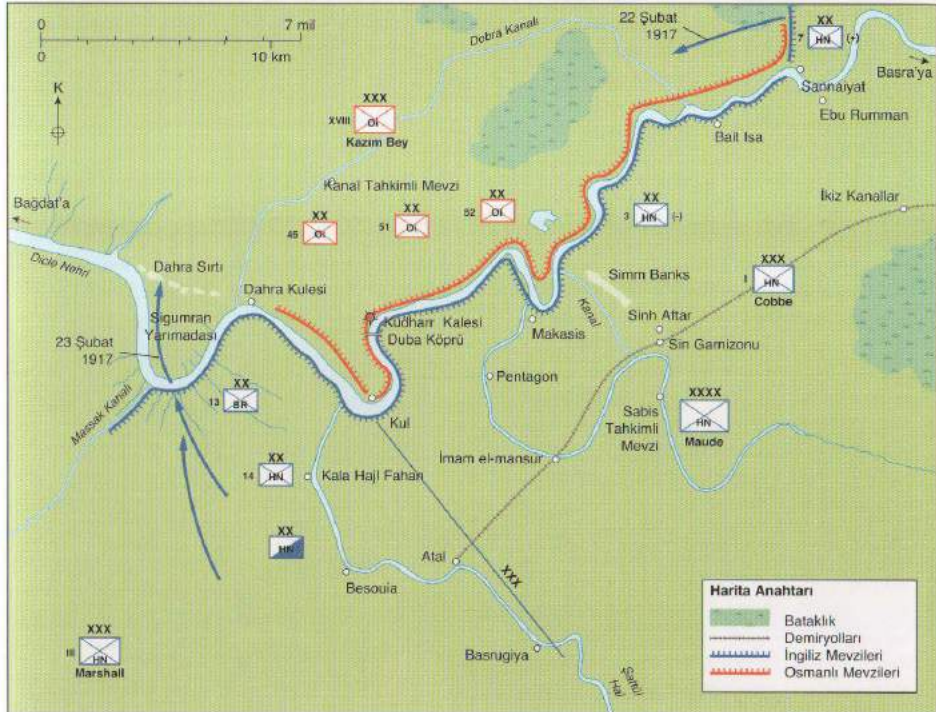
az sayıda değiştirme ve ikmal personeli alabildi. Hastalıklar, firarlar ve İngilizlerin zaman zaman etkinlik göstermesi yüzünden verilen zayıt, yavaş yavaş ordusunu kemiriyordu. Bu yüzden, General Maude'nin ordusu sayı ve kabiliyet açısından büyürken, Halil'in ordusu sürekli zayıfladı. Enver Paşa'nın İran'ı işgal için yaptığı planlar amcasının ordusunun gücünü daha da azalttı. 1916 yazı geldiğinde Halil'in kuvveti sadece 45., 51. ve 52. Tümenler'den oluşan 18. Kolordu'yu kapsıyordu. Halil, talihsiz 35. Tümen'i lağvedip onun askerlerini geri kalan üç tümeninden birinde görevlendirmenin gerekli olduğunu gördü.

Osmanlı 6. Ordusu, Dicle ve Fırat Nehirleri havzalarının çetin coğrafyasının savunmayı güçleştirdiği tahammülü zor bir operasyonla karşı karşıya kalmıştı. İngilizlerin Mezopotamya'ya

ilerlemelerini sağlayabilecek iki yol vardı. En iyi yol; Kutülammare, Bağdat ve Musul'dan geçen ve kuzeye doğru Dicle'nin yukarısına çıkan yoldu. İkinci yol ise Babil harabeleri boyunca Fırat Nehri'ni takip ediyor ve Bağdat'ın 30 km (18 mil) batısında bir noktaya ulaşıyordu.

Fakat 1916 yazında, İngiliz ileri mevkiileri bu dar alanda değil, onun yerine iki nehir arasındaki en geniş mesafede konuşlanmıştı. Halil bu yüzden aralarında 100 km'lik (60 mil) çöl olan iki ayrı savunma pozisyonunda savunma yapmak zorunda kalmıştı. Bu da mağlubiyete sebep oldu; çünkü Maude saldırı

İkinci Kutülammare Savaşı, Şubat 1917. 1917'ye kadar General Maude'nin önce takviye edilen ordusu, Kâzım'ın çok büyük ölçüde tükenmiş kuvvetine kolayca üstünlük sağlayabildi. Maude, Kâzım'ı Bağdat'ın dışına çekilmeye zorladı.

General Sir Frederick Stanley Maude (1864-1917)

Maude, Cebelitarık'ta doğdu ve Eton'da eğitim alarak Sandhurst'a girdi. Coldstream Guards'a atandı ve Mısır'da ve İkinci Anglo-Boer Savaşı'nda hizmet etti. Maude 1914 yılı

Ekim ayında kurmay heyetinde bir dizi görev aldı ve tuğgeneralliğe yükselerek 14. Tugay Komutanlığı'na atandı. Nisan 1915'te Fransa'da çok ciddi şekilde yaralandı ve tümgeneralliğe yükseldi. Maude 33. Tümen Komutanlığı'na getirildi fakat sonrasında onun yerine Suyla Körfezi'ndeki 13. Tümen Komutanlığı ile görevlendirildi. Gelibolu tahliyesinin ardından, Mart 1916'da Maude'nin tümeni Mezopotamya'ya yollandı. Townshend'i kurtarma harekâtının başarısız olmasının ardından Maude, Temmuz 1916'da Kolordu Komutanlığı'na ve hemen ardından da Genel Komutanlığa getirildi. Vakit kaybetmeden Mezopotamya'daki İngiliz ve Hint kuvvetlerini yeniden organize etmeye ve ikmale koyuldu. Maude'nin attığı adımlar İkinci Kutülammare Savaşı'nda zafer elde edilmesini ve Bağdat'ın Mart 1917'de ele geçirilmesini sağladı. Maude 18 Kasım 1917'de koleradan öldü.

Yukarıda, İngilizlere esir düşen Türkler görülmekte; burada görüldüğü gibi askerler genelde kendi ordularında görevli oldukları zamana göre daha iyi istihkak ve tıbbi yardım almışlardır.

Sağda, İngiliz askerleri Bağdat'a giriyorlar. Mezopotamya'da sürdürülen harekâtlar, ne Harbiye Nezareti ne de Hindistan Nezareti'nden tam anlamıyla bir malzeme yardım görmüştür; oradaki kuvvetler savaşın büyük bir kısmında gereken lojistik destekten mahrum kalmıştır.

noktasını seçebildi ve orada Halil karşılık vermeden çok daha güçlü bir kuvvetle hücumla kalktı. Sonuç olarak, Halil gerçekleşmesi neredeyse imkânsız bir stratejik durum ve operasyonla karşı karşıya kaldı.

Aralık 1916'da, Maude uzun zamandır beklenen saldırısını gerçekleştirdi. Türkler İngilizlerin hangi nehir yolunu esas ilerleme eksenini olarak kullanacaklarını belirlemeye çalışıyorlardı. Maude, Dicle'yi seçti ve kolordusu nehrin her iki tarafından tam kuvvetle Kutülammare'ye doğru ilerlemeye başladı. Yağışlar Maude'nin ilerleyişini yavaşlattı fakat 17 Şubat 1917'de ordusu, Kutülammare'den 20 km (12.4 mil) aşağı Dicle'deki Sannaiyat'a ulaştı, orada Aylmer'in kurtarma kuvveti yenilmişti. Maude'nin kasıtlı olarak attığı yavaş adımlar, Halil'e yetersiz kuvvetlerinin büyük kısmını, orada bir hattı bulunan 18. Kolordu'yu takviye etmek için kaydırma fırsatı verdi. Bu nedenle 1917 Şubat ayı ortalarına kadar Türkler Albay Kâzım Bey³⁶ komutasında tüm

18. Kolordu'yu başlangıçta Nurettin tarafından düzenlenmiş olan eski savunma mevzilerine yerleştirdiler. Kâzım Bey ayrıca muharip kuvveti açısından bir tümene eşdeğer olan Nehir Grubu'na da kumanda ediyordu. Halil küçük ordusunun %75'inden fazlasını Maude'ye karşı koymak için toplayabildi.

Albay Kâzım'ın kolordusu, Kutülammare'ye ulaşmak için kullanılması en muhtemel yolu savunmak için Dicle Nehri'nin kuzey kıyısında konuşlanmıştı. Fakat Maude, her iki kolordusunu da

beklenmedik şekilde nehrin güney kıyısına kaydırды ve Kutülammare'ye doğru Türk sağ kanadına hücum etmeye başladı. Halil'in olup bitenden haberi yoktu, kendi hatlarında durmuş Maude'nin yapacağı hareketi bekliyordu. İlk taarruzlar 17 Şubat'ta başladı ve beş gün sonra Maude, Halil'in kafasını iyice karıştırmak için Sannaiyat ve Kutülammare'de sahte hareketler başlattı. 23 Şubat'ta Maude, Kutülammare'den nehrin yukarisına doğru Dicle'yi geçerek tümen çapında bir taarruzda bulundu ve günün sonunda nehrin üzerine bir seyyar (yüzer) köprü yaptırdı.

İngiliz askerler yürüyüşler. Mezopotamya'da sıcaklıkları aletif' arazi operasyonlarına izin verdiği zaman Ekim'den Nisan ayına kadar sefer dönemi etkili bir şekilde devam etti. Nehirlerde su seviyelerinin düşmesi yaz operasyonlarını sekteye uğrattı.

Türklerin lokal karşı taarruzları köprübaşı mevziini bozmaya yetmedi. Halil'in kuvvetinin büyük kısmı ve ihtiyatları nehrin Kutülammare'den aşağısındaki işe yaramaz mevkiilerde kalmışlardı ve akşam karanlığında ordusunun kuzeyden kuşatılma tehdidi altında olduğunu anladı. Hemen harekete geçerek aniden geri çekilme emri verdi. Umutsuz da olsa son uğraşlar Halil'e piyadelerinin büyük bir kısmını tahliye edebilmesi için yeterli zamanı sağlamıştı; fakat topraklarının ve ikmal malzemelerinin büyük bir kısmını terk etmek zorunda kaldı. Halil Bağdat'ın son savunması için Yukarı Dicle'ye çekildi. Maude'nin uzun süredir hazırlanan harekâtı zekice yürütüldü ve operasyon seviyesinde çok çabuk uygulandı. Maude, Türklerin kuvvetle savunma yaptıkları siperlerden çıkarmanın neredeyse imkânsız olduğunu anladı ve Halil'in mevzisinin savunmasını etkisiz hale getirmek için manevra yaptı.

Halil, Bağdat'ın 15 km (9 mil) aşağısında Dicle Nehri'ne bağlanan küçük bir akarsu kolu olan Diyale Nehri boyunca uzanan hattına çekildi ve orada direniş göstermek istedi. Topları olmadan çok zayıf kalan 45. Tümen'i lağvetti ve bu tümenin hayatta kalan askerlerini 14. Tümen'i oluşturmak için yeni gelen iki piyade alayına aldı. 14. Tümen, Bağdat savunmasına yardım etmek için 18. Kolordu'nun bir parçası oldu. Maude 4 Mart'ta Yukarı Dicle'de yürüyüşüne aralıksız devam etti ve Diyale Nehri kıyısındaki yorgun ve cesareti kırılmış Türk askerlerine saldırdı. Birkaç gün süren zorlu çatışmanın ardından Halil, Diyale ya da Bağdat'ı elinde tutamayacağını anladı. Büyük bir politik, kültürel ve dinî öneme sahip bu şehri teslim etmek istemediği halde çok zor bir karar alıp Bağdat'ı terk etti ve nehrin yukarısına doğru çekilmeye devam etti. Maude, Mart 1917'de Bağdat'ı ele geçirdi, böylece Kut'un intikamını da almış oldu. Diğer harekât alanlarında çıkmaza girilmişken, Maude galibiyet elde etti ve onun zaferi İngiliz halkını sevindirdi. Türkler için ise bu zafer varılan en kötü

nokta oldu. Bu öyle bir noktaydı ki telafisi hiç kolay olmadı.

Halil artık küçülen ordusunu Dicle'nin 60 km (37 mil) yukarısına götürdü. Halil'in sağ kanadı Fırat Nehri üzerindeki Ramadiye'de yerleşmişti ve sol kanadı da İran içlerine doğru ilerleyen zayıf bir hat boyunca uzanıyordu. Daha sonra hem Halil'in kendisi hem de ordu karargâhı Dicle'nin oldukça yukarısına Musul'a taşındı. O zamanki toplam kuvveti 30.000 askerden biraz fazlaydı ve 300 km'lik (186 mil) bir cepheye yayılıyordu. Nisan ayında 2. Tümen İran seferinden döndü. Bu sefer çok iyi düşünülmeyen yapılmıştı ama artık iş işten geçmişti ve Halil'in pozisyonunu değiştiremedi. 1917 sonbaharı sonlarında, Türkler için Mezopotamya'daki stratejik durum genel itibarıyla hiç umut vaat etmiyordu.

Fakat daha sonra General Stanley Maude şaşırtıcı bir biçimde ilerlemeyi durdurdu. Maude'nin ikmal hatları Basra'ya kadar uzanıyordu ve ilerlediği her milde ikmali getirtmek güçleşiyordu. Üstelik yaz mevsimi hastalıkları da bölgede etkili olmaya başlamıştı. Maude ayrıca Rusların kendisini İran'da nasıl ve ne zaman destekleyeceğini bilmiyordu. Bu arada Türklerin Bağdat'ı geri almak için yeni bir kuvvetle (Yıldırım Orduları ile) çok geniş çaplı bir karşı taarruz düzenleyeceğine dair istihbarat aldı. Maude bunun üzerine takviye kuvvetler istedi ama gönderilmedi. Sonuç olarak, Bağdat'ta savunmada kalmaya ve taarruzunu sonbaharda yinelemeye karar verdi. Geriye dönüp bakıldığında, onun bu kararı fazlasıyla temkinli bir karar gibi görünüyor. Eğer Maude ilerlemiş olsaydı 6. Ordu'nun başka İngiliz saldırılarını engelleyip engelleyemeyeceği ya da Musul'u savunup savunamayacağı şüpheliydi. Aslında, muharip kuvvet ve lojistik açıdan İngilizler ve Türkler arasındaki muazzam farkı düşününce Halil'in İngilizleri bu kadar bile durdurabilmesi dikkat çekicidir. Maude'ye göre Townshend, üzerindeki politik baskı yüzünden, Selmanipak'ta tehlikeli olduğunu bildiği halde ilerlediği için Kutülammare'de bozguna uğramıştı. Maude bu hatayı tekrarlamamaya kararlıydı ve Mezopotamya'daki savaş Mart 1917'de İngilizlerin Bağdat'ı ele geçirmesiyle istikrar kazandı.

İran'da verilen zayıf ve yenilenemez kayıplar hem Türkleri hem de Rusları harekâta ara vermeye zorladı ve bu mola 1916 Ağustos ayından, aynı yılın kışına kadar devam etti. 13. Kolordu az da olsa değiştirme ve ikmal personeli ile takviye kuvvet almaya başladı, bu personel içinde Fransız ordusuyla gelen Kuzey Afrikalı Müslüman firarilerden oluşan birkaç tabur da vardı. 1917 Şubat ayında Halil zor bir karar alarak Ali İhsan Paşa'nın kolordusunu geri çağırma kararı verdi ve kolordu ertesi ay kış şartlarında dağları aşarak 400 km'den (250 mil) fazla geri çekildi. Mart ayı ortalarında 13. Kolordu İran'dan çıkarıldı ve ileri unsurları Diyalé hattı boyunca toplanmaya başladı. Bu arada Rusya'da 1917 olayları patlak verdi. Çıkan karışıklıklar ve ihtilal, Rus ordularını uğraştırıyordu. Artık Mezopotamya savunması görevini 13. Kolordu üstlenecekti.

MEZOPOTAMYA'DA SONUN GELİŞİ

1917 yazı, kavurucu sıcaklar aktif operasyonları engellediği için olaysız geçti. Maude sonbaharda yerinden ayrılmadan küçük çaplı operasyonlara başladı. Fakat Bağdat'ta 18 Kasım 1917'de beklenmedik şekilde koleradan öldü. Maude'nin ölümü Mezopotamya'da bir taarruz operasyonu yürütmeyi imkânsız hale getirince bu cephe savaşın en sakin cephesi haline geldi. Türkler statükonun değişmemesinden gayet hoşnuttu. Maude'nin yerine General Marshall geçti ve nihayet Mart 1918'de Türkleri Han'da kuşatmak için bir taarruz düzenledi. Bu taarruz başarısız oldu, fakat Marshall Türkleri çok ağır kayıplara uğrattı.

Fakat 1918 Martı'nda, Batı Cephesi'nde yapılan büyük Ludendorf saldırıları İngilizlerin durumunda radikal bir değişiklik yarattığı için Ortadoğu'daki olayların akışı da değişti. Alman İlkbahar Taarruzları (Birinci Dünya Savaşı sırasında Batı Cephesi boyunca ilkbaharda düzenlenen bir dizi taarruza verilen genel isim) BEF İngiliz Sefer Kuvveti'ni Manş Denizi'nin girişine itmeyi ve böylece onun Fransa'yla bağını kesmeyi amaçlıyordu. Bu muharebeler sırasında İngilizler ağır kayıplar verdi ve piyade eri sıkıntısı çektiler (Büyük Britanya'da değiştirme ve ikmal personeli hazır beklediği halde politik sebeplerden

1. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

yurtta kalmışlardı). Kraliyet Genelkurmay Başkanlığı Filistin'deki General Allenby'ya ne olursa olsun 60.000 eğitilmiş İngiliz askerini Fransa'ya yollama talimatı verdi. Bunun üzerine Allenby toplam 2 tam tümen, 23 piyade taburu, 9 süvari alayı, topçu ve makineli tüfek birlikleri gönderdi. Bu nedenle ordusunun gücü düştü. Fakat Londra'daki 'Şarklılar Allenby'ın seferinin politik açıdan büyük bir getirisinin olacağını düşünüyorlar ve bu sefere öncelik verilerek devam ettirilmesini istiyorlardı. Bunun sonucunda Marshall'ın Mezopotamya'daki ordusu fatura ödeyen taraf oldu ve Marshall Allenby'ın Fransa'ya gönderdiği kuvvetlerinin yerine geçmesi için Hint tümenlerinden ikisini (3. ve 7. Tümenleri) Filistin'e göndermek zorunda kaldı. Bu da yetmediği gibi Hindistan'dan gelen değiştirme ve ikmal personeli akışı da Marshall'dan Allenby'ya yönlendirildi. Dolayısıyla kuvveti iyice tükenene kadar Marshall ordusunu Bağdat'ın bir çeşit koruyucu garnizonuna dönüştürdü. 1918 yazı boyunca İngilizler Mezopotamya'da hiçbir faaliyet gösteremediler.

Tüm bu olanlar, Allenby'ın Megiddo'da (Nablus Muharebesi) kazandığı büyük zaferle ve Selanik savunmasının çökmesiyle değişti. 2 Ekim 1918'de Marshall, Osmanlı'yı ateşkes masasına oturtana kadar elinden geldiğince toprak kazanılmasına dair emirler aldı. Bunun üzerine Marshall nehrin yukarısına doğru ilerlemeye başladı ve yine 18. Kolordu tümenleriyle karşılaştı. 23 Ekim'de İngilizler Küçük Zap üzerinden hücumda bulundu. Türkleri kuşatan Marshall'ın süvarileri İsmail Hakkı'nın 30 Ekim'de teslim olan Dicle Grubu'ndan geriye kalan askerlerin etrafını sardı. Aynı gün bir Osmanlı heyeti Ortadoğu'daki savaşı bitiren ateşkesi imza attı. Bu arada Londra, Musul'daki önemli petrol yataklarının kontrolünü ele geçirmesi için Marshall'a baskı yapıyordu. Bunun üzerine Marshall (ateşkesi bozarak) süratli süvari

birliğini ertesi gün yola çıkardı. 1 Kasım 1918'de İngiliz süvarileri savunmasız durumda olan Musul'a girdiler ve (en önemli petrol rezervleriyle birlikte) kontrolü ele geçirdiler. Osmanlı 6. Ordusu, 13. Kolordu gibi hâlâ varlığını sürdürüyordu fakat eski halinin adeta bir gölgesi gibiydi ve Marshall'ın şehri işgal etmesine engel olamadı. Bu hadiseyle birlikte Mezopotamya'daki savaş son buldu.

1916'DA KAFKASLAR

1916, Gelibolu ve Kutülammare'de Türklerin zafer yılı, Kafkaslar'da ise mağlubiyet yılıydı. Aslında

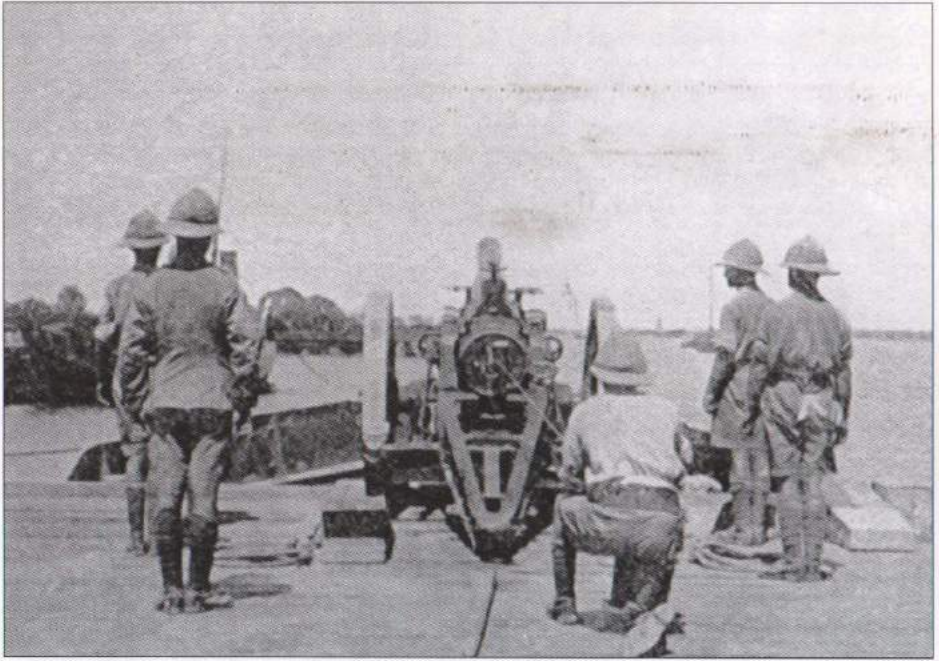
İngilizlere karşı kazanılan galibiyetlere şaşırarak Osmanlı genelkurmayı beklenmeyen zaferlerin getirdiği sonuçlara hazırlıksız yakalanmıştı. Gelibolu harekâtının sonunda çok büyük çapta

piyade tümenleri aniden yeni bir göreve müsait hale geldi. Bu esnada Mustafa Kemal de dâhil birçok kişi, imparatorluğun savunmada kalması ve onları ihtiyat olarak saklaması gerektiğini savunuyordu. Gelgelelim Enver Paşa taarruz operasyonları düzenlemeye oldukça kararlıydı ve bu birlikleri toplu ve hazır halde tutmak yerine küçük küçük parçalar halinde uzak harekât alanlarına gönderdi.

Kafkaslarda Ocak 1916'da cephe sessizdi ve Osmanlı 3. Ordusu Erzurum'un kuzeyinde sınır boyunca savunmada bekliyordu. Ordu eksikti ve üç kolordunun her birinde ortalama 12.000 asker vardı. Toplamda Türklerin 125.000 askeri, buna karşılık Rusların 200.000'den fazla mevcudu bulunuyordu. Türkler çetin kış şartlarının saldırı harekâtlarını engelleyeceğini sanıyorlardı. Bu yüzden General Yudenich'in 10 Ocak 1916'da taarruza geçmesine

1917'de Mezopotamya'da bir gaz maskesi takan İngiliz subayı. Mezopotamya'da daha önce hiç zehirli gaz kullanılmamıştı. Gazze Savaşı sırasında İngilizler tarafından kullanıldı ama etkisiz oldu. Sonrasında Birinci Dünya Savaşı boyunca Mezopotamya'da bir daha zehirli gaz kullanılmadı.

Bir İngiliz top şatı. Nehirlerin komutanlığı çok önemli bir konuydu ve her iki taraf da nehir botu filotillası kullandı. Arazinin bataklık olması nedeniyle her iki taraf da mobil sahra topu ateşleme platformu olarak altı düz şatlar kullandı.

şaşırdılar. Yudenich asıl taarruzunu kesintisiz uzanan siper hattına değil, bir dizi önemli mukavemet noktasını tutan 11. Kolordu'ya yaptı. Bu yolla Ruslar Türk mevkillerine sızarak onları hatlarından dışarıya itebildiler. Dağınık haldeki 3. Ordu düzensiz bir şekilde geriledi ve Erzurum müstahkem mevkiine çekildi. Bu sırada (çoğunluğu 11. Kolordu'dan) 10.000 asker kaybetti. Erzurum çok sıkı bir şekilde tahkim edilmiş ve 200'den fazla topla çok iyi bir şekilde silahlanmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun üçüncü en kuvvetli müstahkem mevkiisi haline gelmişti. Ruslar daha önceki savaşlarda bu müstahkem mevkiye girememiş ve Erzurum müstahkem mevkiini güvenilirliğini ispatlamıştı.

General Yudenich'in ay sonunda müstahkem mevkiyi kuşatarak saldırıya devam etmesi Türkleri iyice hayrete düşürdü. Yudenich bir yandan kuvvetlerini ileri sürerken, diğer yandan Ruslar kuzeyden Trabzon'a ve güneyden Malazgirt'e doğru destek taarruzları düzenledi. 11 Şubat 1916'da Erzurum'un iki en önemli kalesini yoğun bir bombardımana tuttu ve ardından piyadelerle bir gece taarruzu düzenledi. Kalelerin içinde göğüs göğüse geçen çarpışma, ancak bir grup askerin sağ çıkmasıyla sona erdi. Bu askerler bağlantıları kopmuş tünelleri ve silah mevzilerini tutmuşlardı. Şafak sökerken Ruslar muharebe hattının oldukça ilerisinde tahkim edilmiş bir mevziyi tutuyorlardı; ama bu ilerlemeye Türkler derhal (ama maalesef başarısız olan) bir karşı taarruzla cevap verdiler. Rusların farklı eksenler üzerinde 5 koldan yaptığı son hücumla şehir Şubat 1916'da düştü. Bu Türkler için tam bir yıkım olmuştu, çünkü bu müstahkem mevki Doğu Anadolu savunmasının kilit

noktasıydı. 3. Ordu mücadele ederek geri çekilmeyi başardı, böylece piyadelerinin büyük bir kısmını kurtardı; fakat Yudenich'in ordusu Erzurum'daki hastaneleri, yüzlerce silahı ve depoyu ele geçirmişti.

Doğruyu söylemek gerekirse Gelibolu'daki kolordular sadece 6 km'lik bir cepheye savaşmışken 3. Ordu'nun sayıca eksik olan kolorduları, 30 km'lik (18.6 mil) bir cepheyi savunmak zorundaydılar. Bu durum, Türklerin muharip kuvvetinin cephe hattında yoğunlaşmasına engel olup onu dağıtmıştı. Enver Paşa, yenilgiye uğrayan ordu komutanını görevden aldı ve kuvveti 50.000 asker ile 84 topa kadar düşen orduya komuta etmesi için Vehip Paşa'yı gönderdi.

Enver Paşa, geç de olsa Kafkaslar'daki stratejik durumu, yıkılmaya yüz tutmuş iskambilden bir eve benzetmişti. Genelkurmaya 1 Mart'tan itibaren Gelibolu'daki tümenlerin 10'unu doğuya gönderme talimatı verdi. Enver Paşa'nın niyeti aslında 3. Ordu'yu

takviye edip Erzurum'u geri almak değildi. Onun yerine doğuda yeni bir 2. Ordu kurarak karşı taarruza geçip Rusları Anadolu'dan tamamen çıkarmaktı. Bu çılgınca bir fikirdi ve planını Haziran 1916'ya kadar gerçekleştirmek istiyordu. Maalesef, köhne ve kötü durumdaki Osmanlı demiryolu sistemi Anadolu içlerine kadar ulaşmıyordu; ama buna rağmen Enver Paşa tümenleri tek tek ve yavaş yavaş göreve dağıtmaya başlamıştı bile. Bu vahim bir hataydı ve bu hata ileri düzeyde stratejik planlama gerektiren işlerde Enver Paşa'nın ne kadar tecrübesiz olduğunu göstermişti. İlkbahar boyunca ve yaz başlarında bu kuvvetler küçük gruplar halinde, Karadeniz yoluyla ve güney kanadından Kafkaslar'a geldiler ama 3.

Kafkaslar'daki Rus ordularında bu fotoğrafta görüldüğü gibi birkaç Kazak süvari alayı vardı fakat dağlık bölgelerde pek işe yaramıyorlardı. O bölgede bulunan Osmanlı süvarilerinin çoğu Filistin'de mevzilendirildi.

Ordu'nun bulunduğu en önemli merkeze doğrudan tek bir kuvvet yollanmadı.

Durmak bilmeyen Yudenich, taarruzuna Temmuz 1916'da devam etti ve en önemli şehir olan Erzincan'dan önce Bayburt'u ele geçirdi. Bu yenilgiler 3. Ordu'yu etkili bir muharip kuvvet olmaktan çıkardı. Bu felaketlerin ortasında, Gelibolu tümenleri doğuya doğru ilerlediler ve yaz boyunca gayri faal olarak Anadolu cephesinin uzun güney kanadında yeni 2. Ordu olarak düzenlendiler. Bu ordu yavaş yavaş büyüyerek 12 piyade tümeni ve bir süvari tümeninden müteşkil güçlü bir kuvvete dönüştü. En sonunda uzun süredir beklenen 2. Ordu taarruzları 2 Ağustos 1916'da yetenekli Ahmet İzzet Paşa komutası altında başladı. Rusların zayıf olması nedeniyle, İzzet Paşa ordusunu bir yerde toplamak yerine farklı taarruz eksenlerinde hareket edecek üç ayrı harekât grubu şeklinde düzenledi. Bu belki de imparatorluğun savaş süresince kurduğu en iyi orduydü, tecrübeli muhariplerden oluşuyordu. Ahmet İzzet Paşa orduyu kuzeydoğuya, Erzurum'a doğru harekete geçirdi. Maalesef bu yavaş seyreden mevzilenme Rusların bir hayli dikkatini çekince Ruslar da ona göre plan yaptılar. Sonuçta Türkler

Rus Ordusu tarafından ele geçirilmiş Osmanlı sancakları.

bölgesel başarılarla sevinirken genel anlamda mağlup oldular. Rusların çok iyi hazırlanmış savunma sistemi ve yoğun karşı taarruzları Ahmet İzzet'in üç grubunu tamamen bozguna uğrattı. İlerleyen 100.000 askerden 30.000'i kaybedildi. Eylül ayı sonunda savunma tamamlandı. Bu Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşta yaptığı en büyük hatalardan biriydi. Eğer bu ordunun tümenleri gelir gelmez 3. Ordu'yu beslemiş olsaydılar, taktik dengesi kesinlikle Türklerin lehine değişecekti. Enver Paşa'nın taarruz harekâtları üzerine oynadığı kumar muazzam toprak kayıplarına ve iki ordunun tarumar olmasına yol açmıştır.

1916 sonbaharında soğuklar bastırınca muharebeye ara verildi ve her iki taraf da iyice bunalmış ordularını tekrar toparlama fırsatı buldu. Türkler Kafkas ordularını yeniden düzenlemeye başladılar; bu orduların o zamana kadar mevcut 25 tümeni olmuştü. Fakat bu tümenlerin hepsinin resmi sayısı yarıya, hatta pek çok durumda da çeyreğe düşmüştü. 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa, ordunun 9 ay süren mağlubiyet yüzünden moralinin son derece bozuk olduğunu ve tepeden tırnağa yenilenmesi gerektiğini

çok iyi biliyordu. Enver Paşa da bunun gerçekleşmesi için radikal bir planı uygun gördü. Verilen kayıpların yerine konabilecek değiştirme ve ikmal personeli olmadığı için Vehip Paşa 8 tam piyade tümenini dağıtarak kendisinin kalan tümenlerine paylaştırdı. Fakat bu radikal eylem bile onların normaldeki resmi asker sayılarının sadece üçte ikisine ulaşmalarını sağladı. Bunun üzerine Vehip Paşa 'Kafkas Tümenleri' olarak adlandırdığı kuvvetleri oluşturdu ve onlardan iki yeni 'Kafkas Kolordusu' kurdu (ayrıca talihsiz 9., 10. ve 11. Kolorduları da dağıttı). Her zaman olduğu gibi Vehip Paşa derhal yoğun bir eğitim programına başladı ve mağlubiyetin izlerini hemen sildi. Bu çalışmalar 3. Ordu'yu etkili bir kuvvete dönüştüren keskin bir "U dönüşü"ydü. 2. Ordu, üç tümeni lağvetti ve iki tümeni daha Filistin'e yolladı, böylece eski yapısından eser kalmadı.

1916 yılı sonunda Kafkaslar'daki durum istikrar kazandı fakat Türkler kritik bir müstahkem mevki olan Erzurum'u, Bayburt'u, Erzincan'ı ve önemli liman şehri Trabzon'u kaybetmişlerdi. Yıl boyunca yüz binlerce kayıp verdiler, bu kayıpların 70.000'i öldürüldü ve 27.000'i esir düştü. Bu trajik bir yıkımdı. Fakat Rusya'nın ihtilaller yılına girmesi

ve iç sorunlarının Kafkas ordularının muharip kadrosunu felç etmesi Osmanlıların talihini açtı. 1917 yılı Kafkaslar'ın neredeyse tamamen durgun olduğu bir yıl olacaktı. Sanki her iki taraf da gayri resmi bir ateşkes imzalamış gibiydi.

1916'DA SRATEJİK OYALANMALAR

Gelibolu Muharebesi bitince Osmanlı ordusunun İstanbul etrafında toplanan ihtiyaç fazlası 20 piyade tümeni vardı. Enver Paşa bu kuvvete dayanarak, 1916 ilkbaharında müttefikleri Almanya ve Avusturya'ya Balkanlar'da yardım sözü verdi. Yıl boyunca, Osmanlı İmparatorluğu'nun stratejik çıkarları açısından değeri en az olan harekâtlara katılmaları için 7 piyade tümenini Avrupa içlerine gönderdi.

1915 yılı Ekim ayı başlarında, Anglo-Fransız seferi kuvvetlerine ait 2 tümen (o zamanlar tarafsız olan) Yunanistan'ın Selanik şehrine geldi. Vardar Vadisi'nden yukarı çıkıp Sırbistan'a ulaşarak ona yardım etmek gibi beyhude bir girişimde bulundu. O

Ruslar savaşta çok büyük sayılarda Osmanlı askerini esir aldı. Dağıtılan yemek ve tıbbî yardım bu insanlara yetmediği için esirlerin pek çoğu hayatta kalamadı.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

sıralarda Avusturya, Bulgaristan ve Almanya'nın ortak taarruzuyla Sırbistan çökme noktasında gelmişti. Bu da tıpkı Çanakkale harekâtı gibi, Londra ve Paris'teki 'Şarklılar' ve 'Garplılar'ın ateşli tartışmaları sonucunda girilen bir harekâtı ve Batı Cephesi'ndeki kilitlenmeyle şiddetlenen hayal kırıklığının çok önemli bir yansımasıydı. Selanik harekâtı büyük olasılıkla Fransa'yı daha fazla heveslendirdi ama iş isten çoktan geçmişti; İttifak devletleri küçücük düşmanlarını kolayca ezdiler. Buna rağmen Sırbistan

teslim olmayı reddetti ve ordusu Adriyatik kıyısına çekildi. Oradan da müttefiklerin donanmalarıyla tahliye edildi. Sırp ordusu, Selanik kampında yeniden düzenlenerek müttefiklerin saflarına katıldı. Enver Paşa müttefiklerin çevre mevzilerini almaya yardımcı olmak için 46. ve 50. Tümenler'den oluşan 20. Kolordu'yu 1916 sonbaharında Makedonya'ya gönderdi. Bu tümenler pek çetin bir muharebeyle karşılaşmadılar ve 1917 ilkbaharında geri çekildiler.

Haziran 1916'da kuzeye doğru yapılan Brusilov Taarruzu, Avusturya-Macaristan Ordusu'nu büyük çaplı bir bozguna uğratarak etkisiz hale getirdi. Bu Doğu Cephesi'nde asker gücü sıkıntısı yaratınca Almanlar bu eksikliği kapatmaya çalıştılar. Fakat o sırada da Somme ve Verdun'da muharebede oldukları için

Türk askerleri 1917'de Selanik'te düşman uçaklarına ateş talimi yapıyor. Vietnamlular bu Birinci Dünya Savaşı uçaksavar savunma taktiğini Vietnam Savaşı'nda Amerikan uçaklarına karşı kullandılar. Bu taktik her iki muharebede de zaman zaman başarılı olmuştur.

problemi çözemediler. General Erich von Falkenhayn Türklerden yollayabildikleri kadar asker yardımında bulunmalarını istedi. Enver Paşa bu talebe karşılık, 15. Kolordu'ya Gelibolu'dan gelen muharip 19. ve 20. Tümenleri de dâhil ederek Galiçya'ya doğru hareket etmeye hazırlanmalarını emretti.

ROMANYA SAVAŞA GİRİYOR

Gelibolu'dan sonra Osmanlı, Avrupa'ya en fazla tümeni 27 Ağustos 1916'da, Romanya savaşa girdiği zaman göndermiştir. Romanya, Avusturya-Macaristan'a bir saldırı yaparak savaşa girdi; ama zaten Almanlar ve İttifak devletleri bu ihtimale karşı hazırlıklıydılar. Bunun üzerine kendileri de bir karşı taarruzda bulundular. Bu taarruz, General Erich von Falkenhayn'ın idaresindeki kuvvetin kuzeybatıdan ve General August von Mackensen'in idare ettiği Alman-Bulgar-Osmanlı birleşik ordular grubunun güneyden yaptığı bir kuşatma taarruzuydu. Enver Paşa, 6. Kolordu'yu (15. ve 25. Tümenleri) gönderdi ve kolordu 18 Eylül'de Romanya'ya karşı muharebe operasyonlarına başladı. Türklerin operasyonları iyi idare edilen taarruzlardan ve zayıflatılan düşman ordularının etkili takibinden oluşuyordu. Kış geldiğinde Enver Paşa, kolorduyu tam kadro yapabilmek için 26. Tümen'i gönderdi ve 1917 Ocak ortalarında Romanya ordusu kesin olarak mağlup edilerek kendi ülkesinden çıkarıldı. Türkler bu harekatta yaklaşık 20.000 asker kaybetti. 6. Kolordu bir süre daha Romanya'da kalarak 1918 ilkbaharında yurda döndü.

1916'da (Gelibolu Cephesi'nde, Seddülbahir'i de sayarsak) Osmanlı İmparatorluğu toplam 7 aktif cephede savaşıyordu (Arap İsyanı'nı da eklediğimiz takdirde bu sayı 8 olur). Enver Paşa, müttefiki devletlere denk bir yandaş olma gayreti yüzünden, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş çıkarları açısından pek bir önem ifade etmeyen cephelere bile asker yolladı. Bu durum talihsiz sonuçlar doğurdu; Kafkaslar, Mezopotamya ve Filistin'de felaketlere yol açtı.

Erich Georg Anton Sebastian von Falkenhayn (1861-1922)

Falkenhayn Batı Prusya'da doğdu. Çin ordusunda askeri eğitmen olarak görev yaptı. Prusya Savaş Akademisi'ne katıldı ve kurmay subay oldu. Çin'de çıkan Boxer Ayaklanması sırasında (1900) Pekin'in kurtarılmasında görev aldı. Falkenhayn, Alman Genelkurmayı'nda göreve devam etti ve 1913'te Prusya Savaş Bakanı oldu. Eylül 1914'te, Kayser, Moltke'yi Genelkurmay Başkanlığı'ndan alarak yerine Falkenhayn'ı getirdi. Falkenhayn, Fransa'nın yıpratıcı bir stratejiyle yenilebileceğini düşünüyordu ve Fransa için olduğu kadar Almanya için de bir felaket olan Verdun Muharebesi'ni planlamaktan sorumluydu. Sonuçta yerine Hindenburg geçince Falkenhayn'a 1916 sonbaharında Romanya'ya karşı mücadele etmek için komutanlık vazifesi verildi. Orada Falkenhayn saygınlığını az da olsa geri kazandı ve ardından Osmanlı kuvvetlerini idare etmek için 1917 yılının başlarında Filistin'e gönderildi. Gazze ve Kudüs'ü kaybedince Şubat 1918'de görevinden alınarak yerine Liman von Sanders getirildi. Almanya'ya döndükten sonra emekli oldu.

Falkenhayn, fotoğrafta solda görünmekte.

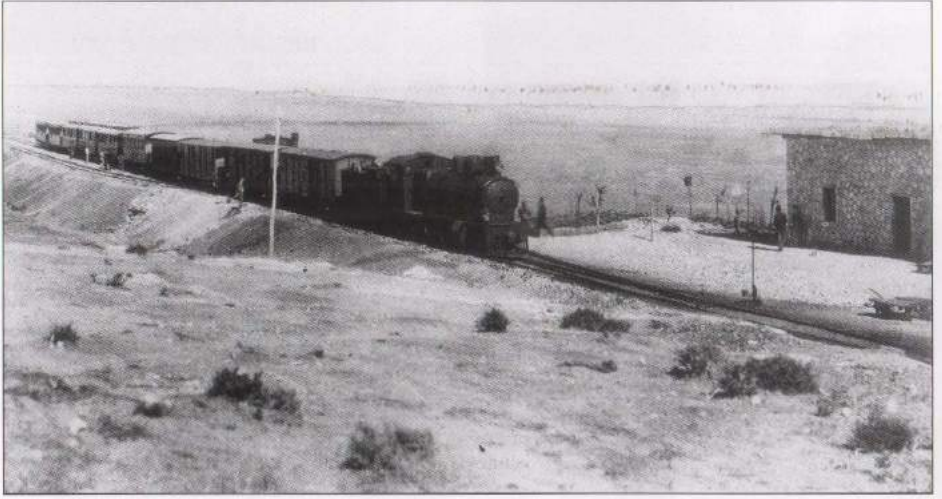

ARAP İSYANI

1916'da, Arap milliyetçi hareketinin liderleri Büyük Britanya ve Fransa'yla ittifak kurdu. Bu ittifakın sonucu, Thomas Edward Lawrence adlı genç bir yüzbaşı, Türk idaresine karşı ayaklanan Araplara yardım etmesi için görevlendirildi. Çıkan isyan, binlerce Türk askerini harekât alanında meşgul ederek Osmanlı ordusunun kritik nokta olan Süveyş Kanalı için oluşturduğu tehdidi hafifletecekti.

Cemal Paşa'nın mağlup olan sefer kuvvetinin Süveyş Kanalı'ndan çekilmesini takip eden 1915 yılının son ayları Filistin'de sakin geçti. İngilizler Cemal Paşa'yı takipte başarısız olup hatta kanalin ötesine geçemeyince harekât alanı bir sessizliğe gömüldü. Bunun sonucunda genelkurmay, Cemal Paşa'nın tecrübeli birliklerini ve personelini muharebe düzeninden çekerek daha aktif olan harekât alanlarına gönderdi. Neyse ki İngilizler, bu sırada sakin duruyorlardı ve Sina'ya doğru uzanan ve gelecekte yapacakları operasyonları kolaylaştıracak olan demiryolları ve lojistik hatları kurmakla yetinmekteydiler. 1915 yılında muharebenin

Fotoğrafla görülen Avusturyalı askerler Kudüs'te bulunan Zion Kalesi'ne doğru yürüyorlar. Avusturya-Macaristan Filistin'e ağır silahlar ve sınırlı sayıda destek kıtaları yolladı. Bu yeni ve iyi donanımlı askerler harekât alanına muhtemelen yeni ulaşmışlardı.

Şam-Medine demiryolu üzerindeki El-Kasr istasyonundaki bir Türk treni görülmekte. Osmanlı'nın Filistin'deki demiryolu ağı orada bulunan ordularının mevzilenmesi için hayati öneme sahip bir ulaşım hattıydı. Şam'ı Mekte ve Medine'ye bağlamak için yapılmıştı.

durduğu dönem 4. Ordu, Antakya'nın kuzeyinde, isyan eden Ermenileri bastırmak için geniş çaplı operasyonlar yaptı.

Cephe boyunca Cemal kuvvetlerini Çöl Kuvveti Karargâhı altında yeniden düzenledi, bu karargâh Sina'daki kuvvetleri komuta ve kontrol edecekti. Karargâh, Birüssebi'de kuruldu ve Cemal karargâh komutanı olarak Alman Albay Friedrich Kress von Kressenstein'i seçti. Karargâh iki kısımdan müteşekkildi: Harekât ve taktik işlerinden sorumlu olan GHQ Çöl Kuvveti (Desert Force), lojistik ve haberleşmeden sorumlu Çöl Haberleşme Ağı Denetleme Kurulu. 1915 yılı geçerken, o zamana kadar tecrübe kazanarak usta muharip olan Osmanlı 8., 10. ve 25. Tümenleri Gelibolu Yarımadası'na gönderildi. Makineli tüfeklerin ve sahra obüslerinin büyük bir kısmı da onlarla birlikte yollandı. Dolayısıyla Filistin'deki Osmanlı ordusunun taarruz harekâtlarını yenilemeye takati kalmadı.

İSYAN BAŞLIYOR

Şubat 1916'da Enver Paşa, 4. Ordu'nun harekât alanını uzun uzun dolaştı. Onu, askeri meselelerden ziyade Araplarla ilgili politik durum endişelendiriyordu. Ermeniler gibi pek çok Arap da, özellikle elitler, Jön Türkler'in politikalarından gittikçe daha fazla rahatsızlık duyuyordu. Bu yüzden Pan-Arap milliyetçilik fikrini daha fazla benimsiyorlardı. Aktif milliyetçi komiteler çalışıyordu. Bunlardan en meşhurları olan Ahad ve Fetih Arap topraklarının bağımsızlık kazanmasını istiyorlardı. 1914'te bu tür organizasyonlar Osmanlı ordusunda görev yapan Arap kökenli subayları bile içine çekmişti. Aslında yüzlerce yıldır Osmanlı sınırları içinde Arapların yaşadıkları toprakların bir kısmında mütemadiyen isyanlar çıkıyordu. 1914'te savaş başladığında da Türkler Yemen'de çıkan şiddetli bir isyanı bastırmakla uğraşıyorlardı.

Enver ve Cemal Paşalar gittikçe artan gerginliği yumuşatmak amacıyla birkaç Arap liderle görüştü. Özellikle kutsal şehirler Mekke ve Medine'deki Türk kontrolü ve demiryolu hatının güvenliğinin devamlılığı konusunda endişeliydiler. O sıralarda Türklerle dostane ilişkiler yürüten Şerif Faysal

yönetime itaat etmeye ikna edildi. Fakat Haşimi soyundan gelen Hicaz Kralı Şerif Hüseyin bin Ali ile olan ilişkiler oldukça farklıydı ve müzakereler çıkmaza girdi. Aslında Şerif Hüseyin o sıralarda Türk hâkimiyetine karşı 1916 ilkbaharında çıkaracağı isyanın hazırlığını yapıyordu. Hüseyin'in takipçileri Mekke ve bazı Kızıldeniz limanlarını almak için ilerlemeye başladılar. Bu sırada Hüseyin de müttefiklerden destek istedi. Mısır'daki İngilizler bu talebe hemen cevap vererek Hüseyin'e yardım etmek için silah ve altın göndermeye başladılar. Hemen akabinde operasyonları koordine etmek için danışmanlar da geldi. O danışmanlardan biri de Thomas Edward Lawrence'dı.

Arabistan'da T. E. Lawrence ile aynı dönemde, hemen hemen aynı işi yapan başka İngiliz ve Fransız danışmanlar olduğu halde Lawrence, 'Arabistanlı Lawrence' olarak biline gelmiştir. Lawrence

akademisyen bir arkeologdu, savaştan önce Haçlı kalelerini incelemek için Suriye'de bir süre kalmıştı. Basit bir hayat sürüyor ve orta düzeyde Arapça konuşabiliyordu, ayrıca Arap kültürüne hayrandı. O bölgede uzman olduğu için, savaş çıktığında Lawrence göreve çağrıldı ve İngiliz Haber Alma Teşkilatı'nda ve daha sonra da Arap Bürosu'nda çalışması için Mısır'a gönderildi. Rapor hazırlıyordu, fakat kabına sığmaz karakteri onu Araplara danışmanlık yapmak gibi tehlikeli bir göreve talip olmaya itti ve kendisini Osmanlı sınırları içinde Hüseyin'le çalışırken buldu. Lawrence'la birlikte İngilizler, daha önce Osmanlı'dan alınmış 1.000 Arap esiri ve Osmanlı ordusunda subay

Kress ve Avusturyalı komutan Baron Lager görülmekte. Kress, neredeyse üç yılını Suriye ve Filistin cephelerinde geçirdi. Gazze ve Birüssebi'yi kaybettiği için görevinden alındı ve yerine Osmanlı generalleri geçti.

Thomas Edward Lawrence (1888-1935)

Lawrence, Oxford'da eğitim gördü ve 1909 yazında tezi için Haçlı kalelerini çalışmak üzere Suriye ve Filistin'de tura çıktı. 1910 yılında Lawrence, tarih bölümünden dereceyle

mezun oldu ve ertesi yıl Kargamış bölgesindeki Hitit kalıntılarında yapılan arkeolojik kazı çalışmalarına katıldı. Lawrence konuşacak derecede Arapça ve Arap halkının geleneklerini öğrendi. Savaş çıktığı sırada Mısır'daki istihbarat karargâhında Arap uzmanı olarak görevlendirildi. 1916'da Arabistan'a giderek Türklere karşı ayaklanma başlatmaya gönüllü oldu. Lawrence kısa sürede Arap kuvvetlerinde nüfuzlu bir kişi ve çete savaşının savunucusu haline gelecekti. Temmuz 1917'de Akabe'nin ele geçirilmesinde vazife aldı. Savaştan sonra 1919'da Paris'e giden Arap delegasyonuna eşlik eden Lawrence alınan kararlarda etkili olamadı. Politikadan soğuyan Lawrence istifa etti ve RAF'a asker olarak Ross adıyla girdi, fakat bunun tespit edilmesi üzerine kendini Shaw olarak tanıtarak orduya katıldı. 1925'te Shaw olarak RAF'a geri döndü, ardından Clouds Hill adındaki bir kır evine taşındı ve hayatının sonuna kadar orada yaşadı. Bir motosiklet kazasında yaşamını yitirdi. Arap isyanı hakkındaki kitabı *The Seven Pillars of Wisdom: a Triumph* (1927) çete savaşına dair bir klasik olarak kabul edilir. Lawrence, Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan gizemli ve anlaşılmaz karakter olarak hafızalarda yer etti.

olarak görev almış Cafer el-Askeri'yi de yolladılar. İngilizler, Hüseyin'in bu eğitilmiş ve usta asker grubuyla güçlü bir düzenli ordu kurmasını istedi. Önceleri İngiliz üniforması taşıyan bu Arap askerler kısa bir süre sonra geleneksel kıyafetlerini giymeye başladılar.

Hüseyin'in kurmay başkanı Binbaşı Aziz el-Misri adında eski bir Osmanlı subayıydı. Hüseyin insanları ayaklanmaya çağırırken o da gönüllü olmuştu. Aziz el-Misri isyan için stratejik bir plan geliştirdi ve bu plan uygulamaya konulduktan sonra Arap ordusuna özgü bir özelliğe dönüştü. Aziz el-Misri çok sayıda (20.000 kadar) düzensiz Arap kabile üyesiyle takviye edilen (toplam 8000) düzenli askerden oluşan bir çekirdek kadro öngördü. Bu kadro baskınlar düzenleyip demiryolu ulaşım sistemini bozarak sürekli muharebeye girmekten kurtulacaktı. Demiryolu bağlantılarının kesilmesiyle birlikte yürütülen ufak ama sürekli ve etkili akınlar, sonunda Osmanlı garnizonlarının güç kaybederek etkisiz hale gelmesine yol açacaktı. 1916 yılı sonlarında bu stratejiyi uygulamak için Şerif Arap ordusu, Emir Faysal komutasında Kuzey ordusu ve Emir Ali komutasında Güney ordusu olarak yeniden düzenlendi. Her iki ordu da bir düzenli tugay, birkaç topçu bataryası ve çeşitli fakat çok sayıda kabile üyelerinden oluşmaktaydı. Emir Faysal demiryoluyla Şam'a gönderildi, Emir Ali de Medine'yi almak için güneye gitti. Türkler Arap eyaletlerini bırakmamaya kararlıydılar. O ilkbaharda Şerif Hüseyin'in isyanı çıkınca Cemal, Fahri Paşa'yı, Medine'nin komutasını almak ve Hicaz demiryolunu kontrol etmekle görevlendirildi. Bu subay, emrindeki az sayıda Türk tabura rağmen, şehri savunmada üstün bir hizmet gösterdi. Türkler 1916 yılının sonuna kadar, demiryolunu neredeyse muntazaman açık tutmayı başardılar.

1916'DA SİNA

Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın gönderdiği çok önemli askerî yardım, Alman uçakları ve Avusturya-Macaristan obüslerinden oluşmaktaydı ve bölgeye Nisan ayında geldi. Alman pilotları ve uçakları hemen Süveyş Kanalı üzerinde keşif görevine yollandı. O sırada General Sir Archibald Murray'ın komuta ettiği İngilizler Akdeniz kıyıları boyunca yavaş yavaş ilerlemeye başladılar. Murray'ın tümenlerinin çoğu Gelibolu'dan tahliye edilmiş ve Türklerle savaş

tecrübesi olan tümenlerdi. Fakat askerlerin çoğu sıtma ve muhtelif tropikal hastalıklar yüzünden öldü.

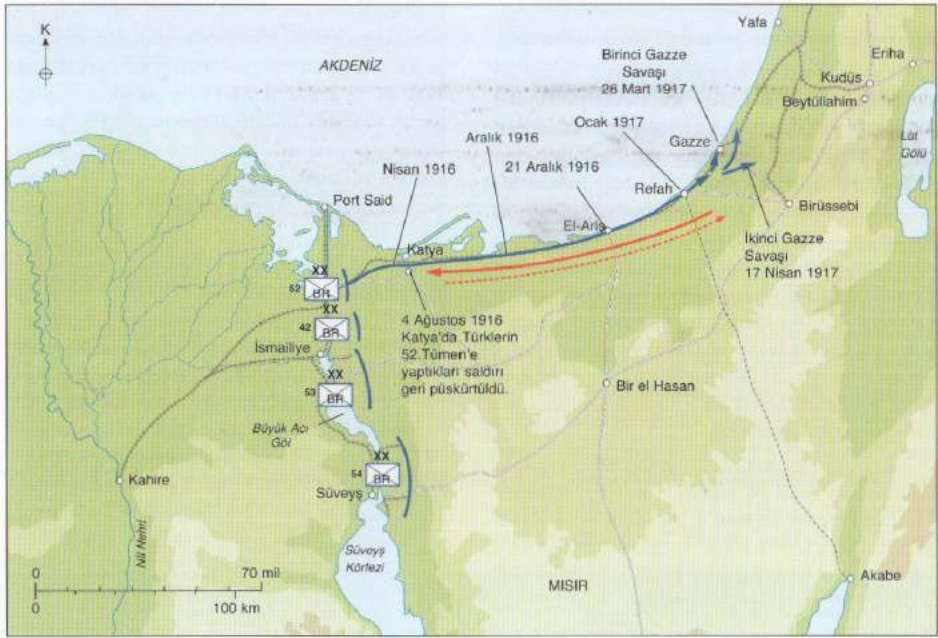
Cemal Paşa taarruz operasyonlarını Nisan ayı ortasında tekrar başlatmaya karar verdi ve Türkler Sina'da İngilizlerin Katya'da yardımsız kalan ileri karakollarına doğru harekete geçtiler. 23 Nisan 1916'da Kress, İngiliz ihtiyat kuvvetlerini Kantara yakınında sıkıştırmak için süvari birliğini gönderdi. Bu arada dört topu olan bir topçu bataryasıyla desteklenen iki taburluk küçük bir piyade kuvveti Katya'daki İngiliz süvari birliğini başarılı bir şekilde çembere aldı. Bu klasik kuşatma operasyonunda Kress bir İngiliz süvari alayının büyük kısmını ve komutanını esir aldı. Bu küçük çaplı bir yenilgiydi fakat İngilizleri ileri mevzilenmenin tehlikelerine karşı teyakkuza geçirmişti.

Nisan ayının sonunda, muzaffer Gelibolu ordusundan gelen ilk takviye kuvvetleri Filistin'e vardı. Bu kuvvet dayanıklı, disiplinli ve tecrübeli

muhariplerden oluşan 3. Tümen'di. İngilizlerin kıyı boyunca taarruz hazırlıklarından endişe duyan Cemal ve Kress, İngilizlere karşı ikinci bir sefer hazırlamaya karar verdi. İngiliz ileri birliklerini tekrar çembere alacak mahdut hedefli bir taarruzda bulunarak İngilizlerin dengesini bozmayı amaçladılar. Taarruz kuvveti, 3. Tümen esas alınarak kuruldu. Bu kuvvete, Alman ve Avusturya toplarından oluşan dört batarya, bir makineli tüfek bataryası ve iki uçaksavar topçu bölüğü de eklendi ve toplam 12.000 civarında asker oldu. 1916 Temmuz başlarında bu kuvvet Katya ve Bir Romani'deki İngilizlere yaklaşmıştı. 16 Temmuz 1916 akşamı Türkler, İngilizlerin ileri hat askerlerini yerlerinde sabitlemek ve yapacakları taarruzu hazırlamak için bir piyade alayını hızla

İngilizlerin idaresindeki kuvvetler 1916'da Katya Muharebesi'nde görülmektedir. Kress'in bir İngiliz süvari alayının büyük bir kısmını esir düşürmesi, Osmanlı kuvvetlerine küçük ama sevindirici bir zafer kazandırdı.

İngilizlerin Nisan 1916-Nisan 1917 tarihleri arasında Sina Çölü'nde ilerleyişi görülmekte. Türkler, Sina Çölü'nde lojistik yardım için deve ve öküzlere bağımlıydılar. Maddi imkânları daha fazla olan İngilizler ise doğuya doğru ilerleyebilmek için bir demiryolu ve su boru hattı yaptılar.

ileri gönderdiler. Kress, Bir Romani'nin ilerisindeki 52. İngiliz Tümeni'ni savunma mevkiine sıkıca sabitlemeyi, ardından çevreyle bağını kesmek niyetiyle yarıdan bir çengele almayı planlamıştı. İngilizler, yeni yaptıkları demiryolu hattı boyunca yayılarak geride Mısır'a kadar serpilmiş tümen kümeleri halinde mevzilendikleri için böyle bir taarruza karşı savunmasızlardı. Taarruz 4 Ağustos 1916 sabahı saat 5:15'te başladı. 31. Piyade Alayı İngilizleri kıstırmak için üzerlerine giderken Kress 32. ve 39. Piyade Alayları'yla İngilizlerin sol kanadını çevirip geri bölgelerine kadar ilerledi. Öğleden sonra 2'de İngilizlerin etkili karşı taarruzları Kress'in saldırısını kesti. Kress'in aynı gün devam eden saldırıları günün

sonunda durdu ve ertesi gün İngiliz ihtiyat kuvvetleri Kress'in askerlerini pes edene kadar vurmaya devam etti. Kress yenildiğini anladı ve 7 Ağustos'ta kuvvetlerini geri çekti. Türkler az kayıp verdiler fakat bu yenilgi taarruz hareketini sona erdirdi. Ardından Sina cephesi birkaç ay boyunca istikrar kazandı.

İngiliz kuvveti büyürken Murray, Osmanlı'nın zayıflayan durumundan istifade etmek için kuvvetlerini kıyı boyunca ilerletmeye başladı. Murray ilk taarruzunu 23 Aralık 1916'da Magdaba'da, Türklerin 80. Piyade Alayı'nı iki taburu tarafından korunan izole kalmış bir mevziye yaptı. İngilizler, 1. ve 2., Avustralya (süvari ve atlı piyadelerden oluşan) Hafif Süvari Tugayı'nı, Yeni Zelanda Süvari Birlikleri ve Kraliyet Deve Alayı'nı Türklerin üzerine gönderdiler. Sabah saat 6:30'da 11 tane Avustralya uçağının düşman kuvvetlerini bombalamaya başlaması Türklerin mevkillerinin ortaya çıkmasına yol açtı. Şafak sökerken taarruz başladı ve hemen ağır ateşe geçildi, ardından altı saat boyunca ateş sürdü.

Öğleden sonra 2:30'da Avustralya kuvvetlerinin kararlı bir süngü saldırısı savunmayı kırdı ve Türkleri hezime uğrattı. İki saat içinde bir süvari kuşatması zafer getirdi ve bu kuşatmadan ancak birkaç Osmanlı kurtulabildi.

İngilizler daha fazla asker getirdi. Su taşıyan boru hattını ve sahildeki demiryolu hattını uzatmak için çalıştılar. 9 Ocak 1917'de İngiltere, Türklerin Refah'taki (ya da Tellü'r-Refah) ileri karakoluna bir başka kuşatma saldırısı düzenledi. Türklerin Magdaba'daki mevzileri gibi Refah'taki mevzilerinin de savunması zayıf kalmış ve izole olmuştu. Anzak Atlı Tümeni de yine ancak birkaç Türk'ün kaçabildiği benzer bir saldırı düzenleyerek zafer kazandı. Bu zafer, Murray'ın ordusunu Filistin kapılarına getirdi ve onun daha da ilerlemesine imkân veren bir mevkiye ulaşmasını sağladı. Magdaba ve Refah'ta kazanılan benzer zaferler hem Londra'ya hem de Murray'a, Kudüs'e bir ana taarruz düzenleme cesareti verdi. Gelibolu ve Kutülmamare'deki mağlubiyetlerine rağmen bu zaferlerine güvenen İngilizler maalesef tekrar başarılarının Osmanlı'nın zayıflığının ve savaş ruhundan yoksun olmasının bir işareti olduğuna inandılar. Bir yandan Murray'ın generalleri Gazze'ye taarruz operasyonları hazırlayadursun, Osmanlı muharip kuvvetini bu şekilde küçümsemenin çok ciddi sonuçları olacaktı.

Birinci Gazze Muharebesi'nde esir alınan İngiliz askerleri görülmekte. Gelibolu'da yaşadıkları acı günlerin üzerinden iki yıl geçtikten sonra İngiliz komutanlar çok az ağır silahla donanmış piyadelerini Osmanlı'nın Gazze'deki savunma mevkillerine çıkardılar. Sonuç tahmin edilebileceği gibi oldu.

BİRİNCİ VE İKİNCİ GAZZE MUHAREBELERİ

Sina'daki İngiliz Ordusu 1916'da oldukça gelişti ve Mısır Sefer Kuvveti (EEF) adını aldı. Gelibolu'dan çekilmiş yorgun tümenler takviye kuvveti olarak bölgeye geldiler ama sonradan İngiltere'den gönüllü ordu ve süvari birlikleri de gönderildi. Murray o yazı lojistiğini geliştirerek ve 1916 yılının son aylarını da el-Ariş'e doğru bir demiryolu ve su boru hattı yaptırarak geçirdi. Kress, el-Ariş'in savunmasız olduğunu fark ederek 1916 Aralık ayı ortalarında el-Ariş'i terk etti ve eski sınır bölgesindeki bir hatta geri çekildi. Osmanlı 4. Ordu karargâh heyeti bu mevzinin de savunmaya müsait olmadığını anlayınca, Cemal Paşa Gazze'de yeni bir savunma mevzinin kurulmasını emretti. Kress geri çekilmeye başladı ve 1917 Mart ayı ortalarında Osmanlı 4. Ordusu Gazze savunma mevkillerinde mevzilendiler. Türkler, 3. Süvari Tümeni olarak önemli bir takviye kuvveti de aldılar -ki bu tümen onlara hareketli atlı askerler

sağlayacaktı. Gazze civarında Kress'in yaklaşık 18.000 askeri vardı.

İngiltere, 26 Mart 1917 sabahı bir piyade tümeniyle Gazze'ye saldırdı. Murray, iki süvari tümenini şehrin yanından dolaşarak arka tarafına geçmesi ve şehrin geri bölgesini ele geçirmesi için gönderdi ve geriye kalan iki tümenini, gitmeye uzayan ve geniş olan sağ kanadını korumak için tuttu. Kress, İngilizleri çöle yerleştirdiği kuvvetlerle sarmayı planladığı için bu karar çok yerinde alınmış bir karardı. Türkler, İngilizlerin tekrarlanan saldırılarına karşı çok iyi mevzilenerek savunma yaptılar ama günün sonunda İngiliz süvarileri neredeyse şehri kuşatıp çevreyle bağlantısını koparmıştı. Fakat o sırada Kress'in 3. ve 16. Tümenleri ile 3. Süvari Tümeni de Murray'in ordusunun su dağıtım yerleri ve demiryolu başlarıyla bağlantısını kesmek için hızla ilerliyordu. Galip olduğunu sanan fakat aslında Osmanlı tarafından kuşatıldığını anlayan kolordu komutanları Cherwode ve Dobell Gazze'den geri çekilmeye karar verdiler. Murray, el-Ariş'in 70 km (43.5 mil) arkasında olduğu için geri çekilmeye engel olamadı. Ne olursa olsun tehlike içinde olan bir komutanın geri çekilme kararını eleştirmek çok zordur. Eğer Murray cepheye yakın olsaydı Kress'in niyetini uçakla öğrenebilirdi.

26 Mart Muharebesi, Birinci Gazze Savaşı olarak bilinir. Bu savaş Murray'in bölgede ana kuvvetleri görevlendirmeden, Türk hatını yarabilme şansının en yüksek olduğu savaştı. Gazze-Birüssebi hattı sınırlı Kudüs arasında uzanan en iyi tabii savunma hattıydı. Gazze, Akdeniz kıyısı ve Birüssebi arasında, sarp el-Halil Dağları'nın (ya da Yehuda Dağları'nın) eteklerinde yerleşmişti. Birinci Gazze Savaşı'nda, üç tam kadro İngiliz piyade tümeni ile iki tam kadro Kraliyet süvari tümeni, eksik mevcutlu üç Türk tümeni tarafından durduruldu. Murray'in mağlubiyeti Türklerle Filistin cephesini

kuvvetlendirmek için yeterli zaman verdi. İngilizler en sonunda yedi piyade tümeni ve dört süvari tümenini Filistin'de görevlendirecekti.

Murray'ın üzerindeki politik baskı artınca hazır olmadığı halde tekrar taarruzda bulundu. Murray Gazze'ye taarruz için ordusunu, General Dobell komutasında (üç piyade tümeninden oluşan) Doğu Kuvveti olarak yeniden düzenledi. Murray ilave piyade ve atlı birlikler ile 4.000 zehirli gaz mermisi ve (tarihte ilk defa çölde kullanılan) sekiz tank getirdi. Ayrıca Mısır Sefer Kuvveti de 170'den fazla top konuşlandırdı. Murray'ın taarruzu 17 Nisan 1917'de başladı ve üç gün boyunca etkili olamadan devam etti. Çünkü Osmanlı 53. Tümeni Türklerin artık bir müstahkem mevki olarak gördüğü Gazze savunmasına getirilmişti ve savunmaya birkaç bin tüfek kazandırmıştı. Bununla birlikte, Birinci Gazze Savaşı'ndan sonra Türkler istihkamlarının hem derinliğini hem de genişliğini (özellikle baş siperlerini) arttırmışlardı. İngilizler iki saat süren top ateşinin ardından piyadelerini doğrudan Türk cephesine gönderdiler. Ortadoğu'da ilk kez tanklar kullanıldı (fakat vurularak paramparça oldular); bu arada rüzgâr zehirli gazı dağıttı ve piyadeler çok iyi konuşlanmış makineli tüfek ateşiyle durduruldular. İki gün sonra, 6.500 askerini kaybeden Murray taarruzu durdurdu. Türkler sayılarının üçte birini kaybettiler fakat hâlâ Gazze'yi savunuyorlardı. Murray ve Dobell komutanlıktan alınarak İngiltere'ye gönderildiler. Türk kaynakları, İngilizlerin 8 tanktan üçünü Türklerin siper hatları içinde bıraktıklarını kaydetmiştir. Zehirli gaz saldırısı ise neredeyse hiç fark edilmemiştir. Murray'ın ordusu deneyimsiz değildi (piyade askerlerinin çoğu Gelibolu'da savaş tecrübesi kazanmış muharpilerdi). Bununla birlikte, İngiltere'nin Gelibolu'dan sonraki iki yıl boyunca neden ısrarla Osmanlı ordusunun güçlü mevzilerine (zayıf top ateşi eşliğinde) cephe taarruzu yapmaya kalkıştığını anlamak oldukça güçtür.

FİLİSTİN'DE OSMANLI ORDUSU

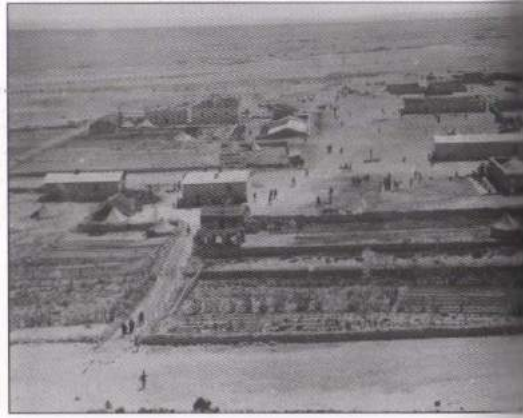
Mayıs 1917'de Osmanlı 4. Ordusu beş kolordudan oluşmaktaydı, bunlardan ikisi Gazze-Birüssebi hattı üzerinde garnizon kurdu. Gazze hattı üzerinde

Birinci Gazze Muharebesi'nde Gazze'yi savunan askerlerin tuttuğu bir alay sancağı görülüyor. Bütün Osmanlı ordu alaylarının 'sancağı' adı verilen bayrakları vardı. Özenle seçilen sancak muhafızları onları muharebelerde korur ve taşırlardı. İngiltere'de olduğu gibi Osmanlı'da da askerler muharebeye katılmalarından dolayı takdire alınırdı.

, Türklerin Hafızılavcedeki ana üssü. Osmanlı ordusu lojistik birimleri Alman ordusunun sistemi model alınarak kuruldu ve bu birimler cepheye uzanan bir konveyör bandı oluşturdular. İkmal malzemelerinin büyük bir kısmı cepheye hayvanların çektiği arabalarla taşınıyordu.

İngilizlerle karşı karşıya olan kolordular ise 3., 7. ve 53. Tümenler'den oluşan 22. Kolordu ve 16. ile 54. Tümenler'den oluşan (ve ihtiyatında 3. Süvari Tümeni olan) 20. Kolordu'ydu. Bu kuvvetlerle Türkler savunma hatlarını geliştirdiler. Temmuz'da 4. Ordu'nun tüfek sayısı 151742, makineli tüfek sayısı 354, top sayısı 330'a ulaştı (bu bilgiler, kayıtlara geçen en yüksek sayılardır). Ayrıca genişletilen savunma hatları ise aynı tarihte Birüssebi vaha kentini neredeyse çevreleyerek 50 km (30 mil) kesintisiz uzanıyordu.

Başarılardan cesaret alan Enver Paşa, bir birleşik Türk-Alman sahra ordusu oluşturarak stratejik üstünlük sağlama fikrinden hareketle planlar yapmaya başladı. Onun bu fikri Türkler ve Almanlar arasındaki işbirliğinin daha avantajlı hale gelmesinin mantıklı bir sonucuydu. Büyük bir Türk-Alman ordusu kurma fikrinin Alman tarafındaki savunucusu ise Romanya seferinin galibi General Erich von Falkenhayn'dı. Bağdat'ın düşmesinden kısa bir süre sonra Falkenhayn 7 Mayıs 1917'deki kurmay toplantısı için Türkiye'ye gelmek üzereyken Enver Paşa'nın aklına Bağdat'ı geri alma fikri geldi. Bu fikrini Yıldırım Orduları adı altında bir ordu kurarak gerçekleştirmeye karar verdi. Enver Paşa bu kuvvetin Bağdat'ı geri almak amacıyla Yukarı Mezopotamya'da toplanmasını öngördü. Ordu oradan hareketle Aşağı Mezopotamya'nın fethini tamamlayabilir ya da bir ihtimalle İran'ı işgal edebilirdi. Maalesef büyük stratejinin parlaklığı yine Enver Paşa'yı cezbetmiş ve onun aklını çelmişti. Yıldırım Orduları iki unsurdan oluşacaktı: Halil'in

komutasındaki 6. Ordu ve yeni kurulacak 7. Ordu. Almanlar tarafından güçlendirilen bu iki Osmanlı ordusu imparatorluk için stratejik üstünlüğü yeniden kazanacaktı. Yeni 7. Ordu, Avrupa cepheleri olan Galiciya, Romanya ve Makedonya'dan dönen tümenlerden oluşturulacaktı. Bu deneyimli tümenler Enver Paşa'nın kalan son stratejik ihtiyatlarıydı ve yerlerine geçecek başka ihtiyat yoktu. Fakat Kafkaslar, Filistin ve Mezopotamya cephelerinin 1917 yazında istikrar kazanması, stratejik üstünlüğün tekrar kazanılabileceğine dair bir şansın kısa bir süreliğine de olsa doğmasına yol açtı.

Enver Paşa planlarını müzakere etmek için kıdemli komutanlarla 24 Haziran'da Halep'te toplandı. Bu toplantıya Osmanlı ordu komutanlarından Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal Paşa (o sırada 2. Ordu komutanıydı), Cemal Paşa, Halil Paşa ve Osmanlı Genelkurmay Başkanı Bronsart von Schellendorff katıldı. Enver Paşa, Avrupa harekâtlarının sona ermesiyle müsair hale gelen tümenleri kullanarak Yukarı Mezopotamya'da yeni bir 7. Ordu kurma

Alman Mauser Gewehr 98 tüfeci. Osmanlı ordusu tüfek nişancılığına çok önem veriyordu ve askerlerini muharip birliklerde görevlendirmeden önce alay karargâhında çok iyi eğitiyordu.

planını anlattı. Halil'in komutasındaki 6. Ordu, Dicle Nehri boyunca güneye saldırırken; 7. Ordu da Fırat Nehri boyunca güneydoğuya taarruzda bulunacaktı. Ardından ordular Bağdat'taki İngilizleri çembere alarak yok edeceklerdi.

Cemal Paşa, Türklerin gittikçe azalan yeni tümenlerinin, bir stratejik ihtiyat olarak Halep çevresinde toplanması gerektiğini düşünüyordu. Bu kuvvet sonra Kafkaslar, Filistin ve Mezopotamya'da doğan tehditlere cevap verebilecekti. Cemal Paşa ayrıca İtilaf devletlerinin olası bir amfibi çıkarmasına önlem olarak Adana bölgesinde de kuvvet bulundurulması gerektiğini ileri sürdü. Cemal Paşa stratejik durumu, Bağdat'a karşı topyekûn bir taarruzun Türkler için tehlike yaratacağını çünkü yenilgi durumunda kalan son stratejik ihtiyat kuvvetinin de yok olacağını belirterek özetledi. Gelgelelim Enver Paşa bu şekilde hareket etmeye çoktan karar vermişti. Ayrıca onlara, Alman müttefiklerinin de büyük ölçüde yardım edeceği konusunda söz verdi. Cemal Paşa'ya Almanların çok büyük sayıda makineli tüfekte iyice donanmış bir hafif tümen vereceğini ve Falkenhayn'ın birleşik orduları bizzat komuta etmek için geleceğini söyledi. İzzet Paşa ve Mustafa Kemal de bu plana razı olmadılar; fakat kabul etmek zorunda kaldılar. Ardından Cemal Paşa İstanbul'daki hükümete planla ilgili tereddütlerini iletmek için

Osmanlı Hücum Kıtaları

Savaş ilerledikçe, Osmanlı üst komutası, Batı Cephesi'ndeki taktik gelişmelerini büyük bir şevkle takip ediyor ve orduda yeni fikirleri uygulamaya çalışıyordu. 1917 yazında, Osmanlılar yeni Alman 'stosstruppen' (hücum kıtaatı) yapısını uygulamaya başladılar. Başlangıçta, Kress von Kressenstein'in 7. Tümen'de yerel düzeyde attığı ilk adımla birlikte, 19. Tümen'in Galiciya'dan gelmesi bu uygulamayı hızlandırdı, çünkü bu tümen zaten bir hücum taburu kurmuştu. 1 Eylül 1917'de Enver Paşa, genç, formda ve cesur askerlerden üç tane 'hücum taburu' kurulmasını emretti. Taburlar dört hafta boyunca hücum eğitimi aldılar ve Alman meslektaşları 'stosstruppen' (fırtına-hücum kıtaları) gibi, içinde hafif makineli tüfekler ve el bombaları olan çantalar kuşandılar. En son Alman taktiklerini açıklayan el kitapları (talimnameler) yazıldı ve dağıtıldı. Bu taburlar hiçbir zaman taarruz operasyonlarında kullanılmadılar ama savaşın sonlarında, bilhassa karşı taarruz kuvvetleri ya da ani taktik ihtiyatı olarak görevlendirildiler. 1918 yılının ilkbaharında Allenby'nin Ürdün Nehri'nin doğusuna yaptığı akınların geri püskürtülmesinde kullanılmışlardır.

1. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

telgraf çekti. Oysaki karar verilmiş ve savaş düzeni almaya başlamaları için planlar çoktan ilgili yerlere yollanmıştı. Hatta sadrazam bizzat Almanlardan Falkenhayn'ı göndermelerini rica etmişti.

Durumdan hoşnut olmayan Cemal Paşa meseleyi bizzat görüşmek için Ağustos ortasında İstanbul'a gitti. Bir harp meclisi daha toplandı. Cemal Paşa ve ordusunun kurmay başkanı Filistin cephesinin Gazze-Birüssebi arasındaki hat boyunca zayıf olduğuna dair görüşlerini sundular. Yine Suriye'de büyük bir harekât alanı ihtiyatı bulundurmanın, Mezopotamya'ya yapılacak bir taarruzdan çok daha elzem olduğuna dair inançlarını destekleyen bir sonuca vardılar. Bunun üzerine Enver Paşa ve Falkenhayn Almanca olarak seri bir şekilde konuşmaya başladılar ve haritalar üzerinde yaptıkları canlandırmalarla tartışmaya devam ettiler. Enver Paşa, Falkenhayn'ın

4. Ordu'nun savunmasının zayıf olduğu hususunda Cemal Paşa'yla hemfikir olduğunu belirtince Cemal Paşa çok şaşırılmıştı. Bununla birlikte Falkenhayn Bağdat'ı geri almaya girişmeden önce, Yıldırım Orduları'nın İngilizleri Süveyş Kanalı'na geri sürmek için kullanılması gerektiğini şavundu. Cemal Paşa bu yeni tekliften de memnun kalmadı. Bağdat planıyla uğraşmaktan vazgeçip onun yerine bir harekât alanı ihtiyatı bulundurmak gerektiğini düşünüyordu. Sonuçta Cemal Paşa Filistin Cephesi'nin sorumluluğundan azledildi ve sadece Falkenhayn'a lojistik destek vermekle görevlendirildi. Olayların bu şekilde sonuçlanmasından hoşnut kalmayan, fakat küçültülen göreviyle de hizmet etmeye kararlı olan Cemal Paşa, Şam'da bulunan yeni bir karargâha yerleşti. Ertesi yıl, orada Falkenhayn'ın ordusunun nasıl yok edildiğini görecekti. Cemal Paşa daha sonra hatıralarında, Yıldırım Orduları'nın komutası ve hareket kararlarının alınması gibi konularda Mustafa Kemal ve Falkenhayn'ın arasında sürekli anlaşmazlıklar çıktığından bahsetmiştir. Cemal ayrıca Falkenhayn müdahil olmasaydı Türklerin yıllarca Gazze-Birüssebi hattını elinde tutabileceğini de ifade etmiştir.

Makineli tüfek kullanan Türk askerleri Tellüş-Şeria-Gazze hattında. Osmanlı ordusu, Filistin'de muharebe uzmanlığını sürdürebileceği taletik okulları sistemi kurdu. Makineli tüfek okulunun yanı sıra kurmay subaylar için ve el bombası atışı için de eğitim verilmekteydi.

Falkenhayn, Temmuz 1917'de Almanların ifadesiyle "F Ordu Grubu"nun (ya da Türklerin adlandırdığı gibi Yıldırım Orduları) kumandanlığı için geldi. Falkenhayn'ın karargâh heyetindeki subayların çoğu Alman, ordunun ise neredeyse tamamı Türk'tü. Bu durum Osmanlı subay sınıfı için sorun teşkil edecekti, çünkü Falkenhayn subayların takip edeceği karmaşık prosedürlerde onlara güvenmiyordu. Almanlar ayrıca Alman Asya Kolordusu'nu da yeni kurulan orduya yardım için gönderdi; bu kolordu aslında bir tugay büyüklüğündeydi. Türkler hafif Alman piyade tümenleri beklerken üç adet piyade taburu, üç adet makineli tüfek müfrezesi ve üç adet süvari müfrezesi aldılar. Asya kolordusunun beraberinde bir topçu taburu, top ateşi tanzim uçakları, muhabere uzmanları ve motorlu taşıtlar da vardı. Bunlar içinde bilhassa 30 modern Alman uçağından ve pilotlarından oluşan küçük bir havacı grup çok önemliydi.

Enver Paşa kıtaları Halep'e göndermeye başladı. Eylül'e kadar en önemli kuvvetler orada toplanacaktı. Temmuz ayında, Galiciya'dan 15. Kolordu karargâhı, Ağustos'ta 19. Tümen, onun ardından Eylül ayında 20. Tümen de geldi. Yeni 3. Kolordu ve ona bağlı birlikleri Makedonya'dan gelen 50. Tümen ve Aydın'dan gelen 59. Tümen'le beraber faal hale geçirildi ve mevzilendi. Günde dört ya da beş kez güneye giden trenler bu birlikleri Suriye'ye getiriyordu. Son olarak, konaklama yeri olan Silezya'dan hareketle meşakkatli bir yolculuk geçiren Alman Asya Kolordusu da geldi. 1917'de Osmanlı demiryolu ağının kötü koşulları göz önüne alındığında Osmanlı'nın Suriye'de topladığı asker sayısı inanılmazdı.

Yeni ordular orada toplanırken, Enver Paşa Osmanlı stratejisine ilişkin son tercihlerini yaptı. Gazze-Birüssebi Cephesi'nden gelen raporlara göre İngilizler önemli bir taarruza hazırlanıyorlardı, bunun üzerine Enver Paşa daha önce önerdiği Bağdat'ı alma planını iptal etti. Falkenhayn'ın görüşlerine katılan Enver, Gazze-Birüssebi hattını Yıldırım Orduları'yla kuvvetlendirmeye karar verdi. 26 Eylül 1917'de 4.

Ordu bölgesini bölerek, Cemal'e hem Suriye hem de Batı Arabistan'ı; Yıldırım Orduları Grubu ve 7. Ordu'ya Filistin'i verdi. 2 Ekim'de gelen emirlere göre Enver Paşa Filistin'de, yeni kurulan 8. Ordu'yu, Kress'i komutan tayin ederek faal hale geçirdi. Falkenhayn'ın yeni kurulan Yıldırım Orduları Grubu, artık Mezopotamya'daki 6. Ordu ve Filistin'deki iki orduyu kontrol ediyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun stratejik yönünün ne olacağı konusundaki tartışmalar hararetle devam ediyordu. Yeni atanan 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal, Enver Paşa'ya, merkezî mevzilerde yerleşen ihtiyatların İngilizlerin oluşturabileceği herhangi bir tehdide karşı topyekûn harekete geçebilmeleri için askeri savunma politikası uygulamaya geri dönmek gerektiğini sert bir dille ifade eden bir mektup gönderdi. Kemal ayrıca Türk stratejisi üzerindeki Alman nüfuzunu da kınayarak Türkiye'nin bir Alman kolonisi'ne dönüşmeye başladığına dair endişelerini bildirdi ve nitekim bu yüzden birkaç hafta sonra istifa edecekti.

Halep yakınındaki piyade tümenleri güneye doğru kaymaya başladılar fakat hepsi Filistin'e gitmedi. Halil Paşa'nın takviye kuvvetlerle desteklenmesi gerekli görüldüğü için 50. Tümen, Mezopotamya'ya gitmek üzere doğuya gönderilirken; 59. Tümen lağvedildi ve kıtaları Halep konaklama bölgesinden ayrılan kıtaların yerlerini aldı. Kaybedilen bu kuvvetleri telafi etmek için Enver Paşa iki piyade ve bir süvari tümenini savaş bölgesine gönderdi. Fakat bu tümenlerin Suriye-Filistin harekât alanına varması ve muharebeye hazırlanması uzun bir zaman alacaktı. Osmanlı savunma kuvvetlerinin hazırlık süresi 31 Ekim 1917 sabahı doldu, çünkü Allenby'nin uzun zamandır beklenen taarruzu başlamıştı.

İNGİLİZ ORDUSU FİLİSTİN'DE

General Murray'nin azledilmesinden sonra İngiliz Kraliyet genelkurmayı Haziran 1917'de yeni İngiliz komutanı olarak General Sir Edmund Allenby'yi yolladı. Allenby, Fransa'dan geliyordu, oradayken Almanlara karşı 3. Ordu'yu başarılı şekilde komuta

Cemal Paşa Kudüs'e gelen Avusturyalı askerleri izliyor. Cemal 1917 sonbaharı Filistin cephesinin kontrolünü kaybetti. Erich von Falkenhayn tarafından komuta edilen yeni Yıldırım Orduları Grubu Gazze-Birüssebi hattının kontrolünü aldı.

etmişti. Çok iri yapılı ve heybetli bir adamdı, bu yüzden ona 'Boğa' derlerdi. Sık sık sert ve kaba tavırları emrindekileri sınırlendirse de bütün orduda yetenekli bir askeri eğitmen olarak bilinirdi. Allenby'in en önemli yönü ise modern savaş dinamiklerini çok iyi kavramış olması; özellikle de piyade ve topçu hareketlerinin birbirleriyle uyum içinde yapılması gerektiğinin farkında olmasıydı. Allenby 1917 yılının yazını büyük taarruzuna hazırlanmakla geçirdi, bu taarruz Gazze-Birüssebi hattını yarmayı hedefliyordu.

Allenby'in tümenlerinin çoğu savaş çıktığında seferber edilen Gönüllü Ordu'dan oluşuyordu. Bu orduda Gelibolu'da Türklerle savaşan 52, 53. ve 54. Tümenler vardı. Allenby'in komutasında bu tümenler gibi Türklerle muharebe deneyimi olan 10., 60., 74. ve 75. Tümenler de bulunmaktaydı. Bunların yanı sıra 3 süvari tümeninden oluşan Çöl Atlı Kolordusu vardı. Allenby taburlarını tam kuvvete ulaştırabilmek için yüzden fazla ilave ağır top, ekstra tümen topları ve binlerce değiştirme ve ikmal personeli istedi ve aldı.

Fakat Allenby'in ordusunda yaptığı esas değişiklikler maddi şartları açısından değildi. Aslında Allenby'in Murray'dan teslim aldığı ordu, piyade tümenleriyle süvari tümenlerinin bir araya gelmesiyle oluşan karma kolordulardan tanzim edilmiş geçici bir teşkilattı. Allenby hemen Murray'ın ordusunu böldü

İngiliz Lee-Enfield Mk II tüfeği. Britanya ordusu 1917'de piyade tümenlerinin tüfekli gücünü azalttı. Fakat piyade erlerinin yerine Lewis silahları ve bomba atarlar eklenince tümenlerin muharebe gücü arttı.

ve ondan iki konvansiyonel piyade kolordusu (20. ve 21. Kolordular) ve bir süvari kolordusu oluşturdu. Bu organizasyon Britanya ordusunun tipik teşkilat yapısını yansıtmaktaydı. Böylece ordu, Mısır Sefer Kuvveti (EEF) ile ve onun Fransa'daki benzeri BEF ile uyumlu hale geldi.

Allenby bu yolla en son İngiliz taktiklerinin ve prensiplerinin Filistin'de uygulanarak yerleşmesini sağladı. Ordusuna, piyade askerlerinin bilhassa Lewis hafif makineli tüfeklerini kullanarak ateş etme eğitimi verdi ve manevra kabiliyeti kazandırdı. Allenby, benzer şekilde çoğunlukla ağır silahları ve obüsleri olan kolordu seviyesindeki topçularını da yeniden organize etti. Fransa'da görev yapmış olan Allenby sadece silah takviyesinin tek başına taktik de öne geçmeye yetmediğini, muharebe alanında üstünlük kazanmak için topların idaresinin de çok önemli olduğunu anlamıştı. Bunu sağlayabilmek için 1917 yazı Allenby ağır silahlarını, iki piyade kolordusunu destekleyen ağır topçu grupları altında bir araya getirdi. Bu topçu gruplara, karşı batarya ateşi açarak Türk topçularını etkisiz hale getirme görevi verildi. Dolayısıyla uyumlu ve tamamlayıcı bir topçu sistemi Filistin'de ortaya çıktı. Bu sistem doğrudan piyadeleri destekleyen hafif tümen silahları ve düşmanın top ateşini bastıran ağır silahlardan oluşan bir sistemdi. Son olarak değinilmesi gereken çok önemli bir husus da Allenby'nin güçlü kişiliği ve bizzat varlığının Mısır Sefer Kuvveti'nin (EEF'in) moraline görünür derecede yükselmesidir. Etrafına güven telkin ediyordu ve askerlerine örnek olmak için sık sık onları ziyaret ediyordu.

Allenby ayrıca harekât alanına ve düşman kuvvetlerinin kabiliyetlerine aşina tecrübeli kurmay subaylardan oluşan becerikli bir komuta takımı edinmişti, bu açıdan da şanslıydı. Fakat bu subayları yeteneklerini kullanmaya daha elverişli olduğunu düşünerek yeni pozisyonlara kaydırdı. Sir Edward Bulfin 20. Kolordu Komutanlığı'na getirildi; orduda bilinen en iyi süvarilerden biri olan Sir Philip Chetwode'a 21. Kolordu Komutanlığı verildi; Avustralyalı Sir Henry Chauvel ise Çöl

Atlı Kolordu Komutanlığı'nı aldı. Allenby ayrıca Murray'ın kurmay başkanını görevden alarak onun yerine, 3. Ordu'da Allenby ile birlikte görev yapmış olan Sir Louis Bols'u getirdi. Ardından profesyonel ve geleceği olan Bols ise yardımcılığına, zeki ve çöl hakkında malumat sahibi Guy Dawnay'ı getirecekti. Bunlar Mısır Sefer Kuvveti (EEF) için köklü değişikliklerdi; ama Filistin'deki orduyu Allenby'nin ordusu yapan da bu değişikliklerdi.

İngiliz planında, Türklerin sol kanadının Birtüssebi'de 20. Kolordu ve Çöl Atlı Kolordusu tarafından kuşatılması tasarlanmıştı. Allenby'nin lojistikçileri dikkatlice ayarlanmış planlar uygulayarak çölde uzakta bulunan yedi tümeni desteklemeyi tasarladılar. Özellikle süvari sınıfı için esas problem yeterli su kaynağı sağlayabilmektir. Bu maksatla boru

Sir Edmund Henry Hynman Allenby (1861-1936)

Allenby, Kraliyet Askeri Akademisi'nde (Sandhurst) aldığı eğitimin ardından askeri kariyerine Inniskilling Dragoons ile 1882'de başladı. 1899'dan 1901'e kadar İkinci Boer Savaşı'nda Güney Afrika'da görev yaptı. Camberley Harp Akademisi'nden mezun oldu ve kurmay subay olarak art arda çeşitli görevler aldı. Batı Cephesi'nde, Britanya Sefer Kuvveti'nde 1. Süvari Tümeni'ni idare etti. Birinci Ypres Muharebesi'nin ardından 3. Ordu Komutanlığı'na terfi etti. Çabucak öfke krizine girer ve sakınıştı. Bu yüzden ona 'Boğa' lakabı verildi. Zaman zaman üstleriyle çatışırdı. 1917'de Mısır Sefer Kuvveti'ni komuta etmeye gönderildi (bunun temel sebebi de Arras Muharebesi'nde kullanılan taktikler konusunda Haig ile anlaşamamasıydı). Aralık 1917'de Gazze'yi, ardından Kudüs'ü ele geçirdi. Eylül 1918'de Megiddo'da (Nablus) elde ettiği zafer savaşın kesin başarılarından biriydi. 1919'da feldmareşal oldu ve asalet unvanı aldı. Emekliliğe ayrılmadan önce 1925'e kadar Mısır'da Yüksek Komiser olarak görev yaptı.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

hatları döşendi ve depolar yapıldı. Fakat plana göre Birüssebi'nin tarihi kuyuları Türkler onları yıkmadan önce ele geçirilecekti. Şaşkınlık yaratmak çok önemliydi, bu yüzden Allenby'nin istihbarat karargâhı Türkleri aldatmak için bir plan hazırladı. Bunun üzerine Osmanlı istihbarat karargâhı İngilizlerin ana taarruzu kıyı şehri Gazze'ye yapacağını, Birüssebi'yi ise tek bir tümenin vuracağını tahmin ediyordu. Türkler, İngiliz lojistiğini analiz ettikten sonra (genelde demiryolları ve boru hatları sahil yolu boyunca uzandığı için) böyle bir tahminde bulunmuştu. 10 Ekim 1917'de İngilizlerin hazırladığı düzmece haberi aldıkları vakit Türkler tahminlerinin ve şüphelerinin doğru olduğunu sandılar. Bu haber, istihbarat karargâhından Binbaşı Richard Meinertzhagen'in uydurduğu meşhur 'Kayıp sırt çantası' hikâyesiydi. Meinertzhagen sahte bir cephe hattı keşfi düzenledi, bu keşif sırasında Türk süvarilerden kaçarken kanlı bir sırt çantasını düşürmüş gibi yaptı. Sırt çantasından kişisel mektuplar, sandviçler, beklenen İngiliz saldırısıyla ilgili sahte operasyon belgeleri çıktı. Bu belgeler İngilizlerin bir yandan Gazze'ye saldırırken diğer taraftan da şehrin kuzey kıyılarına

çıkarma yapacaklarını gösteriyordu. Bununla beraber planlar, Türkleri şaşırtmak için Birüssebi'ye tek bir tümen yollanacağını gösteriyordu. Bazı tarih kitapları Türklerin bu oyuna aldanmadığını iddia etse de 10-28 Ekim 1917 tarihleri arasında Kress amfibi bir taarruza karşı savunma yapmak için 7. Tümeni şehrin kuzey kıyısına gönderirken yeni kurulan 53. Tümeni de Gazze müstahkem mevkiine yerleştirdi. Bunlarla da kalmayıp 24. Tümeni Gazze'yi desteklemek için ihtiyat mevzisine yerleştirdi ve 19. Tümeni Birüssebi'den uzağa Gazze şehrine yakın bir yere sevk etti. Bu hazırlıklardan anlaşıyor ki ne sebeple olursa olsun Kress, Meinertzhagen'in sahte belgelerinde görünen İngiliz planının uygulanacağına inanmıştı.

BİRÜSSEBİ VE ÜÇÜNCÜ GAZZE SAVAŞI

Falkenhayn, Gazze-Birüssebi hattını Osmanlıların Filistin'de şimdiye dek topladığı en güçlü kuvvetlerle savunuyordu. Osmanlı tümenlerinin çoğu Gelibolu Muharebesi ya da Avrupa Cepheleği'nde savaşmış tecrübeli muharpilerden meydana geliyordu. Kress von Kressenstein'in Gazze'yi tutan 8. Ordusu, Gazze'deki (3. ve 53. Tümenler'le) 22. Kolordu ve Birüssebi'ye doğru doğu yönünde uzanan (26. ve 54. Tümenler'le) 20. Kolordu'dan oluşmaktaydı.³⁷ Yeni faal hale geçen 7. Ordu, Osmanlı hattını Birüssebi kentine kadar uzattı. Bu hat 16. Tümen

Kudüs'ü ele geçirirken Türkleri bombalamak için kullanılan 94. Heavies topları görüldüyor. Allenby'nin ağır toplarını yeniden düzenlemesi ve onları Batı Cephesi tarzı yöntemle kullanması ordusunun başarı sağlamasında çok kritik öneme sahiptir.

tarafından çok zayıf bir şekilde tutuluyordu fakat Ahmet İzzet Paşa³⁸ komutasındaki 3. Kolordu (27. Tümen ve 3. Süvari Tümeni ile) Birüssebi'de garnizon kurmuştu. 27. Tümen'in neredeyse tamamı Araplardan oluşuyor ve Arap askerlerin güvenilmez olduğu düşünülüyordu. İngilizlerin açtıkları yaptıkları hazırlıklar takip ediliyordu; fakat Türkler Allenby'nin Birüssebi üzerine lojistik yetersizlik sebebiyle sadece bir tümen ile süvarileri göndereceğine inanıyordu. Osmanlı savunma düzeni güçlü bir şekilde mevzilenen cephe hattı kuvvetleri ve karşı taarruzlar üzerine kurulmuştu; Birüssebi ve Gazze bu hattın iki ucunu sabitleyen birer çapa vazifesi görecek. Önceki İngiliz saldırıları yüzünden Kress çepeçevre bir savunma için her iki kentin etrafını istihkamlar ile çevirdi. Birüssebi'de (neredeyse bir İngiliz tugayına denk) 4400 piyade eri, 60 makineli tüfek ve 28 top vardı. Osmanlı komuta zinciri, 3. Kolordu'ya İngiltere'nin iki tümendenden oluşan bir kuvvetle saldırmasını beklediklerini haber verdi, bunun üzerine Ahmet İzzet Paşa bu önemli şehri hayatı su kuyuları ve eldeki kuvvetlerle savunabileceğini düşündü.

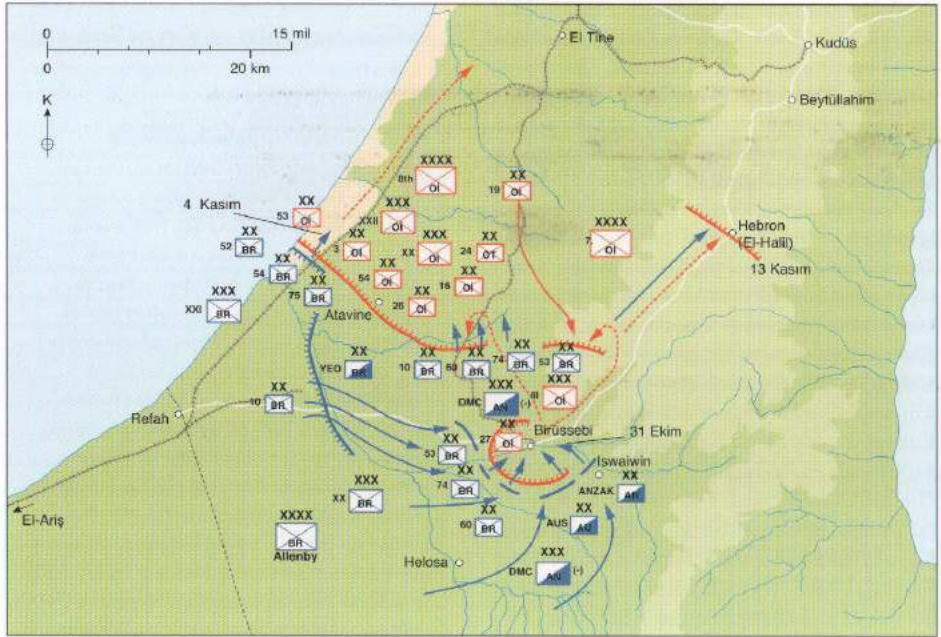
31 Ekim 1917'de titizlikle gizlenen gece hareketinden sonra Allenby'nin ordusu gün doğarken Birüssebi'ye saldırdı. Fakat bu saldırı için bir iki tümen yerine bütün bir İngiliz Kolordusu'nu harekete geçirmişti. İngiliz 20. Kolordusu (dört piyade tümeniyle birlikte) batıdan ve güneyden saldırdı, bu arada Süvari Kolordusu da Birüssebi'ye doğudan taarruza geçti ve kuşattı. 20. Kolordu'nun saldırısı Osmanlı 27. Tümeni'nin genelde Arap olan alaylarına yöneldi ve şaşırtıcı bir şekilde Araplar günün büyük bir kısmı boyunca İngilizlere göz açtırmadı. Bu taarruz Ahmet İzzet Paşa'nın ihtiyat kuvvetlerini sıkıştırmak için hazırlanmıştı, bu arada İngiliz Kraliyet süvarileri şehri neredeyse savunmasız olan doğusundan kuşatmıştı. Umutsuz olan Ahmet İzzet Paşa 3. Süvari Tümeni'ni kuzeye giden yolu açık tutması için yolladı. Araplar ve Türkler inatla savaşılabilir, günün sonunda muharebe neredeyse bitmişti. Şehrin girişine hâkim olan bir tepeyi ele geçiren Avustralyalı hafif atlı alayı doğu mevzilerindeki

Meinertzhagen ve Kayıp Sırt Çantası

Ortadoğu'daki savaşın en tartışmalı şahsiyetlerinden biri de Binbaşı Richard Meinertzhagen'dir (1878-1967). Meinertzhagen zengin ve bankacı bir Yahudi ailenin çocuğu olarak Londra'da dünyaya geldi. 1905'te orduya katıldı ve ilk yıllarını kralın Afrikalı Piyade Alayı'nda (bir İngiliz koloni alayı) yerliler ile savaşarak geçirdi. Eksantrik kişiliği ve kendini abartması ile ün kazandı. Meinertzhagen uzman bir ornitologdu (kuş bilimciydi), her nereye gitse günlük tutardı. Savaşın başında Filistin'de askeri istihbarat karargâhında görev aldı. Kayıp sırt çantası hikâyesi diye bilinen öyle inandırıcı bir senaryo kurguladı ki Kress von Kressensein kısıtlı kaynaklarını, bu kayıp sırt çantasından çıkan belgelerin gösterdiği (sözde yapılacak olan) çıkarmalara ve taarruzlara karşı koymak için sevk etti.³⁹ Savaşın sonra Siyonist hareketin ateşli bir savunucusu oldu ve İsrail Devleti'nin kurulması için çalışmalar yaptı. 1926 yılında emre itaatsizlik yüzünden ordudan atıldı. Yaşadıklarını anlatan dört kitap yayınladı. Onun bazı görüşlerinin Modern Ortadoğu'nun inşasında etkili olduğuna dair iddialar ileri sürülmektedir.

Osmanlı savunma kuvvetlerinin üzerine hücumla kalktı. Savunmasının dayanamayacağını anlayan Ahmet İzzet Paşa kolordusuna Birüssebi'den çekilmesini emretti. Türkler kuyuları yok edecek bir imha planı hazırladıkları halde savunma o kadar çabuk çöktü ki Allenby'nin kıtaları kuyuları sağlam bir şekilde ele geçirdi. Türklerin bir tümen saldırısı beklediğini düşünürsek yedi tam kadro İngiliz tümeninin eşmerkezli taarruzu onları gafil avlamış oldu, aslında 3. Kolordu'nun başarıyla çekilebilmesi bile bir mucizeydi.

Ardından (üç İngiliz piyade tümeninden oluşan) 21. Kolordu'nun planlı taarruzuyla Allenby'nin

Üçüncü Gazze-Birüssebi Muharebesi. Türkler Allenby'nin Birüssebi üzerine bir tek tümen gönderdiğini sanmıştı. Fakat Allenby'nin oradaki Osmanlı mevzilerinin üzerine 6 tümenenden oluşan iki kolorduyu göndermesi Türkleri şaşkına çevirdi. Türkler bu hatayı telafi edemediler.

ordusu Gazze'yi vurdu. Gazze garnizonu Birüssebi garnizonunun iki katı büyüklüğe sahipti ve çok daha kuvvetli bir şekilde tahkim edilmişti. Allenby karadaki ve denizdeki toplardan açılan top ateşini koordine ederek bir bombardıman yaptırdı. Fakat İngilizler Türk hattını yapıp ilerleyemediler ve Osmanlı karşı taarruzları durumu kurtarabilirdi. Kress hattın büyük bir kısmını tutmayı başardı ve İngiliz ilerleyişinin yavaş olması yüzünden bazı subayların umudu kırıldı. Bununla birlikte zaten Gazze'ye yapılan taarruz, Kress'i şehirde sıkıştırmak için yapılan tali bir saldırıdan öteye geçmemişti. Allenby'nin ana taarruzu Birüssebi'yi ele geçirmek içindi, buradan hareketle süvariler Osmanlı sol kanadını bozguna

uğratarak Gazze'yi doğudan kuşatacaklardı. 6 Kasım'a kadar Allenby'nin süvarileri şehre doğru ilerlediler.

Yıldırım Orduları Grubu karargâh heyeti muharebenin kaybedildiğini anladı ve Falkenhayn yıpranmış ordusuna 10 km (6 mil) kuzeydeki yeni savunma mevzilerine savaşarak geri çekilmesini emretti. Kress ve 7. Ordu Komutanı Fevzi Paşa İngilizlerin ileri hareketini geciktirmek için emniyet müfrezesini geride bırakarak savaş alanından askerlerini çekmeye başladılar. Bu müfrezeler, ana kütaların kaçabilmeleri için feda edildiler. Neyse ki, Birüssebi'deki bozgunun sonra Ahmet İzzet Paşa tarafından muhafaza edilen 3. Süvari Tümeni'nin ordunun açık kanadını iyice örtüp koruyabilecek kadar muharip gücü vardı. 9 Kasım'a kadar 8. Ordu, 20 km (12,4 mil) kuzeye çekildi. Bu arada 7. Ordu hafifleyen İngiliz baskısı altında daha yavaşça geri çekildi. Falkenhayn karargâhlarını Kudüs'e kaydırarak, orada haberleşme ağını onarıp kuvvetlerinin idaresini yeniden kurabilecekti. İngilizler çekilme esnasında pek çok Osmanlı askerini ve silahını ele geçirdikleri

halde, Osmanlı tümenleri tekrar savaşabilecek kadar kuvvetle kurtulmuşlardı. Fakat Allenby ve ordusu artık Filistin'in içine girmişti.

KUDÜS'ÜN DÜŞÜŞÜ

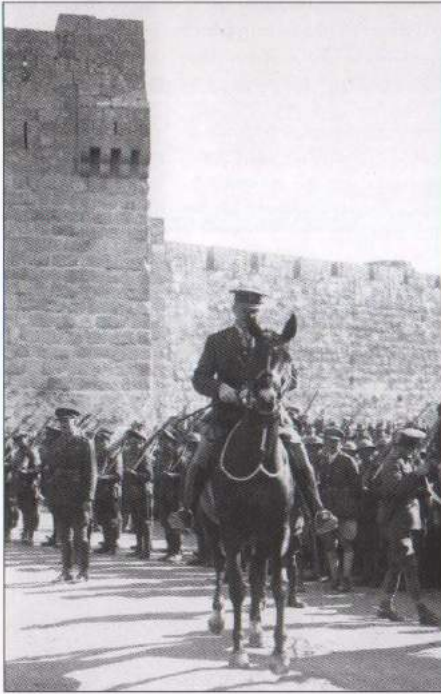
Allenby 11 Kasım'da Kress'in 8. Ordusu'nu daha da geri sürerek taarruzunu hiç durmaksızın sürdürdü. Saldırıları kıyı boyunca devam etti. Bu saldırılar neticesinde, o sırada Fevzi Paşa tarafından komuta edilen 7. Ordu kanatlardan taarruza karşı savunmasız kaldı. Kuşatmadan korkan Fevzi Paşa geri çekilmeye zorlandı. Bunun üzerine Fevzi Paşa süvari birliğini emniyet kuvveti olarak tutmaya devam etti ve dağınık vaziyetteki piyade gruplarını daha sık bir şekilde Kudüs etrafında topladı. 19 ve 21 Kasım tarihleri arasında İngilizler araçlarla tekrar ilerledi ve doğuda Kudüs'e doğru saldırıya geçtiler. 25 Kasım'da, Kress 3. ve 7. Tümenler'le bir karşı taarruz gerçekleştirdi ve İngilizleri geri püskürterek kıyı boyunca taktik durumunu düzeltti. Ertesi hafta boyunca, İngilizler ana taarruzlarını Kudüs'ü ele geçirmek için kullandılar fakat Fevzi Paşa'nın 7. Ordusu onları durdurana kadar savaştı. Buna rağmen

7 Aralık'ta hava karardığında İngilizler kutsal kentin çevresindeydi. O gece hırpalanmış ama sağlam kalan 20. Kolordu şehri terk ederek Kudüs'ün 4 km (2,5 mil) doğusundaki yeni savunma mevziine çekildi. Bunun üzerine savunmasız sivil yönetim barışçıl bir yolla şehri teslim etmek üzere anlaşmak için temsilciler yolladı. 11 Aralık 1917'de, Allenby şehre Bâbü'l-Halil'den (Yafa Kapısı'ndan) yürüyerek girdi.

İngiliz saldırıları 13 Aralık'tan 17 Aralık'a kadar devam etti. Yeni yıl geldiğinde Türk orduları çok yıpranmış olsalar da doğuda Lut Gölü'nden batıda Akdeniz'e kadar uzanan kesintisiz bir hattı koruyorlardı. Gazze-Birüssebi hattında 31 Ekim'de savaşa başlamış olan her Türk piyade tümeni (bazıları çekirdek kadro kuvvetine kadar küçülmüş olsalar bile) dağılmadan ısrarla mücadeleye devam ediyorlardı. Lut Gölü ve Ürdün Nehri'yle emniyete alınan Türkler hâlâ Dera'dan Medine'ye kadar uzanan demiryolunu

Türk askerleri Birüssebi'de İngiliz taarruzunu beklerken. Türklerin Filistin'de bir tane eksik süvari tümeni vardı. Atları aç ve susuz kalmıştı. Allenby'nin süvari kolu bu tümene kıyasla çok büyüktü; hepsi iyi at binen ve iyi yetiştirilmiş dört tam kadro tümeni vardı.

Yukarıda görüldüğü gibi, General Allenby, Bildiri'yi (Resmî ilanı) okuduktan sonra şehirden ayrılıyor. Allenby'nin Kudüs'e zaferle girişi İngilizler için büyük bir propaganda fırsatı oldu. Fakat aslında şehrin askeri açıdan değeri çok azdı.

Şehir dışında, teslimiyet bayrağını gören iki İngiliz astsubay çavuş fotoğraflanmış. Şehir Müslümanlar, Yahudiler ve Hristiyanlar için dinî değer taşıdığından Osmanlı Kudüs'ü düşman zorla girmeden teslim etmeye karar verdi. 8 Ocak 1918'de⁴⁰ şehir düştü.

ellerinde tutuyorlardı, oysa bu hat sık sık saldırılara uğramış, Lawrence ve onun Arap ordusu tarafından kesilmişti. 1917 yılı sona ererken Allenby'nin taarruzları da bitti. Lojistik desteğe bağlı olan, yorgun ve bitkin ordusu taarruz operasyonlarından vazgeçti böylece Türkler bir başka toparlanma zamanı daha kazandı.

Türkler 31 Ekim ve 31 Aralık 1917 tarihleri arasında çok ağır kayıplar verdiler, Yıldırım Orduları Grubu'nun neredeyse 26.000 askeri öldürüldü, yaralandı, esir alındı veya kayboldu. Allenby yaklaşık 18.000 asker kaybetti fakat bu askerlerin yerine yenileri gelebilecekti. Buna karşın Türkler ancak sınırlı sayıda asker alabilecekti. İngiliz tarihçi Cyril Falls'a göre "Allenby'nin piyade sınıfında ikiye bir, süvaride sekize birden fazla üstünlüğü olduğunu düşünürsek başarısı öyle olağanüstü sayılmaz. Aslında bu dağlık ve kayalık ülkede Türkleri savunma mevzilerinden çıkarmak oldukça zahmetli ve pahalıya mal olmuştu." Üstelik Falls (Türkleri) takdir ederken Allenby'nin ne top açısından sahip olduğu muazzam üstünlükten ne aldığı dev lojistik destekten ne de Kraliyet Deniz Kuvvetleri'nin sağladığı avantajdan bahsetmişti. Bütün bu faktörleri bir bütün olarak

Bu fotoğrafı Arap isyanı sırasında çekilen Lawrence, genelde Arap Şeyhleri gibi cüppe giyerdi. Muvazzaf ordunun profesyonel subaylarının çoğu onun (kurallara uygun giyinmediğini) alışmadık gördüğünü düşünür ve kıyafetlerinden rahatsızlık duyarlardı.

düşündüğümüzde bu şiddetli saldırıdan bir Türk'ün sağ çıkabilmesi bile olağanüstüdür. Oysa Türkler sadece sağ çıkmakla kalmamış, Türk ordusunun tümenleri savaşa devam etmek için gerektiği gibi düzenli bir şekilde geri çekilmişlerdi.

ARAP İSYANI DEVAM EDİYOR

1917'ye kadar Arap İsyanı etkili bir şekilde devam etti; İngilizler tarafından finanse edildi ve desteklendi. Silahlı Arapların belli başlı dört grubu vardı, bu gruplar esasen Dera-Medine arasında uzanan demiryolu hattında faaliyet gösteriyorlardı. Kuzeyde, Prens Faysal 25 Ocak ve 23 Temmuz 1917'de sırasıyla garnizon şehirleri olan Tafiye ve Fulye'ye karşı geniş çaplı akınlar düzenledi. Daha güneyde Emir Ali, Tebuk'a; Abdullah ise el-Ala'ya karşı eylem yaptı ve Şerif Hüseyin müstahkem şehir Medine'ye saldırdı. Arap gruplarının çoğu 3000 ila 4000 adamdan oluşmaktaydı. Bu gruplar bir üstünlük sağlayamadılar

(sağlayamazlardı da) ama güneye uzanan demiryolu ve telgraf hattını defalarca kesebildiler.

Arap operasyonunun en çarpıcı olaylarından biri T. E. Lawrence ve Faysal'ın çölü geçerek cesurca Akabe'ye saldırmak için ilerlemeleriydi. Liman şehrine hızla girdiler ve 6 Temmuz 1917'de neredeyse hiç savaşımadan şehri aldılar. Ne olursa olsun bu önemli bir zaferdi, çünkü bu zafer Faysal'ın ordusunun kuzeye gitmesini sağladı. Bununla birlikte bu limanın ele geçirilmesi İngilizlerin Arap ordularına çok önemli lojistik destek sağlayacak ikmal malzemesi konvoylarını düzenli olarak göndermelerini sağladı.

Bu akınlar rahatsız edici olsalar da askeri açıdan önemli değillerdi. Yine de güneye Medine'ye uzanan iletişim hatlarını korumak için çok ama çok sayıda Türk askeri göreve alındı. Sonuç olarak, (o sırada hâlâ İstanbul'da olan) Liman von Sanders Osmanlı Genelkurmay'ından Hicaz'ı tamamen terk etmelerini ısrarla istedi. Fakat kutsal şehirler olan Mekke ve Medine'nin muhafaza edilmesi o kadar önemliydi ki siyasi açıdan (özellikle de o yılın sonunda Bağdat ve Kudüs'ün kaybedilmesinin ardından) bu teklif düşünülemezdi bile.

ARMAGEDON

İngilizlerin 1918 yılının son aylarında, Filistin'de kazandığı bir dizi zafer Eric von Falkenhayn'ın yerine başka bir komutanın geçmesine neden oldu. Filistin Cephesi artık tek bir Osmanlı komutanının emrindeydi ama müttefikler durmak bilmeden ilerliyordu. Megiddo'da (Nablus) İngilizler, Türk savunmasını ezip geçti. Buna karşın Kafkaslar'da ise Osmanlı kuvvetleri çok önemli kazançlar elde ettiler.

Allenby'in Filistin'deki taarruzu, Kudüs'ün kuzeyinde durma noktasına geldi. Bunun sebebi 1917 yılının son haftasında etkili olan şiddetli sağanaklar ve askerlerin yorgun düşmesiydi. Bu geçici mola Türklere harekât kuvvetini yeniden toplamaları için kısa da olsa bir zaman kazandırdı. Fakat 1918 yılı Şubat ayında Allenby, Eriha'ya bir saldırı düzenlenmesini emretti. Böylece Osmanlı 20. Kolordusu'nu Ürdün Nehri'nin gerisine itmeyi planlıyordu. Saldırı 19 Şubat'ta başladı ve iyice güçten düşen Türkler bir kez daha geri çekilmek zorunda kaldı. Fakat Türkler şimdi de Ürdün Nehri'nin doğu kıyısının gerisinde toplandılar. Burası onlara tekrar

Alman subayları Temmuz 1918'de Eriha yakınlarında ele geçirilen Osmanlı mahkumlarından oluşan bir asker grubuna nezaret ediyorlar. Filistin'de askerlerin muharebeden fırat etmeleri ve gönüllü olarak teslim olmaları büyük bir problemdi.

siper kazabilecekleri yeni bir doğal savunma engeli sağlıyordu.

Bu küçük çaplı başarıya rağmen, Osmanlı'nın Gazze'de başlayan bir dizi mağlubiyeti General von Falkenhayn'ın azledilmesine sebep oldu. Türkler onun tavsiyelerinden ve komuta tarzından hiç memnun değildi ve bu memnuniyetsizlik gittikçe artıyordu. Gazze ve Birüssebi'deki yenilgilerin çoğundan Kress de sorumlu tutulabilirdi ama Falkenhayn suçlu görülüyordu. Ayrıca Osmanlı subaylarına itibar etmemesi ve onların önemli muharebe operasyonlarının planlamasına katılmalarına izin vermemesi de Falkenhayn'ın yol açtığı sorunların altında yatan sebeplerdi. Falkenhayn'ın Romanya'da elde ettiği, çok uluslu orduların komutanı olma şerefi Allenby'ı durdurmak için verdiği mücadelelerin defalarca başarısız olmasıyla lekелendi. İstanbul'da artık Falkenhayn'ın Verdun harekâtında felakete sonuçlanan idaresi ve Gazze-Birüssebi hattını savunmada mağlup oluşu Romanya'daki zaferinden daha fazla hatırlanır olmuştı.

Falkenhayn'ın gidişinin ardından harekât alanı komutanı olarak kimin atanacağı sorunu ortaya çıktı. Ermeniler ve Rumlara muamele tarzında ve savaşla ilgili konularda sıklıkla

"Falkenhayn'ın politikası manevrayla savunma iken, Liman'ın politikası, siper direnişiyile savunmaktı."

Cyril Falls, Askeri Harekâtlar, 1920

çatışmalar bile Enver Paşa Gelibolu Savaşı'nı kazanan Liman von Sanders'in muharip kabiliyetlerine değer veriyordu. Enver, 19 Şubat'ta Liman von Sanders'e Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı teklifiyle gitti. Trakya'da açıkta beklemekten usanmış olan Alman subay, birkaç gün sonra Enver Paşa'nın teklifini memnuniyetle kabul etti. Enver Paşa ayrıca Mezopotamya bölgesini Yıldırım Orduları Grubu'ndan aldı böylece bu ordunun sorumluluk alanı küçüldü. Enver ayrıca, Suriye'de Cemal'in idaresindeki 4. Ordu'ya harekâtlarını, Filistin cephesini nihayet tek bir kumandan altında toplayan yeni komutanlıkla beraber koordine etmesini emretti. 8 Mart'ta zorlu bir tren yolculuğunun ardından Liman von Sanders ve kurmay subayları Suriye'ye

vardı. O sırada görevinden ayrılmaya hazırlanan Falkenhayn ile Filistin'in savunma stratejisi hakkında görüşme yaptı. İki generalin taktik ve harekât fikirleri arasında çok büyük farklılıklar vardı. Falkenhayn hem geri çekilme hem de toprak kaybetmeye yol açan cınek bir savunma tavaftarıydı. Liman von Sanders ise Gelibolu Yarımadası'ndan edindiği deneyimlere dayanarak, statik taktik savunma teorisi taraftarıydı. Bu savunma teorisi; toprağın her ne pahasına olursa olsun savunulması, eğer toprak kaybedilirse hemen karşı taarruzlarla geri alınması gerektiği prensibine dayanıyordu. Liman von Sanders Yıldırım Orduları'nın savaş düzeninden ve planlarından memnun kalmayarak hemen Filistin savunmasının operasyon ve taktik gidişatını tersine çevirmeye başladı.

ÜRDÜN AKINLARI

İngilizler Liman von Sanders'in göreve gelişinin hemen ardından bir diğer taarruz hareketi başlattılar, amaçları Ürdün Nehri'nin doğu kıyısında bir köprübaşı kurmaktı. Bütün cephe boyunca yapılan oyalayıcı saldırıların arkasından gelen bu taarruz, Der'a-Hicaz demiryolu hattına düzenlenen büyük çaplı Arap akınlarıyla koordineli bir şekilde yürütüldü.

Ana taarruz 21 Mart'ta başladı; İngilizler Ürdün Nehri üzerindeki Osmanlı hatlarının arka kısmını yaparak iki piyade tümeni ve iki süvari tümenini nehrin karşısına geçirdiler. Allenby, Amman'ı alıp demiryolunu kesmek ve ardından 'muhtemelen çekilmek' istiyordu. Ana Türk hatlarının yanlarından dolaşıp arkalarına geçmeyi ve aşılması imkânsız siperleri belki de yarmayı umuyordu. 30 Mart'ta İngilizler, 48. Tümen'i Hicaz Demiryolu üzerinden,

Sağda Kudüs belediye başkanı Hüseyin Efendi, 9 Aralık 1918'te sabah saat 8'de beyaz bayrak altında Londra Alayı, 2/19. Tabur askerlerini karşılıyor. Osmanlı'nın işgal edilen topraklarının idarecileriyle olan ilişkilerde İngilizler genelde fotoğrafı görüldüğü gibi usulüne uygun davranırlardı.

Kudüs şehrini 26/27 Aralık 1917'de geri almak için verilen mücadelenin ardından kalan Türk askerlerine ait cesetler görülüyor. 1917 yılı sonlarında Osmanlı karşı taarruzları durumu düzeltti ve savunma hatlarına bir kez daha istikrar kazandırdı. Bu ölenler hücum kitalarından olabilir.

Amman şehrine geri püskürttü. Fakat Allenby anlaşılabilen bazı sebepler yüzünden saldırıyı kesti ve ertesi gün geri çekildi. İddia edildiğine göre asıl sebep Türklerin güçlü ihtiyat kuvvetleri getirmesi ve bu ihtiyatların İngilizlerin sayıca üstünlüğünü bozmasıydı; ama şüphesiz bu iddia doğru değildi. Amman'ı ele geçirmek, Der'a-Hicaz demiryolu hattını bir daha açılmamak üzere bir hamlede kesecek ve Osmanlı'nın güçlü ana savunma hatlarının yanından dolaşıp arkasına geçme fırsatı verecekti. Bu İngilizler için çok önemli bir hedefti, saldırıdan vazgeçmelerinin sebebi ise büyük ihtimalle Allenby'nin birliklerini Fransa'ya gönderme emri almış olmasıydı. Türkler İngilizleri dinamik ve seri bir şekilde takip

ederek Ürdün Nehri vadisindeki bir köprübaşına doğru geri çekildikleri esnada sıkıştırdılar. 11 Nisan'da kanlı bir geri püskürtmenin ardından Türkler karşı saldırılarına ara verip siper kazmaya ve tahkimat yapmaya başladılar. Bu muharebe Birinci Ürdün Savaşı olarak bilinir.

30 Nisan'da İngilizler Ürdün'ün doğu kıyısındaki köprübaşından Amman'a doğru bir saldırı düzenlediğinde İkinci Ürdün Savaşı başladı. Aradan geçen iki hafta boyunca Türkler, ilerleyen İngilizlerin üzerine kanat taarruzu yapmaya elverişli olan iyi kuvvetlerini (24. Tümen ve 3. Süvari Tümeni'ni) getirmeyi başardı. Bu tümenler Osmanlı hücum taburlarıyla birlikte 2 ve 4 Mayıs tarihleri arasında İngiliz taarruzunu süratle durduran güçlü karşı saldırılar yürüttü. Ürdün Nehri kıyısındaki muharebe 1918 Temmuz ayı ortasında her iki taraftan yapılan kısa (ama kanlı ve kesin sonuç getirmeyen) saldırılarla bitti.

1918 YAZI

Filistin'de 1918 ilkbaharı ve yazında genel hava (Ürdün Nehri kıyısındaki çarpışma hariç) oldukça durgundu. Kadrosu eksik olan Osmanlı ordusunun yeterli muharip gücü yoktu; bu arada Allenby'nin ordusunun muharip kuvvetleri de 1918 yazı ağır Ludendorff taarruzları sonunda zayıflayan Fransa'daki Britanya Sefer Kuvveti'ni (BEF) takviye etmek için ayrılmıştı. Mart ayı başında Allenby'ye Fransa'ya iki piyade tümeni, dokuz gönüllü süvari alayı, 24 İngiliz piyade taburu ve beş ağır top bataryası ve beş makineli tüfek bölüğü göndermesi emredildi. Bunun üzerine Hindistan Ofisi kuvvetini koruyabilmesi için Allenby'ye Mezopotamya'dan iki Hint ordusu piyade tümeni, birkaç Hint süvari alayı ve piyade taburları ayrıca binlerce değiştirme ve ikmal personeli gönderdi. Allenby İngiliz ordusunun eğitimli ve tecrübeli muharip kuvvetinin önemli bir kısmını kaybetmiş, onun yerine tecrübesiz ve daha az eğitimli Hint kuvvetleri almıştı. Bu olaylar yüzünden Allenby o yazı ordusunun yeniden eğitimi ve komple düzenlemesiyle uğraşarak geçirmek zorunda kaldı.

İngilizler Filistin'de hâlâ yedi tam piyade tümeniyle duruyordu; fakat bu tümenleri oluşturan milletler

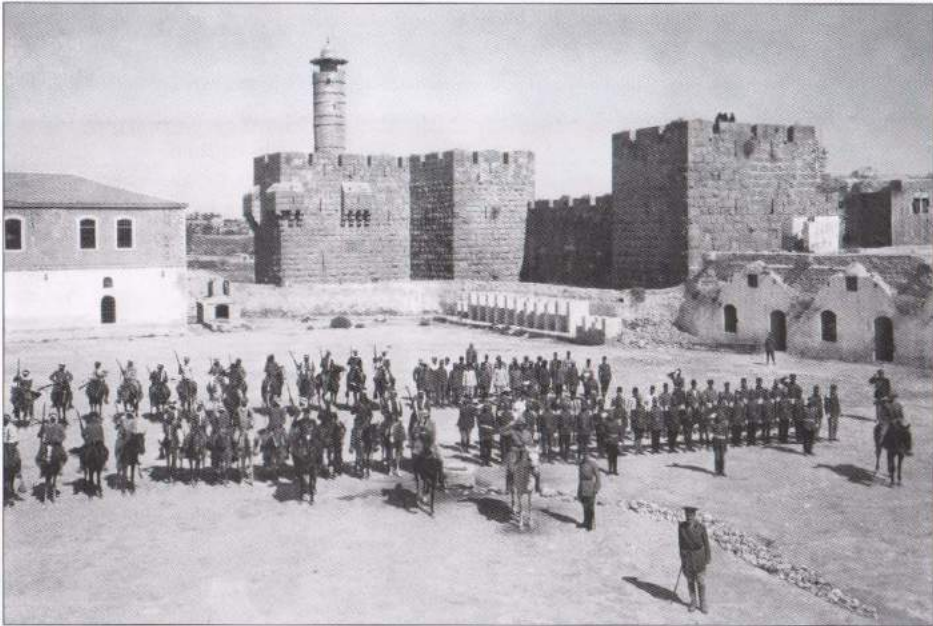
büyük ölçüde değişmişti. Sadece bir tane tamamı İngilizlerden oluşan piyade tümeni (54. Tümen) kalmıştı. Diğer dört 'İngiliz' tümeninin 3'te 2'si Hintlilerden oluşuyordu (10., 53., 60., ve 75. Tümenler) ve geriye kalan iki tümen de tamamen Hint ordusu piyade tümenleriydi (3. ve 7. Hint Tümenleri). Aslında Allenby'in durumunu sadece atlı kuvvetler bakımından ilerleme kaydetmişti. Bir süvari tümeni daha eklenerek kuvveti dört süvari tümenine çıkarılmıştı.

Allenby'in idaresi altında hâlâ Yıldırım Orduları Grubu'na karşı yeni bir taarruz düzenlemek için büyük ve iyi donanımlı bir ordu vardı. Fakat yeni gelen Hintli askerlerin çoğu eğitimsizdi ya da muharip kabiliyetten yoksundu. Gelen 54 piyade taburundan 22'sinin muharebe tecrübesi vardı ama bir bölüm askeri bırakmışlardı; 10'u kademli muhâriplerden oluşuyordu fakat bunlar da hiç beraber eğitim görmemişleri; 22'si ise aktif olarak hiçbir görev almamıştı. Bu nedenle Mısır Sefer Kuvveti uzun bir

eğitim programına başlamak zorunda kaldı ve bu program bütün yaz boyunca devam etti. Bu arada Allenby ordusunu taarruz operasyonlarına hazırladı. İngilizlerin şansına ordudaki en iyi eğitimcilerden biri olan Allenby Mısır Sefer Kuvvetleri'ndeydi.

Allenby'in eğitim programı yoğun ve kapsamlıydı. Yeni gelen Hint ordusu taburlarını tamamen tükenmiş durumdaki tümenlerle dikkatlice kaynaştırdı. Yeni tugaylar elde etmek için bir İngiliz piyade taburunu üç Hint taburuyla birleştirdi. Ayrıca bazı İngiliz subayların ve astsubayların bu kaynaştırma sürecinde yardımcı olabilmeleri için temel Hint dillerini öğrenmeleri istendi. Karargâh heyeti subayları, Mısır'da ve ordunun geri bölgelerinde mevcut taktik eğitim sistemini genişlettiler. Bu sisteme, ağır

1918, Kudüs Kışla Aylusu'nda yeniden düzenlenen Osmanlı jandarması görülüyor. Jandarma, barış zamanı Dahiliye Nezareti'ne bağlı paramiliter bir teşkilatı ama savaş zamanı Harbiye Nezareti'nin idaresine giriyordu.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

makineli tüfekler, Lewis silahları, tüfek bombası, sinyaller ve küçük ünite taktik dersleri dâhil edildi. Yeni gelen Hintliler belirlenen yerlere dağıtıldılar ve eğitim programlarına alındılar. Acemi er seviyesinde verilen eğitimin yanı sıra bölük komutanları ve kurmay subaylar için de dersler düzenlendi.

Allenby ayrıca Batı Cephesi'nde 'alınan son derslerin' de eğitim programlarına dâhil edilmesini sağladı; bu da önemli bir husustur. Mısır Sefer Kuvvetleri (EEF) Filistin'deki ordu için, taktikteki son gelişmeleri anlatan küçük kitapçıklar bastırdı. Bu kitapçıklar Allenby'nin subaylarını en son eğitilmiş ve taktiklerden haberdar eden tecrübeli kurmay subayların tugay seviyesinde sık sık verdikleri derslerle takviye edildi. Bu dersleri taktik uygulamaları ve konferansları takip etti. Allenby bizzat tümenlerini ziyaret etti ve askerlerine uygulamaya dönük bilginin tam olarak ulaşmasını sağlamak için konferanslar

Fotoğrafta bir grup Türk esiri görülüyor. Bakımsız ve dağınık görümler de bu Osmanlı savaş esirleri (POW) askeri disiplinlerini büyük oranda muhafaza ettiler. Bu da edindikleri katı ordu disiplini ve eğitim yöntemini gösteriyordu.

düzenledi. Ayrıca Osmanlı siperlerinin bir taklidinin yapılmasını emretti böylece askerleri bir taarruzdan önce muharebe operasyonlarını prova edebilecekleri. Allenby çağdaş İngiliz taktik fikrini biliyordu ve bölüklerine, açık savaş taktikleriyle müşterek sınıflar eğitimine başlamalarını emretti, böylece piyadeler; topçular, makineli tüfekler ve istihkâmcılarla birlikte eğitim görebilecekti.

1918 Ağustos ayında, 90 km'lik (56 mil) bir cephenin savunması için Yıldırım Orduları Grubu'nun eksik kadrolu 12 tümeni vardı. Filistin'deki Osmanlı ordusu yıl geçtikçe zayıflamıştı. Bu zayıflamanın sebebi, (yerleri asla doldurulamayan) kayıplar verilmesi, değiştirme ve ikmal personelinin sayıca yetersiz kalması ve haddinden fazla fırar olması gibi sorunların üst üste yığılmasıydı. Yaz ortalarında, Osmanlı tümenlerinin morali hiç olmadığı kadar kötüydü ve her türlü ikmal malzemesi son derece sınırlıydı. Daha da önemlisi Arap askerler Arap milliyetçiliği fikriyle galeyana gelip kendi istekleriyle İngilizlere kaçıyorlardı. Bazı piyade tümenlerinin kuvveti 2.000 askerlik cephe hattı piyade kuvvetine kadar düştü. Ordunun Birüssebi'deki (19. Piyade

Tümeni gibi) esas tümenlerinin daha önce 600 askerden oluşan piyade taburları bile 200 ya da daha az askere düşmüştü. Bazı alaylar bir bölüğü tam sayıda tutmaya çalışıyordu fakat bu da diğer bölükleri olumsuz etkiliyordu.

1917'de Osmanlı ordusunun Alman hücum kıtalarını örnek alarak hücum taburları kurması muvazzaf piyade teşkilatının durumunu daha da kötüleştirdi. En iyi subaylar, en formda ve savaşçı askerler bu birliklere seçilerek hemen yoğun muharebe eğitimi derslerine gönderildiler. Hücum taburlarının bir kaç Nisan ayında Ürdün Nehri kıyısındaki muharebelerde aktif görevler almışlardı. Türklerin böyle bir uzman taarruz gücüne ihtiyacı kalmasa da Türkler Filistin'deki tümenlerin pek çoğunun hücum taburlarını tuttular. Bu uygulama tümen piyade kuvvetini en iyi kısmının tek bir taburda toplanmasına yol açıyor ve cephe hattı

15 Temmuz 1918'de Eriha'da, Hintli süvariler Türk esirlerini getiriyor. Allenby'nin süvari kuvvetinin yarısından fazlası Hint ordusu alaylarından meydana geliyordu. Onları Megiddo (Nablus) Muharebesi'nde Türklerin geri bölgesine saldırtacaktı.

piyade taburlarının zayıflamasına sebep oluyordu. 1918 yazında değiştirme ve ikmal personeli ile acemi er akışının durması ve cephe hattı piyade alaylarının verdikleri muharebe kayıplarının yerine genelde imparatorluğun hapishalerinden gelen suçluların ya da firarilerin alması durumun vahametini arttırıyordu. Bu şartlar Liman von Sanders'in ordusunun etkinliğini büyük ölçüde azaltmaktaydı.

1918 yılı sonunda Osmanlı ordusu prensibine göre Liman von Sanders'in 90 km'lik (56 mil) cephesini savunmak için cephe hattında 18 tümeni olmalıydı. Buna ilaveten kademeli ihtiyat dizilişi içinde 7 ihtiyat tümeni bulunmalıydı. Tabii ki bu modeller 12.000 askerden oluşan tam kadrolu Osmanlı tümenlerine

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

göre hazırlanmıştı. Liman von Sanders'in tümenleri ise bu sayının altında biri kadar bir kuvvetle görev yapıyordu. Aslında, Yıldırım Orduları cepheyi, Osmanlı ordusunun taktik prensibine göre olması gereken kuvvetin yüzde 15'iyle savunmaya çalışıyordu.

DÜŞMAN PLANLARI

Allenby stratejik seviyede Türkleri kesin bir mağlubiyete uğratmak istiyordu. 1917 Gazze-Birüssebi planını tersine çevirmeyi hedefliyordu. Deniz kıyısından taarruzda bulunacaktı gibi görünüp içerde Birüssebi'de taarruza geçmek yerine 1918'de Ürdün Nehri (ilkbahar ve yaz hareketlerinin alanı) yakınında yanıtma hareketi yapıp (vuracak gibi davranıp) ardından Türk savunmasının ortasından geçerek deniz kenarında dar bir yoldan ilerlemeyi tercih etti. Allenby Türk savunmasını yarıp geçebilirse süvarilerini bu yarıktan geçirerek

Türklerin haberleşme ve ulaşım hatlarını kesmek istiyordu. Bunu başarabilirse Allenby geriye kalan Türk kuvvetlerinin etrafını saracaktı. Muhtemelen planının en çok bilinen tarafı, Allenby'nin Türkleri asıl darbeyi Ürdün Nehri cephesi boyunca indireceğine inandıracak bir yanıtma düzeni kurmaya özel çaba harcanmasıydı. Allenby'nin istihbarat subayları hemen telsiz cihazları gönderdiler, aslına uygun sahte mevziler yaptılar ve küçük asker gruplarını sevk ettiler. Bütün bunlar düşmanları, Mısır Sefer Kuvveti'nin doğuda yapacağı bir ana taarruz için toplanıldığına inandırmak için düzenlenmişti. Türkler ve Almanların İngiliz hatları üzerinde havadan keşif yapmalarını engellemek için havada üstünlük sağlayacak operasyonlar düzenlemeye önem gösterdiler. Allenby'nin bu planı diğerlerinden farklıdır, bu planında önemli coğrafi yerleri ele geçirmek yerine İkinci Dünya Savaşı operasyonlarının habercisi olan

Türklerin kullandığı 120 mm'lik Krupp Obüs M1905 görüldüyor. Osmanlılar savaşın ilerleyen zamanlarında top stokunu arttırdılar. 1918 yılının sonuna kadar Almanlar Türklere çeşitli kalibrelerde 559 adet top yolladı.

ani baskınlarla bozguna uğratma ve kuşatma ile düşmanı imha etme yöntemine başvurmuştur.

Taktik ve harekât seviyesinde Mısır Sefer Kuvveti, toparların koordineli bir şekilde kullanılarak piyadeleri desteklemesine odaklanan çok karmaşık planlar geliştirmiştir. Karşı batarya hedefleri seçilip kolordu topçularına verilirken (ağır silahların üçte ikisi bu göreve tahsis edildi) tümen topçuları için kısa bir yaklaşma barajı planlandı. Daha önceki muharebelerde cephe gerisinde duran kıdemli komutanlar bu sefer operasyonları yakından idare etmek için ön tarafa geçtiler. Süvari keşif kuvvetinin, zor bir görev olsa da, düşman hatlarını yararak piyadeleri aşabilmesini sağlamak için detaylı koordinasyon talimatları belirlendi ve provalar yapıldı. Piyadeler de güçlü mukavemet noktalarının etrafından dolaşarak ilerleme eğitimi aldı. Son olarak yakın hava desteği için yöntemler geliştirildi ve düşman sahasının içine doğru ani hava akınları yaparak süvarileri destekleyecek uçuş planları hazırlandı. Genel hatlarıyla Mısır Sefer Kuvveti'nin (EEF) geliştirilmiş operasyon planları Britanya Sefer Kuvveti'nin Amiens'de Ağustos ayında en son kullandığı taktik tekniklerini yansıtıyordu.

Diğer tarafta Liman von Sanders'in, toprağın her bir karışını savunma kararlılığından başka,

8. Türk Ordusu kampı. Bu fotoğraf, büyük ihtimalle savaştan önce yapılan manevralar sırasında çekilmiş ve ordunun elinden geleni yapması gerektiğinde ne kadar profesyonel olabileceğini yansıtlıyor.

stratejik ya da operasyon seviyesinde elle tutulur bir planı yoktu. Bu durum aslında onun taktik düşüncesinin bir sonucu değildi; ancak ordusunun hareket kabiliyetinin kısmen sınırlı olduğunu gösteriyordu. Gerçekten 1918 yazına kadar Osmanlı ordusunun Filistin'de toparlarını, cephanesini ve ikmal malzemelerini taşıyacak yeterli sayıda çeki hayvanı yoktu. Eldeki hayvanlar da zaten yem ve arpanın az miktarda olması yüzünden zayıf düşmüşlerdi, bu durum hayvanları, çeki hayvanı olarak kullanmaya elverişsiz hale getiriyordu. Piyade sınıfı bir dereceye kadar taktik hareket kabiliyetini sürdürse bile Liman von Sanders'in ordusun geri kalanı hareket kabiliyetinden neredeyse tamamen yoksundu. Bunun sonucunda orduya her bir mevzi için savaşma emri verildi. Kullanılabilir durumdaki birkaç ihtiyar kuvveti sayıca azdı ve kolordu ve tümen seviyesinde idare ediliyorlardı. Savaş başlayınca Liman von Sanders'in elinde savaşın seyrini etkileyecek hiçbir güç bulunmuyordu.

Bu yüzden Yıldırım Orduları karargâh heyetinin, Allenby'nin esas darbeyi nereye indireceğini mutlaka

kestirmesi gerekiyordu. Mevcut tarih kitaplarına göre Allenby tam bir şaşkınlık yaratmıştır, fakat Türk kayıtları bu iddiayı yalanlar. Aslında, saldırıdan birkaç gün önce hem Cevat Paşa hem Mustafa Kemal 20 km (12.4 mil) geride savunması daha kolay olan bir mevkiye çekilme izni istediler, çünkü bir taarruz yapılmasının an meselesi olduğunu düşünüyorlardı. Türkler en iyi tümenlerini tehlike altındaki kıyı bölgesine yığdılar ve bu tümenleri ordunun ağır silahlarının büyük kısmıyla desteklediler. Liman von Sanders'in tek büyük ihtiyat kuvveti de kıyı bölgesini tutan 22. Kolordu'nun tam arkasına mevzilendi. Son olarak şuna dikkat çekmek gerekir: cephe hattı Osmanlı alayları yaklaşan taarruza karşı birkaç gün önceden teyakkuza geçirilmişlerdi. Üstelik Osmanlı ordusu ihtiyatlarının hiçbirisi Ürdün Nehri vadisine çekilmedi; böylece dikkatle hazırlanan yanıltma çabalarını boşa çıkarmış olacaktı.

Cevat'ın 8. Ordusu, 22. Kolordu (7. ve 20. Tümenler'le) ve Alman Albay von Oppen'in komutasında, kolordu büyüklüğünde bir teşkilat olan Sağ Kanat Grubu (16. ve 19. Tümenler ve Alman Asya Kolordusu) ile birlikte kıyıyı savunuyordu. Bu har 3. Kolordu (1. ve 11. Tümenler) ve 20. Kolordu'dan

İngiliz topçuları faaliyette. Batı Cephesi standartlarına göre, Ortadoğu'daki topçu muharebesi neredeyse devele kılak gibiydi. Baraj ateşleri çok kısa sürüyordu ve milyonlarca değil on binlerce mermilik cephane harcanıyordu.

(26. ve 53. Tümenler) oluşan (ve Mustafa Kemal'in 17 Ağustos'ta komutasını aldığı) 7. Ordu ile doğuya doğru uzanıyordu. 4. Ordu ise 8. Kolordu (48. Tümen ve birkaç geçici tümen), Şeria Grubu (3. Süvari Tümeni ve 24. Tümen) ve 2. Kolordu (62. Tümen) ile Ürdün Cephesi'ni savunuyordu. 1918 yılı Eylül ayı başında bir İngiliz taarruzunun çok açık bir şekilde yaklaştığı inkâr edilemezdi, bu yüzden Liman von Sanders en iyi kuvvetlerini kıyı düzlüğünde tuttu. Sonuçta Yıldırım Orduları Grubu, bütün cephe boyunca sabit savunma mevzilerine dağılsalar da tehdit altındaki bölgede toplanmayı başardılar.

NABLUS OVASI MUHAREBESİ

Allenby dört tane tam piyade tümenini (60. ve 75. Tümenleri ve 3. ve 7. Hint Tümenleri'ni) Osmanlı 22. Kolordusu'nun karşısına 12 km'lik (7.5'lik) bir cepheye yığdı. O sırada Fransa'da çarpışan dokuz-taburluk İngiliz tümenlerinin aksine Allenby'nin Mısır Sefer Kuvveti (EEF) tümenleri 12 taburdan

oluşmaktaydı. Allenby 22. Kolordu'nun üzerine, 40'tan fazla topla desteklenen 24.000 piyade eri göndermeyi planladı (8000 piyade eri daha ani ihtiyatta hazır duruyordu). Hemen bunun arkasında da 4. ve 5. Süvari Tümenleri ve Avustralya Süvari Tümeni savaşa hazır halde bekliyordu. Bu kuvvete karşı aşağı yukarı yüz topla desteklenmekte olan 22. Kolordu siperlerinde yaklaşık 3000 Türk vardı (ayrıca Oppen'a verilmiş 5000 Türk daha ihtiyattaydı).

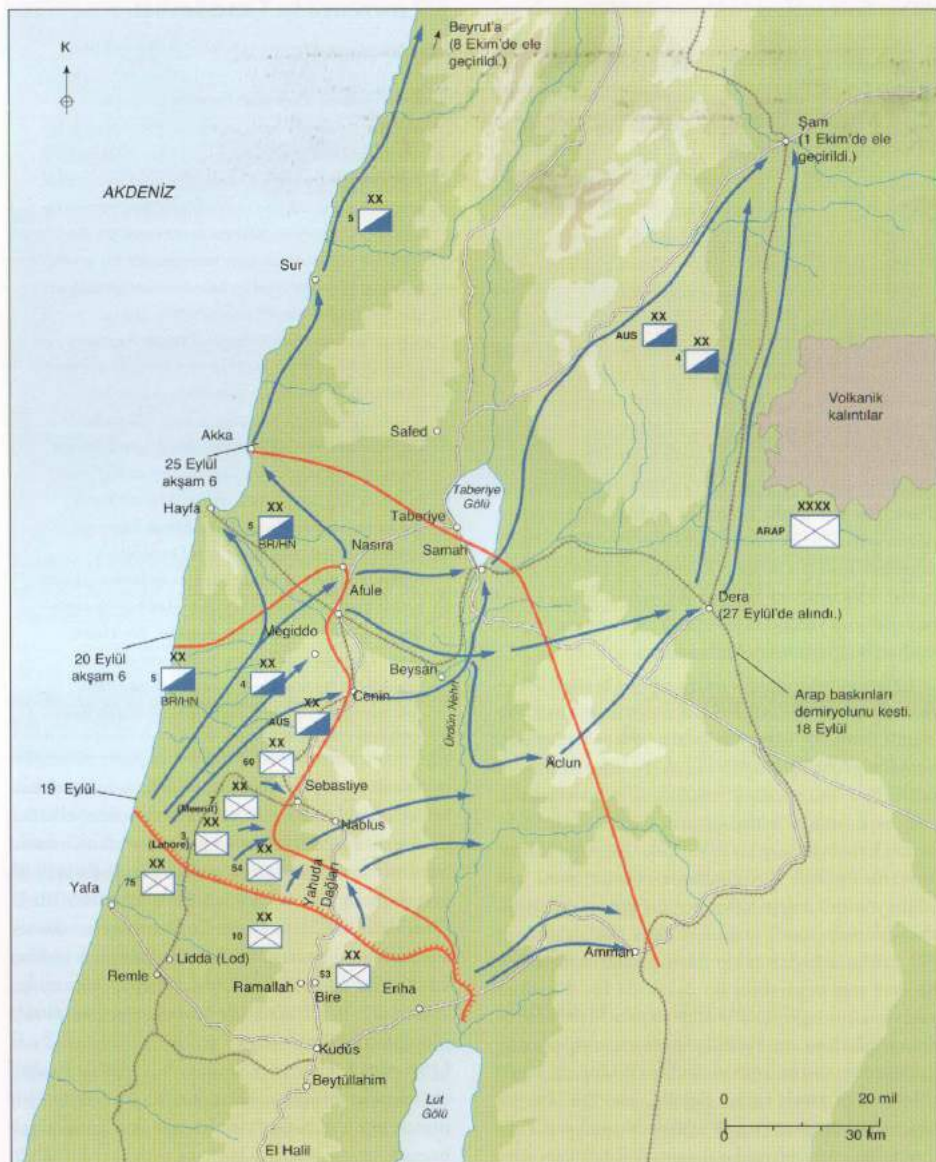
İngiliz taarruzu Araplarla başladı ve Albay T. E. Lawrence 16 Eylül'de Dera ve Amman arasındaki demiryolu hattını kesen akınlar düzenledi. 17 ve 18 Eylül'de İngiliz 20. Kolordusu Türk cephesinin ortasında bir şaşırtma taarruzuna başladı. Bu harekâtlar Türkleri yerlerinde sabitlemek ve asıl taarruzun gerçek yeri konusunda yanıltmak için planladılar. Asıl taarruz 19 Eylül 1918 sabahı 4:30'da kısa süreli bir bombardıman ve ardından ilerleyen İngiliz piyadelerini kamufla eden baraj ateşi ile başladı. Türk direnişi cephe boyunca aralıklı (dağınık) ve düzensizdi. Birçok yerde Allenby'nin Hintli ve İngiliz askerleri kısa bir sürede düşman siperlerini istila aştılar. Hücumdaki askerler düşmanın mukavemet noktalarından yanından dolaşmak gibi en yeni İngiliz muharebe metotlarını kullandılar.

Liman von Sanders'in taktik talimatlarıyla Türkler mevzileri için ölümüne savaşmaya hazırlardı. İlk olarak, 7. ve 20. Tümenler'in alaylarının cephe hattı mevzilerini çok ağır İngiliz top ateşi vurdu. Allenby'nin taktikleri Fransa'daki taktikleri yansıtıyordu, bombardımanlar oldukça kısa sürdü. Ardından, piyadeler meydana çıktı ve topçular hücumla kalkan kıtaların önünde sürünme barajı yürütülmesi için ateşin yönünü değiştirdiler. Bu sürünme barajlarının zamanlaması, patlayan mermileri yaklaşık 75 m (82 yarda) arkadan takip eden piyade askerleriyle birlikte ateş perdesinin iki dakikada bir düşmana yaklaşmasını sağlayacak şekilde yapıldı. Tehlikeliydi ama İngilizlerin ve Hintlilerin düşman siperlerine yaklaşmasına fırsat verecek kadar Türkleri makineli tüfeklerden uzak tuttu. Sabah saat 5'te, İngiliz topçu ateşi durmuş ve saat 5:50'de bütün lokal Türk ihtiyatları muharebeye katılmıştı. Anlatılanlara göre Türklerin 22. Kolordu Karargâhı çökmek üzereydi.

Lawrence ve Çete Savaşı

Lawrence ayaklanma taktiklerinin bir rehberi olarak zamanımızda bir hayli dikkat çekmiştir. Oysa modern Türk tarihine göre Osmanlı Ordusu hareketli Arap isyancı ordularını genelde önemsememiş ve onların üstesinden gelmeyi başarmıştır. Lawrence'ın çeteleri izole olmuş ileri karakollara saldırmış ve sık sık Medine'ye ulaşan Osmanlı demiryolu hattına zarar vermişti. Bu kayıplar Türkler için iğne batması gibi bir şeydi; zarar gören demiryolları hemen hasar gördükleri günler içinde kolayca onarırlardı. Hatta Suriye'deki son harekâtlarda Türkler Araplara karşı ancak birkaç askeri kuvvet konuşlandırmıştı. Üstelik Türkler hatları arkasında gerçek bir Arap ayaklanması çıkacağına dair asla endişe duymamışlardı; çünkü isyancıların gerek Suriye gerekse Filistin'deki sivil halkla çok az etkileşimi olmuştu. İngilizler tarafından ise Allenby onun sağ kanadını desteleyecek Arapların başarısız olması yüzünden genelde hayal kırıklığına uğramıştı. Kayıtlara bakılırsa Arap İsyanı aslında hiçbir zaman Arap halkı tarafından büyük çapta destek görmüş bir hareket değildir. Hayranlık verici Lawrence ise her ne kadar çete savaşı ve ayaklanma ile özdeşleştirilse de aslında daha çok 'gayri nizami bir savaşın askeri' olarak ifade edilebilir.

Sabah saat 7'de İngilizler Türk savunmalarını kolayca yarıdılar ve İngiliz süvarileri de açılan yollardan Türklerin geri bölgesine geçmeye hazırlanıyorlardı. Savunmaların yarıldığı bölgedeki koşullarla ilgili ilk gerçek rapor Liman von Sanders'e sabah 8:50'de 8. Ordu'dan geldi. Rapora göre 7. Tümen imha edilmek üzereydi ve durum çok kötüydü. Bununla birlikte 22. Kolordu'nun toplamı kaybedilmişti. Ordu ayrıca yakındaki 19. Tümen'in de o sırada ağır ateş altında olduğunu bildirdi. Rapor acil bir yardım talebiyle bitiyordu. Liman von Sanders 8. Ordu'ya yardım etmek için birkaç müsait ihtiyat kuvvetini (bir piyade alayı ve birkaç istihkâmçı) ileri göndererek hemen cevap verdi. Ama çok geçti artık. Sabah saat 10'da İngilizler iki süvari tümeninin tamamını

Harita 19 Eylül-8 Ekim 1918 Megiddo (Nablus) Muharebesi ve Şam'a doğru takibi gösteriyor. Liman von Sanders'in Megiddo hattının gerisinde neredeyse hiç ihtiyatı yoktu. Allenby piyadeleri Osmanlı hatlarını yardıklarında tarihin en büyük süvari keşif ve takip operasyonlarından biri gerçekleşti.

Türk savunmasında açılan dev delikten geçirdi. Bu süvari tümenlerine hızla atlarını sürmeleri ve doğrudan Türklerin geri bölgesine geçmeleri emredildi. Bu süvariler (Liman von Sanders'in karargâhının bulunduğu) Nasıra şehri, Megiddo ve Esdraelon Ovası'nın kuzey çıkışları da dâhil en içerideki hedeflere ulaşmakla görevlendirildiler. Süvarilerin Liman von Sanders'in kendisini yakalayabilecekleri umuluyordu.

Merkezden ve sol kanattan gelen raporlar Liman von Sanders'in karargâhına erkenden ulaşmaya başladı fakat günün ilerleyen saatlerinde neredeyse tamamen kesildi. Liman von Sanders vahim haberi doğru yorumladı: Sağ kanadı imha edilmiş ve yan tarafı açıkta kalmıştı. Derhal karşılık verdi ve İngilizlerin Ürdün Nehri kıyısında kısa bir kuşatma yapmasını engellemek için 7. Ordu'nun kuzeye çekilmeye başlamasını emretti. Liman 4. Ordu'nun sıkı bir savunma yapacağını ve hızla dağılmakta olan ordusunu sabitleyecek sağlam bir yer sağlayacağını ümit ediyordu. Ertesi gün Allenby'nin süvarileri

Nasıra'yı aldılar ve Liman von Sanders'i neredeyse yatağında yatarken yakalayacaklardı. Sonraki gün İngiliz ve Hint süvarileri Taberiye Gölü kıyılarına ve yukarı Ürdün Nehri'ne ulaştılar. Önceki muharebelerin aksine Osmanlı Ordusu Filistin'de parçalanmıştı. Düşman hedeflerinin hepsi için Türk 22. Kolordu ve tümenleri iki gün içinde imha edildi. 21 Eylül'de 8. Ordu ortadan kaldırıldı ve komutanı Cevat Paşa sağ salim kaçıp Mustafa Kemal'in karargâhına sığınmayı başardı.

Liman von Sanders için bu imkânsız bir stratejik ve operasyon durumu bu nedenle Allenby'nin ordusunu parça parça yok etmesine engel olmaya gücü yetmedi. 21 Eylül'den 23 Eylül'e kadar Osmanlı 3. Kolordusu artçıları Tubas'tan Ürdün Nehri'ne kadar kahramanca bir muharebe yaptılar. Bu meşhur muharebe Türklerin o sırada gelişen İngiliz kuşatmasını bloke etmesini sağladı. Bu birlikler, geriye kalan kuvvetlerin Ürdün Nehri'nin gerisine çekilebilmeleri için yeterince zaman sağladılar. 25 Eylül'de Megiddo gibi Hayfa ve Akka kıyı şehirleri de düştü. 27 Eylül'de durmak bilmeyen süvariler

Türk askerlere çölde er azığı dağıtılıyor. Osmanlı askerleri her gün 3149 kalorilik yemek alma hakkına sahipti bunun 600 gr'ı ekmek ve 250 gr'ı etti. Gerçekte ise bu miktarın yarısını bile alabilmek onlar için ender görülmüş bir şeydi.

Ürdün Nehri hattını deldiler ve Türkleri Der'a'ya doğru geriye ittiler. İngilizler artık Suriye'ye girdi ve Megiddo ya da Türklerin ifade ettiği gibi Nablus Ovası Muharebesi (aslında tek bir sefer içinde yapılan bir dizi muharebe) sonunda bitti.

Türk geneltirmesinde bulunan en tutucu milliyetçi subaylar Ermenistan ve Azerbaycan'da kazanılan büyük zaferlere rağmen Türkiye'nin artık savunulamaz bir duruma geldiğini ve bu durumdan eldeki kaynaklarla kurtarılamayacağını açık ve net bir şekilde anladılar. Ayrıca Selanik'teki Bulgaristan ordusunun parçalanması ve Avusturya-Macaristan ordusunun dağılmasının da İttifak devletleri için bir felaket ve mağlubiyet anlamına geldiğini gördüler. Bundan sonra Türk stratejisi ateşkes kadar olabildiğince çok toprağı elde tutmaya odaklanacaktı.

Liman von Sanders'in mağlubiyeti kaçınılmazdı artık. Bir kere bölge Gelibolu ve Kafkaslar'la karşılaştırıldığında saldırıya çok müsaitti. İkinci olarak, muharebe alanı çevresinde Allenby'nin şaşırtma ve toplanma amacıyla kolordu büyüklüğünde kuvvetleri hareket ettirecek yeri vardı. Üçüncü olarak, hiç şüphesiz en önemlisi de buydu, Britanya ordusu 1918'de muharebe tekniklerinde ve taktik doktrinlerinde çok önemli ve etkili değişiklikler yapıyordu. Liman von Sanders'in Britanya ordusunun hangi yönlerden ve ne kadar çabuk değiştiğini tamamen anlayıp anlamadığı şüphelidir. Aslında onun planları taktik olarak acemi 1915 yılındaki Britanya ordusuna baskın gelebilirdi ama 1918'in hareketli İngiliz ordusunu alt edemezdi.

Eğer Falkenhayn'ın Türklerin esnek bir savunma yapması gerektiğine dair fikirleri uygulansaydı bu muharebeler farklı sonuçlanır mıydı sonuçlanmaz mıydı bunu asla bilemeyeceğiz. Fakat şurası kuvvetle muhtemel ki daha esnek bir Türk savunması tümen çapındaki Türk kuvvetlerinin tamamen imha edilmesine yol açmayabilirdi. İngilizler her halükarda ilerleyeceklerdi ama kıyı ovasındaki piyade tümenlerinin düzenli bir şekilde geri çekilmesi, hatların yarılmasına ve büyük çaplı İngiliz süvarilerinin yarılan hatlardan geçmesine dolayısıyla da 8. Ordu'nun imha edilmesine engel olabilirdi.

HAVA OPERASYONLARI

Allenby'nin Megiddo'daki taarruzuyla hava operasyonları Ortadoğu'da en üst seviyeye ulaştı. 1918'de çok büyük rakamlarda uçak hareket alanına geldi, o zamanlarda Fransa'da bile muazzam sayılarda uçak görülmemişti. Allenby hava personelinin 1917'de Kraliyet Hava Kolordusu (Royal Flying Corps)'nun Filistin Tugayı'na yerleştirdi ve daha fazla uçak ve pilot geldikçe onları da bu tugaya ekledi. Allenby bu tugayı öncelikle Üçüncü Gazze Savaşı'nda Kress'in hava kuvvetini kullanmasına engel olmak için İngiliz hava sahasına giren uçaklarını imha etmekle görevlendirdi. Harekât geliştikçe Allenby'nin havacıları işlerinde oldukça ustalaştılar. Özellikle dikkat çeken nokta, hava fotoğrafçılığının hızla gelişmesidir, neredeyse Filistin'in her inç karesinin haritası yapılmıştı. Bu çok etkili bir harita servisi sayesinde gerçekleşti. Bu harita servisi gerektiğinde ordu için yüksek çözünürlükte taktik haritaları üretti. Savaş 1918 yılına girenken Britanya'nın uçak endüstrisi yeterli üretim yaptığı için hava kuvvetleri DH-9s, Bristol Fighters ve SE-5as tipi uçaklar da dâhil en son üretilen uçakları Filistin'e gönderebildi. Bu Allenby'a sayı ve kalite bakımından Almanlara ve Türklerle üstünlük sağlamasına imkân verdi.

Türkler ise Anadolu'dan Balkanlara oradan da Almanya'ya uzanan uzun ve problemli lojistik zincirin ucunda güçsüzlüklerini düşünüyorlardı. Türk hava kuvveti uçak ve uçak yedek parçalarını temin etmek için tamamen Alman askeri yardım paketlerine muhtaçtı. 1918 yılında mevcut olan hava filoları Filistin ve Gelibolu'ya konuşlandı, ama bu filoların yeterince donanımı ve askeri yoktu. Fakat Almanlar dört faal hava filosunu Yıldırım Anlaşması (Flieger Abteiler 301-304) şartlarıncı Filistin'e gönderdi. Bu filolar daha çok 'Paşa Filoları' olarak bilindi. Bu uçaklar Liman von Sanders için çok değerliydi çünkü keşif uçuşlarında ve hava haritası çıkarmada bu uçakları kullanmaya başladı. Fakat ne yazık ki Osmanlıların o kadar az sayıda uçağı vardı ki bu uçakların düşmanın kara kuvvetlerine karşı büyük çaplı muharebelerde kullanılmalarına imkân yoktu.

Bir diğer önemli husus da şuydu, 1918'de Türk-Alman filolarının çok büyük bir kısmı, Allenby'in filolarında kullanılan son İngiliz uçaklarından bir jenerasyon daha eski uçaklardan (mesela Albatros D.III's gibi) oluşuyordu.

Allenby'in Megiddo'daki taarruz hareketini desteklemek için başlatılan hava operasyonu onun zaferindeki en önemli yapı taşlarından biri oldu. Çok dikkatli bir şekilde planlanan operasyonda Filistin Tugayı Eylül 1918'de Türklerin İngiliz hatları üzerinde keşif uçuşu yapmasına fırsat vermeyen bir hava üstünlüğü kazandı. Bu durum Liman von Sanders'in İngiliz kıtalarının toplanmaları ve hareket ettikleri yerleri görmesine engel oldu ve İngilizlerin beklenmedik bir saldırı yapmalarına fırsat verdi. Allenby'in havacıları o sırada büyük bir dikkatle, kritik geçitleri, yol kavşaklarını, düşman karargâhını

ve haberleşme merkezlerini gösteren bir plan çizdi ve onları imha etmek üzere hedef olarak işaretledi. Öncü süvari müfrezelerine eşlik etmekte olan Kraliyet Hava Kolordusu irtibat subaylarının üzerlerinde uçan uçaklarla doğrudan temasa geçirmelerini sağlayan radyo, işaret fişekleri ve mesaj bırakmak gibi haberleşme sistemleri geliştirildi.

21 Eylül 1918'de, Allenby'in Hava Kuvvetleri Komutanı Sir John Salmond Türklerin geri bölgelerine havacılarını gönderdi. Allenby'in topçuları saldırıya geçen piyadelerini desteklerken Müttefik uçakları da Allenby'in süvarilerine yol açıyordu. Türklerin telefon santralleri kesildi ve düşman karargâhlarına da saldırı

Kudüs'ün üzerinde havadan çekilmiş bir keşif fotoğrafı. Allenby'in Kraliyet Hava Kuvvetleri filoları hava fotoğrafçılığı teleniğini iyice geliştirdi. Sonuçta ordusu fevkalade haritalar ve gerçek zamanlı istihbarattan yararlandı.

Türk hizmetindeki bir Alman Halberstadt D.IV, çift kanatlı muharebe uçağı. Almanlar Türklere dört yıl süren savaş boyunca 300'den fazla uçak gönderdi. Bu uçakların çoğu iki kişilik gözlem ya da muharebe uçaklarıydı.

yapıldı. Düşman ihtiyatları, yol kavşakları ve lojistik üslerine uçuşlar yapıldı. Buna ek olarak Türk ve Alman uçaklarını yerde tutmak için düşmanın hava sahasına karşı hava harekâtları başarıyla yürütüldü. Türkler taarruza geçen uçaklar yüzünden neredeyse hiçbir durumsal ve mekânsal bilgi alamadılar; dolayısıyla büyük çaplı parçalanmalar yaşadılar ve tutarlı bir savunma sergileyemediler. Allenby'in süvarileri Türklerin geri bölgesine doğru büyük bir hücum başladı, bu hücum düşman mevkiileri hakkında anında istihbarat sağlayan uçaklarla desteklendi. Bu son derece profesyonel hava-yer ekibi tarafından yapılan zekice ve etkili bir çalışmaydı.

Muhtemelen hava harekâtlarından en meşhur ve en çok bilineni 21 Eylül 1918'de gerçekleşen harekâttır: Avustralyalı havacılar, el-Far'a Vadisi'ndeki geçitte geri çekilmekte olan Osmanlı ordusunu yakaladılar. Bu dar geçitte, Avustralyalı No.1 Filosu Türklerin ne uçak ne de uçaksavar toplarıyla desteklendiklerini gördü. Bunun üzerine Türkleri her yarım saatte bir bombalamak için gelen altı uçağın telsiz yoluyla koordine edildiği dikkatlice planlanmış bir hava taarruzu düzenledi. Binlerce asker ve hayvan bu saldırılarda öldüler. Muharebeden sonra yer kuvvetlerinde yüzden fazla top, 59 kamyon ve 900 araba ve atlı yük vagonu kalmıştı.

The Handley Page O/400, bir İngiliz ağır bombardıman uçağı. İlk olarak 1917 yılı Mart ayında hizmete girdi ve öncelikle Batı Cephesi'nde kullanıldı, ayrıca Filistin'de de sınırli bir görev aldı.

SURIYE'DE OYUNUN SONU

Liman von Sanders ve komutanları Osmanlı ordularının bütünlüklerini koruyabilmesi için mücadele verdiler. Fakat Allenby'nin baskısı durmak bilmedi ve hızlı ilerleyen güçlü süvarilerine Şam'ı almalarını emretti. Liman von Sanders geriye kalan az sayıdaki muharip kuvvetinin bir kısmını bu tehditle başa çıkması için kuzeye sevk etti ve şehrin savunması için de 24. 26. ve 53. Tümenleri ve 3. Süvari Tümeni'ni 3. Kolordu komutası altında topladı. Fakat bu birlikler muharebe ve geri çekilme yüzünden bir hayli güç kaybetmişlerdi dolayısıyla Şam'ı tutamadılar ve şehir 1 Ekim 1918'de düştü. 3. Süvari Tümeni ümitsiz bir artçı savunmada imha edildi, bu sırada geriye kalan Türk kuvvetleri kuzeye doğru kaçabildiler.

Liman von Sanders 1918 Ekim ayının başlarında imkânsız bir stratejik durumla karşı karşıya kaldı.

8. Ordu imha edilmiş ve karargâhı ele geçirilmişti. 1. ve 11. Tümenler'le 3. Kolordu hala sağlamdı ve 20. Kolordu ile 48. Tümen gibi muharebe ederek geri çekilmekteydi. Yıldırım Orduları Grubu ağır silahlarının büyük bir kısmını kaybettiği için bu tümenlerin çoğunun az sayıda topu vardı. Ekim ayı başlarında, 43. Tümen takviye kuvvet olarak geldi fakat hemen Beyrut savunmasına verildi. İngilizler amansızca ilerliyorlardı ve 8 Ekim'de Beyrut'u da aldılar. 16 Ekim'de Humus şehrindeki 4. Ordu karargâhı kuşatılarak yerle bir edildi. 48. Tümen Hama'da, Halep'in güneyinde bloke edici mevziler almaya çalıştı ama 19 Ekim'de şehri kaybetti. 25 Ekim'de Allenby'nin ordusu Halep'e girdi. Hemen hemen aynı zamanda Lawrence ve Faysal Hüseyin

Müttefikler Hicaz'a giriyor. Orada bulunan ve anayurt ile iletişimi kopuk olan Türk kuvveti, Mondros Ateşkes Anlaşması imzalanana kadar savunmasına devam etti.

Müttefikler Şam'a giriyorlar. Megiddo Muharebesi'nden sonra Türkler Şam'a geri dönmek için oyalama muharebesi yapmaya çalıştılar. Ama Allenby'nin süvarileri onlara sürekli üstünlük sağladı ve alt etti. Şehir 1 Ekim 1918'de düştü.

Şam'a vardı amaçları Suriye'de bağımsız bir Arap varlığını sağlamaktı. Lübnan ve Suriye harekâtları bir ay sürdü.

26 Ekim 1918'de, Liman von Sanders'in karargâhı Anadolu şehri Adana'ya çekildi. Ordunun Tarsus'taki 23. Tümen ve Osmaniye'deki (41. ve 44. Tümenler'le) 15. Kolordu'yla hâlâ muharebe gücü vardı. Mustafa Kemal'in 7. Ordusu Raco'da, 3. Kolordu (11. ve 24. Tümenler) İskenderun'da, 20. Kolordu (1. ve 43. Tümenler) Katma yakınında bulunuyordu. Liman von Sanders çok fazla güç kaybettiği halde ordusunu Osmanlı'nın merkezini korumak için son müdafaa savaşına hazırladı.

Ateşkes sırasında yeni göreve başlayan Türk Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşa, 30 Ekim 1918'de Liman von Sanders'i İstanbul'a çağırdı. Onun yerine Mustafa Kemal Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na atandı ve ertesi gün görevinin başına geçti. Liman von Sanders, ordularına gönderdiği veda mesajında Arıburnu ve Anafarta (Gelibolu'da) ve Filistin'deki Osmanlı performansının övüyordu. Türkiye'ye ilk ayak basışından itibaren Osmanlı kuvvetlerini komuta etmekten ne kadar onur duyduğunu belirtti ve Türklere misafirperverliklerinden dolayı teşekkür etti. Yorulmak nedir bilmeyen Mustafa Kemal ise hemen Anadolu'nun merkezini savunmak için harekete geçti.

Bu muharebelerde Osmanlı ordularının ne kadar zayıf olduğu günümüzde tam olarak bilinmemektedir. General Wavell, Allenby'nin biyografisinde, 18 Eylül'den 31 Ekim'e kadar

süren altı haftalık muharebede İngilizlerin 75000 esir ve 360 top ele geçirdiğini ifade eder. Aslında, muharebeyi anlatan Türk resmi tarihi de İngilizlerin tespit ettikleri rakamlara yer verir, bunun sebebi muhtemelen 4. ve 8. Ordu karargahlarının yerle bir edilmesi yüzünden kayıtların kaybolmasıdır. İngilizler ise 6000 asker kaybetmişlerdir. Allenby'nin bu açık galibiyeti, bu tür başarılarından nerecede hiç habersiz almadığı bir savaşta elde ettiği en tartışma götürmez zaferdi. Fakat ateşkes imzalandığı sırada, Osmanlı ordusu hâlâ muharebe meydanındaydı ve güneydoğu Anadolu müdafaası için faal olarak hazırlanıyordu. 1918 kışında yapılacak İngiliz harekâtları dağlık bir bölgede yapılacak ve Mustafa Kemal'in komutası altındaki yılmaz askerlerle karşı karşıya gelecekti.

KAFKASLAR'DA 1918

1917 Mayıs'ından itibaren Rusya stratejik mola verdiği için Türkler dinlenirken Kafkas Cephesi oldukça durgundu. Rus tarafında savaş yorgunluğu ve ihtilalin olumsuz etkileri askerleri sürekli yıpratarak moralini düşürmüştü. Ruslar Anadolu'da aldıkları toprakları korumak için dört kolordu hazır tutuyorlardı ama hiç biri savaşacak durumda değildi. Rus ordusu 1917 sonbaharında Kafkaslar'da askerlerinin kuvveti kalmayınca bir bakıma 'kendi kendini cepheden çekti'. Ruslar ordularını çektiği için, yeni bağımsızlaşan Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan devletlerinin organize edilmesiyle oluşan zayıf federasyon Türklerle karşı karşıya bırakıldı. Ruslar Almanlarla Brest-Litovsk'da devam eden barış müzakerelerinde kendilerini kurtarmaya odaklanmışlardı. Bu yeni doğan Kafkas cumhuriyetlerinden hiç birinin barış masasında temsilcileri olmadığı gibi Ruslar da onların güvenliklerini emniyet altına alacak herhangi bir çaba göstermediler. Ocak 1918'de Brest-Litovsk Anlaşması uygulanmaya başladığında bu ülkelerin ne varlığı garanti altına alınmıştı; ne de Türkler onların toprak bütünlüğünü gözetmek zorundaydı. Bu Kafkaslar'da ciddi bir iktidar boşluğu yaratıyordu. Bu yeni devletlerin çok küçük orduları olsa bile bölgede duran Osmanlı kuvvetleri kadar güçlü değillerdi.

Ruslar Kafkaslarda ordularını azalttıkları için Türkler de Kafkas Ordularının sayısını düşürebilirdi.

16 Aralık 1917'de Kafkas Orduları Gurubu hemen ardından da talihsiz 2. Ordu lağvedildi. 5. ve 12. Piyade Tümenleriyle birlikte 4. Kolordu, 3. Ordu'ya dâhil edildi ve bu ordu lağvedilen 2. Ordu'nun cephesi ve görevlerini üstlendi. 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa ordusunun kuvvetini bir yıldan fazla bir süre itina ile kullandı. Önceki yıl içinde ordusunu 'Kafkas Kolordusu' ve 'Kafkas Tümenleri' (aslında bu kuvvetler sadece gücü azalmış tümenlerdi) adı altında yaratıcı bir şekilde tekrar organize etmeyi başardı ve bu yeni kurulan birlikler dinlenerek savaşa hazır hale geldi. Genelkurmay Vehip'ten, düşmanın ciddi ya da aktif bir taarruzuna uğramayan bazı piyade tümenlerini daha aktif cephelere göndermesini istemişti. Fakat Vehip bu isteklerin çoğunu geçiştirmeyi başarak sadece 2. Kafkas Süvari Tümeni'ni Filistin Cephesi'ne gönderdi. Vehip'in günlük kuvvet raporunda da görüldüğü gibi aslında ordusu çok zayıftı. 1 Ocak 1918'de birleştirilen 1. ve 2. Kafkas Kolorduları'nın toplam kuvveti 20.026 asker, 186 makineli tüfek ve 151 toptan

1918 yılında İslâm Ordusu mensupları bir havan topu kullanıyorlar. 1918 yılında Kafkas Cephesi Osmanlı'nın savaşta verdiği mücadelede tek parlak (başarılı) bölgedir. İslâm Ordusu 15 Eylül 1918'de Hazar Denizi'ndeki Bakü'nün petrol limanını ele geçirdi.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

oluşmaktaydı —bu toplam sayı Batı Cephesi'nde savaşan tek bir İngiliz piyade tümeninin muharip kuvvet sayısını zar zor geçiyordu. 11 Şubat 1918'de 1. Kafkas Kolordusu yaklaşık 12.000 askerin görev verildiğini bildirdi. Buna ek olarak kolordu raporları aynı gün toplamda sadece 98 makineli tüfek ve 46 top verildiğini gösteriyordu. Çoğu durumda Osmanlı 3. Ordusu'nun taarruz eyleminde bulunmaya yetecek kadar kuvvetli olmadığı düşünülüyordu.

Fakat 1917 yılı boyunca Enver Paşa Kafkaslar'daki durumu gözlemledi ve Aralık ayında, 3. Ordu'dan Yüzbaşı Hüsamettin'in hazırladığı taktik raporunu değerlendirdi; rapora göre Rusların cephede daha fazla kalmaya gücü yetmeyecekti. Enver Paşa ayrıca 3. Ordu'nun, İngilizler ve Fransızların büyük Ermeni ve Rum askeri birlikleri ile Tiflis bölgesine müdahale ettiklerini bildirmesi üzerine teyakkuza geçti. Bu arada Müslüman Türklerin ve Azerilerin Ermeniler tarafından katledildiğine dair söylentiler de dolayıyordu. Bunun yanı sıra Osmanlı istihbarat

servisi Ermeni Taşnak Komitesi'nin Kafkaslar'da Erzurum merkezli bağımsız bir cumhuriyet kurmaya hazırladığını haber aldı.

Bu raporları analiz eden Enver Paşa ve Osmanlı Genelkurmay'ı Kafkaslar'da yeni bir taarruzun imkânlarını düşünmeye başladılar; yeni bir harekâta 1877'de kaybedilen sınır bölgeleri geri alınabilirdi. Enver, Vehip'in ordusunu takviye etmeye karar verdi ve 23 Ocak 1918'de 3. Ordu'ya bir taarruz harekâtı için planlama ve hazırlık yapmasına dair resmî emirleri gönderdi. 3. Ordu'yla birlikte, (Romanya'da yapılan operasyonlardan yeni dönen) 15. Piyade Tümeni, 120 motorlu kamyon, üç Jandarma taburu ve tam kadro 123. Piyade Alayı bu göreve tahsis edildi. Bu

Kress ve Alman kurmay subayları Gürcistan'da bir cenaze törenindeler. Almanlar, Osmanlı'nun Brest-Litovsk Anlaşması'nı bozarak Gürcistan'ı işgal etme girişimine çok kızdılar. Oraya Türklerle engel olmak için birliklerini gönderdiler böylece Gürcistan Cumhuriyeti'nin devamını güvence altına alacaklardı.

kuvvetler 9 Şubat'ta süratli gemilere kondular ve üç gün sonra Giresun Limanı'na vardılar (o zamana kadar Rus donanması da gayri faal hale geçerek çekilmişti).

Bir yandan 3. Ordu muharebeye hazır hale getirilirken diğer yandan 1. ve 2. Kafkas Kolorduları hem Ruslar hem de Ermeniler tarafından işgal edilen toprakların içindeki hedeflere gitmek üzere emir aldılar. Plan teoride Rusların elinde olan bölgeye üç koldan bir taarruz hareketi üzerine kurulmuştu. 2. Kafkas Kolordusu Trabzon'u almak için 37. Tümen'le birlikte kuzeyde Karadeniz kıyısı boyunca ilerleyecekti. 1. Kafkas Kolordusu Erzincan'ı ele geçirerek Erzurum'a yürüyecekti. 4. Kolordu da Malazgirt'i ele geçirmek için emir almıştı.

3. Ordu'ya karşı koyan ordu 50.000 askerden oluşan ve Rusların kullandığı teçhizatla donatılmış Ermeni ordusuydu. Ordu iki piyade tümeni, Ermeni gönüllülerden oluşan üç tugay ve bir süvari tugayı şeklinde düzenlenmişti. Piyade tümenleri Druzhiny birliklerinde hizmet etmiş, Ruslarla yan yana tam dört yıl boyunca savaşmış muharip askerlerden oluşmaktaydı. Bu tümenlerin sayısı, Erzurum, Van ve Eleşkirt Vadisi'nde geriye kalan yerel Ermeni halkından çıkan gönüllülerin eklenmesiyle artmıştı. Ermeni Milli Ordusu (söylendiği gibi) aslında çok iyi donatılmıştı çünkü çekilen Rusların geride bıraktığı en iyi ekipmanı kullanmasına izin verilmişti. Kafkas harekâtı tarihini anlatan Batı kaynakları, Ermeni Milli Ordusu'nun muharip kuvvetinin 16.000 piyade, 1.000 süvari ve 4.000 gönüllüyü geçmediğini yazar. Vehip'in 3. Ordusu sayıca bu küçük Ermeni kuvvetinden bir hayli üstündü.

12 Şubat 1918 sabahında, Vehip'in askerleri ilerlediler. Erzincan çabucak alındı ve Türkler bu şehri alınca tonlarca kıymatli malzemesi, top ve büyük miktarlarda mühimmat da ele geçirdiler. Bir yandan Ermeni ordusu geriye oyalama amaçlı çekilirken bölgedeki Ermeni halkı da hemen doğuya doğru kaçmaya başladı. Türkler 25 Şubat'ta önemli bir Karadeniz limanı olan Trabzon'u geri aldılar ve deniz yoluyla gelen takviye kuvvetleri buradan karaya çıkmaya başladılar.

Batum Limanı'nın şehir kalesinden görünen manzarası. 1918'de Rus Karadeniz Filosu'nun ortadan kalkması Osmanlı donanmasına Karadeniz'de mulavemet görmeden rahatça harekât yapabileme imkânı sağladı.

Kötü hava koşulları ve zaman zaman Ermenilerin gösterdiği direnişe rağmen Vehip Paşa askerlerine ilerleme emri verdi. Ermeniler Erzurum kalesini korumak istediler ama birkaç gün devam eden muharebeden sonra 1. Kafkas Kolordusu 12 Mart'ta şehri geri aldı. Daha sonra Ermenilerin oradan çekilirken, 1915 yılında Müslümanlar tarafından öldürülen Ermenilerin intikamını almak için pek çok Müslüman'ı katlettiğini anladılar. 25 Mart'ta Türkler bütün cephenin başından sonuna ilerlediler.

Vehip, Kafkaslar'ın ortasındaki taarruz operasyonlarına uygun hale getirmek için 1918'in Nisan ayında ordusunu yeniden organize etti. 2. Kafkas Kolordusu'nu, Grup Komutanlığı haline getirerek günümüz ifadesiyle 'operasyon manevra grubu' kurdu. Bu yeni komutanlık altında Vehip 1. Kafkas Kolordusu'nun tamamını ve 5. Kafkas Piyade Tümeni'ni görevlendirdi. Takviye kuvvetleri, süratli gemilerle (Romanya'dan) 6. Kolordu Karargâhı olarak 3. Ordu'ya getirildiler. Merkezde yeni gruba (1878'de Ruslara bırakılan) Kars'a yürütmesi emredildi, bu arada 6. Kolordu Batum'a doğru kıydan ilerleyecekti. Güneye doğru 4. Kolordu Van ve Beyazıt'ı kurtaracaktı. Bu harekât kapsamı itibarıyla çok iddialıydı; bütün bir komutanlık yapısını böylesine kısa ve hazırlıksız bir zamanda yeniden organize etmek

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

çok dikkat çekici bir girişimdi. Ortaya çıkabilecek problemlere rağmen Türk komutanlar ilerlediler ve operasyonun işe yaraması için uğraştılar.

Vehip'in kuvvetleri 1914'teki yenilginin intikamını alarak 5 Nisan'da Sarıkamış'ı ele geçirdiler, ardından Kars'a doğru ilerlemeye başladılar. Uzun süredir işgal altında olan Van şehri 6 Nisan'da kurtuldu ve 14 Nisan'da da Doğu Beyazıt düştü. 4. Kolordu taarruza devam etti ve sınır şehri Saray'ı aldı. Fakat bununla kalmayarak İran'a ilerledi (en son Van Jandarma Tümeni tarafından 1915 ilkbaharında savunulan) Korur'u da 20 Nisan 1918'de aldı.

Kıyı boyunca, Ermeniler ve Rumlar Batum'u müdafaa etmeye çalıştılar ama 6. Kolordu'nun saldırıları onları geriye püskürttüncə Batum 14 Nisan 1918'de düştü. Yine Türkler pek çok savaş malzemesi ele geçirdiler, özellikle en çok ihtiyaç duyulan

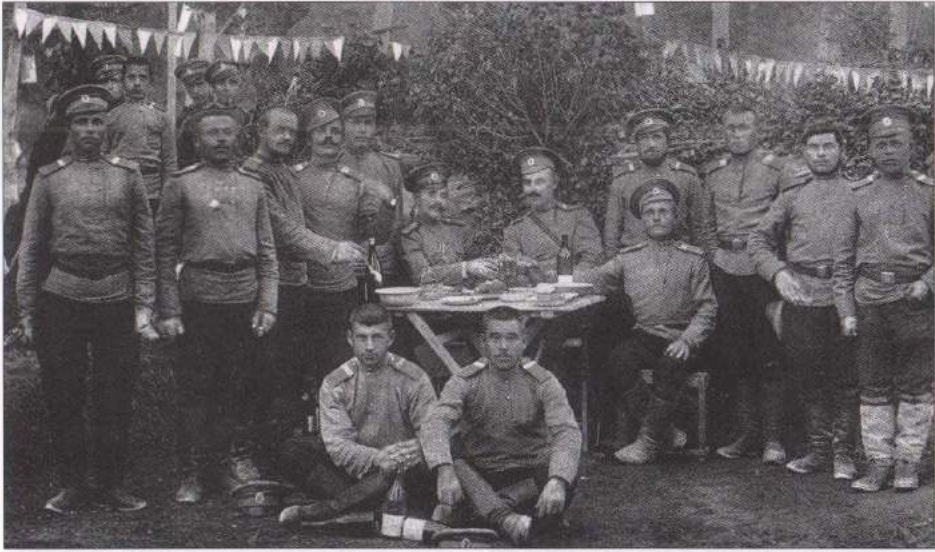
Rusların Batum'daki deniz harp okulu öğrencileri. 1878'de Ruslar Batum'u Türklerden aldılar ama Türkler kısa bir süreliğine de olsa 1918'de şehri tekrar ele geçirdi. Batum limanı Türklerin Kafkaslar'dan çekilmesinin hemen ardından Sovyet kontrolüne geçti.

taşıtlardan iki lokomotif, arabalar ve vagonlar ele geçirilmişti. Kıyı bölgelerinde Türkler ayrıca yakıp yıkılmış pek çok Müslüman köyü buldu, bu köylerin halkından geriye parçalanmış cesetlerden başka bir şey kalmamıştı. Türkler bu canavarlığı Rusların değil o bölgede yaşayan Hristiyanların yaptığını düşündüler.

Merkezde Ermeniler Kars Kalesi'ni savunmaya çalışıyorlardı; Kars şehri 1878'de Rusların eline geçmişti. Ruslar şehri sıkı bir şekilde tahkim etmişlerdi. Şehrin savunması hiç bozulmadan Ermenilere kalmıştı. Şehrin savunmasında 10.000 Ermeni ve müstahkem mevkiye 200'den fazla top bulunmaktaydı.

Türkler 1918 yılı Nisan ayı başlarında şehre doğru ilerlediler. 24 Nisan'da neredeyse Kars'ın etrafını kuşatmışlardı. Vehip'in şehri almaya kararlı ve bunun için yeterli donanımına sahip olduğu gayet açıktı, bu yüzden Ermeni liderler telaşlanarak anlaşma masasına oturmak istediler. Vehip barışçıl yoldan çekilmenin bir bedeli olarak müstahkem mevkinin olduğu gibi teslim edilmesini istedi ve Ermenilerin

bunu kabul etmekten başka bir seçeneği yoktu. Ertesi sabah Türkler olduğu gibi bırakılan Kars müstahkem mevkiine girdiler ve kalenin deposunda bol miktarlarda ikmal malzemesi ile çok sayıda silah buldular. Top alanı da tamamen ele geçirildi böylece Türk Ordusu'nun muharip kuvveti önemli ölçüde artmış oldu. Vehip'in askerleri doğuya doğru ilerlemeye devam ettiler ve 1918 Nisan ayı sonunda 3. Ordu eski 1877 sınırına ulaştı.

Türklerin taarruz operasyonları Mayıs 1918'e kadar devam etti; 4. Ordu Doğubeyazıt'tan İran içlerine kadar ilerleyerek Maku şehrini ele geçirdi. Ardından Vehip 1877 sınırını geniş bir cepheye aştı ve Kafkasya'daki Tiflis şehrine kadar uzanan demiryolu hattı boyunca taarruz operasyonları yaptı. Siyasi durum daha da kötüleşerek çok karışık bir hal aldı. Türkler, Ruslar ve Trans-Kafkasya Federasyonu temsilcileri 23 Şubat'tan beri liman şehri Trabzon'da yapılan müzakerelerde anlaşmaya varmaya çalışıyordu. Ruslar Türklerin Kafkaslar'a doğru yayılmasına bir son vermeyi umarken, Gürcüler, Azeriler ve Ermeniler kurdukları genç ulus devletlerin meşruluk kazanmasını istiyorlardı.

Rus askerler Tebriz'de. Rusya'nın İran'ın bazı yerlerini işgali kısa sürdü. İhtilalin ardından yaşanan kaos sırasında ordu dağıldı.

Bu müzakerelerin ortalarında Tiflis'teki Gürcü milliyetçiler Trans-Kafkasya Federal Cumhuriyeti'nin bağımsızlık kazanması gerektiğini beyan etti. Kısa bir süre sonra bu yeni devlet Osmanlı İmparatorluğu ile savaş halinde olmaya devam edeceğini bildirince Trabzon müzakereleri son buldu.

Barış görüşmeleri tekrar 11 Mayıs 1918'de Batum'da başladı; fakat Vehip Paşa bugün Gürcistan olarak bilinen toprakların büyük bir bölümüne sahip olmak istediklerine dair bir ultimatom verdi. Bir yandan delegeler konuyu tartışırken diğer yandan 3. Ordu durmaksızın ilerlemeyi sürdürdü.

Almanlar özellikle Türklerin taleplerinden rahatsız olmuşlardı ve Türklerin eski Rus topraklarında durmadan ilerlemeye devam etmelerinden hiç de hoşnut değillerdi (Osmanlı'nın Kafkaslar'ın içlerine doğru yayılmasını Brest-Litovsk Anlaşması'nın ciddi anlamda ihlali olarak görüyorlardı). Ne yazık ki Almanlar ittifak politikası yüzünden Türklerle

1918'de Kafkaslar'daki askerler. Bu askerlerin hangi milletten olduğu belli değil ama ağır silahları, cephane palaskalarından anlaşılacağına göre muhtemelen Ermeniler.

etkili ilişkilerini devam ettirmek zorundaydılar ve Türk akınlarını durdurmak için hileli yollara başvurdular. Albay Kress von Kressenstein Türk 8. Ordu Komutanlığı görevinden ayrıldıktan sonra Alman diplomat Count von Schulenberg ile birlikte Tiflis'e gönderildi. Bu iki Alman mevcut problemi alışılmadık yoldan ama olabildiğince yaratıcı bir biçimde çözebilmek için Trans-Kafkas Federal Cumhuriyeti'nin teyakkuza geçmiş liderleriyle hızlı şekilde müzakerede bulundular.

27 Mayıs'ta federal cumhuriyetin Gürcü temsilcileri bağımsız bir Gürcistan devleti kurulacağını duyurdular. Kress ve Schulenberg de yeni kurulan bağımsız Gürcistan devletinin Alman mandasında olacağını bildirdiler. Türkler çok kızmışlardı, Vehip Gürcistan'ın hemen işgal edilmesi gerektiğini haber verdi. Alman nüfuzu Gürcistan'da neredeyse hemen etkisini gösterdi, her yerde Alman ve Gürcü bayrakları yan yana dalgalanıyordu. Hatta Alman Ordusu piyade bölüklerinin bir kısmını deniz

yoluyla Kırım'dan Gürcistan limanı Poti'ye gönderdi. Müttefikleri arasında büyüyen anlaşmazlıktan dolayı harekete geçen Enver Paşa ve yeni Genelkurmay Başkanı Alman General Hans von Seeckt tansiyonu düşürmek amacıyla görüşmede bulunmak için Batum'a gittiler. Türklerin kuzeye, Gürcistan içine doğru ilerlemesi Alman baskısı sonucunda geçici bir süre durduruldu.

Fakat Enver Paşa umudunu bağladığı Pan-Turan imparatorluğu rüyasından vazgeçmedi ve bir kez daha Kafkas kuvvetlerini topladı. 3. Ordu birliklerinden yeni bir 9. Ordu kurdu. Enver bu iki ordunun faaliyetlerini koordine edebilmek için Vehip Paşa komutasında yeni bir Doğu Orduları Grubu kurdu. 8 Haziran 1918'de emirler bütün ordulara bildirildiğinde Enver artık Kafkas kuvvetlerinin stratejik yönünü doğuya ve güncye, Azerbaycan ve İran'a doğru olmak üzere yeniden çizdi. Doğu Orduları Grubu'nun yeni komuta yapısı, stratejik yönde yapılan bu değişikliğe iki ayrı ordu kurarak uydu; bu iki ordu geniş bir cephede yeni görevler ve hedefler için savaşabilecekti. 9. Ordu'ya İran'a saldırıp Tebriz'i ele geçirme görevi verildi. 3. Ordu'ya doğu yönünde Hazar Denizine doğru ilerlemesi emredildi. 3. Ordu Kurmay heyeti yeni komuta yapısını desteklemek için kıtalarını ve ekipmanını harekât alanı çevresine hızla sevk etti.

29 Haziran'da Enver Paşa, Vehip'e İstanbul'a dönmesini emretti ve onun yerine Kut kahramanı ve 6. Ordu komutanı Halil Paşa'nın Musul'dan Doğu Orduları Grup Komutanlığı'na geçmesini istedi. 1918 yılı Haziran ayı ortalarında 3. Ordu, doğu yönünde Bakü'ye doğru yeni belirlenen ikiz eksen üzerinde iyi bir ilerleme kaydediyordu. Ermeniler ve Azeriler ilerleyen Türk kollarına karşı taarruza geçtiler ve Kurdamir yakınında bir savunma hattı oluşturmaya çalıştılar. Fakat Halil'in 5. Tümeni Bakü'ye doğru atığa kalktı ve 27 Temmuz'da şehre hâkim mevzileri ele geçirdi.

3. Ordu'nun geri kalanı 5. Tümen'in hızlı hareketlerine yetişmek için çok çaba harcadı, bu yüzden harekâtların temposu kısa süreli bir düşüş yaşadı. 1918 Temmuzu'nda Enver, İslâm Ordusu fikrini oluşturmaya başladı. Türk tümenlerinden oluşan bir çekirdek etrafında kurulan bu kuvvet,

İslâm taraftarlarını harekete geçirerek İran'a girecek ve Şatt'ül-Arab'ı geri alacak ve Britanya kuvvetlerini Mezopotamya'da tuzağa düşürecek. Enver'in ajanları Pehlevi ailesinden destek almak için onlarla iyi ilişkiler kurmak üzere İran'a gittiler. 10 Temmuz 1918'de Enver Paşa yeni İslâm Ordusu'nu harekete geçirdi (bu ordu sadece 5. Kafkas Piyade Tümeni, 15. Tümen ve bazı bağımsız alaylardan oluşmaktaydı.)

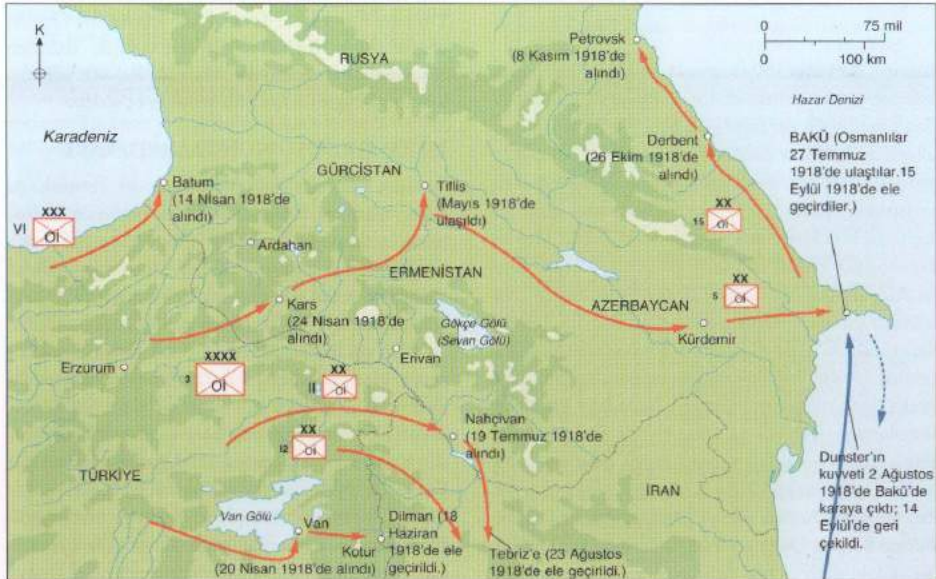
BAKÜ'YE YÜRÜYÜŞ

Birinci Dünya Savaşı'nın ilginç olaylarından birisi de Türkler Azerbaycan'ı alıp Bakü'ye doğru yaklaşırken meydana geldi. 1918 yılı Ocak ayı başlarında Türklerin Kafkaslar'a yaptıkları akınların özellikle İngilizlerin İran'daki çıkarlarını tehdit etmesi İngilizleri endişelendirmeye başladı. Sonuç olarak Bakü'ye sefere çıkılmasını kararlaştırdılar. Rudyard Kipling'in çocukluk arkadaşı ve Kipling'in, Stalky ve Co. adlı kirabında Stalky karakterine ilham kaynağı olan Tümgeneral L.C. Dunsterville Kafkaslara gidecek olan silahlı bir askeri heyetin başına geçti. Dunsterville seferini organize etmeye

Gürcü askerler. Alman işgali ve yardımı Gürcistan'ın kısa bir süre bağımsızlığını korumasını sağladı. Almanlar savaş bitiminde ülkelerine dönerken Sovyet güçleri cumhuriyetin idaresini ele geçirdi.

1918 yılının ortasından sonuna kadar Osmanlı'nın Bakü ve Petrovsk'a (Şamilkale) doğru ilerleyişi, çok büyük sayılarda kayıp verilmesine rağmen savaşın sonundaki bir tarihte bile ordularının hala muharebe gücünü ve bütünlüğünü koruduğunu göstermişti.

Bakü'nün zengin ve verimli petrol yatakları İngilizlerin, Osmanlı'nın ve Sovyet güçlerin 1918'de stratejik hedefi oldu. En sonunda Sovyetler bu yatakların kontrolünü tekrar ele geçirdi.

başladı, 1918'in ilkbaharında Bağdat'taki İngiliz seferine artık 'Dunsterforce' (Dunster'in kuvveti) deniliyordu. Onun daha gizli olan görevi ise İran'ın içinde ilerlemek ve Hazar Denizi yoluyla Kafkaslar'a girmekti. Her zaman olduğu gibi Dunsterville maddi ve manevi açıdan çok iyi desteklendi ama asker ve teçhizatı kısıtlıydı. Şubat ortalarında Hazar Denizi kıyısındaki Enzeli'ye ulaştı ve orada Kazak, Rus ve Azerilerden oluşan küçük bir ordu kurdu. Bu askerler güvenilir değillerdi ve Dunsterville birkaç defa tuzaktan kıl payı kurtuldu. Sonunda Hemedan'a çekildi. Orada, İngiliz subaylar ve astsubaylar ile bu ayak takımı ordusunu eğitmeye başladı ve Enzeli'de meydana gelecek olaylara hazırlandı. Osmanlı'nın Bakü petrol yataklarını daha ciddi tehdit etmesi nedeniyle İngilizler 1918 yılı Haziran ayında takviye kuvvetlerini Dunsterville'ye göndermeye başladılar. Bunun üzerine Dunsterville Enzeli'ye çekilene kadar mücadele etti; orada daha sonra Bicherakov'un

Kazak kuvvetiyle birlikte yapacakları birleşik harekâtı koordine edebilecekti. Temmuz başlarında Dunsterville Hazar Denizi'nde küçük bir filotilla oluşturdu ve Kazakları Alyar'a çıkardı. Bundan cesaret alan Dunsterville, Dunster Kuvveti'nin ana kısmını 2 Ağustos'ta Bakü'de karaya çıkardı.

İSLAM ORDUSU'NUN TAARRUZLARI

Bu süre zarfında, İslâm Ordusu 31 Temmuz'da şehre taarruza başladı. O hafta boyunca birkaç kritik saldırı yapıldı ama Azeriler ve Ermeniler çok sıkı bir savunma yaptılar. Takviye kuvvetleri gelince Halil saldırıları tekrarlamak için hazırlandı. Fakat gelen ilk raporlarda 5 Ağustos'ta 300 İngiliz askerinin Bakü'ye geldiği ve diğer 5.000 askerin de Enzeli'de araç beklediği bildiriliyordu. Halil'in endişe içindeki kurmay heyeti Bakü'yü almak için ilave 5.000 yeni askere ve birkaç ağır top bataryasına daha ihtiyaç duyacaklarını düşündü. 17 Ağustos'ta Dunster Kuvveti'nin (Dunsterforce) Bakü'de üç İngiliz piyade taburu, birkaç sahra topu ve üç zırhlı aracı vardı. Fakat Azeri ve Ermeni müdafaa kuvvetinin dinamik bir liderliğinin olmaması yüzünden dağılmaya

başlamasıyla Dunsterville'nin cesareti her geçen gün biraz daha kırıldı. İleril Bakü'ye son bir taarruzda bulunmak için plan yapmaya başladı; bu taarruzda kuzeyden gelen 15. Tümen ve batıdan saldıran 5. Kafkas Piyade Tümeni'ni kullanacaktı. Taarruzlar 14 Eylül 1918'de sabah saat 1'de başladı ve Türkler paramparça olan savunma kuvvetleri karşısında hırpalanarak ilerlediler. İnancını yitiren Dunsterville artık çekilmeye hazır ve Gelibolu tahliyesini hatırlatan bir çekilme planı yaptı. Savunmanın başarısız olacağını hemen anladı ve sabah saat 11 civarında kuvvetlerini çekmesi gerektiğine karar verdi. 14 Eylül'de Dunster Kuvveti artçıları bir yandan tahliye korurken diğer yandan Dunster Kuvveti personeli ve teçhizatını akşam saat 10'a kadar gemilere yükledi ve Enzeli'ye gitmek üzere yola çıkardı.

İngilizlerin geri çekilmesi ile Azeriler, Kazaklar ve mülteci Ermeniler arasında bir kargaşa çıktı. Gece boyunca Türkler geri kalan savunmaya karşı taarruzda bulunmaya devam ederken Bakü'de yangınlar çıktı, yağmurlar ve katliamlar yapıldı. Türkler gece boyunca şehri bombalamaya devam ettiler. Ertesi güne kadar 6.000 civarında Ermeni öldü, ölenlerin çoğu Azeriler tarafından katledilen mülteci sivillere. Türkler 15 Eylül 1918'de şehri aldılar. Türkler, Ermenilerin katledilmesini şaşkınlıkla izlediler fakat pek çoğu bunu Mart 1918'de Ermeniler Erzurum'dan çekilirken onların Türklerle yaptıkları katliama karşılık verilen bir ceza olarak yorumladılar.

Halil 15. Tümeni, Hazar Denizi kıyıları boyunca kuzey yönünde Derbent şehrine doğru sevk etti. Derbent'te 7 Ekim'de bu ilerleme kararlı bir mukavemet tarafından durduruldu. 20 Ekim'de Rus filosuna ait gemilerin açılan ağır top ateşi altında Türkler saldırılarına devam ettiler. Muharebe 6 gün devam etti ta ki Türkler son direnişi kırana dek. 15. Tümen ardından Hazar Denizi kıyısından kuzeye doğru çıkmaya devam etti ve 28 Ekim'de Petrovsk'a (Şamilkale) vardı. Tümen Kasım başlarında birkaç taarruzda bulundu ve en sonunda 8 Kasım 1918'de şehri aldı. Bu Türklerin Birinci Dünya Savaşı'nda (ateşkesten sonra) gerçekleştirildikleri son taarruz hareketiydi ve Türklerin Kafkas Dağları'nda ulaşabildikleri son kuzey noktasını da belirledi.

Güneyde ise Osmanlı 9. Ordusu İran'ı işgal edip Tebriz'i ele geçirme görevini aldığı anda, kadrosunda ilk başta altı piyade tümeni vardı. Fakat 1918 Haziran ayı sonunda iki tümen diğer harekât bölgelerinde ihtiyaç duyulunca alındı. Buna rağmen 12. Tümen taarruz yaptı ve 18 Haziran'da Dilman'ı aldı. 27 Temmuz'da tümen Rumiye'ye giderken yol boyunca çarpıştı. Kuzeyde Türkler Nahçıvan'a saldırdılar ve 19 Temmuz 1918'de Nahçıvan'ı ele geçirdi. Tebriz'e doğru demiryoluyla ilerleyen 11. Tümen 23 Ağustos'ta Tebriz'i aldı fakat İran'da gittikçe güçlenen İngiliz varlığı ile karşılaştı bu nedenle 9. Ordu'nun taarruzu artık durma noktasına geldi.

Eylül'de Türkler Kuzey İran'daki varlıklarını sağlamlaştırdılar ve Hazar Denizi'nde Astar'a'dan, İran'da Tebriz'in 60 km (37 mil) güneydoğusundaki Miyane'ye, oradan da Osmanlı İmparatorluğu'nda Süleymaniye'ye kadar uzanan bir hattı korudular. Türkler ateşkese kadar bu toprakları ellerinde tuttular.

Lionel Charles Dunsterville (1865-1946)

Lionel Charles
Dunsterville (1865-1946)
Rudyard Kipling'in
Westward Ho'da sınıf
arkadaşıydı. İngiliz
Piyade kuvvetinde
görev aldı ardından
Hint Ordusu'na geçti.
Kuzeybatı Cephesi'nde,

Veziristan'da ve ardından Çin'de görev yaptı. Dunsterville Birinci Dünya Savaşı'nda ilk olarak Hindistan'a gönderildi ardından 1917 yılı sonunda bağımsız bir Trans-Kafkasya'nın kurulmasına destek vermek için İran'daki bir kuvvetin idaresine getirildi. Enzeli'de 3.000 Rus ihtilal askerince püskürtüldü fakat ardından Bakü'yü ele geçirmek üzere görevlendirildi. Burada da başarısız oldu ama yine de zor şartlarda bile sakinliğini koruyan ve sorunların üstesinden gelebilen bir komutan olduğunu ispatladı.

TÜRKİYE TESLİM OLUYOR

1918 yılı Ekim ayında Osmanlı yöneticileri müttefiklerle bir ateşkes yaparak savaştan çekilmenin yollarını aramaya başladılar. Osmanlı ordusu hâlâ savaştaydı; bir yandan Anadolu'nun kalbini savunuyor, diğer yandan Kafkaslar'da kazanılan toprakları korumaya çalışıyordu. Fakat kısa bir süre sonra Osmanlı ordusu seferberliği kaldırmak için harekete geçerek kuvvetlerini barış zamanı sayısına indirecekti.

Bazı tarihçiler, Osmanlı'nın savaşı bırakma kararı almasının temel sebebinin Allenby'nin Filistin ve Suriye'de galip gelmesi olduğunu iddia ederler. Bu aslında doğru değildir, esas sebep Selanik Cephesi'nin çöküşü ve General Milne'nin ordusunun İstanbul'a doğru ilerlemesi yüzündendir. Genç Türkler'in artık çaresiz kalmasıdır. Gerçekte 1918 yılının sonlarında İstanbul neredeyse savunmasızdı, çünkü Türkler mevcut ihtiyatlarının büyük kısmını Filistin ya da Kafkaslar'a göndermişlerdi. Gelibolu Yarımadası'nda kuvvetler varsa da bunlar kıyı savunmasına tahsis edilmişlerdi. 5 Ekim 1918'de Talat Paşa kabinesi bir ateşkes yapmanın yollarını aramaya karar verdiler.

Savaştan sonra müttefikler ölen askerlerini savaş alanlarında bir araya topladılar ve onlara resmi savaş mezarları yaptılar. Türkler ise askerini işaretlessiz (mezar taşı olmayan) toplu mezarlara gömdü.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

Sekiz gün sonra, Madrid'deki Osmanlı maslahatgüzarı Osmanlı İmparatorluğu'nu savaştan çıkarması için Amerika nezdinde aracılık yapması konusunda İspanya'nın desteğini aradı. Ne İspanya ne de Amerika Osmanlı Devleti'yle savaş girmişti. Ayrıca Türkler, Amerika Başkanı Woodrow Wilson'un 14 İlkesi'nin İttifak devletlerine açıkça destek verdiğini düşünüyorlardı. Fakat bu çabalar sonuçsuz kaldı ve Milne Edirne'ye doğru yaklaştığı için Türklerin, Kutülamare'de yenilen komutan Tümgeneral Charles Townshend'i (kendileri adına) ateşkes taleplerini bildirmesi için Limni Adası'na göndermekten başka çareleri kalmadı. Fakat talihsiz Townshend kendi ülkesinde ayıplandı ve onun

Bâbü'l-Halil'de (Yafa Kapısı, Kudüs'te) bir askeri geçit töreni. Mondros Ateşkesi'nden sonra İngilizlerin Ortadoğuda aşağı yukarı 1 milyon askeri vardı. Churchill bu askerleri ihtiyatlı bir şekilde geri çekti.

düşman adına üstlendiği bu görev hem İngilizleri hem de Türkleri utandırdı. Yine de yaptığı arabuluculuk İngilizleri harekete geçirdi ve Fransızları teşvik etti. Bunun üzerine müttefikler ve Türkler, Mondros Limanı'nda müzakere masasına oturdular. İlk tartışmalar Çanakkale, Pozanti ve Amanos Tüneli gibi stratejik noktaların alınması üzerinde yoğunlaştı. Başta İngilizler ve Fransızlar arasında anlaşmazlık çıksa da, savaşın Ortadoğu yükünü İngiltere çektiği için son şartlar da onların lehine oldu. 30 Ekim 1918'de *HMS Agamemnon* adlı zırhlının güvertesinde ateşkes anlaşması imzalandı.

Fakat Osmanlı ordusu hâlâ cephede savaşıyordu. Ordunun 25 piyade tümeninden fazla kuvveti ve çok sayıda müstahkem mevki vardı. Hatta komuta ve kontrol yapısı hiç bozulmamıştı ve muharebe harekâtlarını yürütecek güçteydi. Osmanlı ordusu Anadolu Yarımadası ve Arabistan gibi geniş toprakları

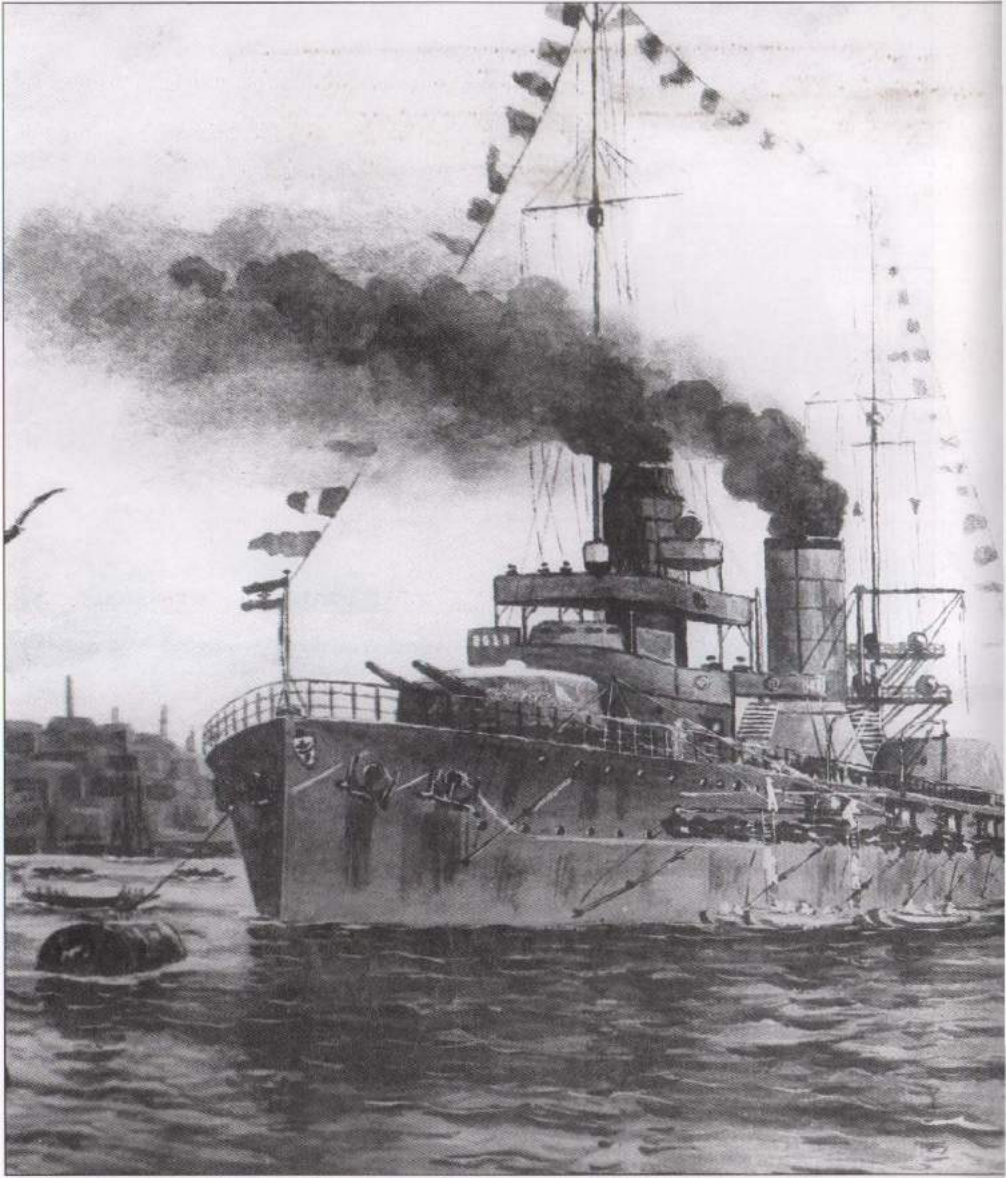
savunuyordu. Petrol şehri Bakü de dâhil bütün Rus Kafkaslarını elinde tutuyordu. Osmanlı ordusu firarların çok büyük problem teşkil etmesi yüzünden (1918 yılına kadar belki de 300.000 asker firar etmişti) dağılmanın eşiğinde olsa bile hâlâ dikkate alınması gereken bir kuvvetti.

SEFERBERLİĞİN SONA ERMESİ

Ateşkes imzalandığında Osmanlı ordusu devam eden üç harekâtın ortasındaydı. Yıldırım Orduları Halep'in hemen kuzeyindeki Anadolu'nun merkezini sonuna kadar müdafaa etmeye hazırlanıyordu. 9. Ordu, Kafkaslar'daki kuvvetleri çekerek İstanbul'a konuşlandırıyordu ve yeniden faal hale geçen 3. Ordu da başkenti savunmak için Çatalca Hattı'na yerleşiyordu. Bu hazırlıklar bittiğinde Osmanlı genelkurmayı derhal birliklerin seferberliğini sonlandırmak ve orduyu barış zamanı garnizonlarına geri döndürmek için çalışmaya koyuldu.

Avustralyalı süvariler 12 Ekim 1918'de, terhis kampına gitmek üzere Kudüs'ten ayrılıyorlar. Bir yıldan az bir zamanda İngilizler Ortadoğu'daki kuvvetlerini 300.000 askerden daha aşağıya çektiler. Bu yüzden, Türk milliyetçiliği ve isyanlar bölgenin istikrarını tehdit ederken olaylara yön verme konusunda yetersiz kaldılar.

1918 Kasımı'nda Osmanlı ordusu, Lenin'in Rus ordusu hakkında söylediği gibi 'tepkisini (savaşı) terk ederek göstermek' gibi basit bir yolla savaştan çekilmedi. 25.000 makineli tüfeğini ve 5.000 topunu hemen teslim etmek zorunda kalan Almanya'nın aksine Türkler böyle bir yükümlülük altında değildi. Ateşkes de seferberliği hemen sonlandırmaya mecbur kılmıyordu. Esas terhis takvimi 26 Kasım 1918'de İngiliz Koramiral Sir John de Robeck tarafından dikte edildi. Bu takvime göre devreler sırayla, en yaşlı askerler en önce serbest kalacaktı; mesela 1897-99 devresi 6 Ocak 1919'da terhis olmaya başlayacaktı. Bu süreç bazı bölgelerde çok çabuk, bazı bölgelerde çok yavaş işledi ama 1919 yılı Mayıs ayı sonunda

TÜRKİYE TESLİM OLUYOR

Osmanlı ordusunun sadece 61.223 subayı ve askeri faal görevde kalmıştı.

Planlandığı gibi, savaş sonrası yeniden düzenlenen Osmanlı ordusu (1914 barış zamanı toplam 36 piyade tümeninden geriye kalan) 20 piyade tümeni üzerine kuruldu. Ayakta kalan piyade tümenlerinin çoğu Anadolu'dan gelen Türklerden oluşmaktaydı ve bu tümenler dağıtılmadılar. Böylece, Türklerin geriye kalan tümenleri Edirne'den Bakü'ye kadar serpiştirilmiş halde bulunuyor olsalar da; dayanaklı muharip piyade tümenlerinin çekirdek kadrosu

1 Ocak 1914'te Almanya İmparatorluk Deniz Kuvvetleri'ne ait SMS Goeben görüldü. Bu gemiden günümüze kalanlar İstanbul'daki Türk Denizcilik Müzesi'nde görülebilir.

SMS Goeben

Winston Churchill, SMS Goeben'in Türkiye'yi savaşa sokan gemi olduğunu söylemişti ve bu tespiti birçok açıdan haklıydı. Bu 23.000 tonluk Moltke sınıfı muharebe kruvazörü 1911'de Hamburg'da denize indirildi. Kruvazörün 10 tane 11 inç'lik ve 12 tane 5.9 inç'lik topu vardı ve binden fazla asker taşıyarak 28 deniz mili hızla yol alabiliyordu. Goeben 16 Ağustos 1914 yılında Osmanlı Deniz Kuvvetleri'ne geçerek *Yavuz Sultan Selim* adını aldı. Gemi Türkleri savaşa sokan Karadeniz akınlarına katıldı ve sonraki iki yıl boyunca Rus donanmasına karşı çeşitli muharebelerde savaştı. *Yavuz* 10 Ocak 1918'de İngiliz gözlem gemilerini batırmak için Çanakkale Boğazı'ndan çıktı ama görevden dönerken mayına çarparak⁴¹ kötü bir şekilde hasar gördü. Savaştan sağlam çıkarak yeni kurulan Cumhuriyet donanmasının sancak gemisi oldu. 1936'da gemi yenilendi ve 1954'te kullanımdan kalktı. *Yavuz*, Birinci Dünya Savaşı'ndan kalan tek muharebe kruvazörüydü ve 1960'lı yıllarda satışa sunuldu. Gemiye satamayınca Türk hükümeti 1973'te onu bir sökümlü alanına gönderdi ve gemi 1976'da parçalandı. *Yavuz*, 1914'te kaderlerini değiştirdiği insanların neredeyse hepsinden daha uzun yaşamıştı.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

olduğu gibi deruyordu. Savaş sonrası piyade tümenlerindeki her piyade alayının bir taburu yüzde 50 ve diğer iki taburu yüzde 25 kuvvetle kalmıştı. Tümenlerin her birinde dört top bataryası ve 36 makineli tüfek vardı.

27 Ocak 1919'da Türkler bir yandan asker terhis ediyor, bir yandan da imparatorluğun en önemli stratejik noktalarını ele geçirmeye çalışan İngiliz komutanların oluşturduğu tehdide karşı yeni kuvvet yapısını uygulamaya koyuyordu. Daha küçük olan

bu tümenler Türklere 240 topla silahlanmış yaklaşık 40.000 piyadeden oluşan bir kuvvet sağlıyordu. Jandarmaya ve ikmal hizmetine tahsis edilmiş ilave askerler vardı. Toplam 48.000 asker tüfekliydi. Fakat 791.000 tüfek, 4.000 makineli tüfek ve 945 top Anadolu'nun içlerinde depolarda saklanmıştı, bu Türklerin 20 tam kadro tümen seferber edebilmesine ve gerektiğinde 10 ilave tümen daha silahlandırmasına imkân verecekti. Savaştan sonra ordunun garnizon şehirleri günümüz Türkiye'si'nin hemen her tarafına neredeyse eşit şekilde dağılmıştı. Ayrıca, Almanları

bağlayan ateşkes şartlarına uymak zorunda olmayan Türkler, genelkurmayını lağvetmek veya savaş meydanında pişen liderlerin meydana getirdiği güçlü çekirdek kadrosunu görevden almak zorunda değildi.

BEDEL

Ortadoğu'da Birinci Dünya Savaşı'nın ne kadar insana mal olduğunu hesaplamak hâlâ çok zordur, çünkü birbiriyle çelişkili çeşitli sayılar mevcut. Bu durum sivil kayıplar, özellikle Osmanlı Ermeni kayıpları için

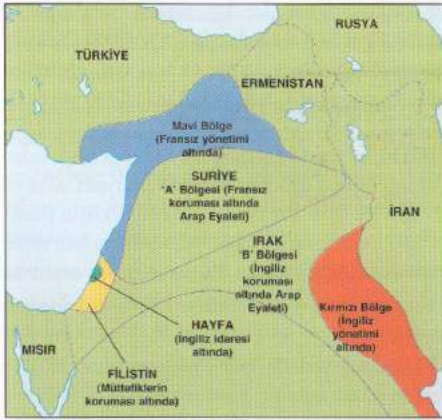
de söz konusudur. Genelde, toplam (yaralanma ve hastalık yüzünden ölenler dâhil) 325.000 Osmanlı askeri öldüğü söylenir. Bu toplam sayı, görünüşe göre Kumandan Larcher'in 1926 adlı kitabından alınmıştır; ama bu sayı, Türklerin günümüz resmi tarih kitaplarında yazanlardan oldukça aşağıdadır. Aslında Osmanlı ordusu 426.000 civarında asker ya da seferber olan 2.6 milyon askerin yaklaşık yüzde 17'sini kaybetmişti. Elbette bu sayılar sadece asker kaybını göstermektedir. Bu sayıya savaş sırasında öldürülen veya yaralanan sayısız Müslüman, Ermeni ve diğer Osmanlı sivil kayıpları da eklemek gerekir.

Coğrafi terimlerle ifade etmek gerekirse, Türkler üzerinde 22 milyon insanın yaşadığı 2.410.000 kilometre kare (930.500 mil kare) büyüklüğünde bir toprakla savaşa girdi; Mondros'tan sonra imparatorluğun elinde, 10 milyon insanın (çoğu Türk olan) yaşadığı 1.283.000 kilometre karelik (495.370 mil karelik) bir toprağı kaldı. İmparatorluğun en verimli bölgesinin büyük kısmı yabancı güçler tarafından işgal edildi. Ekonomi çöktü, kömür üretimi durma noktasına geldi; hatta imparatorluğun eski düşmanları ve komşuları ondan daha fazla toprak almaya başladılar.

Aynı şekilde müttefiklerin kayıp sayısını bulmak da zordur. İngiltere Türklere karşı savaşması için 1.5 milyon Britanyalı, Hintli, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı asker gönderdi ve 26.4000 kayıp verdi. Ruslar da büyük ihtimalle bu sayıya eşit bir kayıp verdiler ama Fransızlar muhtemelen 50.000'den az asker kaybettiler. Üstelik İngiliz ordusu savaştan sonra da birkaç piyade tümenini Ortadoğu'da tutmak zorunda kaldı, bu hem maddi hem de siyasi açıdan pahalıya mal oldu ve 1922'de hükümetin bir krize girmesine yol açtı. Feldmareşal Lord Carver 1999'da, Türklerle savaşmanın kaynak israfına sebep olduğunu ve Fransa cephesine yeterince ağırlık verilememesine yol açtığını yazar.

Ortadoğu'da bir İngiliz cenaze alayı, askerler silahlarını ters çevirmiş taşıyorlar. Bu yaygın askeri geleneğin ilk olarak 1722'de, Marlborough Düku'nün cenaze merasiminde başladığı sanılır.

Haritada 1916 yılında imzalanan Sykes-Picot Anlaşması'na göre teklif edilen bölgeler görülmektedir. Büyük Britanya ve Fransa arasında imzalanan bu gizli anlaşma Rusya'nın da onayıyla Osmanlı topraklarının geniş bir kısmını parçalıyor ve bu bölgeler içindeki ülkelerin sınırlarını çizme kararını kontrol güçlerine bırakıyordu. Mark Sykes ve François Picot Ortadoğu haritasının üzerinde birkaç gelişigüzel kalem darbesiyle bu bölgenin jeopolitik dengesini ilelebet altüst etmişlerdir. Bu anlaşmanın beklenmeyen sonuçları günümüzde hâlâ etkisini sürdürmektedir.

BÜTÜN BARIŞLARI BİTİREN BARIŞ

Birinci Dünya Savaşı'nı resmen bitiren antlaşmalar adeta 'bütün barışları bitiren barış' denen bir ortam yarattı. Bu tespit Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması sonucunda modern dünyanın başına dert olmuş pek çok sorunu yansıtan çok yerinde bir tespittir. Osmanlı İmparatorluğu 'Doğu Sorunu'nun tam kalbindeydi, yani Yakın Doğu'daki Avrupa güç dengesinin merkezinde bulunuyordu. Fakat çeşitli anlaşmaların sonucu ortaya çıkan durum istendiği şekilde gelişimini tamamlayamadı ve bu da 20. yüzyılın sonunda bile dünyayı etkileyen bir dizi olaya sebep oldu. Doğu Sorunu hâlâ çözülmiş değil, 1919 yılında ne derece bir istikrarsızlık yaratıldığını anlamak için Bosna, Kosova ve Balkanlar; Gürcistan, Ermenistan ve Kafkaslar; Irak, Kürtler ve Fırat-Dicle Havzası; İsrail, Lübnan ve Filistin'e eğilmek veya Arap Yarımadası'na İslami köktencilüğün yayılmasına bakmak yeterlidir.

Sorunlar büyük ölçüde 1915 yılında Mısır'daki İngiliz Yüksek Temsilci Sir Henry McMahon ve Mekke Şerifi Hüseyin bin Ali arasındaki bir dizi mektuplaşma ile başladı. Bu mektuplar Osmanlılara karşı yapılacak isyanlar karşılığında Araplara bağımsızlık vaat ediyordu. Mısır'daki Arap Bürosu ile T. E. Lawrence'ın faaliyetleri Arap milliyetçiliğini daha da alevlendirdi. Fakat Mayıs 1917 yılında⁴² Britanya'dan Sir Mark Sykes ve Fransa'dan François Georges Picot diplomatik bir anlaşmaya vardı; bu anlaşma günümüzde modern Ortadoğu tarihinin dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Sykes-Picot Antlaşması olarak adlandırılan anlaşma savaş sonrası Osmanlı vilayetlerini iki millet arasında bölen bir yerleşme düzenini öngörüyordu. Genel itibarıyla Fransa, Suriye ve Lübnan'a talipken; (Türk cephelerinde daha fazla çarpışan) Britanya ise (Mezopotamya, Arabistan ve Filistin de dâhil) diğer her yeri alacaktı. Sykes-Picot Antlaşması, 1919'da Paris'te bölüşülen toprak sınırlarının (parçalarının) temelini oluşturdu. Bu paylaşmayı daha da vahim hale sokan Aralık 1917 tarihinde yayınlanan Britanya Balfour Deklarasyonu'dur; kötü tasarlanmış bu deklarasyon bir yandan Araplara, onları topraklarından çıkarmama veya onlara haksızlık etmeme sözü verirken, Avrupalı Yahudilere de Siyonist bir yurt vaat ediyordu. Üstelik Fransızlar da muhacir Ermenilere, Doğu Anadolu vilayetlerinde bir Ermeni devleti kurma sözü veriyordu. Tüm bunlara şunu da ekleyebiliriz: Albay T. E. Lawrence kendini bir Arap milliyetçiliği taraftarı ilan etmiş ve Versailles Antlaşması'nda Araplara bağımsızlık verileceğini iddia ederek Arap liderlerini kıskırtmıştır. Hatta Lawrence Arap liderlerle birlikte çölde yaşayan şeyhler gibi uzun küppeler içinde Paris'e gelecekti. Bu Britanya delegasyonunu çok rahatsız etmişti.

Ortadoğu barışı çok aşamalı bir süreçten geçmiştir. 1919'da imzalanan Versailles Barış Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu'nu doğrudan etkilemese bile Milletler Cemiyeti'ni (Cemiyet-i Akvam) ve eski Alman kolonilerinin yönetilmesi için manda sistemini kurmuştur. Bu sisteme müttefik ordularının işgal ettiği Osmanlı toprakları da dâhil edilmişti. Daha sonra, Nisan 1920'de düzenlenen San

Remo Konferansı'yla birlikte İngiliz ve Fransızlar Skyes-Picot Antlaşması'nı onaylayarak Osmanlı İmparatorluğu'nu 1917'de belirlenen sınırlara uygun biçimde parçaladılar. 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nın imzalanmasıyla Osmanlı savaşı resmen bitirdi. Bu antlaşma en az Versailles'da imzalanan antlaşma kadar sert ve cezalandırıcı idi. Bu antlaşmada Osmanlı İmparatorluğu; Arabistan, Mezopotamya, Filistin ve Suriye de dâhil olmak üzere Türk olmayan topraklarının hemen hepsini kaybetti. Bu ülkeler o zaman Britanya ve Fransa'nın mandası altına girmişti. Antlaşma bununla da kalmadı, bağımsız Kürdistan ve Ermenistan devletleri yaratarak Anadolu'yu parçaladı. Önemli bir şehir olan İzmir ve Ege Adaları'nın çoğu Yunanistan'a bırakıldı. Türk halkı karşı çıktığı halde Osmanlı hükümeti bu antlaşmayı imzalamaya zorlandı.

Aslında Sevr Antlaşması birçok yoldan Türk milliyetçiliğinin 1921-22 tarihleri arasında tırmanışa

geçmesine yol açmıştır. Mustafa Kemal ve diğerleri antlaşmanın ağır şartlarından dolayı o kadar öfkelenmişlerdi ki bu öfkenin yarattığı hırsla milliyetçi bir hükümet kurmuş ve milliyetçi bir ordu meydana getirmişlerdir. Kemal ve ordusu işgalci Yunanistan'ı Batı Anadolu'dan atmak; İtalyanları ve Fransızları güney ve güneydoğudan çıkarmak ve İngilizlerin İstanbul ile Çanakkale Boğazı'nın kontrolünü ellerinde tutmalarına imkân vermemek için mücadele etti. 1922 yılının sonunda Kemal, Modern Türkiye'nin sınırlarını baştan çizmiştir. Tatminsiz müttefikler tekrar konferans masasına oturdu ve uzun süren müzakerelerin ardından Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'nı imzaladılar. Bu yeni antlaşma Sevr Antlaşması'nı feshederek modern Türkiye Cumhuriyeti'nin bugünkü sınırlarını tanıyacaktı.

10 Ağustos 1920, Sevr Antlaşması'nın imzalanması. Bu antlaşma daha sonra Kurtuluş Savaşı'yla (1919-1923) geçersiz kılınacaktı.

HAZIRLAYANIN NOTLARI

1. Çanakkale cephesindeki zayıf (şehit, yaralı, hasta, hastalıktan vefat, esir-kayıp toplamı) yaklaşık 250.000'di.
2. Mısır'da yönetimi ele geçiren Memlûklar değildi. Fransız işgalini takiben Mısır'da valiliği ele geçiren Mehmed Ali Paşa, 19. yüzyılın ilk yarısında Mısır'da geniş bir nüfuz sahibi olan Memlûk beylerini ortadan kaldırmış, padişaha karşı savaşarak Mısır'da özerk bir yönetim kurmuştu.
3. Enver Paşa, Türkistan'da Ruslara karşı mücadele ederken bugünkü Tacikistan'daki Pamir Dağı eteklerinde Çegan Tepesi'nde Rusların baskınına uğradı. 1922 yılında Kurban Bayramı'nın birinci günü olan 4 Ağustos'ta 42 yaşında burada şehit oldu.
4. Sadrazam Sait Halim Paşa antlaşmadan haberdardı. Antlaşmayı Alman Alman büyükelçi Wangenheim ile birlikte imzalamışlardı.
5. Bu sırada Osmanlı Devleti daha savaş girmemişti. 2 Ağustos'ta gemilere el konulduğunda Osmanlı Devleti ile İngiltere birbirlerine savaş ilan etmemişlerdi. Savaş ilanı Karadeniz baskınından sonra 3 Kasım 1914'te yapıldı.
6. İngiltere'de inşa edilip paraları ödenen iki savaş gemisine el konulması, Goeben ve Breslau'nın Çanakkale'ye gelişi üzerine olmamıştır. Bu olay daha önce 2 Ağustos 1914'te vuku bulmuş; teslim edilecek iki gemiye teslim birkaç saat kala İngiliz hükümeti tarafından el konulmuştu.
7. Osmanlı cephelerine gönderilmiş Alman askeri sayısı olarak verilen 50.000 rakamı çok abartılı bir sayıdır. Çanakkale cephesinde subay-er 500 civarında askeri bulunan Almanların en fazla sayıda asker gönderdikleri cephe Filistin Cephesi'ydi. Bu cephede yeni kurulan Yıldırım Ordular Grubu'na Alman Asya Kolu adıyla

Alman birliği gönderilmişti ve bu birliğin Filistin'e ulaşması 1917 yılı sonunu bulmuştu. Alman Asya Kolu, mükemmel donanımına sahip olmasına karşın mevcudu yalnızca 5.000 kadardı. Asya Kolu haricinde Filistin Cephesi'nde üç Alman taburu daha görev almıştır. Bunları ikmal için gönderilen askerler de ilave edildiğinde bu cephede savaşan Alman askerlerinin sayısı yaklaşık 10 bin civarındaydı. Diğer cephelerde ise az sayıda subaydan başka Alman yoktu.

8. Filistin Cephesi'nde azami 10 bin Alman-Avusturya askeri görev yapmıştı.
9. Albay Hafız Hakkı Bey, 2 Ocak 1915'te Enver Paşa tarafından tuğgeneral rütbesine terfi ettirilerek 9. ve 10. Kolorduların komutanlığına getirilmişti. Bu tarihten itibaren "paşa" unvanını kullanmaya başladı.
10. Burada bahsi geçen olay şudur: Doris savaş gemisi Aralık 1914'te İskenderun önüne gelerek şehri bombardıman edeceğine dair yetkililere ultimatom verir ve ahalinin şehri terk etmesini ihtar eder. Bunun üzerine araya giren tarafsız ülke konsolosları aracılığıyla sivil halkın tehlikeye atılması önlenmeye çalışılır. İngiliz savaş gemisi kumandanı da sivil binalara ateş etmeyeceklerini istasyondaki iki lokomotifli tahrip etmek istediklerini bildirir. Bunun üzerine tahrip işinin gemi ateşiyle değil gemiden gönderilecek parlayıcılarla yapılması kararlaştırılır. Savaş gemisine karşı savunmasız durumdaki şehri bombardımandan kurtarmak için Türk yetkililer lokomotiflerin İngilizlerce dinamitle tahrip edilmesine izin vermişlerdi.
11. Bu "komik opera"nın aslı yukarıda açıklandı. Yukarıdaki bilgiye ilave olarak şunu ilave edebiliriz: İngiliz savaş gemisi Doris Aralık 1914'te İskenderun-Dörtöl arasında sahile yakın demiryolu hattını, köprüleri bombardıman

etmişti. Bu bombardıman sonucu civar köylülerden dört sivil ölmüş, beşi de yaralanmıştı. Şam'da bulunan 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa gemi komutanına haber göndererek şayet sivillere yapılan saldırılar durmazsa mukabele olarak ölenlerin sayısı kadar Halep ve Şam'da bulunan İngiliz tebaasından kişiyi kurşuna dizdireceğini bildirmişti.

12. Savaş gemilerinin yaptığı tahribi tamamlamak için Seddülbahir ve Kumkale bölgesinde karaya tahrip müfrezeleri çıkarılması 27 Şubat-4 Mart tarihleri arasında üç defa denenmişti. İlk ikisinde birkaç top tahrip edilebilmişti. 4 Mart'ta daha kapsamlı çıkarma harekâtı yapıldı. Kumkale ve Seddülbahir'e savaş gemilerinin ateş desteği altında tahrip müfrezeleri çıkarıldıysa da sahili müdafaa eden Türk birlikleri tarafından ateşle karşılandılar ve kayıp vererek geri çekilmek zorunda kaldılar.
13. Bu paragrafta sözü edilen Anzak Koyu ve çevresini savunmakla görevli tabur, karargâhı Kabatepe'de olan 27. Alay'ın 2. Taburudur. Bu taburun komutanı "Binbaşı Halis Bey" değil Binbaşı İsmet Bey'di. O tarihte yüzbaşı rütbesinde olan Halis Bey, 27. Alay'ın 3. Taburu komutanıydı ve alayla beraber gerideki karargâhta bulunuyordu.
14. Anzak Koyu'na yapılan çıkarmanın çok "güçlü bir savunma" karşısında gerçekleştiğini iddia etmek hakikaten tartışma götürür. Zira iki saat içinde 8 bin askerin çıkarıldığı bu bölgeyi yalnızca 250 kişilik bir Türk bölüğü savunmaktaydı.
15. Arıburnu'na düşmanın asker çıkarması üzerine bu bölgeyi savunan 9. Tümen'in komutanı Albay Halil Sami Bey sabah 6.30'da 19. Tümen komutanı Mustafa Kemal'i durumdan haberdar etmiş ve çıkarma bölgesine takviye olarak bir tabur asker göndermesini rica etmişti.
16. Şefik Bey yol üzerinde sahili savunan bölüğe mensup olup geri çekilen birkaç yaralı askere rastlamışsa da bunların beraberinde esir alınmış Australyalı askerler yoktu.
17. Şefik Bey iki taburu ile saat 8'de Kavakrepe'nin biraz kuzeyinde sonradan Kemalyeri ismini alan

tepeye ulaşmış, taburlar hücum için hemen yayılarak ilerlemişler saat 8.30'da düşmanla ilk teması sağlamışlardı. Taarruz için Mustafa Kemal'in 57. Alayı beklenmemişti. 57. Alay saat 10'da Conkbayırı'na gelmiş ve 27. Alay'ın sağından ilerleyerek saat 11'de düşmanla temas sağlamıştı.

18. Çanakkale Boğazi'nin girişine yakın İntepe'deki topçu bataryası Seddülbahir'deki çıkarmayı ateş altına alabiliyordu. Anadolu yakasından ateş eden bu toplara İngiliz askerleri "Asyalı Annie (Asiatic Annie)" ismini takmışlardı.
19. İkinci tabur olacak. Alayın üçüncü taburu Seddülbahir'i müdafaa ediyordu.
20. Burada bahsi geçen 4., 13. ve 14. Tümenler Mayıs ayında daha Çanakkale cephesine gelmemişlerdi. Mayıs ayında 5. Kolordu'nun üç tümeninden yalnızca 15. Tümen Seddülbahir cephesine gelmişti. Kolordunun diğer iki tümeni 13 ve 14. Tümenler Temmuz ayından sonra cepheye dâhil olmuştur. 2. Kolordu'ya bağlı 4. Tümen ise Haziran ayı sonunda Seddülbahir'e gelmişti.
21. 19 Mayıs taarruzuna 3. Tümen'den yalnızca bir alay katılmıştı. 3. Tümen'in diğer iki alayı Anadolu yakasının savunmasıyla görevliydi.
22. Türk kaynaklarına göre zayıat 3 bini şehit olmak üzere toplam 10.000'di.
23. 2. Tümen bu taarruzda şehit-yaralı 5.000'e yakın zayıat vermiştir.
24. Ateşkes 24 Mayıs'ta uygulandı.
25. Suvla bölgesini savunan kuvvetlerin arasında Bursa ve Gelibolu olmak üzere iki jandarma taburu vardı. Jandarma alayı yoktu.
26. Freyberg'in doğum tarihinde yanlışlık var. 1899 değil 1889'da doğmuştu. Çanakkale'ye geldiğinde 16 değil 26 yaşındaydı.
27. Üzerinde fazlasıyla spekülasyon yapılan bu olay İngilizlerce çarpıtılmıştır. Muharebe esnasında karşılaştıkları Türk birliği ile girdikleri göğüs göğüse çatışmada ağır zayıat veren 5. Norfolk Taburu'nun bir bölüğü neredeyse tamamen imha edilmeydi. Yazarın ifade ettiği "esir alındıktan

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI-1914-1918

- sonra infaz edilme" iddiası İngilizler tarafından bir filme (All the King's Men-1999) de konu edilmişti. Norfolk Taburu'ndan esir olanların infaz edildiği doğru değildir. Bu tabura mensup olup yaralı olarak ele geçirilen ve İstanbul'daki hastanelerde tedavi edilen askerlerin olduğu belge ile sabittir.
28. Yazarın "Yüzbaşı Ali Remzi" demekle kastettiği, herhalde 7. Tümen Komutanı Albay Ali Remzi Bey olmalı.
29. Biraz yukarıda Deniz 'Tümeni'nin 60. Tümen olarak 1916'da orduya dâhil edildiği yazılıdır. Aynı tümen burada 61. Tümen olarak verilmiş. Deniz tümeni 1916'da 63. Tümen olarak Fransa'ya gönderildi.
30. "Paşa" olacak.
31. Adana vilayetindeki Ermeniler önceden silahlanarak isyan hazırlığı yapmışlar ve 1909'da Türklere saldırarak isyan ateşini yakmışlardı. Hızla yayılan isyan Adana'da Türk ve Ermeniler arasında mukateleye dönüştü. Askeri birliklerin müdahalesi ile isyan bastırıldığında Ermeniler ve Türklere binlerce kişi ölmüştü.
32. Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı toprakları içindeki Ermeni nüfusunun en fazla 1.300 bin civarında olduğu kabul edilmektedir.
33. 51. Tümen Komutanı Albay Mehmet Ali bu muharebede şehit olduğundan yerine vekâleten 9. Alay Komutanı Vacit Bey geçmişti. Burada adı geçen Cavid Bey, Vacit Bey olmalı.
34. Goltz Paşa tifüsten ölmüştü.
35. Townshend esaret hayatı boyunca Heybeliada ve Büyükkada'da ikamet etmiştir.
36. Kâzım Karabekir.
37. Gazze-Birüssebi cephesini savunan 8. Ordu 20., 22. ve 3. Kolordulardan oluşuyordu ve yedi tümene sahipti. Ancak bütün bu kolorduların bünyesindeki tümenler son derece zayıf mevcuttuydu ve 8. Ordu'nun toplam muharip kuvveti yalnızca 25.000 erden ibaretti. Karşılarında üstün ateş gücüne sahip 80.000 kişilik İngiliz ordusu vardı.
38. 3. Kolordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa değil Albay İsmet (İnönü) Bey'di. Yazar bu yanlışlığı aşağıda da devam ettirecektir. Metinde bundan sonra geçecek 3. Kolordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa ismi Albay İsmet (İnönü) olarak değerlendirilmelidir.
39. İngilizlerin Türk ordusunu yanlış yönlendirmek için hazırladıkları mizansen gereği Türk askerlerinin eline geçmesini sağladıkları çantadaki bilgiler başlangıçta 8. Ordu Komutanlığı'nı şüpheye düşürmüştü de neticede bunun bir aldatmaca olduğu fikri ağır basmıştı. Bundan dolayı "kayıp çanta"nın Türk savunma planını yanılttığı doğru değildir.
40. 8 Aralık 1917 olacak.
41. Yavuz ve Midilli savaş gemileri 10 Ocak 1918'de İngilizlerin Gökçeada'daki deniz üssüne bir baskın tertiplemişti. Bu baskında Midilli mayına çarpıp battı. Yavuz tam üç defa mayına çarpmasına rağmen batmadı. Ağır hasarlı olarak Çanakkale Boğazını geçip Nara Burnu'nda karaya oturdu.
42. 1916 olacak.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA

- Allen, W.E.D. and P. Muratoff, *Caucasian Battlefields: a History of the Wars on the Turco-Caucasian Border 1828-1921* (Cambridge, Cambridge University Press, 1953)
- Carver, Field Marshal Lord, *The Turkish Front 1914-1918* (London, Sidgwick & Jackson, 2003)
- Cassar, G.H., *Kitchener's War: British Strategy from 1914 to 1916* (Washington, DC, Brassey's Inc., 2004)
- Erickson, E.J., *Ordered To Die: a History of the Ottoman Army in the First World War*. (Westport, Greenwood Press, 2000)
- *Defeat in Detail: the Ottoman Army in the Balkans 1912-1913* (Westport, Praeger, 2003)
- Falls, C., *Armageddon: 1918* (Philadelphia, J.B. Lippincott Company, 1964)
- Fromkin, D., *A Peace to End All Peace: the Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East* (New York, Henry Holt and Company, LLC, 1989)
- Hickey, M., *Gallipoli* (London, John Murray, 1995)
- *The First World War: the Mediterranean Front 1914-1923* (Oxford, Osprey Publishing, 2002)
- Hughes, M., *Allenby and British Strategy in the Middle East 1917-1919* (London, Frank Cass, 1999)
- James, R.R., *Gallipoli* (New York, Macmillan, 1965)
- Lawrence, T.E., *Revolt in the Desert* (Garden City, Doubleday, 1927)
- *Seven Pillars of Wisdom: a Triumph* (Stockholm, Alb. Bonniers, 1946)
- Meinertzhagen, R., *Middle East Diary 1917-1956* (London, The Cresset Press, 1959)
- *Army Diary 1899-1926* (London, Oliver and Boyd, 1960)
- Millar, R., *Death of an Army: the Siege of Kut 1915-1916* (Boston, Houghton Mifflin, 1970)
- Moorehead, A., *Gallipoli* (New York, Harper & Row, 1956)
- Morgenthau, H., *Ambassador Morgenthau's Story* (Garden City, Doubleday Press, 1918)
- Muhlmann, C., *Der Kampf um die Dardanellen 1915* (Berlin, Drud und Verlag von Gerhard Stalling, 1927)
- Perrett, B., *Megiddo 1918: the Last Great Cavalry Victory* (Oxford, Osprey Publishing, 1999)
- Sanders, L. von, *Five Years in Turkey* (London, Bailliere, Tindall & Cox, 1928)
- Sheffy, Y., *British Military Intelligence in the Palestine Campaign, 1914-1918* (London, Frank Cass, 1998)
- Steele, N. and P. Hart, *Defeat at Gallipoli* (London, Macmillan, 1994)
- Strachan, H., *The First World War: vol. I, To Arms* (Oxford, Oxford University Press, 2001)
- Townshend, Sir, C.V.F., *My Campaign in Mesopotamia* (London, Thornton Butterworth Ltd., 1920)
- Travers, T., *Gallipoli 1915* (Charleston, Tempus Publishing Inc., 2001)
- Wavell, A., *Allenby: a Study in Greatness* (New York, Oxford University Press, 1941)
- Weber, F.G., *Eagles on the Crescent: Germany Austria, and the Diplomacy of the Turkish Alliance, 1914-1918* (Ithaca, Cornell University Press, 1970)
- Westlake, R., *British Territorial Units 1914-18* (London, Osprey Publishing Ltd, 1991)
- Wilcox, R., *Battles on the Tigris: the Mesopotamian Campaign of the First World War* (London, Pen and Sword, 2006)
- Wilkinson, S., *The Brain of an Army: a Popular Account of the German General Staff* (Westminster, Archibald Constable & Company, 1895)
- Woodward, D., *Hell in the Holy Land: World War One in the Middle East* (Manhattan, KS, University of Kansas Press, 2006)

RESİM VE ÇİZİMLER

AKG Images: 35, 120(alt)
Art-Tech/Aerospace: 57, 72(üst), 79, 142, 144, 192
Art-Tech/MARS: 14(alt), 15, 89, 115(alt), 141, 162
Australian War Memorial: 209
Bridgeman Art Library: 11(Art Museum of Ryazan, Russia), 103(National Army Museum), 123(right, Archives Charmet)
Cody Images: 6, 72(alt), 80, 81, 93, 108, 131, 150, 154, 164, 181, 199, 200
Corbis: 64(alt), 115(üst), 117, 123(sol), 121, 124, 130, 148(üst), 219
Nik Cornish @ Stavka: 201, 202, 204, 207
Mary Evans Picture Library: 22, 94, 111
E. W. W. Fowler: 41, 59(alt), 61, 85, 86, 95, 96, 101, 104, 107, 110, 112, 128, 129
Getty Images: 100, 118, 136, 205, 208
Getty Images/Popperfoto: 48, 133
Greatwardifferent.com: 98
Imagestate/Heritage Images: 31, 38
Library of Congress: 1, 12, 14(üst), 17, 20, 26, 27, 28, 30, 32, 40, 43, 44, 45, 47, 60, 62, 64(üst), 66, 82, 84, 91(üst), 120(üst), 125, 132, 146(ikisi de), 148(alt), 159, 160, 163, 165, 167, 168, 171, 172, 173, 174(üst), 176, 179, 180(ikisi de), 182, 185, 186, 187, 188, 189, 191, 195, 197, 203, 210, 212, 213, 216
Bertil Olofsson/Krigsarkivet: 68
Photos 12: 10, 69, 137, 155, 156, 157
Photoshot: 56
Public Domain: 36, 102, 122
RIA Novosti: 37
Suddeutsche Zeitung: 8, 13, 21, 25, 50, 51, 52, 53, 54, 65, 67, 126, 138, 140, 143, 145, 153, 158, 214
Üst Foto: 59(üst), 74, 76, 77, 116, 149, 206
Amber Books: 18
Art-Tech/Aerospace: 134, 174(alt), 198(ikisi de)
Art-Tech/John Batchelor: 19, 170, 190
Art-Tech/De Agostini: 24, 71, 91(alt), 114

BU KİTAPTA BULACAKLARINIZ...

- Osmanlı ordularının savaşa girdiği bütün hareket alanlarında Birinci Dünya Savaşı'nın arka planı ve gidişatına dair detaylı bir kılavuz sunmakta.
- 200'den fazla çarpıcı fotoğraf ve resim.
- Düşman kuvvetleri, lider komutanlar ve seferlerde geçen en önemli muharebeler ayrıntılı bir şekilde anlatılmakta.
- Kafkaslar, Çanakkale, Mezopotamya ve Filistin de dâhil Osmanlı'nın ana cephelerini ve savaşları gösteren 20 özel çizim, renkli harita.

Osmanlı ordularını bozulmuş ve etkisiz olarak gören yaygın önyargı ile hesaplaşan kitap, Süveyş Kanalı'na yapılan taarruzları, Çanakkale'nin başarılı müdafaasını ve İngilizlerin felaketle sonlanan Kut mağlubiyetini, Bağdat'ın, Kudüs'ün ve Şam'ın ele geçirilmesini, Lawrance ve Arap İsyanı'nı, İslam Ordusu'nu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu anlatıyor.

I. CİLT

II. CİLT

III. CİLT

IV. CİLT

ISBN 978-605-114-692-8

9 786051 146928

50 TL

